

Col·lecció Infància i Adolescència, núm. 2

La participació dels infants a la ciutat des del Consell d'Infants

Ana M. Novella Cámara

La participació dels infants a la ciutat des del Consell d'Infants

Ana M. Novella Cámara

La participació dels infants a la ciutat des del Consell d'Infants

Col·lecció Infància i Adolescència
núm. 2

Generalitat de Catalunya
Departament d'Acció Social i Ciutadania
Secretaria d'Infància i Adolescència

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP:

Novella Cámara, Ana M. (Ana María)

La Participació dels infants a la ciutat des del Consell d'Infants. – (Col·lecció Infància i adolescència ; 2)

Bibliografia

ISBN 9788439381211

I. Catalunya. Secretaria d'Infància i Adolescència II. Títol III. Col·lecció: Col·lecció Infància i adolescència ; 2

1. Consell d'Infants (Sant Feliu de Llobregat) 2. Infants – Activitat política – Sant Feliu de Llobregat 3. Participació social – Sant Feliu de Llobregat 4. Educació en valors – Sant Feliu de Llobregat

316.3-053.2:352(467.1 LI Sant Feliu de Llobregat)

© Ana María Novella Cámara
Grup de Recerca en Educació Moral (GREM)
Universitat de Barcelona

© Generalitat de Catalunya
Departament d'Acció Social i Ciutadania
Secretaria per a la Immigració
www.gencat.cat/dasc/immigracio

Se'n permet la reproducció, la distribució i la comunicació pública sempre que se'n citi el títol, l'autor i l'editor, i que no es faci amb fins comercials.

L'editor no és responsable de les opinions expressades en aquest volum ni les subscriu necessàriament.

Octubre de 2009

Foto coberta: Guillermo Viciano
ISBN: 978-84-393-8121-1
Dipòsit legal: B. 32.689-2009
Tiratge: 1.000 exemplars
Disseny i maquetació: gama, s. l.
Impressió: Thau, s.l.

Gràcies als infants que es comprometen en projectes col·lectius i ens demostren que la participació infantil no és una utopia, sinó un motor de transformació social.

Gràcies a Marga Sánchez-Candamio per ajudar-me en el treball de repensar i escriure aquesta experiència.

Aclariments

En la reproducció de fragments literals dels participants, principalment en els dels infants, hem seguit les normes metodològiques consensuades de respectar i mantenir l'estil i l'ortografia emprats en els textos originals.

En relació amb l'ús del terme *ciutat*, voldríem assenyalar que pot ser substituït per qualsevol altra dimensió del territori (municipi, comunitat, poble, districte...).

Aquests criteris no tenen cap altra intenció que millorar l'agilitat i facilitar la comprensió del text.

Presentació

Impulsar la infància com a ciutadania activa amb drets ha estat un dels eixos de les polítiques estimulades des del Departament d'Acció Social i Ciutadania al llarg d'aquesta legislatura.

Tradicionalment, els drets de la infància s'han desenvolupat en dues intensitats clarament diferents. D'una banda, els anomenats drets socials: d'atenció, salut i educació, entre d'altres. D'altra banda, els drets subjectius o polítics d'opinió i participació dels infants en les decisions que els afecten. Vint anys després de la signatura de la Convenció dels Drets de la Infància, el 1989, encara constatem greus dèficits en el desenvolupament dels drets d'opinió i participació.

Aquesta diagnosi, base de la futura Llei dels drets i les oportunitats de la infància i l'adolescència a Catalunya, ens obliga a prioritzar i intensificar totes aquelles actuacions que promoguin activament la participació de nens i nenes.

Estem segurs que l'obra que us presentem acompanya totalment l'objectiu plantejat. Us proposem compartir l'experiència de participació infantil a la ciutat de Sant Feliu de Llobregat desenvolupada per Ana Novella amb la satisfacció i el convenciment d'estar contribuint a reconèixer els nens i les nenes com a ciutadans de ple dret.

CARME CAPDEVILA I PALAU
Consellera d'Acció Social i Ciutadania

Índex

Pròleg	15
Presentació	19
 1. Eines conceptuais sobre la participació social de la infància a la ciutat	 23
1.1. Un punt de partida des dels referents pedagògics i conceptuals de la participació	24
1.1.1. Les pedagogies antiautoritàries: autors i reflexions per a la pràctica educativa	24
1.1.2. Porta d'entrada al concepte de participació	26
1.2. Aproximació a la participació des de l'educació en valors, els drets dels infants i la ciutat com a context	29
1.2.1. La participació com a eix de la formació en valors	30
1.2.2. La participació com a dret dels infants	35
1.2.3. La ciutat com a context de participació dels infants	41
1.3. Experiències relacionades amb la participació infantil	49
1.3.1. La transformació de la ciutat des de la mirada dels infants	49
1.3.2. El diversos graus de participació dels infants en projectes amb els adults	54
1.4. Condicions, criteris i formes de la participació social de la infància a la ciutat	60
1.4.1. Condicions perquè la participació social de la infància sigui possible	60
1.4.2. Criteris o factors moduladors de la participació	63
1.4.3. Formes de participació de la infància: simple, consultiva, projectiva i metaparticipació	65
 2. Metodologia	 79
2.1. Objectius de la investigació	79
2.2. La investigació-acció com a mètode	80
2.3. Tècniques de recollida d'informació	82

2.4. Anàlisi de la informació	84
2.5. Fases de la investigació	86
3. Contextualització de la investigació i antecedents de l'experiència	91
3.1. La ciutat, la ciutadania de Sant Feliu i el seu òrgan de govern	91
3.2. El Programa d'Infància.	92
3.3. Els orígens del projecte «La participació dels infants a la ciutat».	94
4. Inicis de l'experiència del Consell d'Infants: definició de principis per a l'acció i primeres actuacions a la ciutat	99
4.1. Aproximació i definició de la proposta del Consell d'Infants.	99
4.1.1. Què és el Consell d'Infants?	100
4.1.2. La formació del Consell d'Infants: elecció i renovació	102
4.1.3. El funcionament del Consell d'Infants.	104
4.2. Concreció de l'inici del projecte i acte de constitució del primer Consell d'Infants	106
4.2.1. La constitució del primer Consell d'Infants de Sant Feliu de Llobregat	109
4.2.2. Principals accions desenvolupades en el marc del Consell d'Infants en aquest primer període	112
4.3. Comentaris valoratius del primer període del projecte	125
5. Consolidació de l'experiència: evolució i redefinició de principis, sistematització d'accions i estratègies per a la participació infantil	129
5.1. Reformulació d'alguns principis per a l'acció	129
5.2. Elements clau en el desenvolupament d'un model d'intervenció: diari d'investigació d'una experiència monitoritzada	140
5.2.1. L'acte de constitució del Consell d'Infants: el sentit i significat del Consell d'Infants per a la ciutat i la ciutadania.	142
5.2.2. En la primera sessió ens coneixem i redefinim el projecte que compartim	153
5.2.3. Comencem a treballar organitzant-nos i planificant la feina: traspàs de rituals i formes de participació	158
5.2.4. El treball del Consell a partir d'una proposta o denúncia que li arriba: anàlisi, desenvolupament, seguiment i transformació.	161
5.2.5. La bústia del Consell d'Infants: recurs educatiu per implicar altres infants en la feina del Consell	165
5.2.6. L'encàrrec polític esdevé una experiència de participació projectiva: del treball d'estudi dels infants a l'execució política	171

5.2.7. L'opinió dels infants en altres espais de participació de la ciutat	180
5.2.8. La participació del Consell en celebracions significatives per a la infància: la nit de Reis i el Firajoc	190
5.2.9. La reunió amb les famílies.	196
5.3. Comentaris valoratius de la consolidació del projecte.	200
6. Reflexió final i conclusions.	205
7. Bibliografia	215

Pròleg

Aquest llibre d'Ana Novella té l'origen en la seva tesi doctoral. La tesi, al seu torn i com totes les bones tesis, era el resultat, entre altres coses, d'un munt de lectures ben assimilades i de molta feina de recerca, reflexió i escriptura. Però, a més, en aquest cas, rere la tesi hi havia també una colla d'anys d'experiència pràctica de l'autora sobre el tema de la recerca. És més: de fet la tesi, i per tant el llibre, tracten sobre una experiència real i concreta de participació infantil en què l'autora va prendre part de manera molt directa. Es tracta de l'experiència del Consell d'Infants de Sant Feliu de Llobregat, en què l'Ana va exercir el paper de dinamitzadora, fins i tot bastant abans que ella mateixa pensés i decidís convertir-la en l'objecte de la seva tesi doctoral. No cal dir que aquesta experiència, com qualsevol altre projecte reeixit, ja tenia (i té) valor per si mateixa: valor educatiu per als nois i noies que hi han participat; valor polític per al municipi; valor cívic per a la comunitat... i altres valors que el llibre posarà en relleu. És obvi que els projectes educatius no es fan per ser *objecte d'investigació*; es fan per educar. Però si un procés educatiu pot ser objecte d'una recerca àmplia, minuciosa i rigorosa, molt millor. Molt millor per al coneixement pedagògic, que així queda incrementat; i molt millor per a la pròpia experiència, que podrà ser optimitzada i enriquida a partir dels resultats de la recerca.

L'autora ja ho explicarà de manera molt més extensa i aprofundida, i el lector també anirà descobrint quins són els valors propis de l'experiència i quines són les dimensions del valor afegit que té el fet que l'experiència hagi estat objecte d'una recerca com la que ens presenta l'Ana. Malgrat que el que direm ara sigui molt insuficient i tanmateix redundant respecte al que diran les pàgines següents, com a prologuistes voldríem destacar tres de les diverses aportacions de la recerca sobre l'experiència:

La primera, que la feina de recerca desenvolupada per l'autora ha permès dotar una experiència concreta d'una sòlida fonamentació teòrica. Millor dit, la recerca ha contribuït a millorar aquesta fonamentació. Naturalment, el projecte de creació del Consell d'Infants a Sant Feliu de Llobregat i la seva posada en funcionament no obeïen pas a una aposta incerta i sense base. El projecte partia d'experiències prèvies dutes a terme a la ciutat i en altres llocs, així com d'un conjunt d'idees, propostes i plantejaments teòrics i metodològics; alguns directíssimament vinculats a allò que es volia fer, com les propostes de La ciutat dels infants de Francesco Tonucci. Tot

aquest *background* de l'experiència –part del qual no sempre apareix visible en els seus inicis i desenvolupament– l'autora l'ha sabut explicitar i exposar de manera ordenada i reflexionada en la primera part del llibre. Aquí, l'Ana mostra com l'experiència que es volia dur a terme, malgrat el seu aspecte innovador, no partia de zero, de simples intuïcions o de pur voluntarisme, sinó que comptava amb antecedents i fonaments prou sòlids.

La segona aportació que volíem destacar de la recerca realitzada per l'Ana és que facilita la transferibilitat d'una realització concreta. És a dir, l'experiència del Consell d'Infants de Sant Feliu de Llobregat, com dèiem, té valor per si mateixa; té valor per als que hi han participat i hi continuen participant, i té valor per a la ciutat. Però, a més, el fet que hagi estat estudiada amb profunditat i rigor, que hagi estat sistematitzada, narrada, escrita i ara publicada, la fa molt més accessible. L'experiència en ella mateixa, les vivències dels protagonistes, el dia a dia del Consell... són, sens dubte, irrepetibles, i ningú no hauria de pretendre reproduir-los mimèticament, ja que si ho fes així, el fracàs es podria donar gairebé per assegurat. La imitació pura i simple d'una bona pràctica no se sol convertir en «una altra» bona pràctica, sinó més aviat només en un reflex degradat de l'original. Les bones pràctiques no serveixen per ser copiades, sinó per ser recreades, millorades, readaptades a les noves circumstàncies i personalitzades pels que les han de dur a terme. Però, per tal que una experiència reeixida pugui servir per a això, cal que hagi estat convertida en objecte de coneixement; cal que hagi estat estudiada, analitzada, descrita, sistematitzada, narrada, avaluada (si no, com sabríem que ha estat reeixida?). Cal que, d'una manera o d'una altra, hagi estat *objectivada*, per tal que algú altre, al seu torn, la pugui recrear, repersonalitzar. El que ha fet l'Ana amb la seva recerca i amb aquest llibre que l'exposa és, doncs, facilitar la transferència possible d'un procés educatiu que ella mateixa va experimentar en primera persona.

I la tercera aportació que volíem posar en relleu del llibre d'Ana Novella, és que, sens dubte, ha de contribuir a legitimar i normalitzar el dret dels infants a la participació social. Un dret reconegut¹, que gairebé ningú no qüestiona explícitament, però que sembla que tampoc gairebé ningú no es pren de manera suficientment seriosa. És com si el fet que els infants puguin realment dir-hi la seva sobre assumptes que afecten la vida ciutadana i prendre part activa en aquests assumptes, fos vist per la societat adulta, paternalistament, com una mena de joc que està bé per entretenir-los i potser fins i tot per formar-los, però no com una participació que pugui o hagi de tenir efectes reals. Doncs bé, experiències com la del Consell d'Infants mostren que això de la participació infantil *funciona*, que els nois i les noies, si s'estableixen els mecanismes idonis, poden prendre part activa, no solament en les coses que els afecten directament a ells, sinó també en tot allò que afecta la vida ciutadana en general.

1. Vegeu la Convenció sobre els Drets de l'Infant, aprovada per les Nacions Unides l'any 1989.

Aquestes tres aportacions, i potser alguna més que ara se'ns escapa, han estat possibles, en bona part, gràcies a la manera de ser i de fer de l'Ana Novella. El factor humà no es pot oblidar a l'hora de valorar un procés de recerca-acció com el que estem comentant. A l'encert en el tema escollit, en la bibliografia llegida, en la metodologia emprada, en el disseny del procés, cal afegir tot allò que aporta com a persona la investigadora. En aquest cas ha estat molt i bo. En primer lloc, perquè l'Ana ha sabut lligar bé en la seva feina la teoria i la pràctica: no s'ha limitat a un estudi llibresc sobre la participació infantil, però tampoc s'ha llançat a organitzar sessions del Consell d'Infants sense reflexionar sobre el que estava fent i sense intentar donar nom a tot el que anava succeint. Ha sabut actuar i pensar alhora, i això, com sabem prou bé, no sempre és fàcil. En segon lloc, l'Ana ha posat en joc qualitats valuoses en una investigadora: ha estat tenaç, perfeccionista i realista. Ha estat tenaç en la mesura que s'ha dedicat amb intensitat i fermesa a la recerca, sense deixar-ho córrer en els moments complicats que sempre hi ha en un procés llarg com aquest. Ha estat perfeccionista perquè ho ha pensat tot una i mil vegades i perquè ha buscat polir els detalls, que són els que acaben donant qualitat a un projecte. Però malgrat la voluntat d'optimitzar al màxim la seva feina, ha sabut ser realista i acceptar sense trair-se allò que era possible fer. Ha sabut adonar-se que el millor pot arribar a ser enemic del que és bo. I, finalment, l'Ana és també una persona capaç de deliberar amb intel·ligència i passió amb qui l'acompanya. Una qualitat realment bona per debatre idees, barrejar-les i millorar-les: per mirar de pensar les coses amb més encert a partir de les aportacions de tothom. I si de totes les qualitats esmentades els signants en podem donar fe, de la darrera ho podem fer en grau suprem. És per això que podem dir que ha estat un plaer treballar amb ella i que esperem que ho puguem continuar fent una llarga temporada.

JOSEP MARIA PUIG – JAUME TRILLA
Codirectors de la tesi doctoral
Facultat de Pedagogia
Universitat de Barcelona

Presentació

Aquest treball se centra en l'anàlisi d'una experiència educativa de promoció de la participació infantil a la ciutat de Sant Feliu de Llobregat i s'emmarca en una de les línies d'investigació del Grup de Recerca en Educació Moral (GREM)¹ de la Universitat de Barcelona.

La idea de dur a terme aquest estudi va sorgir, doncs, com a resultat d'una preocupació personal, i de grup de treball, per tal de millorar la pràctica educativa que desenvolupàvem.

Després d'uns anys de participar en les assemblees i en el Projecte d'educació en valors de l'Escola Sant Miquel de Cornellà², va sorgir la possibilitat de col·laborar amb l'Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat per promoure la participació dels infants a la ciutat. El repte era transferir i adaptar els referents teoricopràctics i les estratègies per a la construcció de valors democràtics a l'escola en el marc de la participació infantil a la ciutat. La pràctica viscuda des de les assemblees i l'espai de tutories a les aules van ser un bon bagatge per pensar, d'una banda, com potenciar la participació dels infants a la ciutat i, de l'altra, com fomentar actituds i valors com la convivència, l'autonomia, la cooperació, el diàleg i el compromís en un projecte conjunt.

Els primers anys d'aquest repte ens van portar a generar processos d'implicació i deliberació conjunta entre els diversos agents educatius involucrats en la promoció de la participació dels infants. També va ser necessari introduir recursos i mecanismes per a la recerca d'elements que ajudessin a tots els implicats a impulsar la pràctica i assolir els objectius proposats. Aquest fet va ser l'origen d'aquest treball d'investigació, que va arrancar com a procediment d'anàlisi i detecció de les necessitats de la pràctica i dels seus professionals, i que es va convertir en una font de formació personal i professional que facilitava la definició i construcció d'estratègies i metodologies per impulsar la participació de la infància.

Stenhouse (1987) defineix la investigació educativa com la investigació que es duu a terme en el context d'un projecte educatiu i que enriqueix la feina educativa.

1. Grup de Recerca en Educació Moral (GREM). Departament de Teoria i Història de l'Educació. Facultat de Pedagogia. Universitat de Barcelona.

2. Projecte dirigit per Josep M. Puig i format per Xus Martín i Susagna Escardíbul, entre d'altres.

«Mentre que les ciències pures produeixen el nostre *software*, aquesta és l'expressió d'una indagació crítica o sistemàtica sobre els fruits de la nostra experiència. En el sentit més ampli, les ciències físiques i biològiques realitzen la investigació en el context de l'experiència; la història s'ocupa –també en el sentit més ampli– de la investigació sobre el contingut de l'experiència.» (Stenhouse, 1987)

Prenent com a referència les idees d'aquest autor, entenem que la investigació que presentem és una indagació sistemàtica i autocrítica d'una experiència educativa desenvolupada en un context específic, la ciutat de Sant Feliu, durant el període comprès entre el 1998 i el 2004, en la qual han estat implicats diversos agents educatius: nens i nenes, tutors, monitors, tècnics i regidors de l'Ajuntament, i famílies. Aquest és un dels elements característics d'aquesta proposta d'intervenció: mitjançant una iniciativa municipal promoguda des d'un programa interdepartamental es posen en relació diferents agents del marc de la ciutat al voltant de l'objectiu comú de potenciar la participació dels infants.

L'anàlisi del que han estat els sis primers anys d'aquesta experiència educativa ha suposat un exercici de revisió del procés formatiu en participació des de la pràctica professional desenvolupada en el període comprès entre l'any 1998 i el 2004. És aquest un dels motius pels quals aquest treball té un significat especial; ja que la seva elaboració m'ha permès reflexionar sobre les estratègies i eines didàctiques que s'introdueixen en la pràctica i que, conjuntament amb els agents implicats, analitzàvem i identificàvem com les més adients per al desenvolupament de l'acció. La contínua estructura d'acció-reflexió-acció-reflexió entre els agents implicats ens permetia anar transformant la pràctica educativa i els elements educatius que promouien la participació de la infància. És imprescindible reconèixer la passió i dedicació que la tècnica del Programa d'Infància de l'Ajuntament, l'Àngels Prats, posava en la construcció i reconstrucció del projecte.

Un altre motiu que fa significatiu aquest treball és el fet de posar per escrit una experiència professional i personal en què han tingut un protagonisme molt especial els nens i les nenes. Els infants han estat uns dels formadors més importants de la meua trajectòria professional i investigadora: han aportat continguts, han obert nous interrogants i han impulsat dia rere dia reptes que m'obligaven, «ens» obligaven, a buscar nous elements per millorar la pràctica i per impulsar la seva participació. Han estat uns grans mestres del que és i significa la participació infantil i, sobretot, han estat una de les fonts principals de reflexió i coneixement per a l'elaboració d'aquest treball.

Amb tot, no volem deixar de reconèixer el valor i el pes de les aportacions dels altres agents implicats en els diversos moments del treball i en els espais de deliberació i planificació de l'acció en què reconstruïem la proposta i redefiníem el nostre concepte de participació, infants i ciutat. Al llarg dels anys en què hem estat treballant en el projecte en el marc de la ciutat, amb l'òrgan del Consell d'Infants, hem après el valor de la participació dels infants en el si de la ciutat. En el procés del projecte, la ciutat s'ha transformat i els adults que la governen han incorporat els infants com a ciutadans de ple dret.

A la ciutat de Sant Feliu, com a prova del compromís envers el foment de la participació dels infants, en el Reglament de participació ciutadana, aprovat el juliol del 1998, es va formular un article en el títol IV, «Els òrgans de participació ciutadana», que feia explícita la voluntat de treballar en aquesta línia. L'article diu el següent (Article 57):

«L'Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat potenciarà un treball conjunt amb les escoles i els instituts per dur a terme consells d'infants o altres activitats pedagògiques de foment de la participació.»

El projecte proposat en el Programa d'Infància de l'Ajuntament de Sant Feliu està fonamentat en les idees del pedagog italià Francesco Tonucci, que prenen forma en l'òrgan de participació del Consell d'Infants, un dels projectes que promouen la participació infantil al municipi.

El treball de recerca que hem realitzat, en el marc de l'esmentat programa, parteix de la idea que la participació dels infants a la ciutat suposa l'exercici dels seus drets, el reconeixement de l'infant com a ciutadà, la formació de valors democràtics i la transformació de la ciutat a partir de la seva mirada.

Aquest treball d'investigació suposa el desenvolupament de sis anys del projecte que des del Programa d'Infància de l'Ajuntament de Sant Feliu ha tingut com a màxima finalitat fomentar la participació dels infants a la ciutat. I, a més, explicita el procés per assolir l'objectiu d'identificar els elements principals d'aquesta experiència, que entén la participació dels infants com a eina per transformar la ciutat i com a vehicle amb el qual garantir l'exercici dels drets dels infants.

Per presentar el treball desenvolupat, hem organitzat el contingut en cinc capítols. Aquests són:

- El primer capítol, «Eines conceptuais sobre la participació social de la infància a la ciutat», té un caràcter de clarificació conceptual i de presentació de les idees que han orientat el desenvolupament de l'experiència educativa. Tanmateix, cal dir que les idees sobretot s'han anat construint en diversos àmbits de reflexió i estudi, així com en la pròpia acció educativa. En aquest capítol, establim connexions entre infància-ciutat-educació en valors-participació. Teixir amb aquests fils conceptuais ha suposat establir els principis que orienten i sustenten la pràctica educativa que es presenta en els capítols següents. Aquests fils ens han permès tenir els referents per anar reflexionant sobre la pràctica i des de la pràctica, i ens han permès anar reforçant-los per poder continuar fent passos en la línia de reconstruir i ampliar les connexions d'aquests elements conceptuais.
- El segon capítol, «Metodologia», recull els referents metodològics a partir dels quals ens hem aproximat a l'objecte d'estudi. Tenint en compte la pràctica educativa i la manera d'entendre la investigació, vam identificar la investigació-acció com a metodologia de recerca que ens permetia comprendre la realitat

que estudiàvem i sobre la qual estàvem impulsant mecanismes per potenciar la participació de la infància a la ciutat. Aquest capítol presenta la descripció de les diverses tècniques de recollida d'informació que s'han utilitzat al llarg dels sis anys de l'experiència i del procés d'investigació dut a terme en l'acció educativa.

- En el tercer capítol, «Contextualització de la investigació i antecedents de l'experiència», es presenten les característiques de la ciutat de Sant Feliu i els antecedents d'aquesta experiència, els quals van definir l'origen i el desenvolupament. En aquesta experiència, el context en què es desenvolupa l'acció educativa és molt rellevant i per aquest motiu li hem dedicat tot un capítol.
- Els dos capítols següents, el quart i el cinquè, són la part empírica del treball de recerca i s'han estructurat d'acord amb la reflexió del procés seguit en el desenvolupament de l'experiència de promoure la participació dels infants a la ciutat durant el període 1998-2004. Aquests dos capítols, per tant, són la descripció del procés de la pràctica, a partir de la presentació dels moments i elements que han estat més significatius des dels seus inicis fins a assolir una consolidació fonamentada en la reflexió de l'acció educativa.

Aquests capítols recullen també el resultat de l'esforç d'identificar els elements clau de la proposta d'intervenció, la qual pot constituir una referència per als ajuntaments que volen implicar els infants perquè participin a la ciutat. El desenvolupament de les iniciatives ens ha permès, des de l'experiència, construir els elements que afavoreixen la sistematització d'un projecte que promou que els infants exercitin els seus drets i deures com a ciutadans i que, a la vegada, aportin a la ciutat els elements per transformar-se i projectar-se des de la participació i l'exercici de la ciutadania.

- En el sisè capítol, «Reflexió final i conclusions», després d'haver presentat la part teòrica i d'investigació del treball, hem volgut ressaltar els elements més significatius i rellevants que han anat sorgint en el procés d'aquest treball, i que han configurat la proposta de model d'intervenció desenvolupada en el marc de l'experiència de la ciutat de Sant Feliu de Llobregat. En aquestes pàgines finals, hem tractat de perfilar els principis i processos validats en aquest treball d'investigació, d'explicitar les aportacions i les reflexions que a la llum de l'experiència investigadora i professional podrien orientar avui dia la promoció de la participació social dels infants a la ciutat i d'apuntar nous reptes i possibles línies de treball i d'investigació que ha obert aquest treball.

En definitiva, l'interès per la identificació i sistematització d'estratègies i mecanismes de participació que facilitin l'exercici de la ciutadania dels infants i l'aprenentatge de la participació participant ha generat un procés constructiu de reflexió en la pràctica educativa i sobre aquesta que es qüestiona en el curs de l'acció; reprendre, afrontar un problema o respondre a un nou repte. Ha estat una reflexió de caràcter retrospectiu i prospectiu que ha volgut connectar en el procés passat i futur, el present de l'exercici de la ciutadania dels infants en una ciutat.

1. Eines conceptuais sobre la participació social de la infància a la ciutat

Parlar de participació significa sempre endinsar-se en un terreny pantanós, ja que el seu significat dona peu a múltiples lectures i a múltiples redefinicions. A més, si tenim en compte que en l'última dècada ha estat un dels conceptes més sobreutilitzats i desvirtuats, es pot interpretar des de moltes mirades i perspectives, des de diverses posicions i, fins i tot, des d'interessos contraposats o, com a mínim, ambivalents, com passa amb tots els conceptes i totes les dimensions de la vida social.

«La participació s'ha acabat convertint en alguna cosa que tothom invoca, perquè ningú no pot declarar-s'hi contrari, però per a cadascú té un contingut diferent.» (Fernández Enguita, 1992)¹

Les arrels etimològiques² del verb *participar* ens assenyalen que prové del llatí *particeps-icis*, que significa 'donar notícia'; 'tenir, prendre part en alguna cosa'; 'tenir quelcom comú amb una cosa'. *Particeps-icis* suposa la unió de dues paraules: *capere*, que vol dir 'prendre', i *pars-tis*, que vol dir 'part'. Per tant, vol dir 'prendre part' amb els altres membres del grup en les decisions que tenen a veure amb la nostra vida i amb la de la comunitat a què pertanyem.

El treball que ens ocupa es proposa analitzar com els infants prenen part en la ciutat opinant i decidint en relació amb aquells temes que tenen relació amb ells com a col·lectiu i amb aquells altres que tenen relació amb l'espai de convivència i creixement personal.

La finalitat d'aquest capítol és aproximar-nos als referents teòrics que orienten el nostre treball per a la promoció de la participació dels infants a la ciutat. El marc teòric que es presenta es caracteritza per ser dinàmic i evolutiu, ja que està en construcció. Prové d'una formació bàsica fonamentada en teòrics de referència dins les Ciències Socials i, en especial, de la Pedagogia. Amb tot, ha estat en el marc de la pràctica i en els espais de deliberació conjunta amb els diversos agents implicats que

1. FERNÁNDEZ ENGUITA, M. (1992). *Poder y participación en el sistema educativo. Sobre las contradicciones de la organización escolar en un contexto democrático*. Barcelona: Paidós.

2. COROMINES, J. (1980-1991) *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial/La Caixa, 309-313.

s'ha anat aixecant i assentat algunes de les eines conceptuals. Si prenem com a símil la proposta de Bruner (1991) de l'assimilació i acomodació, estem davant d'una paret en la qual la bastida de la pràctica fa que els totxos es vagin afirmant i, en ocasions, caiguin i se'n posin d'altres.

1.1. Un punt de partida des dels referents pedagògics i conceptuals de la participació

Abans d'endinsar-nos en el desenvolupament del marc teòric, creiem convenient analitzar el punt de partida del concepte *participació* com a principi transcendent en la història de la pedagogia. Aquesta, en el segle xx, va estar impregnada per la superació d'una educació tradicionalista, dominada per pràctiques autoritàries, en què la repressió, el càstig, les veritats absolutes, la rectitud i la submissió de la persona a allò establert eren principis que regien les institucions i relacions educatives. En contraposició a tot aquest model d'educació, i societat, van sorgir moviments educatius que pretenien lluitar contra la repressió, ampliar els espais de llibertat i defensar la participació. Aquests serien els estàndards de tot un moviment de pedagogs i psicòlegs que podríem situar en el marc de les anomenades «pedagogies antiautoritàries» i que volien donar suport als canvis sociopolítics que s'iniciaven per superar els efectes de la Segona Guerra Mundial, les incidències de la revolució soviètica i la desconfiança de les incipients democràcies que eren continuïtat d'estats autoritaris i classistes.

■ 1.1.1. Les pedagogies antiautoritàries: autors i reflexions per a la pràctica educativa³

La defensa de la llibertat és la màxima de les pedagogies antiautoritàries. L'educació, dins d'aquesta perspectiva, té la finalitat de formar persones lliures que puguin expressar els valors positius de la seva naturalesa. I ho faran si es deixa que experimentin un règim de llibertat en el marc de la convivència. A continuació, presentarem breument algunes de les idees principals dels autors associats a la pedagogia antiautoritària:

- *La bondat de la naturalesa de l'ésser humà en un entorn lliure i espontani.* J.J. Rousseau⁴, exponent d'aquest posicionament, defensa que l'ésser humà és bo i pur i té disposició per dirigir-se cap al bé. L'autor defensa la infància

3. PUIG, J.M. (2001). «Alexandrer S. Neill y las pedagogías antiautoritarias». A: TRILLA, J. (coord.). *El legado pedagógico del siglo xx para la escuela del siglo xxi*. Barcelona: Graó, 151-176.

4. ROUSSEAU, J.J. (1972). *Emilio*. Madrid: Edaf.

com una etapa evolutiva que s'ha de respectar i durant la qual s'ha de permetre que es gaudeixi amb llibertat, sense pressions per superar-la, i sense la voluntat d'omplir-la d'informacions i pautes. La infantesa s'ha de viure amb plenitud i amb la màxima felicitat. L'educació ha de crear les condicions idònies per al desenvolupament lliure i espontani de la naturalesa humana, sense imposicions ni perturbacions.

- *L'optimisme en la naturalesa humana: autonomia i llibertat.* Neill⁵ és un dels autors referents que centren en la bondat i la felicitat els fonaments d'una perspectiva pedagògica. El desenvolupament personal i l'adquisició de coneixements depenen d'una vida emocional equilibrada. L'escola de Summerhill va ser la institució on Neill va desenvolupar les seves idees, fonamentades en la llibertat i l'autogovern. L'assistència a les classes no era obligatòria, simplement era una opció. El joc era el primer deure que tenien els infants, passar-s'ho bé era essencial. El desig d'aprendre era la garantia de l'aprenentatge i era més efectiu que qualsevol altre mètode pedagògic. Els infants eren els responsables principals de decidir què s'havia de fer i com s'havia de fer. Perquè tot això fos possible, hi havia espais per a la deliberació i regulació de la vida de la institució. Segons Puig (2001), per Neill, la llibertat suposava: no-presència d'ordres i d'adults autoritaris, limitació de l'obediència, possibilitat de decidir quan es volia aprendre, reconeixement de la sexualitat i, en definitiva, possibilitat d'autodeterminar-se. El significat de les accions i de les decisions participades en un clima de confiança ajuden a construir el sentit de comunitat.
- *L'educador no directivista.* Carl R. Rogers⁶ és un gran defensor de la bondat de la naturalesa humana i identifica l'origen dels mals en el domini i la coerció que exerceixen unes persones sobre les altres. És un dels defensors principals del valor de les relacions interpersonals en la configuració de la personalitat, en la configuració del jo des de la no-directivitat. El perfil de l'educador no directiu es caracteritza per: la comprensió empàtica, l'autenticitat o congruència i la consideració positiva incondicional des de l'acceptació i confiança.
- *La pedagogia institucional o autogestió pedagògica.* Freinet⁷ va ser un clar defensor de deixar que fossin els nens i les nenes els responsables principals de la gestió de les institucions i de l'organització del funcionament del grup classe quant a la convivència i els espais de treball. És el gran promotor de l'assemblea com la instància privilegiada per fer l'anàlisi institucional i és on s'obre tot un espai per a la creativitat, la presa de decisions, la seva posada en pràctica i la seva posterior avaluació i modificació. En definitiva, és el moment

5. NEILL, S.A. (1968). *Summerhill*. Mèxic: FCE; NEILL, S.A. (1994). *El nuevo Summerhill*. Mèxic: FCE.

6. ROGERS, C.R. (1982). *Libertad y creatividad en la educación*. Barcelona: Paidós.

7. FREINET, C. (1972). *L'educació moral i cívica*. Barcelona: Laia.

de l'autogestió. En aquesta proposta, l'educador és un facilitador de l'anàlisi i de l'autogestió dels grups. Aquest primer pas possibilita l'ús de la paraula per part dels infants perquè s'expressin amb llibertat i analitzin la realitat escolar en què estan immersos.

- **Autonomia i responsabilitat comunitària.** Lawrence Kohlberg⁸ va posar en relació l'autonomia i la responsabilitat comunitària mitjançant els seus treballs sobre comunitat justa. Kohlberg no és un autor relacionat amb les pedagogies antiautoritàries, però en les seves experiències educatives es fonamenta la participació infantil, l'ajuda no directiva dels educadors i tot el clima institucional caracteritzat per valors com ara l'autonomia, la comunitat i la justícia. Per tant, ressaltem les seves idees com a referents per al foment de la participació. Kohlberg proposa la participació en la vida d'una comunitat, juntament amb els dilemes morals, com a exercici per al desenvolupament del judici moral. Entén la comunitat com un instrument d'educació moral, en què es pot exercitar el sentit de la responsabilitat, el sentit de pertinença, i l'esperit de disciplina o la voluntat de complir amb les normes. La comunitat regula la vida col·lectiva a partir de criteris de justícia que s'apliquen en tres espais de participació: el grup assessor, la reunió de la comunitat i la comissió de disciplina. Lawrence Kohlberg va aportar a la pedagogia la demostració que els sistemes de participació, de no-direcció i d'autogovern són camins essencials per a la formació moral de les persones.

Les aportacions d'aquests autors en el marc de la pedagogia antiautoritària han aportat elements innovadors a la reflexió pedagògica i a una pràctica educativa fonamentada en l'educació per a la llibertat i la participació dels educands. Les seves aportacions han suposat, dins del marc de la història de la pedagogia, grans contribucions que defensen la participació com a principi educatiu, com a valor que cal defensar i com a metodologia per afavorir el creixement personal i la construcció d'una comunitat.

En la defensa d'una educació no autoritària hi ha l'origen de la participació dels infants en aquells temes que els afecten.

■ 1.1.2. Porta d'entrada al concepte de participació

En aquest punt s'aprofundirà en els elements relacionats amb la participació dels infants a la ciutat. En una primera aproximació a la definició de participació, pretenem explicitar les premisses sobre les quals es construiran els referents teòrics que donaran sentit a l'objecte d'estudi d'aquest treball.

8. KOHLBERG, L. (1992). *Psicología del desarrollo moral*. Bilbao: Desclée de Brouwer. KOHLBERG, L.; POWER, F.C.; HIGGINS, A. (1997). *La educación moral. Según Lawrence Kohlberg*. Barcelona: Gedisa.

Per desmitificar les formes que prenia la participació a l'hora d'abordar aquest concepte en l'àmbit de la intervenció social, Díaz (1985)⁹ va presentar uns principis que la caracteritzen:

- La participació és una necessitat humana i constitueix també un dret de les persones.
- La participació es justifica per si mateixa, no pels seus resultats.
- La participació és un procés de desenvolupament de la consciència crítica i de l'adquisició de poder.
- La participació condueix a l'apropiació del desenvolupament per a la comunitat cada vegada que aquesta participa en el plantejament i l'execució d'una activitat o procés i se'n sent propietària i corresponsable de l'èxit o el fracàs. Per això, un projecte de participació no s'acaba quan es retiren les fonts externes.
- La participació és una cosa que s'aprèn i es perfecciona.
- La participació pot ser provocada i organitzada, sense que això signifiqui necessàriament manipulació.
- La participació es facilita amb l'organització i la creació de fluxos de comunicació eficients.
- Les diferències individuals en les maneres de participar han de ser reconegudes i respectades.
- La participació pot resoldre conflictes, però també els pot generar.
- No s'ha de sacralitzar la participació: no és una panacea, ni és indispensable en totes les ocasions.

Per la seva banda, Luque (1995)¹⁰ proposa quatre trets característics que fonamenten l'autèntica participació:

- a) *Una realitat social dinàmica* fonamentada en el protagonisme i la responsabilització dels seus actors. Exclou tota referència a la passivitat així com a l'intent de manipulació en el desenvolupament de la participació. Els individus es converteixen en protagonistes del seu propi procés de canvi.
- b) *El sentiment de pertinença o identificació* entre els seus actors, és a dir, quan la gent veu que és tinguda en compte i pot percebre i valorar les seves aportacions.
- c) *La pertinença a l'esfera dels models*. Aquests models no són mai realitzables en tota la seva plenitud, però serveixen de referència perquè els seus actors, com a agents de canvi, estiguin convençuts que el món es pot millorar i transformar; és creure que les condicions d'existència es poden canviar. El paradigma polític que ens serveix de suport és el de la democràcia directa.

9. DÍAZ, J.E. (1985). *Participación y sociedad*. Buenos Aires: Búsqueda.

10. LUQUE, P. (1995). *Espacios educativos. Sobre la participación y la transformación social*. Barcelona: PPU, 105-106.

- d) *La participació té una dimensió política.* El poder de negociació de la població per a la millora de la seva qualitat de vida s'ha d'intentar augmentar. La participació s'entén quan es facilita l'accés al poder de decisió en aquelles àrees o en aquells àmbits que afecten la vida dels subjectes.

La Fundació Kaleidos.red (2003)¹¹, per respondre a la pregunta «què és participar?», analitza la complexitat del concepte de participació i n'identifica les categories axiològiques. Aquestes són:

- *Ser part d'un sistema o d'una xarxa.* La persona es troba inclosa dins d'un sistema de relacions en què és protagonista, juntament amb d'altres, del seu desenvolupament i de les transformacions en el si del sistema. Aquest paper li permet una vinculació, tant emocional com instrumental, amb els altres en un context de confiança i de reciprocitat.
- *Estar en un lloc, en un entorn físic que també és entorn social.* La participació no es dona desvinculada d'un entorn. La persona està en relació no només amb altres persones, sinó amb un espai social i físic. Aquesta proximitat a una realitat concreta permet que la comunicació es basi en un coneixement significatiu, proper i abordable.
- *Sentir-se part d'una comunitat o un col·lectiu.* Pertànyer a un col·lectiu implica, sense cap mena de dubte, establir relacions que comporten el descobriment dels altres, la qual cosa afavoreix la redefinició del jo i la construcció d'un nosaltres. Aquest nosaltres és el subjecte de la participació, que implica la consciència del nosaltres i del jo.
- *Prendre part en les decisions i tenir part de poder.* La participació suposa la implicació de les persones en aquelles decisions que les afecten i un apoderament de la gestió pública, una redistribució i socialització del poder. Aquesta reestructuració del poder implica el desenvolupament de capacitats per prendre decisions i gestionar-les. La possibilitat de prendre part en els temes que ens afecten suposa projectar i construir conjuntament propostes de futur. La implicació comporta acció.

Gràcies a l'èxit de conceptes com ara *societat civil*, *empowerment*, *tercer sector* i *qualitat de la democràcia*, la participació ciutadana adquireix un protagonisme absolut a partir de la idea de capital social que desenvolupa l'obra de Putnam (1993)¹². Per ell, la participació ja no és un discurs carregat de retòrica i utopia, sinó que, sobretot, és la millor garantia per «fer funcionar la democràcia». El capital social s'en-

11. Fundación Kaleidos.red (2003). *Plan estratégico y participación. Equipamientos municipales de proximidad*. Gijón: Ediciones Trea.

12. PUTNAM, R. (1993). *Marking democracy work. Civic traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.

tén com a conductes que acreixen els valors cívics, les habilitats i els coneixements interactius que es generen mitjançant els vincles de reciprocitat i les xarxes socials.

La participació implica reciprocitat, igualtat d'oportunitats i confiança mútua des de la dimensió del que és quotidià, des de la proximitat, des de la recreació de xarxes socials i això implica que l'individu desenvolupi una gran capacitat d'autoaprenentatge interactiu. Sense cap mena dubte, la participació implica una major capacitat de comunicació, que permet a les persones participar per resoldre les seves necessitats.

Una altra idea que s'emfatitza cada vegada més en les definicions actuals és la que fa referència a la dimensió política implícita en la participació. I s'hi fa referència com una manera d'aprofundir en la democràcia i/o de possibilitar actuacions ciutadanes que limitin les decisions de l'Administració pública. Un exemple d'aquesta concepció és la definició de participació donada pel sociòleg Manuel Castells (1986)¹³:

«Procés social mitjançant el qual el sistema de decisions implícit en la planificació urbana s'obre a la influència de diversos grups i classes socials, així com a les diverses tendències polítiques i ideològiques que tracten de representar aquests grups i classes.»

La participació no és només una manera de fer i organitzar la vida col·lectiva, sinó també una manera de fer-la desitjable i òptima, perquè suposa tenir en compte els interessos i les necessitats de tothom i, per tant, porta implícits els valors de justícia, de solidaritat i d'autonomia dels subjectes. I també perquè el subjecte pren part activa en la construcció del projecte.

1.2. Aproximació a la participació des de l'educació en valors, els drets dels infants i la ciutat com a context

En el marc d'aquest treball d'investigació, entenem la participació social de la infància a la ciutat com l'articulació de tres dimensions bàsiques:

- La participació com a eix de la formació en valors.
- La participació com a dret dels infants.
- La ciutat com a context de participació dels infants.

Aquestes tres dimensions van ser presents en el moment del disseny de la proposta de projecte i en el moment de portar-la a la pràctica. En efecte, han orientat el desenvolupament de la proposta d'una manera articulada i, encara que es presen-

13. CASTELLS, M. (1986). *La Ciudad y las masas: sociología de los movimientos sociales urbanos*. Madrid: Alianza (versió en castellà de Rosendo Gallego).

ten de manera concreta, estan interrelacionades i en el seu conjunt donen sentit al projecte. A continuació, presentarem cadascuna d'aquestes dimensions.

■ 1.2.1. La participació com a eix de la formació en valors

La primera dimensió conceptual que orienta el treball està relacionada amb la formació en valors. Avui dia, entenem que la transmissió de valors és un element inherent a les relacions humanes i en el si de les societats. Les relacions educatives, com a relacions humanes, són realitats denses de valors. Així, indiscutiblement, entenem que l'experiència «La participació dels infants a la ciutat» és una pràctica educativa que té una clara i ferma intencionalitat d'educar en valors.

La convivència dins de comunitats cada vegada més plurals necessita el desenvolupament de referents compartits i solidaris que afavoreixin la construcció d'ideals democràtics fonamentats en el diàleg i l'acció conjunta. Però no hem d'oblidar que la formació de la identitat de la persona, ja que, com a subjecte únic i irrepetible, ha de poder definir el seu projecte de vida i la seva pròpia escala de valors. L'educació en valors ha d'afavorir la construcció del «nosaltres-jo» i del «jo-nosaltres».

L'educació en valors té a veure amb els tipus d'ajuda que hem de rebre per poder anar configurant com volem viure la nostra vida de manera conscient, lliure i responsable. Aquestes ajudes tenen a veure amb la manera que tenim d'entendre la vida i la naturalesa de l'ésser humà. Hi ha tres grans models d'educació en valors¹⁴ al voltant dels quals podrien agrupar-se la majoria de les tendències a l'hora d'organitzar les ajudes per definir el projecte personal i col·lectiu. Aquests són: 1) la transmissió de valors absoluts: la determinació dels valors; 2) la concepció relativista: l'elecció de valors; i 3) la perspectiva constructivista: el procés de construcció de la personalitat moral. El primer considerem que no és desitjable per entendre que els valors són universals, absoluts i que vénen donats. El segon té algunes limitacions, ja que parteix que els valors són una qüestió absolutament personal i, per tant, relatiu. El tercer model combina l'autonomia de l'individu i els referents compartits per la comunitat, i confia en el diàleg com a element que afavoreix la construcció dels valors.

La perspectiva constructivista, afirma que no tot és igualment bo i considera que basant-nos en la raó, el diàleg i l'afany de valors podem arribar a determinar principis que puguin esdevenir guies suficients per a la conducta humana en situacions concretes. Es tracta d'una construcció racional, autònoma i dialògica dels valors. El procés de construcció autònoma es fa a partir de la interacció que cada ésser humà estableix amb l'entorn i amb tots aquells que l'envolten. En aquest model hi ha un equilibri

14. PUIG, J.M.; MARTÍNEZ, M. (1989). *Educación moral y democracia*. Barcelona: Alertes; TRILLA, J.; PUIG, J.M. (1991). «L'escola com a comunitat democràtica». *Perspectiva Escolar*, 157; PUIG, J.M. (1996). *La construcció de la personalitat moral*. Barcelona: Paidós; PUIG, J.M.; MARTÍN, X. (1998). *La educación moral en la escuela. Teoría y práctica*. Barcelona: Edebé.

entre la presència de factors socials i convencionals i els factors més intrapersonals, que són, en últim terme, els que configuraran la construcció de la personalitat moral. En aquest tercer model podem trobar diverses tendències pedagògiques, entre les quals hi ha l'educació moral com a socialització fonamentada en l'adaptació heterònoma a les normes socials, de la qual Durkheim¹⁵ és el màxim exponent, i també l'educació en valors com a desenvolupament en què l'estimulació del pensament passa per diversos estadis, en què hi ha una evolució del judici moral. Dewey, Piaget¹⁶ i Kohlberg en són els representants més destacables. Aquestes tendències coincideixen a concebre la formació en valors com un procés mitjançant el qual cada persona s'implica en la construcció sociocultural de la seva personalitat moral.

El treball que es presenta té com a marc de referència aquest tercer model d'entendre la formació en valors, des d'on prenem la definició de Puig i Martín per orientar la proposta de participació infantil a la ciutat.

Què entenem per valors?

L'educació moral pretén col·laborar amb l'alumnat:

- Perquè desenvolupi la seva intel·ligència moral i adquireixi la cultura moral necessària.
- Perquè s'enfronti autònomament i dialògicament a aquelles situacions que suposen un conflicte de valors o controvèrsia moral per tal que li sigui possible viure de manera justa, solidària i feliç.

Concepte d'educació moral. (Puig i Martín, 1998: 28)

A partir d'aquesta definició, volem aprofundir en la proposta teòrica de la construcció de la personalitat moral que ha desenvolupat Puig (1996), des de la qual s'articula gran part de la pràctica educativa desplegada en el treball de camp.

□ El procés de construcció de la personalitat moral

La formació en valors no és una imposició d'idees i de maneres de comportament, ni una pràctica repetitiva que està prevista amb antelació, ni es descobreix per casualitat. Entenem que la formació en valors és una construcció personal, social i cultural. És una construcció que no es pot fer en solitari, ni al marge d'una història, ni desproveïda d'uns antecedents socials i personals...

En la construcció de la personalitat intervenen elements socioculturals preexistents que ens mostren els camins, però és un procés en què intervé d'una manera responsable, autònoma i creativa cada subjecte. La màxima d'aquest procés és assolir una manera de viure satisfactòria per a la persona en un entorn social, cultural i històric

15. DURKHEIM, E. (1947). *La educación moral*. Buenos Aires: Losada.

16. PIAGET, J. (1984). *El criterio moral del niño*. Barcelona: Martínez Roca.

determinat. Seguidament, descriurem quins són els elements i dinatismes que inter-venen en aquest procés formatiu. Puig (1996) en proposa tres: experiències de problematització moral, instruments de la consciència moral autònoma i guies de valor.

I. Experiències de problematització moral

La persona participa en un entramat de relacions en els diversos cicles de la vida que són la seva essència per al desenvolupament. Les experiències de la vida quotidiana i les vivències en primera persona i en companyia dels altres són el contingut principal a partir del qual cal treballar i reflexionar. Allò que experimentem ens ofereix un conjunt d'informació, d'emocions, de posicionaments..., que és el material principal a partir del qual configurem la nostra personalitat. Estem envoltats de vivències significatives, davant les quals no som indiferents, ja que ens suposen reptes i desafiaments, que ens obren nous qüestionaments i hem de prendre decisions i posicionaments que ens formen i que ens van acompanyant en la configuració de la nostra personalitat.

A les pràctiques de formació en valors, els correspon la responsabilitat d'identificar i de fer contingut de treball les experiències en què la persona està immersa i participa de manera tan activa i significativa. Són experiències que per a la persona suposen conflictes de valor o controvèrsia, ja que, d'alguna manera, li qüestionen el seu posicionament inicial. Aquestes experiències, que són contingut de reflexió, es caracteritzen per ser font de qüestionaments i de crisis en el marc de referència de la persona que la menen a buscar una resposta satisfactòria.

Per tant, és contingut de treball «el que està passant» i «el que ens està passant» i és font de conflicte. Hi ha dos nivells d'experiències conflictives que no es poden obviar des de qualsevol entorn educatiu:

- *Problemes microètics*. Són experiències en què la persona està immersa i participa en primera persona, ja que hi està directament implicada. Aquests problemes poden tenir tres procedències, a partir de la relació amb un mateix, de la relació entre iguals i de la relació amb altres grups generacionals.
- *Problemes macroètics*. Són aquells que van més enllà de la persona i dels grups amb què es relaciona. Fan referència als problemes socials que poden donar-se en un entorn proper a l'individu o en entorns distants que afecten la humanitat en majúscules.

En el procés formatiu de la personalitat moral intervenen dos elements més, que precisament el que ens permetran és poder fer coses amb les experiències problematitzadores.

II. Instruments de la consciència moral autònoma

Els procediments de la consciència moral són els instruments psicològics que ens ajuden en l'anàlisi dels processos morals; són disposicions que donen a la cons-

ciència la capacitat per dirigir per si mateixa la vida moral de cada subjecte; Són mitjans que permeten treballar experiències morals i construir maneres de viure. Són les funcions o capacitats psicomorals que permeten la deliberació i la direcció moral en situacions de conflicte.

A continuació, exposarem els procediments més rellevants de la consciència moral, o elements de la intel·ligència moral, que està formada per diverses capacitats.

Els dos primers elements relacionats amb el *coneixement* són:

- *L'autoconeixement*. Està relacionat amb la capacitat de conèixer-se un mateix, de construir i valorar el propi jo. El valor que es deriva del correcte funcionament d'aquesta capacitat és l'autenticitat.
- *El coneixement dels altres*. Es refereix a la capacitat empàtica d'entendre la perspectiva, els sentiments i les raons de l'altre i a la capacitat de posar-se en el lloc dels altres. El valor principal que se'n deriva és el reconeixement dels altres.

Els elements següents estan relacionats amb els *processos de pensament*:

- *El judici moral* és el procediment de la consciència moral que permet percebre, reconèixer i analitzar un conflicte de valor, aportant raons que ajuden a establir la correcció o incorrecció de conductes o pensaments relacionats amb la situació conflictiva. Està en relació amb el desenvolupament de la sensibilitat moral i ajuda a la formació de raonaments justos i solidaris. Aquest element està relacionat amb el valor implícit de justícia.
- *La capacitat per a la comunicació i el diàleg*, és a dir, l'habilitat d'intercanviar opinions i de raonar sobre els punts de vista dels altres amb voluntat d'entesa. Aquestes habilitats dialògiques permeten adquirir informació i contrastar-la per arribar a una major comprensió i implicació. La voluntat d'entesa és el valor principal que es desprèn d'aquesta habilitat.
- *La comprensió crítica*, és a dir, l'habilitat de saber contrastar críticament els diversos punts de vista sotmesos a debat i d'entendre's a partir de raons que s'intercanvien dialògicament. Els valors que caracteritzen aquest element són la benevolència i el respecte.

Quant a les capacitats relacionades amb els *sentiments* trobem les capacitats emocionals i de sensibilitat i la capacitat de prendre consciència.

- Les primeres, les d'origen filogenètic més antic, actuen com a motors d'altres procediments morals i permeten detectar els conflictes fent que la persona se senti afectada i s'hi impliqui, aportant, a més, procediments per a la conducció moral. Són, doncs, capacitats impulsores i motivadores de conductes. La presa de consciència designa les habilitats metacognitives que permeten concep-

tualitzar i regular els processos cognitius, conductuals i emocionals. El valor que se'n desprèn és la transparència.

L'última capacitat de la intel·ligència moral està en relació amb l'*actuació*.

- *L'autoregulació* designa la capacitat de guiar voluntàriament la pròpia conducta. L'ésser moral busca la coherència entre el judici i l'actuació moral, entre la reflexió moral i l'acció. Aquesta construcció del caràcter moral es relaciona amb la coherència i la responsabilitat.

Finalment, cal dir que tots aquests elements no poden actuar de manera aïllada, sinó que són de naturalesa sistèmica, ja que s'influeixen mútuament, s'interrelacionen i no operen de manera independent. Els procediments morals són naturals, però altament influïts per factors socials que poden potenciar-ne o inhibir-ne el desenvolupament.

III. Guies de valor

Les guies de valor són entitats simbòliques que pauten les maneres de viure d'una col·lectivitat i li donen significat. Són realitats informatives-significatives que modelen formes de vida i de convivència entre individus. Són productes culturals que, a manera de recursos o instruments, intervenen en l'acció socio-moral a fi d'aconseguir la màxima eficàcia en la resolució de les controvèrsies de valor que plantegen les experiències. Els subjectes rebem de manera més o menys conscient elements d'una cultura moral que ens dóna guies per a l'anàlisi i l'acció. Les guies de valor no són estàtiques, sinó que estan sotmeses a processos de canvi, ja que es modifiquen, es reconstrueixen i es transformen. Alguns exemples de guies de valor són: la convenció dels drets dels infants; el codi de circulació;...

Un aspecte que convé destacar quant a les guies de valor és que les guies morals, com a producte social, són fruit de la història, la trajectòria i l'experiència de cada grup social i, per tant, a més de regularitats i aspectes comuns, també es poden presentar diferències entre cultures. En aquest sentit, els educadors han de treballar amb les guies de valor seleccionant i transmetent aquestes normes culturals, a partir d'un projecte formatiu, de manera no impositiva, sent respectuosos amb la resta de formes morals.

La participació dels infants en les situacions de la vida quotidiana, en què les experiències de problematització moral són contingut d'anàlisi i deliberació per planificar-ne una resposta, implica l'ús de procediments i guies de valor que orientin l'acció. La implicació en projectes compartits des de l'exercici de la paraula i el compromís amb l'acció suposa el desenvolupament dels instruments de la consciència moral i el qüestionament-consolidació de les guies de valor.

Estaríem d'acord amb Galceran que participar suposa prendre part de manera activa, comunicativa i dialògica en alguna cosa que és comú als diferents subjectes. En el seu treball, la participació és entesa com un «procés que es genera en el si de grups i col·lectius que cooperen i col·laboren entre si, dialogant, discutint i consensuant què és el que volen fer plegats, com ho volen fer i realitzant accions conjuntes per tal de tirar endavant els seus projectes comuns». (Galceran, 2000: 22)¹⁷

Les pràctiques educatives que pretenen promoure la participació dels infants han de tenir en compte aquests tres dinamismes exposats, però també han de tenir present que, en el desenvolupament de la pràctica, la participació és alhora un procediment per fer front al tema sobre el qual s'actua, un valor i un contingut en exercici i en construcció.

■ 1.2.2. La participació com a dret dels infants

Un dels interrogants més importants que han estat presents en les Ciències Socials és: què entenem per «infància»? Pot semblar una qüestió banal, amb una resposta òbvia del tipus: «Infant: persona que està en la infància.» I si saltem al concepte «infància: període de la vida que comprèn des del naixement fins a l'adolescència».¹⁸ I si anem a l'arrel llatina «*infantia*», ens trobem amb «incapacitat de parlar». Precisament per fer front a aquesta i altres concepcions que s'han tingut i es tenen de la infància volem aprofundir-hi amb la finalitat d'aproximar-nos a un marc de referència des del qual sigui possible endinsar-nos en la participació social de la infància. Entenem que necessitem uns referents que ens permetin canviar les representacions socials que els adults tenim envers la infància, unes representacions que han estat presents al llarg de la història de la humanitat.

Es fa necessari un breu recorregut històric de l'evolució del concepte «infància» i de les representacions socials que al llarg de la història ha tingut. Aquestes representacions són sabers quotidians que influeixen en les interrelacions amb la infància i poden condicionar els adults i els nens i les nenes, limitant la possibilitat d'experiència o les perspectives d'anàlisi fora de la lògica majoritària (Casas, 1998)¹⁹. Les imatges socials són les que guien els discursos, les accions, les maneres de relacionar-se, les normes socials i legislatives, les polítiques d'infància i les intervencions.

Verhellen (1992 i 2002)²⁰ va analitzar els canvis principals en la imatge de la infància que es van donar en moments històrics diferents. Hi aprofundirem per poder

17. GALCERAN, M. (2000). *La participació en els centres de temps lliure*. Tesis doctoral. Universitat de Barcelona.

18. *Gran diccionari de la llengua catalana*. (1998). Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

19. CASAS, F. (1998). *Infancia: Perspectivas psicosociales*. Barcelona: Paidós.

20. VERHELLEN, E. (1992). «Los derechos del niño en Europa». *Infancia y Sociedad*, 15, 38-60; VERHELLEN, E. (2002). *La Convención sobre los derechos del niño. Transfondo, motivos, estrategias, temas principales*. Amberes/Apeldoorn: Garant (versió castellana coordinada per Ferran Casas i Marta Sadurní).

entendre com avui dia ens trobem davant d'una multiplicitat de representacions socials de la infància, malgrat que sembla que hi ha un cert acord envers què entenem per infància i per infant. Aquest autor, assenyala que fins al segle XVI el que hi havia era una manca de consciència social de la infància com a categoria social diferent. Els infants, en relació amb les lleis, no existeixen. L'única preocupació era la supervivència i a partir dels sis o set anys s'integraven al món dels adults. A partir del segle XVIII (pensament de la Il·lustració, hi ha el descobriment dels infants com a grup social, encara que en aquest se'ls considera com a «futurs constructors» de la societat. Es converteixen en la riquesa del demà i, per tant, tenen un nou objectiu: donar forma a la societat futura. Els infants es consideren com «encara-no-éssers-humans» (encara no saben, encara no poden, encara no són) i se'ls caracteritza com a «categoria social a part», atès l'èmfasi que es posa en el seu valor com a futur i progrés. Les lleis i les institucions específiques, en aquesta època, són projectades per obligar els nens i les persones responsables d'aquests a assumir les noves tasques morals de la Il·lustració.

És en el període comprés entre el segle XIX i mitjan segle XX que es produeix un canvi històric important en relació amb les transformacions de la imatge dels infants. Aquest període es caracteritza per:

- I. Es passa d'un model de societat que no considera els infants com a grup clarament definit a una societat interessada a definir aquest grup. Aquest fet provoca una major diferenciació dels infants com a grup social.
- II. Apareixen les primeres lleis de protecció del menor (com a control social) i les lleis d'obligatorietat escolar (com a socialització). Les diverses institucions educatives el que fan és allunyar els infants del món adult. Els infants són retirats del món laboral com a mesura protectora. Comença a haver-hi un cert interès pel desenvolupament òptim dels infants i un creixent interès pel futur i el progrés de les societats, d'aquí que l'escolarització sigui obligatòria.
- III. Aquesta penetrant definició macrosocial té moltes conseqüències per al concepte d'infant:
 - La infància s'entén com a etapa de moratòria, que implica ajornament. Els infants s'aïllen de la resta del món i han d'esperar, han d'aprendre i han de preparar-se per a la vida.
 - Els infants passen a ser propietat de l'Estat i cada vegada menys propietat privada dels pares. Són «objectes», i no «subjectes», en un procés macro-social encaminat a una futura societat ideal.
- IV. En aquest període hi ha disciplines, com la psicologia, la medicina, la sociologia... que introdueixen i consoliden, en la societat occidental, diferents concepcions de la infància que influeixen en la manera com es relacionen adults i infants. Segons Skolnick (1983, citat a Verhellen, 2002) aquests supòsits són:

1) Abans d'arribar a adults, els infants superen diverses etapes en el seu desenvolupament, que difereixen qualitativament.

2) Al llarg d'aquestes etapes del desenvolupament, els infants difereixen qualitativament dels adults en el fet que, per exemple:

- Els adults treballen i són responsables; els infants juguen i són irresponsables.
- Els adults són racionals; els infants són irracionals i emocionals.
- Els adults pensen en termes abstractes; els infants pensen en termes concrets.
- Els adults són éssers sexuals; els nens són éssers asexuals.

3) Fins que arribin a ser adults, els infants han d'estar separats dels adults i fer servir el seu temps en llocs preparats per ajudar-los a ser adults (a casa, a l'escola, amb els iguals, a les zones de joc «educatiu»). L'extensió d'aquesta quarantena es redueix progressivament a mesura que l'infant supera les etapes. Només es dissipa completament quan arriba a ser adult.

- V. En aquest període la imatge de l'infant com a «encara no» es reforça i, fins i tot, s'amplia: encara no sap, encara no és capaç de, encara no és responsable, encara no és capaç d'expressar-se per ell mateix. La infància s'entén com una etapa que està en espera.
- VI. En la Declaració de Ginebra (1924) i en la Declaració de l'ONU sobre els Drets de Infants (1959) es veu l'infant com un objecte: «A l'infant, se li donarà...». El segle xx és, doncs, el segle de la infància. Fins al segle xx, els infants no apareixen en la legislació. En aquest període es fan les lleis principals. Cada vegada s'incrementa més la seva sobreprotecció i el seu període d'espera per ser reconeguts i tinguts en compte per a alguna cosa.

❑ La imatge actual de l'infant. Entre els anys setanta i noranta, es percep un canvi...

- Des de diversos sectors i nivells es posa en discussió la concepció de l'infant com a objecte i com a «encara no» que mesures polítiques s'havien encarregat de reforçar i perpetuar. Atesa aquesta prolongació de la infantesa, sorgeixen nous termes per identificar períodes evolutius diferenciats, «adolescència primerenca» o «adolescència tardana», però que encara tenen en comú la dependència atorgada pels adults, que continuen categoritzant-los com a «encara no». Comencen a sorgir les primeres crítiques en relació amb aquesta etapa que està a l'espera de «no se sap ben bé què».
- Es fa la demanda de considerar els infants com a subjectes, com a «éssers humans» de ple dret. Es defensa que són portadors de tots els drets de l'ésser humà i tenen la capacitat d'exercir-los amb independència. (Cal recordar que la Declaració Universal dels Drets de l'Home, 1948, no esmenta l'edat com a criteri no discriminatori.)

- A partir de la dècada dels vuitanta, hi ha un cert consens a l'hora de considerar els infants com a portadors dels drets de les persones. Amb tot, continua la polèmica sobre la seva capacitat (legal) per exercir aquests drets amb independència.
- En la Convenció de l'ONU sobre els Drets del Menor, de 20 de novembre del 1989, es fa servir la formulació següent: «Els infants tenen dret a...».

Fins aquí, el repàs a la història en relació amb la imatge que segons Verhellen tenim de la infància. Aquestes etapes de la història, segons l'autor, han estat caracteritzades pel que anomena «adultocentrisme», que no és altra cosa que una important proporció de la població subordinada a l'altra. En aquest cas els adults han exercit aquest poder sobre els infants, però ho han fet per garantir el compliment d'uns deures i unes responsabilitats que s'han construït en el marc de les relacions: els pares han de protegir i educar els fills, l'Estat ha de garantir l'educació bàsica, les lleis han de vetllar perquè hi hagi unes necessitats bàsiques cobertes...

Altres autors, en la línia d'analitzar la representació social de la infància, també han identificat altres representacions. Alfageme, Cantos i Martínez (2003)²¹ proposen cinc maneres de representar socialment la infància que han contribuït a la noció actual i han provocat una important estigmatització, victimització, perillositat i visió social negativa. Aquestes cinc visions, segons els autors, transcendeixen cronologies, geografies i coexisteixen amb altres maneres de veure la infància d'una manera antagònica.

- L'infant és propietat dels pares.* Paradigma de la propietat familiar.
- L'infant com a «grandesa potencial» o com a futur.* Com a futurs ciutadans en què es convertiran. Negant-los el seu present, se'ls valora socialment pel que seran o arribaran a ser, no pel que ja són. (Casas, 1998 i Ligeró i Martínez, 2001)²².
- La infància com a col·lectiu «perillós», conflictiu, indòmit.* És un enfocament que es fonamenta en la desconfiança i en mesures de prevenció, deixant al marge qualsevol iniciativa de promoció de la participació.
- La infància com alguna cosa privada.* Hi ha un ocultament social com a actor individual i col·lectiu, una desaparició o negació en la participació activa en l'escena política.
- La infància és incapaç o necessita ajuda per actuar com a agent social.* Hi ha la concepció de l'infant com a manipulable, influenciable, psicològicament feble, com un ésser «encara no» davant dels «ja sí», un ésser que és representat pels adults com a incomplet. La infància no és percebuda com a col-

21. ALFAGEME, E., CANTOS, R.; MARTÍNEZ, M. (2003). *De la participación al protagonismo infantil. Propuestas para la acción*. Madrid: Plataforma de Organizaciones de Infancia, 22-23.

22. LIGERO, J.A.; MARTÍNEZ, M. (2001). *Los derechos políticos de la infancia desde la percepción adulta*. Madrid: Defensor del Menor de la Comunidad de Madrid.

lectiu social, com a participant actiu i directe en les qüestions d'interès públic i personal que l'afecten.

En l'actualitat hi ha tot un moviment al voltant de reconèixer el protagonisme dels infants en relació amb la participació seria el que es coneix com a participació «protagònica» o paradigma del protagonisme.

El concepte de *protagonisme infantil* designa el procés social pel qual els infants han de tenir un rol principal en el seu desenvolupament i en el de la seva comunitat, garantint així la realització plena dels seus drets, atenent el seu interès superior (Gaytán, 1998:86)²³. Comporta, doncs, una nova visió de la infància amb una redefinició dels rols de la societat. Des d'aquest punt de vista, sorgeix la necessitat de redefinir gran part de les representacions relatives a la infància, les relacions socials i del seu rol.

Es dona la contradicció en cultures que reclamen la igualtat de drets de tots els éssers humans on alguns drets dels infants no estan garantits en base als seus menors coneixements o a la seva edat, i desaprofiten aquelles contribucions que els nens poden aportar a la societat a partir dels seus pensaments, sentiments, judicis, etc. (Cussiánovich, Alfageme, Arenas, Castro i Oviedo, 2001)²⁴. És a dir, a partir de criteris d'edat es produeix una discriminació, mal entenent que la protecció a la infància comporta la seva passivitat i dependència en l'adult, quan una bona manera de protegir-los de la gran vulnerabilitat d'aquest col·lectiu és promovent el dret a ser els actors principals de la seva existència. Garcia i Micco (1997)²⁵ expliquen com la normativitat democràtica exclou els nens menors d'edat de la ciutadania plena pel fet de no poder jutjar adequadament els seus interessos i el propi bé. Aquest fet, però, no treu que els nens s'hagin d'anar incorporant progressivament a les pràctiques democràtiques, i s'assenten així bases cap una certa teoria de la precitadania que consideri els nens com a objectes i subjectes de preocupació democràtica.

Ara bé, les noves propostes sobre el protagonisme i la participació dels infants obren nous reptes i noves perspectives que comporten nous ordenaments culturals, amb implicacions tant socials i econòmiques com polítiques. La *participació protagònica* dels infants funciona com a eix articulador de noves maneres d'establir les relacions entre les persones i d'aquestes amb els seu entorn. El que hi ha sota aquesta nova concepció és que l'infant està activament involucrat en la construcció de la seva pròpia vida social, que forma part important de les decisions a prendre al seu voltant i que és competent a participar-hi amb l'acompanyament necessari de la figura adulta. En aquest sentit, l'adult ha de tornar a definir les seves funcions incorporant el

23. GAYTÁN, A. (1998). *Protagonismo infantil. Un proceso social de organización, participación y expresión de niñas, niños y adolescentes*. Guatemala: Redd Barna.

24. CUSSIANOVICH, A.; ALFAGEME, E.; ARENAS, F.; CASTRO, J.; OVIEDO, J. R. (2001). *La infancia en los escenarios futuros*. Lima: Ed. Universidad Nacional Mayor San Marcos.

25. GARCÍA, G.; MICCO, S. (1997). «Hacia una teoría del precitadano». A: PIZARRO, C.; PALMA, E. *Niñez y democracia*. Colombia: Ariel/Unicef.

concepte d'agent potenciador de l'autogestió i autodirecció dels infants. Cal revisar les relacions asimètriques i de poder i entendre-les com a construïdes culturalment i, per tant, modificables. L'adult ha d'establir un tipus de relacions amb els infants que permeti potenciar el desenvolupament de tots els individus i del col·lectiu.

Estem parlant d'entendre el protagonisme com a dret de tot ésser humà i tot col·lectiu social. Així doncs, això comporta la construcció d'un *nou model d'infància* en què els nens han de tenir l'oportunitat i la possibilitat estructural i legal de poder tenir influència en els adults i en la societat. Ser actors socials, implica que poden participar en la presa de decisions i que tenen capacitat de contribuir en les relacions socials de la seva comunitat.

En el segle xx, un dels principals avanços en la concepció de l'infant va ser el pas de la Declaració de Ginebra (23 de febrer del 1923) a la Convenció²⁶ dels drets dels infants (20 de novembre del 1989).

La Convenció és l'instrument més fort dels drets dels infants a Europa, en el qual es reconeix l'infant com a subjecte de drets. Alguns dels seus trets més característics són:

- a) És un instrument comprensiu.
 - Cap dels drets és inferior o superior respecte als altres.
 - Tots estan relacionats entre si.
- b) Reconeix la ciutadania de l'infant.
 - De l'article 12 al 16 inclòs es preveuen els drets civils dels infants.
 - La protecció de l'infant passa per la protecció dels seus drets.
- c) És proactiva (ofensiva).
 - Senyala el deure dels estats a promoure els drets dels infants.
 - Té una feina jurídicament vinculant: «Més respecte pels infants».
 - Presenta disposicions en què proposa mecanismes de supervisió (Dels art. 42 al 45).
- d) Fa referència a la necessitat imperiosa de donar a conèixer als infants els seus drets.

En els organismes internacionals a favor dels drets dels infants, es considera que la Convenció va instaurar el principi, conegut com les «3 P»: protecció, provisió i participació. Des d'una perspectiva de la qualitat de vida, Casas (1998) va afegir dues P més: prevenció i promoció.

26. *Declaració* és un text programàtic, enuncia principis generals i només té una força moral. Conté drets fonamentals encara no incorporats al dret positiu. És un estadi, un primer nivell, el moment dels drets fonamentals com a valors, paradigmes d'un dret futur. Sol ser l'etapa prèvia a l'elaboració d'una convenció.

Convenció és un text vinculant amb força jurídica obligatòria (compromís) recull interessos o necessitats jurídicament protegits. Representa el pas a la garantia organitzada. Inclou drets fonamentals ja incorporats al dret positiu, drets que formen part del cos legal d'una comunitat.

A continuació, s'exposen els drets i les llibertats civils recollits en la Convenció dels Drets dels infants.

Article 12

Els estats membres han d'assegurar a l'infant amb capacitat de formar un judici propi el dret a manifestar la seva opinió en tots els afers que l'afectin. Les opinions dels infants han de ser tingudes en compte segons la seva edat i maduresa.

Article 13

L'infant té dret a la llibertat d'expressió; aquest dret inclou el dret a cercar, rebre i difondre informació i idees de tota mena, sense consideració de fronteres, sigui oralment, per escrit, o impreses, en forma d'art o per qualsevol altre mitjà triat per l'infant.

Article 14

Els estats membres han de respectar el dret de l'infant a la llibertat de pensament, consciència i religió.

Article 15

Els estats membres reconeixen els drets de l'infant a la llibertat d'associació i a la llibertat de reunió pacífica.

Article 16

Cap infant no pot ser subjecte d'interferències arbitràries o il·legals en la seva vida privada, la seva família, domicili o correspondència, ni d'atacs il·legals al seu honor i reputació.

L'article 12 recull l'essència del nostre projecte, reconeixen els drets dels infants a la llibertat d'expressió, i com a conseqüència, a participar en els temes que els interessin.

■ 1.2.3. La ciutat com a context de participació dels infants

Aquest tercer bloc de continguts del marc teòric fa referència al tercer aspecte central del nostre treball, que és el context en què es materialitza i pren forma la participació dels infants: la ciutat. En el treball que presentem, «educació», «ciutat» i «participació» són elements interdependents que estan en constant relació i es retroalimenten. Avui dia, en el món de l'educació i en l'entorn de la ciutat, la participació ciutadana és un component clau.

La ciutat és un concepte marcat per una doble polaritat: física i humana. En aquests moments, la ciutat és alguna cosa més que un territori on es defineixen els elements físics i urbanístics. La ciutat és principalment un entramat de relacions socials que es concreten i s'amplifiquen mitjançant un projecte social compartit. Les funcions positives d'aquest entorn urbà han estat identificades com a lloc de trobada, de convivència, de cultura i d'exercici de la llibertat i la creativitat.

Entenem la ciutat *com l'espai de la cosa pública, l'oportunitat d'accés a la socialització, a la igualtat o les llibertats, als béns públics, al treball, a les relacions socials*

i els intercanvis, a la cultura i el lleure, a la participació, a la solidaritat, a l'exercici de la democràcia. És el lloc on es generen les avantguardes i es validen les tradicions, on sorgeixen els moviments socials i intel·lectuals, on afloren les lluites i les reivindicacions, on emergeixen les utopies. (Trilla, 1998: 18)²⁷

La ciutat és alhora un espai òptim per ser un escenari d'oportunitats, ja que no hem d'oblidar els desafiaments i les dificultats que també s'hi presenten. La ciutat és un marc dens de valors i contravalors, és un escenari on hi ha situacions d'exclusió i discriminació.

Aquest entorn social és un dels millors escenaris perquè els ciutadans exercitin els seus drets i generin estratègies per reivindicar-ne el compliment. Les utopies en el marc de la ciutat són continguts de treball per assolir la perseguida igualtat d'oportunitats entre tots i totes.

La ciutat ha de generar una dinàmica educadora que incorpori els ciutadans en el disseny del projecte social que l'orienta i la defineix. Cal incorporar el ciutadà no només per garantir que totes les veus estan representades dins del projecte i que, per tant, ningú no se senti exclòs, sinó per garantir la formació d'una ciutadania cada vegada més protagonista i competent en la construcció del projecte de ciutat. Aquest procés també suposa una ciutat que formi per a la ciutadania i que li permeti exercir el seu dret a prendre part en les decisions públiques. En aquest cas, estariem davant d'un dels millors indicadors de qualitat de la ciutat.

«La qualitat de la ciutat es mesura pel grau de l'exercici de la ciutadania: els ciutadans fan la ciutat i la ciutat fa els ciutadans.» (Trilla, 1998: 19)

En definitiva, estem reivindicant que la ciutat desenvolupi al màxim la seva funció educativa per garantir la construcció d'una ciutat i d'una ciutadania conscient de la seva responsabilitat en el projecte comú. Però, com més endavant veurem, no n'hi ha prou amb prendre'n consciència; és convenient facilitar l'exercici d'aquestes responsabilitats i motivar-les perquè entre les prioritats que tenim les persones, és difícil identificar-hi la participació. Entre la ciutadania, hi ha un cert desconeixement, desinterès, desànim i una certa desconfiança respecte dels mecanismes i processos participatius. D'alguna manera, «hem abdicat de l'exercici de la ciutadania» (Araujo, 1999: 46)²⁸ i, si estem d'acord amb la idea que la ciutat «és el que els ciutadans volem que sigui», hem de buscar en la funció educativa de la ciutat com motivar i afavorir el ressorgiment de la implicació en la seva construcció.

27. TRILLA, J. (1998). «Pensar la ciutat des de l'educació». Document del seminari Projecte educatiu de ciutat. *Temes d'Educació*, 12, 13-55.

28. ARAUJO, J. (1999). «Educación y ciudad sostenible». A: VALLBÉ, F. ; COLOMER, J.; COMPTE, I. (coord.). *Educació i canvi social. Cicle de conferències realitzades en el marc del Projecte Educatiu de Sabadell*. Ajuntament de Sabadell, 45-68.

Per aquest motiu, alguns dels principals interrogants que es plantegen els agents socials són: «quina ciutat?» i «quina educació?».

En el marc del Congrés Internacional de Ciutats Educadores de Gènova (2004), la Diputació de Barcelona va presentar una ponència²⁹, en col·laboració amb Subirats, que portava per títol: «Quina educació per a quines ciutats?». En aquesta ponència es defensen uns trets característics de la ciutat, els responsables dels quals són tant els ciutadans com els organismes públics. Segons Subirats, la relació entre aquests dos agents se sustenta en dos principis bàsics, que són: la corresponsabilitat col·lectiva i la participació ciutadana.

«Volem una ciutat que defensi la cohesió social, l'autonomia individual, que lluiti per la igualtat i que reconegui la diversitat, i que vulgui, per tant, transformar un món, una realitat i unes formes de fer que molts cops no s'adiuen amb aquests valors. I avançar cap aquí requereix una comunitat local forta, amb sentit de responsabilitat col·lectiva, que tingui un ajuntament sòlid i legítimat. Les relacions entre les comunitats locals i les seves institucions representatives han de basar-se cada cop més en els principis de corresponsabilitat col·lectiva i de participació ciutadana.» (Subirats, 2004)

La participació en el si de les ciutats es troba en un dels seus millors moments, ja que tenim un marc democràtic consolidat. Amb tot, es percep una atmosfera de desconfiança i qüestionament permanent per algunes formes d'exercici polític.

Paral·lelament, han emergit processos molt significatius que són referents mundials de com la ciutadania participa en la gestió del govern municipal. Ens estem referint a l'experiència dels pressupostos participats que es va originar a la ciutat brasilera de Porto Alegre, el juny del 1997, i que s'ha estès a ciutats com ara Rubí i Santa Cristina d'Aro. També, el 1997, a la ciutat de Bristol (Gran Bretanya), es va promoure l'experiència dels consells ciutadans per debatre sobre el futur de la ciutat.

Aquestes experiències que hem comentat, i d'altres, que han generat noves formes de govern local fonamentades en mecanismes participatius per a la ciutadania en el si de la ciutat, estan emmarcades en tot un avenç sociopolític molt important que reivindica la implicació de la ciutadania en les decisions públiques. Ara bé, tot aquest impuls d'un nou concepte de ciutat i de ciutadania des d'una perspectiva política no es pot entendre sense tenir presents els avenços i les transformacions que han experimentat alguns dels principis educatius.

L'educació, entesa com a responsabilitat col·lectiva i com a eina que permet la incorporació de tots els membres d'una comunitat a la condició de ciutadans, n'és una peça central (Subirats, 2004). Els canvis en el marc del concepte d'educació que anteriorment assenyalàvem han suposat el ressorgiment i la defensa d'una corres-

29. SUBIRATS, J., (2004). *Quina educació per a quines ciutats?* Ponència presentada al Congrés Ciutats Educadores de Gènova. Novembre, 2004.

ponsabilitat de tots els agents socials en la formació integral de la persona. És en aquests avenços on la ciutat es reconeix com a context educatiu, marc de relacions educatives i contingut educatiu. Faure (1973)³⁰, en l'Informe de la UNESCO, va defensar la idea d'educació permanent i per a tothom; i una educació que anava més enllà de les portes de l'escola. Va ser el primer que va parlar de «ciutat educadora».

«L'educació esdevé permanent i abraça tota la ciutadania en la seva diversitat. L'escola és un element essencial en l'acció educadora, però no exclusiu. Cal no sols revisar els sistemes educatius, sinó tenir en compte el marc de la ciutat educadora.» (Faure, 1973)

Actualment, hi ha tot un canvi molt consolidat; enrere ha quedat la proposta segons la qual la pedagogia buscava el suport de la ciutat. Ara és la ciutat la que busca suport en la pedagogia.

Segons Carneiro (1999), a la ciutat postindustrial, se li plantegen quatre desafiaments fonamentals i tots tenen com a element central la transformació de la ciutat des de l'eix transversal de l'educació:

- a) La promoció la *intel·ligència urbana*, és a dir, enfortir la ciutat com a instància de coneixement i creativitat en l'art de viure junts.
- b) La construcció d'una *pedagogia urbana*, és a dir, fer ressorgir ciutats educadores que siguin, en si mateixes i alhora, subjectes, ambients i motors de cultura i formació permanent per a les persones.
- c) La construcció de la casa comuna urbana o, el que seria el mateix, en la construcció de la ciutat que acull i supera el paradigma de l'exclusió; un model que es propaga com a autèntica epidèmia de l'era moderna.
- d) El redescobriment de la democràcia urbana des de la perspectiva d'un nou disseny de govern col·lectiu, capaç de combinar progrés i participació, creixement i qualitat, llibertat i responsabilitat, governabilitat i mediatització en la vida pública.

Ara bé, en l'àmbit pedagògic, hem de reconèixer que hi ha un punt d'inflexió quan el concepte de ciutat educadora emergeix es consolida entre els referents que guien la convivència i vivència a la ciutat.

El 1990, va tenir lloc el I Congrés Internacional de Ciutats Educadores³¹, celebrat a la ciutat de Barcelona. Les ciutats que hi van participar van recollir en la Carta inicial els principis bàsics per impulsar la ciutat com a agent i espai educatiu i, sobretot, per reconèixer que la ciutat es pot transformar mitjançant l'educació. Partien del

30. FAURE, E. (1973). *Aprender a ser*. Madrid: Alianza Universitat/UNESCO.

31. I Congrés Internacional de Ciutats Educadores (1990). Carta de Ciutat educadora. Barcelona.

convenciment que el desenvolupament dels ciutadans no es pot deixar a l'atzar. La Carta deia:

«La ciutat serà educadora quan reconeixerà, exercirà i desenvoluparà, a més de les funcions tradicionals –econòmica, social, política i de prestació de serveis–, també una funció educadora, en el sentit que assumeixi una intencionalitat i una responsabilitat amb l'objectiu de la formació, la promoció i el desenvolupament de totes els seus habitants (...).»

Jaume Trilla (1998), en el I Congrés de Ciutats Educadores va presentar els deu epígrafs que hi ha al darrere del concepte de ciutat educadora.

1. El concepte de ciutat educadora concep el medi urbà, alhora, com a entorn, agent i contingut de l'educació.
La ciutat, en una perspectiva educativa, s'ha de considerar a partir de tres dimensions diferents, però complementàries, que, en la realitat, es donen notablement barrejades:
a) *Educar-se o aprendre a la ciutat*. Lloc, com a entorn, context o contenidor d'institucions i esdeveniments educatius.
b) *Aprendre de la ciutat*. La ciutat és també un agent, un vehicle, un instrument, un emissor d'educació.
c) *Aprendre la ciutat*. La ciutat constitueix en si mateixa un objecte de coneixement, un objectiu o contingut d'aprenentatge.
2. El concepte de ciutat educadora connota molt adientment la complexitat del fenomen educatiu.
3. El concepte de ciutat educadora fa referència a un medi que produeix relacions i efectes educatius premeditats i també atzarosos.
4. El concepte de ciutat educadora acull i interrelaciona processos educatius formals, no formals i informals.
5. El concepte de ciutat educadora afirma la condició sistèmica del fet educatiu i demana plantejaments integradors.
6. El concepte de ciutat educadora afirma el seu caràcter obert, dinàmic i evolutiu.
7. El concepte de ciutat educadora pretén abraçar totes les dimensions de la idea d'educació integral.
8. El concepte de ciutat educadora es reconeix en el concepte d'educació permanent.
9. El concepte de ciutat educadora es refereix alhora a realitats i a utopies.
10. El concepte de ciutat educadora adverteix que la ciutat no és igualment educativa per a tota la ciutadania. Igualtat d'oportunitats i dret a la diferència.

La ciutat educadora és més un recurs que un instrument, mitjançant el qual es fa arribar a tota la ciutadania els elements i potencials de la mateixa ciutat.

La participació dels infants en el marc de la ciutat educadora ha estat recollida en diversos moviments i documents que estableixen les orientacions perquè aquesta

sigui possible a partir del compromís i l'activació d'estratègies polítiques i educatives. A continuació, es presenten dos d'aquests referents: la *Carta de les Ciutats Educadores* i el programa Ciutats amigues de la infància.

❑ La «Carta de les Ciutats Educadores»

Anteriorment hem fet referència a aquest document que es va signar per primera vegada a la ciutat de Barcelona el 1990. Ara volem destacar-ne alguns dels articles revisats.

La Carta ha estat revisada en dues ocasions, en el II Congrés Internacional de Bolonya (1994) i en el de Gènova (2004)³², per tal d'adaptar-ne els plantejaments als nous reptes i a les noves necessitats socials. Entre els seus plantejaments, n'hi ha un que continua sent vàlid, i és el que va moure el seu origen: el convenciment que el desenvolupament dels ciutadans no es pot deixar a l'atzar. En l'última revisió, es defensa la imperiosa necessitat de la formació cívica de la ciutadania des de la seva implicació en la construcció de la ciutat, tal com es recull en el fragment següent:

«En aquest context, les ciutats de tots els països han d'actuar, des de la seva dimensió local, com a plataformes d'experimentació i consolidació d'una ciutadania democràtica plena, promotores d'una convivència pacífica mitjançant la formació en valors ètics i cívics, el respecte a la pluralitat de les diverses maneres possibles de govern i l'estímul d'uns mecanismes representatius i participatius de qualitat.» (Congrés Internacional de Ciutats Educadores. Gènova, 2004.)

En relació amb la participació social de la infància, hem de dir que, a diferència de la primera Carta (1990) i de la segona (1994), l'última revisió incorpora els infants i els joves constantment dins del terme «tots els habitants», sense fer cap especificitat. Això denota la incidència educativa de la ciutat al llarg de tota la vida i com la formació de la ciutadania i l'exercici d'aquesta són responsabilitat de tots els grups de ciutadans. I encara diríem més: és en relació amb la ciutadania que la ciutat té un major compromís. Els articles 9 i 20 de la Carta revisada a Gènova així ho manifesten:

Principi 9

La ciutat educadora fomentarà la participació ciutadana des d'una perspectiva crítica i corresponsable. Per això, el govern local facilitarà la informació necessària i promourà, des de la transversalitat, orientacions i activitats de formació en valors ètics i cívics. Estimularà també la participació ciutadana en el projecte col·lectiu a partir de les institucions i organitzacions civils i socials, tenint presents les iniciatives privades i altres maneres de participació espontània.

32. El Congrés Internacional de Ciutats Educadores és de caràcter bianual i s'ha celebrat a les ciutats següents: Göteborg, 1992; Bolonya, 1994; Chicago, 1996; Jerusalem, 1999; Lisboa, 2000; Tampere, 2002, i Gènova, 2004.

Principi 20

La ciutat educadora ha d'oferir a tots els habitants, com a objectiu cada cop més necessari per a la comunitat, formació en valors i pràctiques de ciutadania democràtica: el respecte, la tolerància, la participació, la responsabilitat i l'interès per la cosa pública, pels seus programes, els seus béns i els seus serveis.

La ciutadania suposa una determinada percepció de la ciutat, l'aprehensió de nous valors culturals i democràtics; un sentiment d'identificació, una consciència de pertinença; un exercici de la participació, del compromís i de la solidaritat: la ciutat se situa en el camp dels valors.

❑ El programa Ciutats amigues de la infància³³

Una ciutat amiga de la infància és aquella que es compromet a respectar els drets dels infants. Una ciutat en què les veus, les necessitats, les prioritats i els drets formen part de les polítiques, els programes i les decisions públiques. En definitiva, es tracta d'una ciutat apta per a tots i totes.

A l'Estat espanyol és una iniciativa promoguda des de diversos estaments: el comitè espanyol d'UNICEF, el Ministeri de Treball i Assumptes Socials, la Federación Española de Municipios y Provincias i la Red Local a Favor de los Derechos de la Infancia y Adolescencia. Té com a finalitat impulsar i promoure l'aplicació de la Convenció sobre els Drets de l'Infant en l'àmbit de les entitats locals.

L'origen d'aquest programa el podem situar en la primera reunió d'alcaldes espanyols defensors dels infants,³⁴ en col·laboració amb el comitè espanyol d'UNICEF, que es va celebrar a Pamplona, l'octubre del 1993. En aquesta trobada, d'acord amb la Convenció de les Nacions Unides del 1989 i la Constitució espanyola, es va aprovar i proclamar que des de l'Administració local s'han de promoure els suports i instruments que possibiliten el compliment dels drets dels infants. També es va manifestar que els municipis han de ser àmbits essencials de col·laboració en polítiques per a la infància, sobretot en la participació dels nens i les nenes, destinataris finals dels plans i programes.

33. Aquest programa, en l'àmbit internacional, està liderat per UNICEF Florència-Itàlia, sota el paraigua d'un Secretariat Internacional: Child Friendly Cities International Secretariat. Va estar fundat el 2000 per: UNICEF, UN-Habitat, el comitè italià d'UNICEF i el Istituto degli Innocenti. Té la finalitat de proporcionar informació i suport a les municipalitats que hi estan interessades, amb l'objectiu clau de compartir experiències i fomentar el treball conjunt de les ciutats que volen millorar la qualitat de vida dels infants i donar compliment als seus drets.

34. El 1992 va tenir lloc el I Col·loqui Internacional d'Alcaldes Defensors dels Infants a Dakar (Senegal), on es va adoptar un pla d'acció i va sorgir la Declaració de Dakar. Les trobades següents van ser a Mèxic (1992) i a París (1993). Fruit d'aquestes trobades es va elaborar i aprovar l'anomenada Carta de Florència.

Fruit d'aquesta trobada i d'altres³⁵ es va redactar l'anomenat manifest de Pamplona. En la formulació dels principis generals, en primer lloc apareix: «Els nens i les nenes són ciutadans de ple dret, susceptibles de participar com a força activa en el procés de canvi social». Després dels principis generals, hi ha el primer capítol, que està dedicat a la participació.

A continuació, reproduïm el Capítol 1 del Manifest de Pamplona «De la participació de la Carta Municipal dels drets dels nens i de les nenes»:

Article 1

L'Ajuntament, en l'àmbit de les seves competències, vetllarà perquè els nens i les nenes puguin exercir el dret a expressar les seves opinions lliurement en tots els assumptes que siguin del seu interès.

Amb aquest objectiu, l'Ajuntament establirà el mitjans que facilitin la participació dels nens i les nenes en debats, referèndums, etc., en què tinguin l'oportunitat d'expressar les seves opinions i de rebre informació.

Article 2

L'Ajuntament es compromet a la creació del Consell Municipal dels Nens i Nenes, entès com a fòrum de participació en la vida del poble o la ciutat.

Article 3

Anualment se celebrarà un ple infantil en què el protagonisme correspondrà als nens i les nenes. Amb aquest objectiu, una representació dels infants ocuparà els llocs habituals de l'alcalde i els regidors, ja que aquests escoltaran la lectura d'un informe elaborat des de la participació infantil. L'informe recollirà el punt de vista dels infants en relació amb els problemes i aspectes generals del seu entorn, especialment dels que més els afectin. Així mateix, l'informe inclourà propostes i solucions. Es convocaran altres plens sempre que els nens i les nenes ho proposin des del seu Consell Municipal.

Article 4

En el Consell Municipal de Serveis Socials es crearà una Comissió d'Infància integrada per les associacions i entitats socials públiques i privades. Aquesta Comissió treballarà de manera específica en el camp de la infància.

Article 5

L'Ajuntament col·laborarà amb les organitzacions infantils que fomentin la participació dels nens i les nenes.

Article 6

L'Ajuntament fomentarà l'associacionisme infantil.

La ciutat com a context ofereix múltiples oportunitats per participar en la seva vida quotidiana. Ara bé, cal que aquesta participació vagi a més i es materialitzi en pràctiques concretes que permetin l'exercici dels drets civils dels infants i la seva formació integral com a ciutadans.

35. En la reunió de Sabiñánigo (1998) i en la trobada de municipis a favor de la infància i l'adolescència del País Basc (1999).

En aquest moment, les bases legals i conceptuals són les adients per fer de la participació un eix central de les polítiques sobre la infància. Ara, doncs, és qüestió de passar-la del paper a l'acció concreta en el marc de la ciutat.

1.3. Experiències relacionades amb la participació infantil

En el treball que presentem, hi ha dues experiències que són significatives, per la influència que han tingut en els plantejaments pràctics. Aquestes són: la transformació de la ciutat des de la mirada dels infants, de Francesco Tonucci; i els diversos graus de participació dels infants en projectes amb els adults, de Roger Hart.

■ 1.3.1. La transformació de la ciutat des de la mirada dels infants

Francesco Tonucci ha estat un dels més grans crítics del paper de l'escola i de l'educació tradicional en relació amb el creixement de l'infant. Però ens interessa aprofundir en la proposta pedagògica que ha desenvolupat per reivindicar el protagonisme dels infants a la ciutat.

El pedagog italià ens ofereix la proposta *La ciutat dels infants*, en què reivindica l'adopció de l'infant com a paràmetre per a la transformació de les ciutats. Defensa la idea de donar la paraula als infants per comprendre junts el que aquests desitgen i per fer que la ciutat tingui en compte tots els ciutadans.

El projecte La ciutat dels infants va néixer a la ciutat de Fano el 1991. Des de llavors hi ha hagut moltes ciutats que s'han adherit a l'experiència: només a Itàlia n'hi ha més de 40. També hi han participat ciutats d'Espanya, l'Argentina i Portugal.

Concretament, a la província de Barcelona, per mitjà de l'Àrea d'Educació de la Diputació de Barcelona, el 1997 vuit ciutats van començar a treballar des d'aquesta perspectiva.

La proposta de Tonucci sorgeix de reivindicar que les ciutats han deixat de ser espai de trobada i d'intercanvi per convertir-se en espais cada vegada més inhòspits per als seus ciutadans. L'espai públic ha estat pres per vehicles i mobiliari urbà. Les ciutats, tal com descriu Tonucci, «s'han convertit en un indret lleig, gris, agressiu, perillós i monstruós» (Tonucci, 1997: 23)³⁶. Com a conseqüència d'aquesta evolució de les ciutats, els infants han estat desplaçats dels espais públics de la ciutat i estan reclosos a les cases o en institucions educatives, que són espais de seguretat on no els falta de res (segons la visió dels adults). Però, tal com manifesta Tonucci, són espais que els priven de la llibertat d'experimentar i descobrir el món i es redueixen a quatre parets i a quatre joguines. A més, no hem d'oblidar que sempre hi ha la vigilància atenta d'un adult que vetlla perquè l'infant no prengui mal, que organitza l'espai perquè aquest jugui, que planifica el seu temps...

36. TONUCCI, F. (1997). *La ciutat dels infants: una manera nova de pensar la ciutat*. Barcelona: Barcanova.

«La ciutat ha renunciat a ser un lloc de trobada i d'intercanvi i ha optat per la separació i l'especialització com a nous criteris de desenvolupament.» (Tonucci, 1997: 25)

Un clar exemple d'aquesta separació i especialització de «llocs diferents per a persones diferents i llocs diferents per a funcions diferents» és el disseny dels parcs i zones verdes, on hi ha una organització dels espais segons les edats dels ciutadans i els usos que se'n fan. Però sobretot es procura que no es barregin grups d'edats per tal que no entrin en conflicte (infants amb pilota, avis prenent el sol, nens petits en sorral emmurallats perquè no hi entrin altres infants més grans...).

Les transformacions en el marc de la ciutat ens han portat a una desconfiança en l'altre que ens fa ser reticents a establir noves relacions i a fer coses junts. Aquesta nova manera de relacionar-nos i de moure'ns per la ciutat posa en perill el desenvolupament social dels infants i la descoberta d'altres perspectives.

Tonucci no només assenyalava els canvis produïts en la ciutat, sinó que també analitza les transformacions en la família com un altre aspecte que influeix tant en les oportunitats que s'ofereixen als infants i com en la seva organització del temps i de l'espai. Segons l'autor, les famílies han reduït el nombre de fills: cada vegada hi ha més fills únics, fet que provoca menys oportunitats per relacionar-se i més concentració de protecció dels pares per tenir cura d'un sol infant. Per a les famílies, els infants són com un tresor preuat, com una espècie que cal protegir.

Un altre dels aspectes que ha canviat és l'habitatge. Les famílies estan concentrades en pisos de dimensions cada vegada més reduïdes, per qüestions econòmiques i de sòl habitable, on hi ha poc espai físic per jugar i experimentar. I, a més, no ho hem d'oblidar, la televisió té un protagonisme molt rellevant en la criança dels infants.

Un altre aspecte està relacionat amb els horaris laborals dels pares i la seva conciliació amb els horaris dels infants, la qual cosa fa que els serveis d'atenció a la infància estiguin pensats per a les necessitats dels adults i no tant per a les dels infants.

Les famílies identifiquen la ciutat com un espai ple de perills i destaquen tot un seguit de mecanismes de defensa, entre els quals hi ha recloure els fills dins de casa i reduir els espais de relació.

Davant de tot aquest panorama, Tonucci proposa una solució que implica canviar el disseny de la ciutat prenent com a referència un altre paràmetre que no tingui necessàriament una prioritat econòmica i administrativa.

«Fins ara, i sobretot en els darrers decennis, la ciutat ha estat pensada, projectada i valorada prenent com a paràmetre un ciutadà mitjà amb les característiques d'adult, mascle i treballador, que correspon al prototip de l'elector cap de família. Això ha fet que la ciutat perdés els ciutadans no adults, no mascles i no treballadors, que han passat a ser ciutadans de segona categoria, amb menys drets o sense cap dret.» (Tonucci, 1997: 36)

El paràmetre que proposa Tonucci, i a partir del qual fonamenta la seva proposta pedagògica, és l'infant.

Tonucci diu «que es tracta d'aconseguir que l'Administració posi els ulls a l'alçada dels infants per no perdre la vista de ningú» (Tonucci, 1997: 36). Suposa un canvi de la representació de la ciutat a partir d'un model diferent de ciutadà.

Com hem assenyalat anteriorment, Tonucci també reivindica el paper dels infants com a ciutadans del present i denuncia la concepció que tenen alguns adults de l'infant com a menor, com a futur adult que cal protegir, com el que encara no està preparat per fer coses importants, com el que encara no pot donar la seva opinió sobre aspectes relacionats amb la ciutat. En la societat actual, l'infant té valor pel que esdevindrà, no pel que és. És un futur ciutadà, no un ciutadà.

El desenvolupament d'aquesta proposta pedagògica centrada en la promoció de l'autonomia i la participació dels infants donant-los protagonisme a la ciutat requereix tres canvis rellevants, que són:

- *Replantejar-se la ciutat com a espai de convivència de tots els ciutadans sigui quina sigui la seva condició.* La proposta pedagògica de Tonucci, més que un interès educatiu i formatiu, té una motivació política. Aquest insisteix a assenyalat que La ciutat dels infants no és un projecte per als infants, sinó que el beneficiari principal n'és la ciutat, la qual, a partir de les aportacions dels nens i les nenes, podrà millorar les condicions de vida no només dels homes, com fins ara, sinó de tots els sectors de ciutadans: dones, avis, ciutadans amb dificultats de mobilitat, vianants... Per Tonucci els infants són la clau de la ciutat, perquè aquesta mirada des del punt de vista dels infants té una altra perspectiva, perquè la mirada amb els ulls dels infants és més neta, perquè des de l'espontaneïtat de l'infant la ciutat és més diversa i amigable. Tonucci destaca que els infants, fins als onze o dotze anys, encara actuen amb naturalitat i diuen les coses tal com les veuen i les pensen.
- *Canviar el pensament dels adults i la forma que tenen de presentar-se els infants.* Aquesta proposta requereix un canvi de sensibilitat per part dels adults i, per què no?, un canvi d'actitud i de manera de percebre els infants. Els adults hem de prendre consciència que tenim molt per aprendre dels infants. Hem de ser conscients que els infants són agents socials, com qualsevol altre ciutadà i, per tant, els hem de reconèixer les competències i capacitats de transformació dels projectes en què s'impliquen.

Tonucci suggereix que deixem de pensar què podem fer per als infants i passem a reconèixer el que poden fer ells per a nosaltres.

- *Garantir que els infants puguin tenir una experiència com a ciutadans, autònoms i participants.* Donar la paraula als infants implica generar situacions propícies perquè s'expressin i es garanteixi la seva representativitat. Els infants com a ciutadans amb drets i deures, en els espais de participació que té la ciutat, on la reflexió i el diàleg són mecanismes de canvi i millora, garanteixen

el creixement personal. Atesa aquesta concepció, considera que precisament el que s'ha de fer és deixar de protegir els infants i passar a armar-los, a dotar-los d'eines amb les quals puguin fer coses, amb les quals desenvolupin habilitats i siguin ciutadans autònoms.

La participació implica un procés d'aprenentatge, el qual no s'ha d'esperar per quan s'és adult o s'està preparat. Si fem possible que els nens i les nenes participin en espais de discussió i planificació d'accions estarem garantint que aprenguin a participar participant i que desenvolupin competències, com ara el judici, l'empatia, l'autoregulació, les habilitats per dialogar... que els perme-
tran continuar participant.

Aquesta creació d'espais de participació on els infants poden fer coses parlant, ha d'anar acompanyada d'un compromís dels responsables polítics que allò que proposin i suggereixin els infants serà escoltat i considerat. Hem de garantir que siguin espais de participació reals on el que allà es parli i/o es decideixi pugui tenir transcendència en la realitat de la ciutat.

La ciutat que tingui en compte aquestes tres consideracions, que són l'essència de la proposta pedagògica de Tonucci i el punt de partida, estarà en disposició de poder canviar-la amb l'ajuda dels infants. Ara bé, ha d'estar disposada a constituir dos òrgans d'acció, que l'autor proposa per donar forma a la seva proposta i fer-la real: el Laboratori i el Consell d'Infants. A continuació presentem aquests dos òrgans.

❑ El Laboratori

És una «estructura» o un «consell municipal» que vetlla pel desenvolupament del projecte La ciutat dels infants. El Laboratori està format per un grup de ciutadans, entre els quals hi ha representants significatius de l'Administració i d'iniciatives socials, que estudien, planifiquen i experimenten actuacions sobre la ciutat prenent l'infant com a paràmetre. És una plataforma per assessorar i informar l'alcalde i els regidors del compliment dels compromisos envers la ciutat des del paràmetre dels infants. Tonucci descriu el paper d'aquest òrgan com el del grill de Pinotxo.

Aquest òrgan funciona si se'n garanteix l'autonomia i la independència respecte de l'Administració, ja que s'ha de garantir la llibertat d'expressió en la identificació i indicació dels aspectes de la ciutat que no funcionen. Requereix una manera de treballar diferent, caracteritzada per la transversalitat i la coordinació entre sectors diversos de l'Administració municipal. Ha de ser una estructura que defensi les necessitats dels infants per sobre dels interessos polítics i econòmics dels governants, perquè d'aquesta manera la ciutadania en general hi guanya, ja que la ciutat es transforma tenint en compte tothom. En definitiva, el Laboratori és el responsable d'introduir un nou model de política que tingui en compte els infants com a agents socials participants de les decisions que es prenen a la ciutat.

El Laboratori ha de saber escoltar i canalitzar les propostes dels infants, posar en comunicació adults i infants, organitzar la participació i elaborar projectes utilitzant també consultes externes.

❑ El Consell d'Infants

Tonucci crea aquest segon òrgan amb una clara finalitat política³⁷, que és constituir un grup d'infants que aporta al Laboratori el seu punt de vista sobre la ciutat i fa arribar aquelles propostes que creu necessàries per millorar-la. És un òrgan consultiu del Laboratori que neix perquè l'alcalde demani l'ajuda dels infants per dirigir la ciutat tenint en compte la seva percepció.

El Consell d'Infants que ens proposa Tonucci està format per nens i nenes en edats compreses entre els nou i els onze anys que es reuneixen un cop al mes a la seu del Laboratori. Hi estan implicats uns 20 nens i nenes durant uns dos anys i cada any es renova la meitat del Consell. D'aquesta manera, es garanteix la continuïtat en el funcionament i en el traspàs de temes. Es creu convenient que hi estigui representada la diversitat d'infants que hi ha a la ciutat, garantint així donar veu tant a nens com a nenes (Tonucci proposa que hi hagi meitat i meitat), als infants immigrants, als infants amb necessitats educatives especials (sords, cecs...), als infants amb dificultats de mobilitat...

En el Consell intervenen dos adults, que s'ha de garantir que siguin sempre els mateixos: un adult membre del Laboratori que condueix la sessió i un altre adult que pren nota i redacta l'acta de la reunió. No hi participa cap altre adult, encara que hi poden assistir, però sense intervenir-hi i, en el cas que ho facin, és perquè és necessari per al tema que s'aborda. L'únic adult que té dret a participar-hi totes les vegades que ho cregui convenient, i sense demanar permís, és l'alcalde. Aquest òrgan no vol reproduir els consells dels adults i, per tant, s'eviten prendre decisions mitjançant votacions.

El treball que presentem sorgeix d'aquesta proposta i la ciutat en què es desenvolupa va ser una de les vuit que van participar-hi. Però, hem de dir que, a diferència de la proposta del pedagog italià, la que presentem posa l'accent no només en obrir espais per garantir donar veu als infants i que els adults transformin la ciutat tenint-la en compte, sinó que fa una forta aposta pel desenvolupament de competències per a l'exercici de la ciutadania dels infants. Aquesta idea, encara que és present en els plantejaments de Tonucci, no hi té tanta rellevància. Per això, un dels altres autors que ha influït en els referents teoricopràctics del nostre treball ha estat Roger Hart, que fa una aposta per la participació infantil des de l'execució de projectes mediambientals i es qüestiona la participació dels infants a partir de la relació que estableixen amb els adults.

37. Cal recordar la importància que té per al pedagog italià la idea que el Consell d'Infants no pretén ser una experiència d'educació cívica ni de formació per a la ciutadania democràtica.

■ 1.3.2. El diversos graus de participació dels infants en projectes amb els adults

Roger Hart és un dels autors més significatius pel que fa a la participació infantil. Per ell, la participació és la pedra angular dels projectes educatius. Les seves propostes de treball amb la infància estan centrades en tres eixos: el desenvolupament local sostenible, tenir cura del medi ambient i la participació democràtica. I ho fa des d'experiències pràctiques, en què educació i participació formen un binomi.

Roger Hart entén que la participació és un dels drets fonamentals de la ciutadania i, per tant, també dels nens i les nenes. Les comunitats han de garantir que els infants es converteixin en participants reflexius, fins i tot crítics, en les qüestions mediambientals de les seves comunitats. El terme *participació* el fa servir per fer referència, de manera general, als processos generats per compartir les decisions que afecten els infants en la seva vida i en la vida de la comunitat en què estan immersos. Per a Hart, la participació és el mitjà a partir del qual es construeix una democràcia i és un criteri a partir del qual s'ha de jutjar les democràcies.

Les aportacions sobre la participació infantil de Roger Hart se centren en el concepte de socialització democràtica, que gira entorn de dos principis vertebradors:

- El desenvolupament de la capacitat de participar és un procés d'aprenentatge que fan els infants en el si de la comunitat.
- Un element clau en el desenvolupament de la capacitat de participar és el paper de l'adult i del grup cultural, els quals afavoreixen les oportunitats participatives.

Hart té la certesa que la millor manera d'afavorir el desenvolupament de les comunitats democràtiques és la formació d'una ciutadania que compregui la gestió del medi ambient i se'n preocupi, i que sigui capaç d'intervenir activament en els temes que l'afecten.

La capacitat participativa dels infants es desenvolupa en la mesura que tenen oportunitats per poder intervenir en projectes reals de la comunitat. La participació és fruit d'un procés d'aprenentatge. La fita principal dels projectes de participació infantil és la conscienciació que els nens i les nenes l'assoliran fent front a les dificultats dels processos, a la limitada influència que tenen sobre el que succeeix en el seu entorn i a la seva planificació per assolir el que desitgen.

«Una comprensió de la participació democràtica i la confiança i la capacitat per participar només es pot adquirir gradualment mitjançant la pràctica; no pot ensenyar-se com a una abstracció.» (Hart, 1993: 5)³⁸

38. HART, R. (1993). *La participación de los niños: de la participación simbólica a la participación auténtica*. Oficina Regional para América Latina y el Caribe: UNICEF.

Aquesta capacitat participativa es desenvolupa de manera i amb ritmes diferents segons l'infant, depenent del seu procés natural de maduració i de les oportunitats que ha tingut per experimentar-les i exercitar-les. Però, segons Hart, hi ha dos desenvolupaments que afavoreixen la formació de capacitats participatives en els infants:

- *El desenvolupament de la identitat.* A partir del sentiment de pertinença, els nens i les nenes actuen amb eficàcia i compromís amb si mateixos i amb la seva comunitat.
- *El desenvolupament social* que permet pensar en les opinions i els sentiments dels altres, poder analitzar punts de vista diferents i adoptar una perspectiva compartida que faciliti organitzar-se i treballar en grup. Els infants desenvolupen la capacitat de sortir de si mateixos per fer una mirada autoreflexiva en les interaccions amb els altres, des de la qual aprenen mitjançant un projecte compartit.

Hart identifica els mètodes basats en el diàleg i en la investigació participativa com els més apropiats per promoure la participació democràtica en els infants. A partir de les habilitats comunicatives és possible intercanviar els punts de vista i establir, per tant, els marcs de cooperació necessaris per planificar les accions en el treball en grup.

Fins ara, hem vist com la participació dels infants en projectes és important per generar processos en què es desenvolupin i formin unes capacitats. En relació amb aquesta idea, Hart assenyala el paper que tenen els adults i el grup cultural en la formació d'aquestes capacitats.

Hart reconeix en el desenvolupament de la capacitat de participar dels infants un paper rellevant de la figura dels adults, però aquesta és una arma de doble tall. D'una banda, l'adult, en el disseny de programes i escenaris, ha de ser sensible per definir les oportunitats per crear les capacitats formatives dels infants a partir de la participació en els projectes; però, de l'altra, l'adult, en aquest disseny, pot ser una amenaça que manipuli i desvirtui la participació dels infants i la formació de capacitats.

Per clarificar el debat sobre la manera com els adults poden oferir suport a la implicació dels infants fins al màxim de la seva capacitat i el seu desig, Hart va desenvolupar la metàfora de l'escala d'Arnstein (1969)³⁹. Tenint com a referència aquesta metàfora, va desenvolupar tota una classificació dels diversos graus d'iniciació i col·laboració que els infants poden tenir quan treballen en projectes amb adults (Hart, 1993). La seva intenció era mostrar què és i què no és la participació democràtica segons la naturalesa de la relació que l'adult estableix amb els infants.

A continuació, presentarem la proposta d'escala de Roger Hart per explicar els graus d'iniciació i col·laboració que els infants poden tenir quan treballen en projectes amb els adults.

39. ARNSTEIN, S.R. (1969). «A ladder of citizen participation». *Journal of the American Institute of Planners*, 35, 216-224. Obra en què va utilitzar la metàfora de l'escala per explicar la participació adulta.

1. *Manipulació*

Es refereix a aquelles situacions aparentment participatives en què els adults utilitzen conscientment els infants per fer veure que han estat aquests els inspiradors de l'acció o del projecte. Tanmateix, es tracta únicament d'assolir els propòsits dels adults. Aquest és el nivell més baix de l'escala i, segons l'autor, no és una bona manera d'introduir els infants en l'acció política democràtica. En aquest primer esglaió, l'autor identifica diverses situacions que es podrien considerar manipuladores:

- Aquelles situacions en què es convida els infants a ser-hi presents i a manifestar-se en relació amb qualsevol reivindicació, però sense haver-los informat, amb la qual cosa no poden comprendre de què es tracta ni per què estan fent el que fan.
- Aquelles situacions en què els adults neguen que hi hagin participat i atribueixen a l'acció dels infants l'èxit, perquè els altres pensin que han estat els nens i les nenes els responsables de l'acció.
- Aquelles situacions en què els nens i les nenes són consultats mitjançant enquestes, referèndums o un altre mitjà de recollida d'opinions, però no se'ls retorna la informació.

En aquestes tres situacions descrites el que hi ha és una instrumentalització de la participació de la infància per part dels adults.

2. *Decoració*

La presència dels infants en actes públics té la finalitat de fer veure que aquests són participants actius que comprenen l'acte i hi estan d'acord. Aquesta suposada participació utilitza els infants per donar una imatge i/o transmetre amb la seva presència un missatge de suport i d'implicació desajustat amb la realitat, perquè hi són presents, però sense compartir el significat principal de la seva participació. Els infants participen perquè algú els ha convidat, però sense consultar-los ni implicar-los en el motiu de l'acte. Tampoc no han estat informats del perquè hi participen. Només interessa la seva presència per al benefici dels organitzadors. Un exemple d'aquest tipus de participació és quan es produeix la visita d'algun polític o la inauguració d'algun centre educatiu i es col·loca els infants a primera fila perquè surtin en la fotografia o perquè portin alguna bandera o algun símbol.

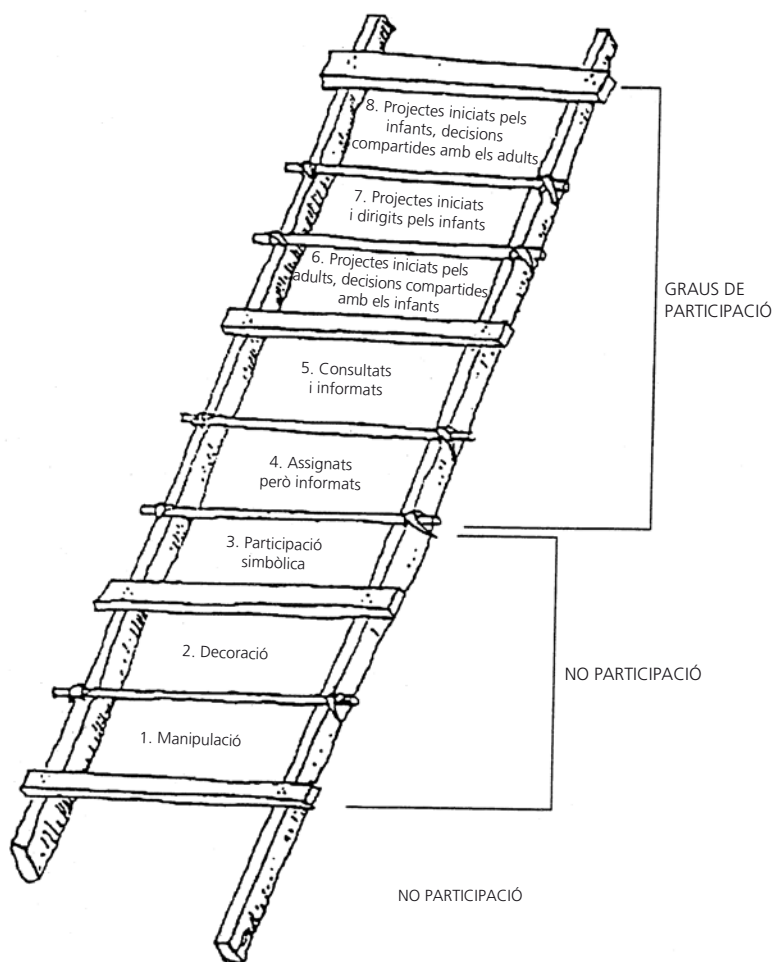
3. *Participació simbòlica*

Són aquells moments en què es dissenya un escenari de participació, però en què la posada en escena és irreal, ja que es tracta d'un *playback*. Els nens i les nenes són figurants, són actors que representen un guió que algú altre ha escrit per a ells.

En aquest tercer esglaió, aparentment es dona als infants l'oportunitat d'expressar-se, però en realitat la transcendència de les seves manifestacions és nul·la. Els infants no tenen cap incidència sobre el tema o sobre l'estil de comunicar-lo i poca

oportunitat, o cap, de formular les seves opinions. Els infants són seleccionats per la seva brillantor, per ser «bons nens», per ser fills de..., sense fer cap consulta a la resta de nens i nenes, i sense que els que hi participen hagin preparat el tema. La participació d'aquests infants en les sessions de presentació pública no és genuïna, ja que no han estat implicats en l'elaboració de les idees que expressen.

Els tres primers esglaons identifiquen dissenys de propostes per part dels adults que impliquen processos i situacions que Hart ha definit com a no-participació. Segons l'autor, l'única cosa que poden arribar a aprendre els infants és que la participació és una farsa.

Reproducció de l'escala de participació infantil proposada per Hart (2001:41)⁴⁰.

40. HART, R. (2001). *La participación de los niños en el desarrollo sostenible*. Barcelona: UNICEF, PAU Education.

És a partir del quart esglaó que la relació «adult, projecte i infant» es caracteritza per altres elements que fan que la participació sigui cada vegada més genuïna, real, propera, i caracteritzada per ser un procés de mobilització. A continuació, descriurem els cinc esglaons següents, en què és possible el desenvolupament de capacitats.

4. Assignats però informats

És el primer esglaó de participació, en què els infants decideixen implicar-se o no com a voluntaris en un projecte que està iniciat pels adults.

Entre aquest primer esglaó del que Hart identifica un primer nivell de participació i l'últim esglaó de la no-participació és difícil establir la diferència, perquè en totes dues qui promou i defineix la proposta és l'adult i el paper de l'infant està definit prèviament. L'element diferenciador està en si s'informa l'infant de la finalitat de la proposta i si se li dóna la possibilitat de decidir si vol implicar-s'hi. És a dir, depenent de cap on l'adult enfoqui la intencionalitat de la proposta estarem en un esglaó o en un altre: segons si es fa veure o si es dóna l'oportunitat als infants de participar fent alguna acció concreta encara que poc significativa. Un exemple que posa Hart per mostrar aquesta diferència és la participació dels infants en una conferència, depenent de si s'entén com una situació en què es dóna als infants un paper perquè llegeixin el que seria la seva opinió sobre una qüestió o si en canvi s'entén com un procés de mobilització social en el qual es demana als nens i nenes que elaborin les seves opinions sobre una qüestió per defensar-les davant d'un auditori.

Hart assenyalava diversos requisits perquè un projecte pugui considerar-se vertaderament participatiu. Així, en el projecte participatiu, els infants:

- Comprenen les intencions del projecte.
- Saben qui va prendre les decisions sobre la seva participació i per què.
- Tenen un paper significatiu (no decoratiu).
- S'ofereixen com a voluntaris per al projecte, després que se'ls hagi explicat clarament.

Aquest tipus de participació ha de ser un primer nivell i ha d'anar acompanyat d'altres iniciatives que possibilitin que el projecte tingui un origen en els infants i les seves opinions es tinguin en compte. D'aquesta manera, s'afavoreix el desenvolupament de les competències participatives.

5. Consultats i informats

Els adults encara són els dissenyadors i responsables de planificar el projecte, però a més d'informar els infants i presentar l'origen de la proposta, estan disposats a recollir l'opinió dels nens i les nenes per tenir-la en compte en el desenvolupament de l'acció. La participació dels infants consisteix a donar la seva opinió als adults sobre les qüestions que els plantegen.

Però, per ser una experiència socialitzadora en participació, cal obrir un espai per retornar la informació als infants i explicar com s'utilitzarà. Hart també comenta que, en aquest cinquè esglaó, les millors situacions formatives són aquelles en què els mateixos infants consultats analitzen els resultats de la consulta i informen els adults.

6. Projectes iniciats pels adults, decisions compartides amb els infants

En aquest sisè esglaó, en què els projectes encara són iniciats pels adults, ja apareix el protagonisme dels nens i les nenes. A partir de la implicació dels infants en l'anàlisi, la planificació, el desenvolupament i la presa de decisions s'obren espais per a l'intercanvi i la presa de decisions entre els adults i els nens i les nenes.

7. Projectes iniciats i dirigits pels infants

Els infants produeixen la idea, l'organitzen i l'executen. Implica un treball cooperatiu per part del grup dels nens i les nenes, en què han d'exercitar un conjunt de capacitats que es pretenen fomentar en la comunitat. Els infants es reconeixen com a persones capaces de fer coses amb autonomia. Les accions en què estan implicats els infants sorgeixen de les seves necessitats i de la seva comunitat, en cap cas d'un adult.

En aquest esglaó, hi ha un salt qualitatiu en el paper de l'adult, que ja no inicia l'acció, sinó que l'acompanya. En aquest cas l'adult no intervé ni en el disseny, ni en l'execució, però s'ha de tenir en compte que el seu paper és el de facilitador i amb la seva opció de no dirigir i retirar-se també està influïnt i determinant l'execució de l'acció.

Aquesta participació és difícil de trobar, perquè requereix un elevat grau d'autonomia per part dels infants, encara que es dona de manera espontània i natural en els espais de joc. L'adult ha de ser un observador actiu que sigui sensible a les iniciatives dels infants, que possibiliti que es portin a terme i les potencii sense exercir-hi cap control.

8. Projectes iniciats pels infants, decisions compartides amb els adults

L'últim esglaó és el nivell més elevat de participació, en què són els infants els que organitzen i planifiquen les seves accions i conviden els adults a participar-hi. Els nens i les nenes perceben que per poder desenvolupar la seva proposta i per assolir el seu objectiu necessiten els adults.

És molt important el paper de l'adult i aquest ha de tenir la capacitat de comprendre els infants, a més d'estar interessat per les seves motivacions i pels seus interessos. També és molt important que l'adult percebi el grau d'implicació que li estan demanant i el mantingui.

En aquest esglaó, l'adult reconeix la possibilitat de fer coses conjuntament amb els infants, des d'on pot compartir experiències d'aprenentatge i la pràctica de la ciutadania. En aquestes situacions, l'adult reconeix que l'aprenentatge no té un únic sentit, d'adult a infant; sinó que els adults també aprenen en el procés del projecte participatiu.

Aquesta proposta mostra com de manera ascendent els adults van donant més protagonisme als infants. I ho van fent en la mesura que fan possible que aquests s'impliquin en moments més rellevants del projecte que tenen cada vegada més graus de complexitat. L'adult, segons Hart, sempre hi és present, però, a mesura que ascendim en l'escala, aquesta presència té una intencionalitat diferent, que va des de la determinació i definició del projecte a ser-hi present de manera invisible, facilitant el desenvolupament autònom del projecte per part dels infants. En l'ascens de l'escala, els adults han de promoure en els infants un sentit de competència i de confiança per a la participació per tal de poder assolir esglaons superiors.

La proposta de Hart ha estat criticada perquè l'adult sempre hi és present, fins i tot en l'últim esglaió. Els crítics assenyalen que d'aquesta manera mai no és possible l'autonomia de l'infant. A aquestes consideracions, Hart respon que no pretén una participació infantil al marge de la seva comunitat ni un apoderament de la infància.

La proposta de participació infantil desenvolupada per Hart assenjala la rellevància de les pràctiques educatives com l'espai d'intercanvi social i de construcció personal de les competències democràtiques que es desenvolupen en la implicació cooperativa i solidària en els projectes. Es tracta d'un procés en què adult-infants i infant-infants s'impliquen en un procés d'investigació participativa en el qual, segons les característiques del procés d'ensenyança-aprenentatge (de la relació educativa), serà possible optimitzar la formació de competències participatives i el sentit de l'exercici dels drets i les responsabilitats com a ciutadans.

1.4. Condicions, criteris i formes de la participació social de la infància a la ciutat

Hem aprofundit en dues propostes pedagògiques que garanteixen la participació dels infants en aquells temes que els afecten. Els referents teòrics d'aquests dos autors, juntament amb referents pràctics del funcionament dels Consells d'Infants, ens van identificar les condicions perquè la participació social fos possible i vam descriure alguns dels criteris que poden ser presents a l'hora d'identificar diversos tipus de participació infantil. Finalment, vam fer una proposta de diversos tipus de participació social de la infància. A continuació, desenvoluparem aquestes idees.

■ 1.4.1. Condicions perquè la participació social de la infància sigui possible

Estem d'acord amb els autors anteriorment esmentats segons els quals, per garantir la participació social de la infància, s'han de donar unes condicions perquè aquesta sigui possible. Cadascun d'ells, com hem pogut veure en les seves propostes pedagògiques, proposen elements que afavoreixen la participació infantil. A continuació,

presentarem tres condicions que considerem imprescindibles per poder potenciar la participació.

I. *Reconèixer el dret a participar dels infants*

Actualment, qualsevol proposta educativa que faci referència a la participació infantil ho fa des del marc de la Convenció del Drets dels Infants. Hem començat aquest capítol fent-hi referència i, pels dos autors que hem referenciat, és un dels pilars que sustenta les seves propostes pedagògiques. Els dos autors tenen la màxima d'implicar els nens i les nenes en les qüestions que els afectin perquè la seva perspectiva és diferent a la dels adults i perquè prenent-hi part poden aportar elements de transformació que afavoreixen tots els membres d'una comunitat.

I aquest element implica, que perquè la participació sigui possible, cal que la societat canviï la concepció que té dels nens i les nenes i que se'ls reconegui com a interlocutors vàlids. No només s'ha de fer possible el dret a participar, sinó que s'ha de reivindicar l'infant com a ciutadà de ple dret.

II. *Potenciar l'infant com a ciutadà competent*

Un segon element imprescindible, i en aquest cas hi posa més èmfasi Hart que Tonucci, és que els infants tenen capacitats per participar de manera competent i autònoma. Aquestes capacitats es desenvolupen en els mateixos processos de participació. Un infant, com més oportunitats té d'implicar-se en projectes o iniciatives participatives, més desenvolupa les seves competències. La potenciació d'aquestes competències és possible si entenem que:

- La formació de competències participatives és possible des de la implicació dels protagonistes en experiències que cal viure en primera persona per assolir els objectius proposats. Es tracta del principi de l'activisme pedagògic, el famós *learning by doing*, que transferit a aquest àmbit seria 'a participar s'aprèn participant'.
- La participació no és possible transmetre-la com un saber acadèmic, ni com l'acció d'altres, ni com a part de la història social i política de les societats. És necessari que la persona formi part d'un procés per poder apropiarse a l'experiència i als coneixements que implica. John Dewey (1971)⁴¹ ho expressa amb molta claredat:

«(...) l'educació no és la transmissió de la veritat ni del saber acadèmic, sinó l'espai on s'aprèn a viure resolent situacions reals, estant amb altres. No es pot separar de forma rígida l'escola de la societat, perquè no són separables l'experiència d'escola de l'experiència vital. Llavors fa falta una visió integradora del procés formatiu.»

41. DEWEY, J. (1971). *Democracia y educación*. Buenos Aires: Losada.

- El desenvolupament de competències participatives implica tot un ventall de dimensions de la formació integral de la persona que inclouen coneixements, destreses, habilitats, actituds i valors que s'exerciten amb els altres però que s'interioritzen en el pla intrapersonal. Aquí trobem també l'ús dels instruments de la consciència moral (Puig, 1996).

L'infant com a ciutadà competent desenvoluparà les competències des de l'exercici de la ciutadania, construirà i re-construirà el concepte de participació social i anirà optimitzant amb l'ús els instruments que fan possible la participació.

III. *Crear espais per fer operativa la participació infantil*

Un tercer element imprescindible, també present en els dos autors, és que hi hagi espais, canals o entorns idonis per possibilitar la participació. El repte és crear espais estables per fer possible la participació, però, sobretot, per vehicular-la. S'ha de garantir que la participació serà real i compromesa i alhora comprometrà els altres perquè sigui efectiva en el funcionament i l'organització del dia a dia de la ciutat i de la ciutadania. És per això que, a més de reivindicar espais o escenaris participatius, cal garantir que aquests compliran algunes condicions que els facin experiències formatives de participació.

Seguidament destacarem tres aspectes que considerem que haurien de caracteritzar aquests escenaris i espais de participació infantil.

- *Han de permetre actuar en l'entorn proper i la vida quotidiana perquè són coneguts i es poden transformar.*

La participació social infantil no pot tenir com a contingut de treball abstraccions o realitats que estiguin fora de l'abast dels nens i les nenes. És necessari promoure experiències que possibilitin als infants aprendre a intervenir participant en el seu entorn més proper, sobre el qual tenen un coneixement significatiu i des del qual poden pensar i actuar. Si les experiències en què s'impliquen els nens i les nenes giren al voltant de qüestions i temes que els són coneguts i significatius, estarem garantint un clima de confiança i seguretat per participar-hi. Els temes han de ser abordables: la seva dimensió i complexitat han de ser adequats al moment evolutiu dels infants. S'ha de poder garantir la possibilitat de poder fer coses amb el coneixement pràctic adquirit per l'experiència directa de les diverses situacions de la vida quotidiana.

- *Han d'explicitar les intencions i el procés de la participació*

Si es garanteix que els espais de participació infantil s'omplen dels temes que els nens i les nenes coneixen i dels quals disposen d'informació significativa, convé facilitar que puguin definir i concretar què voldran fer amb aquest coneixement: cal la definició d'un projecte. És ben cert, la participació requereix d'un projecte i no hi ha projecte sense participació. Els nens i les nenes s'han de poder implicar en la definició dels projectes i de les iniciatives en què participen.

El disseny i la planificació de la participació suposa la concreció dels nivells d'implicació i de compromís dels protagonistes de l'acció. Implicar els nens i les nenes suposa permetre'ls identificar aquells plans de l'acció en què volen i poden actuar i establir les responsabilitats que poden assumir. La concreció de les fases de la participació i de les accions que s'han de desenvolupar permet als infants organitzar-se i concretar el desenvolupament de l'acció. La presència de l'adult en aquest escenari és important, però, com proposa Bruner (1991), implica donar suport a l'acció reflexiva per poder, posteriorment, anar retirant-se progressivament.

- *Han de ser espais genuïns i reals de participació infantil*

La participació social de la infància no ha de ser una posada en escena de les formes de participació dels adults. No es tracta de fer simulacres de participació, ni espais on els infants juguin a fer veure que són adults participant. S'ha d'evitar infantilitzar els espais de participació i convertir en adults els comportaments dels infants. Simplement cal crear oportunitats de participació reals que permetin als infants treballar per millorar la ciutat i transformar la realitat immediata.

Els espais genuïns de participació suposen fer accions en la realitat propera a partir del que podem fer sols i en companyia dels altres. Des del treball cooperatiu i deliberatiu cal identificar els aspectes de la realitat que es poden millorar. El treball resultant d'aquests espais ha d'anar tenint incidència en la realitat immediata dels infants i de la ciutat. La participació social dels infants ha de permetre descobrir que hi ha pluralitat d'opinions i d'interessos contraposats que han de confluir en un mateix espai de convivència.

Si es donen aquestes tres condicions, la participació dels infants serà possible. Estem parlant de tres condicions que hauria de tenir el context social en què té lloc la participació i, per tant, són condicions externes a la persona. A continuació, presentarem els factors interns a les persones i a les relacions que estableixen que afavoreixen la participació en projectes.

■ 1.4.2. Criteris o factors moduladors de la participació

Perquè la participació infantil sigui possible, a més d'haver-hi un projecte amb el suport de diversos agents externs que en garanteixen les condicions necessàries, s'han de donar uns factors interns a la persona que es desenvolupen en companyia dels altres i en processos intrapersonals.

Hart, quan va confeccionar l'escala de nivells, va tenir en compte un únic criteri per a la definició de participació, que va ser el tipus de relació que estableix l'adult amb l'infant. Entenem que en la participació infantil intervenen altres factors que la fan possible i que d'alguna manera li donen diversos graus i intensitats. En la proposta de

Trilla i Novella (2001)⁴² s'identifiquen quatre factors que poden donar-se en graus diferents i, segons quin sigui el resultat de la seva combinació, es pot parlar d'una major o menor participació. Aquests factors són: implicació, informació-consciència, capacitat de decisió i compromís-responsabilitat. A continuació els descriurem.

- *Implicació*

Entenem per «implicació» el grau en què els participants se senten personalment vinculats a l'assumpte que els ocupa. Entre els protagonistes de l'acció i l'objecte en què se centra la participació infantil, hi intervenen elements motivacionals que es posen en relació d'una manera més o menys intensa. Així, s'expliquen els esforços, les intensitats i les energies que posen els nens i les nenes en els processos participatius. És la dimensió emotiva i/o afectiva de la participació. La relació que s'estableix i la significació que té per al grup suposen fixar diversos graus d'implicació que es corresponen amb diverses tipologies de participació. La implicació és un factor intern a la persona, però hi intervenen factors externs que la potencien i n'afavoreixen la retroalimentació. Els infants tenen una certa voluntat d'implicar-se per participar en les iniciatives que se'ls proposa, tenen ganes de fer coses i més quan s'ho passen bé fent-les. Amb tot, la implicació s'ha de generar i construir de manera natural; s'han d'evitar aquelles circumstàncies que condueixen i obliguen els infants a implicar-se en iniciatives que no desitgen i que no han definit ells. S'ha de garantir per damunt de tot la llibertat dels infants de decidir en quines iniciatives es volen implicar i en quines no.

La implicació es motiva i es manté a partir d'experiències satisfactòries, en què es percep que val la pena fer coses per a la ciutat i per a la ciutadania.

- *Informació-consciència*

Un altre indicador que intervé en els diversos tipus de participació és el grau d'informació que hi ha en relació amb el projecte sobre el qual se centra l'acció i el grau de consciència que els infants tenen de les coses que poden fer-hi. Els infants s'han de reconèixer com a ciutadans informats capaços de poder fer coses amb la informació. Han de tenir consciència que les seves aportacions poden contribuir a l'optimització del seu entorn.

Estar informat no és suficient: és necessari que la informació es pugui interioritzar i posar en relació amb la representació del que pot suposar el desenvolupament de l'acció.

Poder anticipar quines seran les incidències de la participació ens permet adquirir encara més informació per poder organitzar-la i posar-la en relació amb els participants. Aquest indicador té a veure amb una dimensió cognitiva i suposa la capacitat dels infants per identificar les raons i finalitats de la parti-

42. TRILLA, J.; NOVELLA, A. (2001). «Educación y participación social de la infancia». *Revista Iberoamericana de Educación*, 26, 137-164.

cipació i, per tant, per clarificar què suposa la participació i el procés que s'estableix per assolir l'objectiu. La capacitat de fer coses amb la informació requereix posar en marxa una sèrie de processos d'internalització dels significats i procediments per fer coses amb aquests.

- *Capacitat de decisió*

Aquest tercer indicador està relacionat amb els processos participatius i, en moltes ocasions, fins i tot es confonen. En la capacitat de decidir intervenen, entre d'altres, dos aspectes que estan interrelacionats. D'una banda, intervenen les capacitats psicològiques de la persona, és a dir, allò que és capaç de fer en aquell moment. Les competències depenen de múltiples variables, que tenen a veure amb el moment del desenvolupament en què es troben, les experiències prèvies de participació, la informació que es té sobre el tema que es tracta... D'alguna manera seria el conjunt d'estratègies i eines que una persona té per poder prendre decisions de manera autònoma i autosuficient. Però no n'hi ha prou amb estar preparat per prendre decisions. I, de l'altra, hi ha un altre aspecte que també hi intervé i té a veure amb les possibilitats que ofereix el context social, legal, polític, econòmic... L'entorn condiona i fa possible la participació. Concretament, en la participació social de la infància és un aspecte molt rellevant.

- *Compromís-responsabilitat*

Finalment volem comentar dos indicadors presents en qualsevol procés participatiu i que estan en relació amb el primer que hem assenyalat. Hem de dir, però, que són indicadors que són presents abans, durant i després del procés. Tota participació requereix un compromís i un sentiment de responsabilitat. A la vegada, l'individu participa perquè se sent responsable i compromès amb l'objecte de la participació. Són elements que es retroalimenten mútuament, però el grau en què es presenten dins de la participació estableix les diferències. En moltes ocasions aquests elements no són tangibles ni conscients, però prenen forma juntament amb el grau d'implicació que posa el participant. La responsabilitat i el compromís es construeixen en la mateixa participació i depenen del grau de satisfacció i èxit que es generi.

■ 1.4.3. Formes de participació de la infància: simple, consultiva, projectiva i metaparticipació

Els elements que han intervingut en la definició dels nivells de participació infantil són les condicions i els indicadors que hem descrit prèviament. Trilla i Novella (2001) estableixen quatre tipologies: participació simple, participació consultiva, participació projectiva i metaparticipació.

Tanmateix, abans d'endinsar-nos en aquestes quatre tipologies, cal fer algunes precisions que són presents en cadascuna d'aquestes i en el conjunt de la proposta, que es comporta com un sistema format per diversos tipus de participació.

A continuació, presentarem les quatre precisions que hi ha darrere del concepte de participació infantil i que ens ajuden a explicar la proposta de formes de participació que hem elaborat.

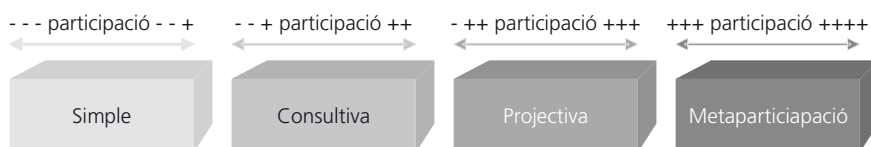
- *Es tracta de quatre propostes de participació i cadascuna d'aquestes es defineix pels seus propis trets característics.* Cada proposta per si sola suposa una experiència que forma per a la participació. Són quatre maneres de participar qualitativament i fenomenològicament diferents, però totes quatre són situacions participatives en què els infants prenen part més o menys activa, més o menys estan implicats, tenen la possibilitat de definir parts de l'activitat i prenen un cert compromís.

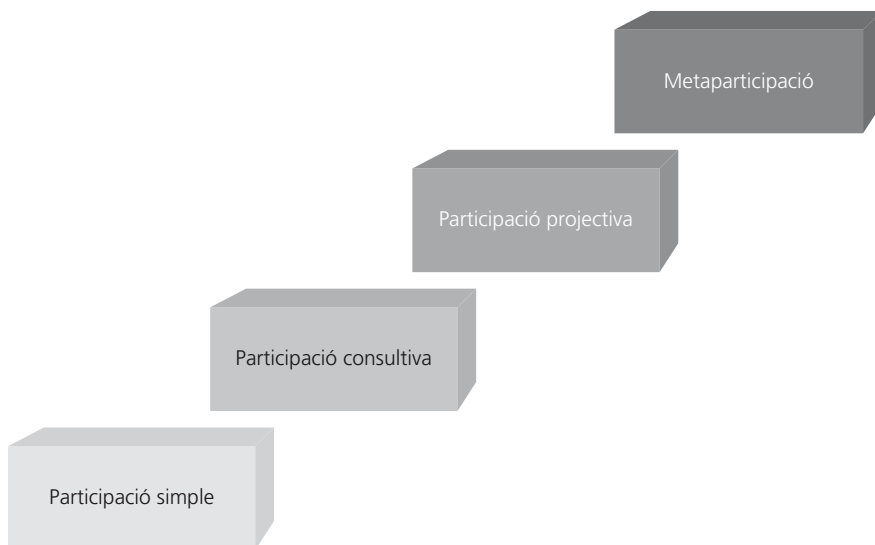
Des de la primera (participació simple) a l'última (metaparticipació) podem parlar de participació social dels infants. En cadascuna d'aquestes identifiquem graus o intensitats de participació diferents, però totes aporten elements participatius i elements per al desenvolupament de competències participatives. El fet que el primer tipus de participació sigui més elemental i menys complex que els altres no significa que no sigui vàlid per afavorir la participació dels infants. Entenem que totes quatre són oportunitats per ser presents en situacions en què el valor de la participació es construeix i es viu. Els infants han de poder participar en totes les situacions perquè cada una té elements significatius per a la formació de competències participatives, fins i tot en els nivells més baixos, ja que són més favorables per adquirir confiança i seguretat com a protagonistes de la participació.

- *Cadascun dels tipus de participació pot incloure subtipus o graus diferents.* Les diferències que hi pot haver dins de cada tipologia tenen a veure amb la presència dels indicadors que hem descrit anteriorment: implicació, informació-consciència, capacitat de decisió i compromís-responsabilitat.

La intensitat d'aquests indicadors en cada una de les tipologies pot provocar en cadascuna d'aquestes diferències entre participacions que tinguin el mateix nom. En la figura següent, es pot veure com en cada tipus de participació hi ha un increment del grau de participació.

- *Des de la participació simple fins a la metaparticipació es dona un increment progressiu de la complexitat de la participació.*

- Finalment, cal assenyalar que, tot i que els quatre tipus són qualitativament diferents, no són excloents. És a dir, pot haver-hi processos de participació en què hi hagi més d'un tipus de participació. Entenem que en el procés formatiu els infants com més possibilitats d'experiències participatives tenen, millor, i si poden participar en múltiples experiències en què es vagin combinant les quatre tipologies, millor que millor.

Tenint en compte les condicions que s'han de donar perquè la participació sigui efectiva i els factors moduladors de la participació que en determinen el grau i el tipus, caracteritzarem els quatre tipus de participació en què la infància es pot veure implicada: participació simple, participació consultiva, participació projectiva i metaparticipació.

❑ **Participació simple**

És la primera i la més elemental. Es caracteritza bàsicament perquè l'infant pren part en un procés o una activitat com a espectador o com a executant passiu. El nen o la nena s'incorpora al desenvolupament d'una acció que algú altre, majoritàriament un adult, ha organitzat per a ells. Encara que la proposta està pensada per implicar i satisfer les necessitats dels infants, aquests no han intervingut en la seva definició o

concreció, ni en les decisions sobre el seu contingut o desenvolupament. Per tant, els infants principalment hi prenen part seguint les indicacions que els van donant. L'infant és un consumidor d'una proposta participativa i, en el millor dels casos, en el desenvolupament de la proposta, pot incorporar elements que suposaran certs graus de llibertat per prendre decisions i que transformaran el desenvolupament de la proposta. La presència infantil és important, però també va acompanyada d'una certa activitat expressiva (dibuixar, riure, ballar, cantar, jugar, saltar...). Aquesta activitat expressiva fa que el curs de l'acció sigui un o un altre. Per exemple, en el cas d'unes olimpíades infantils, quan els participants són animats pels companys, aquests últims poden fer canviar el resultat de la competició.

A diferència de la proposta de Hart en què, entre els vuit esglaons que estableix, n'hi ha tres en què considera que no es pot parlar de participació infantil, en la proposta que es presenta s'entén que hi ha participació per part de l'infant en tot moment i que aquesta és significativa. Aquest primer nivell es caracteritza per ser una participació organitzada externament, però on defensem que hi ha participació per part dels infants per dos arguments. El primer fa referència a reconèixer la importància de la implicació de l'infant perquè sense ell l'activitat no té sentit, perquè està organitzada en favor de la seva implicació i la seva formació. L'infant es troba amb una proposta organitzada, però la seva participació en el desenvolupament és important perquè aquesta es pugui portar a terme. I el segon és l'oportunitat que suposen les activitats simples per relacionar-se amb altres persones o continguts socials des d'on es pot experimentar i exercitar les competències participatives. A vegades una simple presència en un acte suposa un nombre important d'estímuls que desencadenen l'activació de diversos processos cognitius a partir dels quals s'incorporen nous aprenentatges, ja sigui de competències o de nous nivells de coneixement. La implicació en activitats organitzades convida a implicar-se en rituals i estructures que possibiliten interioritzar formes d'acció.

Estem d'acord a reconèixer que aquest tipus de participació no és la millor manera per formar i potenciar la participació social de la infància, però tampoc no considerem que s'hagi d'evitar ni de negar-lo com a oportunitat. El que s'ha de garantir és afavorir la implicació de l'infant en formes de participació cada vegada més complexes internament i en relació amb altres tipologies. A més, hem de reconèixer que un altre aspecte rellevant és en aquells casos en què el nen i la nena és capaç de valorar les propostes participatives i identificar els elements que les farien més suggeridores i més participatives. D'alguna manera, són situacions que permeten identificar mancances i altres oportunitats.

Els exemples següents ens permetran establir diversos graus en la mateixa participació simple.

— *La situació més simple és ser-hi present de manera física i respondre a una proposta externa.* Amb tot, la presència infantil no modifica el curs de la proposta. Els nens i les nenes són un número, són simples espectadors, atents i engrescats, però

el guió està establert per algú altre. Per exemple, una activitat participativa del grau més baix dins de la participació simple seria un concert infantil en què se segueixen les propostes de l'animador. Implicar-se en una cançó com *El Joan petit quan balla* en seria un exemple clar. Els infants són importants per desenvolupar l'activitat, però segueixen les instruccions. Malgrat tot, aquesta proposta té valor en si mateixa perquè, a part d'afavorir que s'ho passin bé, els ajuda a descobrir parts del seu cos. La implicació té un element formatiu encara que no arribi a tenir relació directa amb la participació.

+ *La situació més complexa dins la participació simple seria quan l'infant participa incidint en el procés de desenvolupament de la proposta externa.* L'activitat de l'infant és imprescindible per assolir les fites establertes pels dissenyadors d'aquesta, però, a més, el que és rellevant és el grau d'autonomia i creativitat que ha d'aportar. Dins d'aquest grau més elevat de la participació simple ens trobem les clàssiques propostes formatives que tenen com a referent metodològic propostes tradicionals definides per l'adult i executades per l'infant. Per exemple, en el desenvolupament d'un projecte com l'estudi de la contaminació en el si de la ciutat, qui el portarà a terme són els infants, però l'adult n'ha decidit el tema i els subtemes i ha determinat com es treballaran els continguts: observació de diversos punts de la ciutat i recollida d'indicadors de contaminació, representació d'un gràfic, entrevista al regidor de Medi Ambient, elaboració d'un article per denunciar les fonts de contaminació principals i presentació pública davant dels companys dels cursos inferiors. Els infants fan les propostes, però les decisions, les prenen els adults. Encara que són propostes motivadores i suggeridores que tenen en compte el protagonisme de l'infant i l'oportunitat d'experimentar, no han permès que en el disseny, la planificació i la presa de decisions els nens i les nenes hi estiguin implicats. Aquest element es dona en alguna de les tipologies més complexes.

La participació simple suposa un estímul per a la participació i necessita la implicació dels infants com a resposta. En les primeres experiències participatives, aquesta forma de participació té un paper formatiu molt rellevant perquè estableix els fonaments de les oportunitats següents, en què progressivament el nen o la nena anirà adquirint més responsabilitats i autonomia.

□ Participació consultiva

El segon tipus de participació es caracteritza principalment perquè els infants opinen. Implica un pas més, ja no són simples espectadors, executants o usuaris d'una proposta premeditada i externa, sinó que hi prenen part mitjançant l'ús de la paraula. Els infants s'impliquen en aquells temes que els afecten directament o indirectament, i ho fan opinant, proposant i valorant de diverses maneres i en diversos espais. La participació consultiva, igual que els altres tipus de participació, té diferents graus i tipus.

El fet de participar en un procés consultiu ja és una activitat participativa perquè, a partir de les diverses opinions i veus manifestades, els que organitzen la consulta tiraran endavant un procés, una acció o un projecte.

En tota participació consultiva hi ha un grup de persones que és el promotor de la participació i que d'alguna manera defineix quins seran els elements i les condicions que caracteritzaran el procés participatiu. Hi ha quatre elements essencials, presents en qualsevol procés consultiu, que haurem de concretar per definir el grau i la intensitat de la participació consultiva.

A continuació, presentarem cadascun d'aquests quatre elements:

I. *Segons el seu caràcter més o menys vinculant*

La vinculació implica el grau de compromís de qui organitza la consulta per traslladar la informació recollida a un pla de l'acció. És important informar els que participen sobre l'ús que es farà de les seves aportacions i del grau de compromís dels organitzadors de la consulta. Si els participants no veuen recollida les seves opinions es poden convertir en processos contraproductius que generin desconfiança i escepticisme per participar-hi.

II. *Segons des d'on es faci la consulta*

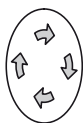
Les consultes poden tenir diverses direccions i sentits.

- *En un pla vertical, amb direcció de dalt a baix.* És un procés consultiu molt organitzat i dirigit per aprofundir en unes qüestions determinades i no en unes altres. La consulta està prefixada per verificar i reafirmar, en moltes ocasions, decisions ja preses que busquen el suport dels participants i dirigir les opinions a les intencions del grup organitzador. Majoritàriament, són consultes puntuals a partir de preguntes tancades.

- *En un pla vertical, amb direcció de baix a dalt.* La consulta pretén recollir la informació per organitzar-la i per identificar els elements més significatius que manifesten els consultats i que són font de coneixement. Majoritàriament són consultes amb preguntes obertes i reflexives.

- *En un pla intern i horitzontal.* La consulta es genera «en», «des del» i «pel» grup. En aquestes ocasions són consultes de caràcter deliberatiu, en què hi ha un espai de reflexió conjunta i es busca la definició conjunta de les propostes.

III. *Segons les estratègies i els procediments que s'utilitzin per fer la consulta*

- Estratègies per recollir opinions de manera escrita, mitjançant un qüestionari (amb preguntes obertes o tancades) o un relat. Aquest tipus de consulta recull opinions individuals i ho fa sense posar en contacte les persones que opinen.

- Estratègies deliberatives que permeten a la persona aprofundir més en els seus arguments. Hi ha, per part dels organitzadors, l'interès d'obrir un espai d'intercanvi per recollir les opinions dels consultats.

IV. Segons en el moment en què té lloc la consulta

Qualsevol procés consultiu és part d'un procés més ampli que té la voluntat de recollir opinions amb diverses finalitats, segons el moment en què es faci la consulta. Podem identificar quatre moments diferents.

- *Abans del procés.* Per apropar-se a les necessitats i els desitjos del col·lectiu consultat i per poder concretar la resta del procés.

ABANS	DURANT EL PROCÉS	DESPRÉS
-------	------------------	---------

- *Durant el procés.* Una vegada s'està portant a terme la proposta es pot consultar als implicats què en pensen, per si cal reconduir el procés. Normalment, s'organitza una consulta per algun dels aspectes concrets del desenvolupament de l'acció o projecte.

ABANS	DURANT EL PROCÉS	DESPRÉS
-------	------------------	---------

- *Després del procés.* Una vegada definida i concretada una acció, quan s'ha finalitzat, es presenta al col·lectiu a qui s'adreça i se li demana l'opinió. És oportuna per veure el grau d'acceptació o satisfacció d'iniciatives dissenyades per algú altre en què encara és possible incorporar alguna millora o transformació. O per replantejar-se el procés següent o un altre.

ABANS	DURANT EL PROCÉS	DESPRÉS
-------	------------------	---------

- *En tots els moments del procés del projecte.* En el millor dels casos, es demana la participació dels infants en les fases del procés garantint que s'actuarà tenint en compte les aportacions.

ABANS	DURANT EL PROCÉS	DESPRÉS
-------	------------------	---------

A continuació, presentarem un exemple de participació consultiva de l'extrem més elemental i un altre exemple d'un grau més elevat de participació.

- El més elemental és quan algú extern, sense tenir relació directa amb els participants, vol conèixer la seva opinió, però no té cap compromís respecte de la informa-

ció que recull. En aquest tipus de consulta gairebé sempre els participants consultats no saben què s'ha fet amb la seva opinió i no reben cap devolució del que se'ls ha preguntat. En aquest sentit, entenem que hi ha una malversació de la consulta i del sentit de la participació. Per aquest motiu podríem dir que és una experiència participativa poc recomanada perquè el que aporta és un significat equivocat del que és la participació. La finalitat d'aquesta proposta acostuma a ser fer veure que es demana la participació dels implicats. La sensació que en ocasions genera és del tipus «les paraules se les emporta el vent» o «per una orella m'entra i per l'altra em surt». Un exemple podria ser quan els infants participen donant resposta a un qüestionari o una enquesta i ningú els dona informació ni abans ni després. Simplement són preguntes.

Entremig hi ha consultes que tenen diversos nivells de vinculació segons els aspectes que hem assenyalat de la participació consultiva. Ara comentarem una situació òptima amb un elevat grau de participació.

+ A l'altre extrem tindríem la consulta vinculant, en què les opinions dels infants resulten decisives i suposen fer coses amb les paraules. Un exemple podria ser quan els veïns d'un carrer són convocats per veure com voldríem fer-ne la reforma. Són convocats a tres reunions: una de recollida de les necessitats i voluntats; la segona per presentar possibles projectes per millorar el carrer, i la tercera, per presentar la proposta final. A partir de les valoracions dels veïns que assisteixen a les reunions es crea una comissió de seguiment de la implementació del projecte i, finalment, quan s'han acabat les millores, es recullen les opinions i les necessitats per a una segona fase.

Quan un subjecte o un col·lectiu opina sobre un assumpte determinat i reclama ser informat dels resultats està expressant la seva opinió sobre l'assumpte i, a més, està metaexpressant que exigeix que se l'escolti. Estaríem en un nivell més elevat de la participació i seria un exemple clar de les situacions en què es donen més d'un tipus de participació en un mateix projecte.

□ Participació projectiva

Les dues formes de participació anteriors, la simple i la consultiva, tenen sempre una certa connotació d'exterioritat, perquè majoritàriament són promogudes per algú extern al grup d'infants, encara que, en totes dues, la participació infantil és imprescindible. L'infant és el destinatari d'una activitat o té una opinió sobre aquesta, però el projecte en què participa està organitzat i liderat per altres amb finalitats formatives per als infants. A partir d'aquest tercer nivell, l'infant ja no és simple consumidor d'una proposta, ni participa per fer sentir la seva veu. En aquests tipus de participació, l'infant forma part del projecte i es converteix en l'agent actiu. Convertir-se en

agent significa sentir-se corresponsable del projecte i entendre que la implicació és important perquè aquest es desenvolupi i prengui forma. En aquest tipus de participació s'exerciten tot tipus de competències que fan possible implicar-se de manera cooperativa i autònoma.

La participació projectiva suposa no només fer coses amb les paraules, sinó que ara es passa a l'acció, a la transformació de la realitat propera i immediata. La diferència principal que es podria establir entre la participació projectiva i la participació simple és que en la projectiva la formulació de la proposta sorgeix dels mateixos infants. Aquests han identificat una necessitat i proposen una resposta que implica una acció concreta. Podria ser que per executar-la necessitessin el suport d'un adult, però aquest té una funció facilitadora de les condicions perquè els infants puguin portar a terme la seva iniciativa. Reutilitzant les paraules d'Apple i Beane (1997)⁴³, en aquest tipus de participació «els infants són fabricants d'iniciatives participatives».

Es tracta d'una participació més complexa. Una participació que, en el seu grau més elevat, té lloc en les fases del projecte o l'activitat. En primer terme, en la definició del projecte, en la determinació del seu sentit i dels seus objectius. En segon lloc, en el seu disseny, la seva planificació i la seva preparació. En tercer lloc, en la gestió, l'execució i el control del procés. I, finalment, en la seva valoració. La plena participació projectiva inclou aquests quatre moments, encara que no sempre es donen d'aquesta manera tan completa. En qualsevol cas, allò que és essencial en aquest tipus de participació és que els subjectes considerin com a propi el projecte i que puguin intervenir-hi des de dins i no només com a simples executants o destinataris.

Com es veu, igual que en els altres tipus de participació, la projectiva també admet diversos subnivells i variants, variants que en el cas dels infants fan referència, entre altres aspectes, a les diverses maneres de presència o intervenció dels adults. Podríem reprendre alguns dels esglaons de l'escala proposada per Hart: «projectes iniciats pels adults compartint les decisions amb els infants» o «projectes iniciats pels infants compartint les decisions amb els adults».

Al voltant de la intervenció o presència dels adults en la participació projectiva infantil hem de fer un parell de consideracions que poden facilitar la comprensió de l'especificitat d'aquest tipus de participació. La primera és que, en determinades condicions, els infants poden emprendre i portar a terme projectes sense la intervenció de l'adult. És molt fàcil evidenciar mitjançant la simple observació que, tant en els contextos institucionalitzats com en els no institucionalitzats, grups d'infants generen activitats que en casos específics poden tenir una ambició notable. En l'acció lúdica espontània decideixen a què volen jugar, estableixen les normes, organitzen l'espai, regulen els conflictes... I, en la vida dels grups d'amics, infants i joves, a vegades es porten a terme projectes o realitzacions amb una complexitat organitzada considerable.

43. APPLE, M.W.; BEANE, J.A. (comp.) (1997). *Escuelas democráticas*. Madrid: Morata.

En aquest sentit, el suport de les institucions i els adults pot afavorir el desenvolupament de les competències i ampliar les possibilitats de participació. Les formes d'intervenció són múltiples: des d'aquelles en què l'adult només actua sobre el context facilitant espais, moments i possibilitats de trobada dels infants fins a aquelles en què els educadors adquireixen molt més protagonisme presencial, però garanteixen sempre algun grau de participació projectiva dels infants, passant per les diverses formes d'intervenció democràtica no directiva, autogestionària, etc. Sigui quina sigui la intervenció adulta, el que és essencial en la participació projectiva infantil és, com dèiem al principi, que els infants arribin realment a assumir com seu el projecte que es tracta, encara que sigui iniciat pels adults. Com diu Franch, l'adult ha d'estar disposat a que el seu projecte pugui ser reformulat i reformat pels seus destinataris. Aquests últims han de manipular el projecte i poder-hi operar. Precisament la distorsió del projecte serà un indicador que el grup l'ha assumit realment, serà la prova que el projecte ha estat efectivament compartit.

A continuació, posarem un parell d'exemples de participació projectiva amb graus de complexitat diferents.

— Una participació projectiva de grau de complexitat baix equival a una situació de participació simple de màxima intensitat i potència participativa. Són aquelles situacions en què es proposa als infants, per exemple, poder implicar-se en la millora d'un espai públic pintant el mobiliari urbà o cuidant alguna zona verda. Els nens i les nenes s'implicaran amb accions concretes que els portaran a poder identificar que la seva aportació ha transformat una realitat i, fins i tot, seran més sensibles a respectar aquest espai i a reivindicar que els altres també el respectin. Estem davant d'una actuació més enllà de l'ús de la paraula, però en què l'origen de l'acció és externa als infants. Podem considerar-ho un exemple de participació, però de nivell elemental.

Entre aquesta situació de participació projectiva i la que presentarem a continuació hi ha diverses alternatives, ja que s'incrementa la implicació dels infants en l'origen i la formulació de l'acció i l'adult es va retirant progressivament d'aquesta funció. L'infant protagonista de l'acció, i de la transformació lidera tot el procés de desenvolupament de la iniciativa. En aquestes ocasions, es podria donar alguna situació, com en la participació adulta, en què la proposta dels infants no fos viable perquè hi hagués alguna incompatibilitat en la seva execució. Per exemple, molts infants, a la pregunta «si fossis alcalde de la teva ciutat, el primer que faries seria...?», donen respostes que serien viables, com ara «instal·laria més *pipicans*», «faria les voreres més amples» o «faria un parc molt gran per poder jugar a pilota, anar amb bici, etc.» i d'altres que són més complicades i gairebé impossibles d'executar, fins i tot no desitjables, com ara: «renovaria algunes cases i faria un hospital per a nens», «faria un parc aquàtic» o «construïria un parc d'atraccions».

+ Un exemple de participació projectiva en el seu màxim potencial podria ser quan un grup de nens i nenes decideix què volen millorar la mobilitat al voltant de l'escola. En l'assemblea de classe i en l'assemblea de delegats analitzen la qüestió, elaboren propostes per abordar el tema, decideixen actuacions i s'organitzen per grups: els més grans estaran a l'entrada i a la sortida de l'escola i vetllaran perquè els vehicles respectin el pas dels infants, els mitjans faran uns cartells per recordar als vehicles que han de respectar la velocitat i els senyals, i els més petits faran dibuixos sobre el tema per als seus pares.

En la participació projectiva intervenen molts elements motivacionals. La vivència de participar en una iniciativa que té repercussions en la vida quotidiana suposa una gran satisfacció i anima a continuar-hi participant. Els nens i les nenes que tenen l'oportunitat de participar en iniciatives d'aquestes característiques aprenen que val la pena fer coses i implicar-se en projectes col·lectius. A partir d'aquestes experiències es genera el sentiment de prendre part d'algun projecte, de ser responsable d'alguna iniciativa... Tanmateix, s'ha de vetllar perquè les iniciatives les puguin abordar els infants: sense invalidar la proposta dels infants, cal que l'adult estigui a prop per acompanyar i facilitar l'ajustament de la iniciativa a les seves possibilitats. Les experiències projectives no sempre són tan positives com voldríem i generen algun que altre sentiment de frustració. Aquests aspectes són part de la formació de la participació. Una altra vegada, el paper de l'adult és molt rellevant, ja que ha de poder facilitar la conscienciació del gran èxit que ha estat haver treballat per assolir el que s'ha assolit.

□ Metaparticipació

Aquesta és l'última forma de participació i la que té un major grau de complexitat. En la metaparticipació els mateixos subjectes demanen, exigeixen o generen nous espais i mecanismes de participació. L'objectiu de la participació és la mateixa participació. I ho pot ser de dues maneres complementàries i interrelacionades. La primera fa referència a la reivindicació que fan determinats col·lectius perquè les seves veus siguin escoltades i tingudes en compte. D'alguna manera, reclamen el dret a participar en alguna qüestió perquè consideren que s'han de poder expressar i s'ha de tenir en compte la seva opinió. Els continguts de la participació, en aquest cas, tenen a veure amb els drets; amb els espais i canals perquè es puguin exercitar, i les competències personals i col·lectives per poder exercir-los realment. La segona fa referència a la possibilitat que tenen de parlar de la mateixa participació, d'aturar els processos o les iniciatives de participació i reflexionar-hi amb la voluntat de fer una millora. Es tracta de l'anàlisi dels mateixos processos de participació, des de la reflexió i la valoració constructiva sobre l'organització i la implicació dels elements que hi

intervenen i que afavoreixen o dificulten els processos. Aquesta discussió sobre la mateixa participació consolida els processos i els col·lectius que hi estan implicats.

Preparar els infants per a la participació és una tasca fonamentalment educativa. Consisteix a facilitar-los l'adquisició de les capacitats necessàries per participar. Es tracta de determinades actituds (la de voler involucrar-se en el que ens afecta i la de la tolerància per acceptar que els altres també actuïn) i també de certes capacitats per expressar-se per donar forma comunicativa eficientment als interessos, les opinions i els desitjos i per posar-se d'acord, negociar, consensuar. Per donar un exemple, quan Paulo Freire entenia l'alfabetització com un mitjà per donar la paraula als que estaven immersos en una cultura del silenci, d'alguna manera s'estava referint a aquestes competències necessàries per a una participació real.

És el nivell més complex de la participació infantil. Un altre cop, la participació es fonamenta en l'ús de la paraula però, en aquesta ocasió, no és per opinar, ni per proposar, sinó que es tracta de reivindicar i revisar les condicions de la participació. Ens atrevim a afirmar que un percentatge important dels infants no ha participat mai en experiències participatives d'aquest tipus. En la participació social de la infància, doncs, és el màxim repte: *cal potenciar que els infants reivindiquin els seus drets i siguin conscients dels processos en què participen per millorar-los i transformar-los.*

Un exemple de metaparticipació seria quan un grup d'infants reivindica la seva presència en la reunió del Consell amb les seves famílies. Les raons que donen són prou convincents: «No hem de participar en tots aquells espais on es tracten temes que ens afecten?»; «Si heu de parlar de nosaltres, volem ser-hi presents.» Un altre exemple, aquest relacionat amb processos de reflexió sobre la mateixa participació, són aquelles situacions d'assemblea de classe, en què els nens i les nenes valoren com ha anat la setmana i com han funcionat els càrrecs.

Adela Cortina (1997) apunta la importància que té formar els ciutadans perquè puguin tenir la llibertat participativa de prendre part en les decisions comunes, però assenyala la importància de formar els ciutadans perquè reivindiquin un exercici significatiu de la ciutadania.

«Però, com que la participació en allò públic continua sent un valor de la ciutadania, convé educar en ella, alertant a la vegada als participants que han d'exigir en cada cas concret que sigui significativa.» (Cortina, 1997:232)

La metaparticipació es pot introduir en qualsevol dels altres tipus de participació. L'adult pot facilitar la reflexió de la implicació del grup en la proposta participativa, o pot parlar de l'ús de determinats procediments participatius amb la finalitat de definir-los conjuntament, de revisar-los, d'enfortir-los i de poder fer coses amb ells.

La metaparticipació no és altra cosa que el pensament de la participació mateixa que busca la significació d'allò en què es participa i com s'hi participa, des d'on poder formular el dret a participar-hi com a principi que regeix l'estil de vida en comunitat.

Els nens i les nenes han de poder participar en diferents i variades experiències dels quatre tipus de participació. La participació simple, la participació consultiva, la participació projectiva i la metaparticipació suposen escenaris de relació en què es participa i, a la vegada, s'aprèn a participar participant.

La ciutat com a context de desenvolupament ha de possibilitar la participació dels infants, ja que mitjançant aquesta participació podran vincular-se a la ciutat, aprendre-la, millorar-la, apropiar-se-la i, sobretot, implicar-se en la seva transformació. La implicació activa dels infants com a ciutadans fa que la qualitat de la ciutat sigui més elevada, però sobretot permet que els infants siguin ciutadans més participatius.

La participació dels infants a la ciutat és una experiència sociocultural que afavoreix la construcció de valors democràtics; és com el vehicle mitjançant el qual els infants aprenen el sentit i significat que tenen les coses en la comunitat i utilitzen el que han après per continuar aprenent.

2. Metodologia

És en el marc teòric, juntament amb l'opció metodològica, en què trobem la base i la justificació de tot el disseny i la presa de decisions que comporta dur a terme una investigació.

La investigació en les ciències socials es pot concebre des de dues grans perspectives: com l'activitat desenvolupada pels investigadors per produir coneixement que es trasllada a la pràctica en forma de recomanacions o prescripcions, o bé com l'activitat que desenvolupen els mateixos agents alternant processos d'anàlisi i reflexió amb els d'intervenció. Serà aquesta segona perspectiva la que orientarà el nostre estudi sobre la participació infantil a la ciutat.

El perquè de l'elecció d'una metodologia no sempre comença per la descripció de la mateixa, sinó per les seves implicacions amb l'objecte d'investigació i les característiques personals i formatives de l'investigador.

L'objecte d'estudi d'aquest treball és la promoció de la participació infantil a la ciutat a partir d'una experiència desenvolupada a la ciutat de Sant Feliu de Llobregat entre el 1999 i el 2004 amb nens i nenes d'entre nou i dotze anys. La metodologia emprada és de caràcter qualitatiu. Inscrita en la tradició fenomenològica, que exigeix a l'investigador viure l'experiència del fenomen estudiat (Vallés, 1999), és, en el nostre cas, la més consistent amb el marc teòric escollit i la que més s'adequa als reptes de la investigació.

2.1. Objectius de la investigació

Els objectius constitueixen l'element primordial, l'eix sobre el qual giren els altres aspectes de la investigació. Descriuen les nostres intencions respecte a l'objecte d'estudi, indiquen allò que es vol aconseguir. L'objectiu principal d'aquesta investigació, és:

Desenvolupar i analitzar una proposta de participació social dels infants a la ciutat en el marc de l'exercici de la ciutadania en el si d'un òrgan de participació infantil impulsat per l'Ajuntament.

D'aquest objectiu principal es desprenen els interessos específics següents:

- Identificar i sistematitzar, a partir de la pràctica reflexiva en l'acció educativa del Consell d'Infants i sobre aquesta, estratègies i mecanismes de participació que facilitin l'exercici de la ciutadania dels infants i l'aprenentatge de la participació participant.
- Impulsar la participació dels infants a la ciutat a partir del disseny de pràctiques significatives que impliquin diversos nivells de participació (simple, consultiva, projectiva, metaparticipativa) per potenciar l'acció autònoma i competent des de la qual puguin organitzar-se i executar l'acció compromesa i transformadora de la realitat quotidiana.

2.2. La investigació-acció com a mètode

Tenint en compte la manera d'entendre la participació infantil en el marc de la ciutat i la formació en valors democràtics, explicitat en el capítol anterior, es pot dir que les característiques de la investigació qualitativa, que s'han desenvolupat àmpliament en diverses disciplines de les ciències socials, han resultat ser les més apropiades i consistents per a la investigació en aquest àmbit.

La complexitat del fenomen que s'havia d'estudiar aconsellava la utilització de mètodes qualitatius que permetessin arribar a la comprensió i significació d'aquesta realitat social des de la perspectiva dels diversos actors. La metodologia qualitativa suposa una aproximació a l'acció i la implicació personal en l'acció, així com una responsabilitat i un compromís ètic. Aquesta metodologia té com a característica comuna i principal l'anàlisi i la interpretació, mitjançant el coneixement empàtic, dels significats que la gent dona a les seves accions (Jankowski i Wester, 1993).

La contextualització de l'objecte d'estudi i l'explicitació dels objectius ens ha portat a decidir que, entre el pluralisme de la metodologia qualitativa, optéssim per la investigació-acció⁴⁴, com una manera d'indagació autoreflexiva en companyia

44. McKernan (1999), en l'evolució del concepte d'investigació-acció, aquest ha tingut diversos significats que es poden agrupar en tres períodes. *La tercera etapa o crítica*. Es deu fonamentalment als psicòlegs comunitaris llatinoamericans (Rodríguez Brandao, 1981; Fals Borda, 1981; Montero, 1994) així com als treballs en l'àmbit de la Sociologia de l'Educació de Carr i Kemmis que, juntament amb altres investigadors de la Universitat de Deakin, a Austràlia, ofereixen una reconceptualització de la investigació-acció a partir de finals dels setanta i principis dels vuitanta. Aquesta es caracteritza per un seguit d'espitals reflexives en què es desenvolupa en un pla general l'acció, l'observació de l'acció i la reflexió sobre l'acció (Kemmis i McTaggart, 1988) i, després, es passa a un pla nou i revisat amb l'acció, l'observació i més reflexió (Carr i Kemmis, 1988). Aquests autors també consideren que la investigació-acció, «no es pot entendre com un procés de transformació de les pràctiques individuals, sinó com un procés de canvi social on s'empren col·lectivament».

d'altres en què es participa en l'acció educativa i que, mitjançant espais deliberatius conjunts, s'identifica i es planifica la transformació de la pràctica.

«La investigació-acció és, senzillament, una manera d'indagació autoreflexiva que empren els participants en situacions socials amb vista a millorar la racionalitat i la justícia de les seves pràctiques, la comprensió d'aquestes pràctiques i de les situacions en què es produeixen.» (Carr i Kemmis, 1988: 174)

Una altra definició que assenyala alguna particularitat més propera al nostre estudi, és:

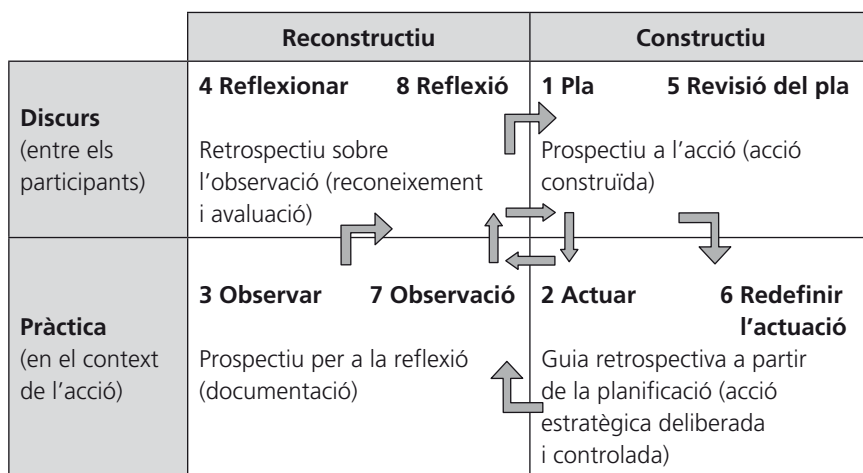
«Activitat reflexiva, portada a terme per pràctics amb ajuda o sense d'un facilitador o expert sobre problemes que sorgeixen en el seu desenvolupament professional i les estratègies per resoldre'ls, a fi de provocar una millora de la seva acció educativa i una major comprensió de la mateixa.» (Bartolomé, 1988)

Fonamentant-nos en diversos autors (Bartolomé, 1994; Pérez Serrano, 1994; Sandín, 1997), a continuació exposarem els elements que caracteritzen un procés d'investigació-acció:

1. *Implica la transformació i la millora d'una realitat educativa.* És en aquesta pretensió de contribuir a la millora de la pràctica en què es justifica la investigació-acció, perquè és aquest el factor clau per a la diferenciació respecte de la investigació convencional, preocupada per l'acumulació de coneixement. Aquí el coneixement emergeix de la reflexió sobre la pràctica.
2. *Parteix de la pràctica, de problemes pràctics.* Es tracta d'un tipus d'investigació construït des de la realitat situacional, educativa i pràctica de les persones implicades en les preocupacions, les dificultats i els problemes que els afecten i que formen part de la seva experiència. Els problemes pràctics són una cosa a la qual es troba solució actuant dins de la mateixa pràctica; això vol dir que els problemes educatius no són mai exclusivament teòrics, és a dir, alguna cosa per la qual es pugui proposar respostes des de fora de la vida quotidiana. Té com a objectiu partir de «l'òptica de qui viu el problema».
3. *Suposa la col·laboració de les persones.* No es pot portar a terme de manera aïllada, ja que necessita la implicació del grup, d'un major o menor nombre de persones que han optat per una tasca de canvi i de millora social de la realitat concreta en què estan implicades.
4. *Implica una reflexió sistemàtica en l'acció.* La pràctica es converteix en objecte de la investigació, de manera que conèixer i actuar formen part d'un mateix procés exploratori. S'articula l'activitat reflexiva i l'acció transformadora, la innovació i la investigació.
5. *Es duu a terme per part dels implicats en la pràctica que s'investiga.* La integració que es planteja entre conèixer i actuar significa que són els mateixos

implicats en la pràctica els qui porten a terme la investigació. El significat i el valor del que fem només el podem transformar en la mesura que convertim les nostres actuacions i les nostres perspectives en objecte d'investigació.

6. *Es considera que l'element de formació és essencial i fonamental en el procés de la investigació-acció.* Es preveu necessitat de la investigació, l'acció i la formació com a tres elements essencials que es retroalimenten en el procés de la pràctica i generen nous problemes i reptes.
7. *Es defineix o es caracteritza com una espiral de canvi.* Hi ha diverses maneres de representar el procés dinàmic en què els participants han d'articular permanentment les fases de planificació i d'actuació amb les de recollida de dades i evidències de canvi i la reflexió grupal sobre les informacions rebudes, tal com es pot veure en la taula següent:

Adaptació de McTaggart i Stephen (1998: 47).

En definitiva, la investigació-acció és una manera d'entendre la investigació i la pràctica educativa, no només d'investigar-les.

2.3. Tècniques de recollida d'informació

Les tècniques de recollida d'informació que s'han emprat per extreure informació significativa per a la investigació han estat: l'observació directa; els debats en grup: grups analitzadors i grups de treball deliberatiu; les notes de camp o el diari d'investigació; l'anàlisi de documents i l'entrevista.

Totes les tècniques es basen en la interacció entre la investigadora i els participants en els contextos en què es va desenvolupar el treball, la qual cosa ha permès recollir informació de manera sistemàtica, però no intrusiva.

I. *L'observació directa*

La modalitat d'observació emprada ha estat: participant; oberta, no encoberta; en sessions múltiples; no focalitzada inicialment; i no estructurada. Es va centrar en les activitats quotidianes i en les persones que hi participaven configurant els diversos contextos formatius i els processos d'intervenció desenvolupats a les aules i en el si del Consell. La gran aportació d'aquesta tècnica va ser la generació de dades i informació en la pràctica i sobre la pràctica de les activitats.

II. *Els debats de grup: grups analitzadors i grups de treball deliberatiu*

El focus central d'aquests debats és la reflexió conjunta, que, a més de la discussió, també pot implicar la resolució de problemes i la presa de decisions. A diferència de l'entrevista de grup, l'estimulació d'un debat i la dinàmica que s'hi desenvolupa s'utilitzen aquí com a fonts centrals de coneixement.

III. *Les notes de camp o el diari d'investigació*

Són descripcions del més significatiu que s'ha observat. Seguint les orientacions de Patton (1987), les notes de camp han de tenir les característiques següents: ser descriptives; contenir també fragments del que diuen les persones implicades; contenir percepcions, vivències i reflexions sobre les intencions dels subjectes i el significat del que ha succeït; i incloure interpretacions, hipòtesis i principis d'anàlisi del que s'ha observat.

A l'hora de definir les pautes del treball de camp, es va acordar que les observacions es registrarien sobretot a partir de notes reelaborades posteriorment, més que no enregistrant-les *in situ* amb gravadores o amb un altre aparell d'enregistrament. La presència d'aquests aparells possiblement hauria dificultat les relacions amb els participants.

Entenem que les notes de camp no són un registre passiu sense interpretació de l'investigador, sinó que són una reconstrucció activa dels esdeveniments. El diari recull el sentit del treball dut a terme i les accions i reflexions dels participants. Segons Taylor i Bogdan (1986), les notes de camp han d'incloure les descripcions de les persones, dels esdeveniments i de les converses, així com les accions, els sentiments, les intuïcions... I s'han de realitzar procurant plasmar en el paper tot el que es pot recordar sobre l'observació. Així, les notes de camp ens permetran contextualitzar la narració construïda en l'entrevista en profunditat, la qual cosa comportarà una interpretació més vàlida de la informació recollida. Strauss i Corbin (2002) recomanen fer memoràndums durant el procés de recerca perquè això contribueix al procés de construir teoria.

IV. *L'anàlisi de documents*

Els documents analitzats van ser els que podien proporcionar la informació apropiada dels temes i problemes que s'havien tractat: els estrictament relacionats amb el projecte i que podien aportar elements referencials per a la comprensió del procés de l'acció. Els documents analitzats van ser:

- Actes de les sessions del Consell.
- Memòries elaborades pel mateix Consell.
- Informes dels projectes desenvolupats.
- Altres documents elaborats pel Consell: cartes, manifestos, intervencions públiques...

El mètode d'anàlisi de documents en el marc d'una recerca qualitativa és particular perquè, encara que el contingut informatiu dels documents sigui d'interès, el seu estudi ha de ser contextualitzat en les circumstàncies de la seva construcció (Woods, 1986).

V. *L'entrevista*

Aquesta tècnica es va utilitzar per conèixer la perspectiva dels participants en el treball. Gràcies a l'entrevista, es van poder analitzar aspectes del treball que no són directament observables, ja que aquesta tècnica possibilita una visió global dels punts de vista dels participants.

Els tipus d'entrevista que es van emprar van ser:

- *L'entrevista informal*, que es basa en l'espontaneïtat d'una situació que suggereix qüestions no estructurades i que esdevé en el context natural d'una interacció personal. Sovint aquestes entrevistes informals tenen lloc durant l'observació i és per això que també s'anomenen «entrevistes conversacionals».
- *L'entrevista en profunditat dirigida*, que es caracteritza per l'ús d'una llista d'aspectes que cal explorar durant l'entrevista. La forma i l'ordre de les preguntes és lliure; preval l'espontaneïtat i l'estil col·loquial. Aquestes entrevistes permeten una certa sistematització i afavoreixen la comprensió, perquè delimiten els aspectes tractats.

Segons Taylor i Bogdan (1986), l'objectiu d'aquestes trobades cara a cara és la comprensió de les perspectives que tenen els informants respecte de les seves vides, experiències o situacions, tal com les expressen amb les seves paraules. La font oral permet escoltar i recollir els testimonis, des de la veu viva i natural, directament dels protagonistes i actors socials.

2.4. Anàlisi de la informació

L'anàlisi de la informació obtinguda mitjançant les diverses tècniques de recollida d'informació s'ha dut a terme de manera paral·lela al desenvolupament de la investigació i a la pràctica educativa. La recollida, l'anàlisi i la interpretació de la informació són accions que, des d'un enfocament qualitatiu, es realitzen, en part, simultàniament.

L'anàlisi de dades, segons Ruiz Olabuenaga i Ispizua (1989), suposa la interpretació de les valoracions dels subjectes que prenen part en una acció social. Es tracta de reduir la informació i desplegar-la/estructurar-la per, en una última fase, determinar relacions i extreure/verificar conclusions. I, per a De Andrés (2000), la fase d'anàlisi en una investigació qualitativa suposa identificar els elements que configuren la realitat estudiada, descriure les relacions entre aquests elements i sintetitzar el coneixement resultant.

Així, l'anàlisi pròpiament dita consisteix a transformar la informació en resultats d'investigació. Fer aquesta transformació i donar sentit a la informació pot ser una empresa intel·lectual frustrant si no es té algun tipus de procediment sistemàtic per resoldre-ho. És per això que en aquest estudi el procediment analític seguit ha estat l'anàlisi de contingut categorial temàtic. Aquest procediment permet generar primerament categories conceptuais que després són minuciosament perfilades amb la finalitat de determinar-ne les propietats, fins arribar finalment a establir relacions entre aquestes propietats i les categories (Pla, 2001). Aquest procediment basat en la comprensió es caracteritza per la realització de comparacions constants entre la informació textual, la pràctica i la teoria.

■ 2.4.1. Procediment analític de les dades textuais: l'anàlisi de contingut categorial temàtic

En el present estudi, el procediment utilitzat per a l'anàlisi de dades i l'obtenció d'una sistematització de la informació és l'anàlisi de contingut. Segons Krippendorff (1990), l'anàlisi de contingut «és una tècnica d'investigació destinada a formular, a partir de certes dades, inferències reproductibles i vàlides que es poden aplicar al seu context». És a dir, partint de dades textuais, es tracta d'anar descomponent el text en unitats de registre (fragment de text amb significació), d'acord amb els criteris preestablerts segons els objectius de la investigació i/o els objectius de l'anàlisi i, posteriorment, procedir al seu agrupament en categories (Vázquez, 1996).

Hi ha diversos tipus d'anàlisi de contingut, però, en el present treball, s'ha emprat l'anàlisi de contingut categorial temàtic. Això vol dir treballar amb temes que provenen de declaracions manifestes i directes, intentant inferir significats que transcendixin la mera i directa manifestació. El context, tant el context del text, d'una banda (material que estem analitzant), com el context social de l'altra (condicions que fan possible que aquell text es produeixi i la manera com es produeix), ocupa un lloc central, atès que és a partir de la seva consideració que serà possible fer-ne una interpretació (Vázquez, 1996). Segons el mateix autor, en l'anàlisi de contingut categorial es poden diferenciar tres etapes, que no són consecutives, sinó en espiral (recursives): l'etapa de preanàlisi, l'etapa de codificació i l'etapa de categorització.

Seguint la proposta d'elaboració de categories feta per De Andrés (2000), la manera com en la present recerca es van construir les categories va ser a partir

d'una sèrie de categories provisionals definides per una sèrie de tòpics o dimensions que coincidien, com hem dit anteriorment, amb els tòpics utilitzats per a l'elaboració de l'entrevista i que responien a l'objectiu de la investigació. Aquestes categories es van anar modificat i ampliant a mesura que s'anava incorporant text nou.

Es van elaborar unes matrius descriptives en què constaven les categories provisionals establertes amb les dimensions o els tòpics corresponents que s'havien d'explorar. Seguidament, es van posar en relació les dimensions que definien cada categoria amb les unitats de registre elaborades a partir de la fragmentació del corpus realitzat en l'etapa de codificació. A mesura que s'elaboraven aquestes matrius analítiques amb els temes clau extrets del corpus, s'anava duent a terme un procés de modificació i d'ampliació de les categories definides *a priori*, les quals es van anar redefinint fins a l'anàlisi de l'última entrevista.

■ 2.4.2. La triangulació en l'anàlisi

Hi ha diversos mètodes per acreditar la validesa de l'anàlisi. Un dels més freqüents és la triangulació. Segons Pla (1999), la manera més habitual de definir-la és l'aplicació simultània de diversos mètodes que ens ajuden a visualitzar la realitat des de perspectives diferents i, per tant, a aconseguir un conjunt més ric i complet. Segons la mateixa autora, hi ha diverses formes de triangulació: de temps, d'espai, teòrica, d'investigadors i de mètode. En el present estudi, les triangulacions que s'han fet per augmentar la validesa de l'anàlisi han estat:

- *De dades procedents de diverses tècniques*: és a dir, s'han triangulat les construccions realitzades respecte de les valoracions recollides mitjançant el qüestionari, l'entrevista i l'observació.
- *De dades procedents de diversos participants*. El present treball implica diversos agents (nens i nenes, regidors i tècnics, representants del Consell, dinamitzadors i famílies), els quals s'han implicat en els processos de disseny, planificació, aplicació i valoració que han permès construir la proposta pràctica. Les perspectives de cada agent han permès, en el procés de l'acció, transformar-la i millorar-la.

2.5. Fases de la investigació

La investigació-acció, tenint en compte les característiques que hem assenyalat, no és només una metodologia o un conjunt de tècniques o recursos per obtenir dades, sinó que:

«L'essència de la investigació-acció, quant a procediment metodològic, és la suma (o millor, la interacció) d'evidències que obtenim de la realitat i els processos reflexius sobre els quals intentem donar sentit a la realitat, i a nosaltres i a la nostra funció en la realitat. Però no podem oblidar-nos que la investigació-acció cobra sentit en l'acció, és a dir, és l'acció i la seva transformació les que justifiquen aquest procés.» (Elliot, 1990)

Un dels elements que caracteritza el disseny de la investigació, i que va ser propi de la relació establerta amb els professionals del Programa d'Infància, va ser entendre que la millora de la pràctica suposava tenir en compte de manera simultània i conjunta els resultats i els processos de l'acció educativa. Aquest principi es concretava en espais de reflexió *en* l'acció i en espais de reflexió *sobre* l'acció. Aquests espais han impregnat tot el procés de la relació educativa i totes les fases del disseny de la investigació (negociació, conceptualització, planificació, posada en pràctica, valoració i redefinició); fent de la pràctica una «pràctica reflexiva» (Schön, 1992 i 1998).

En aquest projecte, des dels seus orígens (maig 1998) fins a final del 2004, hi han participat de manera presencial 75 nens i nenes d'entre nou i dotze anys. El Consell, com ja descriurem, es renova anualment: cada curs surten 11 infants i se n'hi incorporen 11 més. Hi ha altres infants que hi intervenen de manera més puntual i indirecta: els companys de cinquè i sisè dels membres del Consell. En aquest cas, podríem parlar d'uns 500 nens i nenes per curs (en els sis anys que comprèn l'estudi, un total de 3.000 infants). En un altre nivell d'intervenció, encara més llunyà, i amb una participació molt menor, hi ha la resta d'infants dels centres de primària de la ciutat.

Altres agents implicats són, a part de l'equip dinamitzador (format per una tècnica del Programa d'Infància i una dinamitzadora-investigadora), els regidors i tècnics de l'Ajuntament que participen en algunes de les activitats del Consell de manera directa o indirecta. Finalment, també podem assenyalar com a agents implicats les diverses estructures familiars dels membres del Consell.

L'estudi de les transformacions del projecte el Consell d'Infants, en el marc de la ciutat, es desenvolupa en quatre cicles. Aquests cicles mantenen una estructura de fases sistematitzada i ritualitzada, marcades principalment per les sessions del Consell, que són interdependents i estan interrelacionades pel curs de l'acció i pels processos generats. L'anàlisi de les transformacions i millores s'ha fet a partir dels cursos de l'acció més significatius i no a partir de la descripció sistemàtica de totes les accions desenvolupades en les fases de cada cicle.

A continuació, descriurem les fases de desenvolupament del projecte del Consell d'Infants, des de l'acció i la reflexió de l'experiència, les quals van configurar les fases de la investigació.

Fase 1: Aproximació i definició de la proposta del Consell

Aquesta primera fase suposa tot un procés de recollida d'informació dels antecedents del projecte i de les actuacions en què el Consell ha participat. Tots aquests

elements, juntament amb la identificació de les necessitats percebudes per la tècnica del projecte i els reptes de futur proposats, faciliten una aproximació a la idea general en relació amb la participació dels infants a la ciutat en el període comprès entre el 1997 i el 2000. Mitjançant els espais deliberatius i l'anàlisi de documents, ha estat possible comprendre i definir els referents de l'acció. Aquesta fase només es dona en l'inici del procés de la investigació, ja que suposa una contextualització de la dinamitzadora-investigadora en el procés del projecte.

Fase 2: Reformulació d'alguns principis per a l'acció

Aquesta fase representa l'inici del projecte en cada un dels cicles, i ho fa en la mesura que cada mes de novembre, quan s'inicia el treball amb el nou consell, hi ha, per part de l'equip dinamitzador, una revisió i formulació dels elements que orienten la pràctica i que han sorgit de resoldre les necessitats en el curs de l'acció i en els espais de deliberació del cicle anterior. Aquesta reformulació permet establir nous referents i nous reptes per al projecte, que s'articulen en el pla de treball que es preveu i que previsiblement n'orientaran el desenvolupament.

Aquesta fase, en els cicles següents, s'incorpora a la fase tres i passa a ser una sessió de deliberació en què es defineixen els referents teoricopràctics emergents de la pràctica reflexiva.

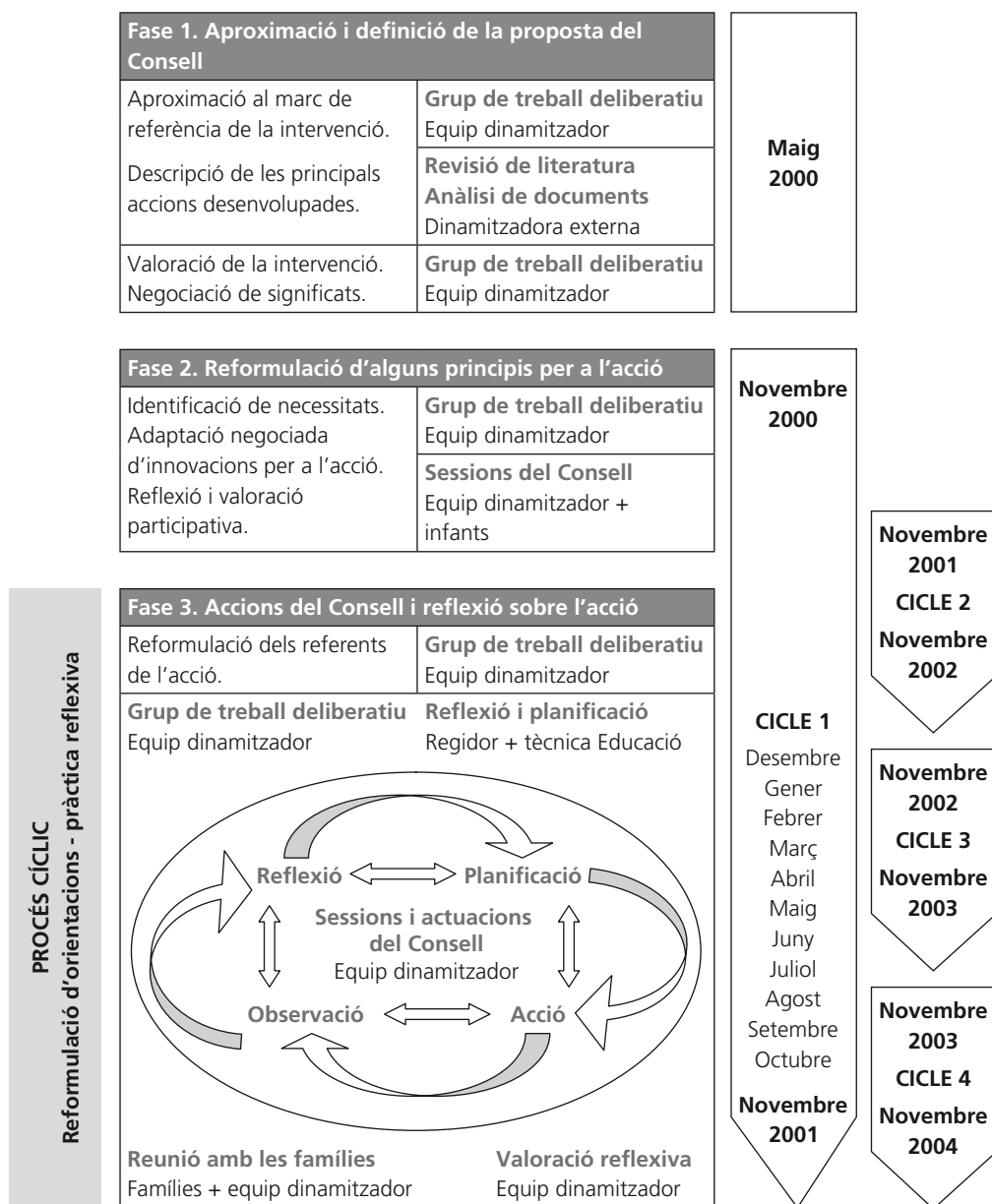
Fase 3: Accions del Consell i reflexió sobre l'acció

Aquesta fase correspon al conjunt de les accions que es desenvolupen en els 11 mesos de l'activitat del Consell. Aquesta s'organitza en sessions mensuals de dues hores, més alguna sessió extraordinària i/o la participació en algun altre acte. Aquesta fase es repeteix en cada cicle. (Cicles 1, 2, 3 i 4.)

En aquesta fase tenen un paper rellevant altres agents que participen dins i fora de les sessions del Consell, entre els quals destaquem els regidors i tècnics de l'Ajuntament, que organitzen i planifiquen activitats conjuntes amb el Consell o per al Consell; les famílies dels infants que participen en reunions i altres actes, i el grup dinamitzador, que participa en les sessions de reflexió. D'altra banda, tampoc no s'ha d'oblidar el paper formatiu que tenen els infants en el conjunt de les accions en què estan implicats.

En el procés de la pràctica es van analitzant les situacions, sobretot a partir de les aportacions dels representats i de l'observació de la seva activitat.

A continuació, hem representat el procés d'investigació del projecte del Consell d'Infants en el període comprès entre el maig del 2000 i l'octubre del 2004.

En els següents capítols exposarem les evidències que hem obtingut en els diferents cicles de l'estudi des de 1998 a 2004, i que ens ha permès estudiar les transformacions del projecte i la seva evolució amb la identificació d'elements que han consolidat l'experiència educativa.

3. Contextualització de la investigació i antecedents de l'experiència

L'experiència es desenvolupa a la ciutat de Sant Feliu de Llobregat. Des d'una perspectiva sistèmica, identifiquem diversos nivells de l'entorn que incideixen en l'objecte d'estudi. Cadascun d'aquests està configurat per nombroses variables que estan interrelacionades. Per centrar-nos en l'objecte d'estudi, seguint el treball fet a la primera fase del projecte de la recerca, i per facilitar un marc de referència per a la immersió del lector en l'experiència i en els seus significats, presentarem els elements descriptius més rellevants en tres nivells:

- La ciutat, la ciutadania de Sant Feliu i el seu òrgan de govern.
- El Programa d'Infància.
- La participació dels infants a la ciutat.

3.1. La ciutat, la ciutadania de Sant Feliu i el seu òrgan de govern

La ciutat de Sant Feliu de Llobregat està situada a la comarca del Baix Llobregat, al nord-oest del cinturó metropolità de Barcelona. Té una extensió d'11,79 km² que s'estén des del marge del riu Llobregat fins a la cadena prelitoral de Collserola. Quasi la meitat del territori l'ocupa l'espai natural. És la capital de la comarca del Baix Llobregat, amb una gran varietat d'activitat econòmica (agrícola, industrial i serveis) i amb una sèrie d'organismes que tenen cobertura comarcal: Hisenda, jutjats, Policia Nacional, bombers, Registre de la Propietat...

Sant Feliu té una població que superava els 42.606 habitants a principi del 2005. La vila, el 1960, amb poc més de 10.000 habitants, va quadruplicar la població fins al 1982. Des del 1982 fins al 1995, la població va disminuir any rere any, encara que lentament, fruit del descens de la natalitat i del cessament de les immigracions internes, segurament a causa de la crisi econòmica. A partir de 1995, es va produir un augment de la població, gràcies a l'increment de la natalitat i a la reactivació de les migracions interiors –particularment de Barcelona ciutat–, però sobretot les migracions exteriors. L'increment de la població ha provocat una profunda transformació de l'estructura urbana, amb l'aparició de nous barris i la demanda de nous equips i serveis.

Una de les característiques principals de la ciutat és la dificultat de connexió interior per culpa de dues barreres, l'N-340 i la via del ferrocarril, que divideix la ciutat en tres parts.

Bona part de la població activa treballa fora de la ciutat, en particular a Barcelona i a la resta de la comarca del Baix Llobregat.

La ciutat presenta una xarxa associativa molt dinàmica, amb 89 entitats de diferent tipologia. L'associacionisme de Sant Feliu té arrels històriques profundes, particularment l'associacionisme cultural, amb entitats com ara: el Casino, l'Ateneu, el Centre Parroquial i la Unió Coral.

Les accions de comunicació i codecisió són valorades positivament per part de la ciutadania encara que, en instàncies participatives, hi ha poca assistència. Els mitjans informatius, com *El Butlletí* i la ràdio local, són valorats positivament. La creació de consells sectorials respon a la idea d'informar i consultar en un intent d'agrupar el màxim nombre d'entitats amb la finalitat de fer transparent l'actuació municipal.

La ciutat de Sant Feliu s'ha caracteritzat per promoure diverses iniciatives participatives de caràcter de codecisió amb implicació de la ciutadania, com: la remodelació de la rambla Marquesa de Castellbell, el projecte per convertir el carrer Maragall en una zona per a vianants, la comissió ciutadana del mil·lenari de Sant Feliu, «Sant Feliu, ciutat en congrés» i el projecte Consensus.

En relació amb el govern municipal, hi ha governat el PSUC; posteriorment, Iniciativa per Catalunya, i, després, Iniciativa per Catalunya Verds. Aquest partit ha estat el més votat a la població des de les primeres eleccions democràtiques.

En les primeres eleccions, les del 1979, el PSUC va obtenir 9 regidors de 21; el PSC-PSOE, en va obtenir 7; CiU, 4, i CC-UCD, 2. Quatre anys més tard, el PSUC va treure una aclaparadora majoria amb 15 regidors. Aquesta majoria absoluta es va mantenir –sent ja IC des del 1987– en termes de regidors fins al 1999. En les eleccions del 1999, IC va perdre la majoria, tot i obtenir 10 regidors, i van formar govern amb el PSC, amb 5 regidors, i ERC, amb 1.

Actualment, i des de les eleccions del 2003, l'Ajuntament està constituït gràcies a un acord entre tres forces polítiques: PSC-PM, amb 7 regidors; CiU, amb 3 regidors, i ERC, amb 1 regidor. Malgrat tot, la força política més votada el 2003 va ser Iniciativa per Catalunya Verds.

Fins aquí, hem presentat els elements característics de la ciutat i de la seva ciutadania. Ara fem un salt i ens endinsem en el Programa d'Infància, en què s'inscriuen els projectes que s'han estudiat.

3.2. El Programa d'Infància

L'any 1996, el regidor d'Educació i d'Infància va prendre la decisió de crear el Programa d'Infància com un programa interdepartamental i transversal. Això va suposar la introducció d'una metodologia de treball coordinat entre tots els serveis relacio-

nats amb els infants de zero a dotze anys i les seves famílies, així com entre tots els programes i departaments implicats de l'Ajuntament que tenien una relació directa o indirecta amb la infància. El programa tenia com a marc de referència els drets dels infants i la consideració dels nens i les nenes com a ciutadans de ple dret.

Per tal de seguir els objectius definits en el programa, l'any següent, el 1997, es van impulsar projectes preventius per als infants més petits. Pensant en el desenvolupament de l'infant d'una manera integral i amb diverses maneres de poder ajudar les famílies en la criança i educació dels seus fills, es van anar creant espais de petita infància, tenint en compte les necessitats del territori i de cada barri. També es pretenia promocionar una nova cultura infantil i millorar l'atenció a l'infant actuant sobre qui en tenia la responsabilitat i, per tant, es proposava una actuació intersectorial i comunitària per donar suport a les famílies. Aquest suport havia de ser el més ampli possible i se n'havia de garantir la continuïtat en el temps. Això es va concretar en la introducció, i circulació per tots els centres d'agregació, d'una xarxa específica, el nou concepte integral d'infant, els drets dels infants reconeguts legalment, la millora de la qualitat dels serveis dirigits a la infància...

A continuació, reproduïm els objectius generals del Programa d'Infància del 1997, que estan diferenciats en dues categories: conèixer i intervenir. Aquests objectius han orientat les diverses iniciatives promogudes des de llavors.

Conèixer

1. Conèixer les dades estadístiques i les característiques de la població de zero a dotze anys de Sant Feliu de Llobregat.
- 2. Identificar les problemàtiques específiques de la població de zero a dotze anys i la dimensió d'aquestes problemàtiques a Sant Feliu.**
3. Conèixer les variacions en el marc legal per a la població de zero a dotze anys i informar-ne.
4. Conèixer les institucions o els sectors de la ciutat que treballen o poden treballar amb la població de zero a dotze anys.
- 5. Informar, formar, escoltar i ser receptius a les opinions i expectatives dels nens i les nenes de sis a dotze anys sobre la ciutat i el que la ciutat els ofereix, establint els mecanismes participatius necessaris perquè això sigui possible.**

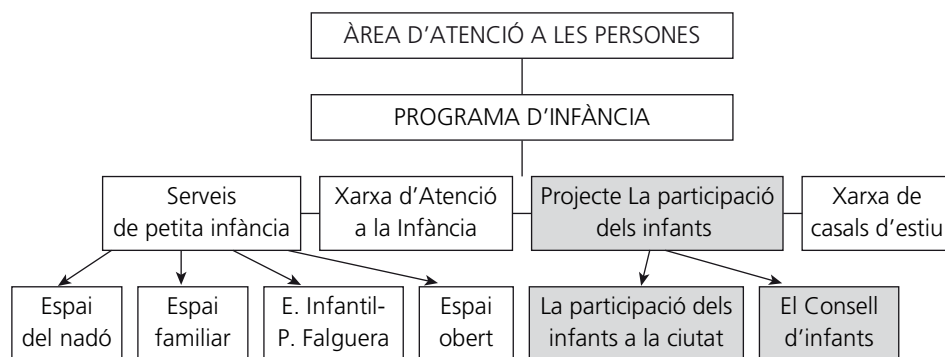
Intervenir

6. Potenciar el desenvolupament harmònic, l'autonomia, la socialització i la integració de tots els infants de Sant Feliu entre els zero i els dotze anys, especialment dels que pertanyen a les famílies en situació més desfavorida, potenciant les relacions intergeneracionals.
7. Informar, orientar i formar les famílies, especialment les que es troben en situació més desfavorida.

8. Organitzar, coordinar i optimitzar els recursos municipals adreçats a la població de zero a dotze anys promovent l'adequació ambiental i la seguretat.
9. Coordinar i impulsar la xarxa d'entitats, institucions o sectors de la ciutat que treballen amb la població de zero a dotze anys, implicant-hi nous components i sense condicionar-la a un protagonisme excessiu: la ciutat som tots.
10. Assolir les condicions necessàries per al desenvolupament d'aquest programa.

Aquests objectius generals es concretaven en sis eixos del programa amb les seves especificacions respectives. Destaquem com un d'aquests eixos és *la ciutat* i com una de les especificacions del tercer eix, *educació*, fa referència a l'aprenentatge de la participació democràtica.

El Programa d'Infància estava integrat per diversos projectes des dels quals es van desenvolupar diferents serveis i equipaments que van plasmar objectius operatius i es va dur a terme la planificació i la programació d'accions a la pràctica i en relació amb la infància i les seves famílies. Concretament, es van desenvolupar quatre línies de projectes, com es pot veure en la figura següent: serveis de petita infància; xarxa de casals d'estiu; xarxa d'atenció a la infància i el projecte La participació dels infants a la ciutat.

A continuació, presentarem amb deteniment els antecedents del projecte de participació dels infants i que són objecte d'estudi d'aquest treball.

3.3. Els orígens del projecte «La participació dels infants a la ciutat»

Per donar un nou impuls a l'acció educativa, l'any 1997, es va fer una conferència inaugural del curs escolar adreçada als professionals de l'educació i a les famílies amb el pedagog italià Francesco Tonucci amb el títol *La ciutat dels infants*. Però va ser en una segona conferència del pedagog, el maig de 1997, titulada *El nen i la ciutat* i

organitzada per l'Àrea d'Educació de la Diputació de Barcelona en què cal situar el desencadenant del projecte *La ciutat dels infants*.

L'interès que aquesta segona conferència va suscitar entre alguns dels participants, així com el coneixement previ que aquests ja tenien de les propostes i realitzacions a Itàlia i, concretament, a la ciutat de Fano, van motivar una sèrie d'ajuntaments a endegar actuacions a les seves ciutats seguint la filosofia i les exemplificacions de Tonucci. A partir d'aquest interès i d'aquesta motivació, l'Àrea d'Educació de la Diputació va decidir donar-los suport, mitjançant un conveni subscrit amb cadascun d'ells, i va iniciar un projecte de col·laboració que va permetre als ajuntaments que tenien programes adreçats a la infància que poguessin aprofundir en la línia de les propostes del pedagog italià.

Aquesta col·laboració va consistir, principalment, a establir espais de suport i assessorament diferenciats, però interdependents, tot i que, més endavant, s'hi va afegir també una tasca de formació per a les persones encarregades d'operativitzar el projecte en cada municipi. Per la seva banda, els ajuntaments es comprometien a posar en funcionament aquest òrgan de participació a la seva ciutat.

Els espais de suport i assessorament en cadascun dels ajuntaments implicats van ser:

- *La participació de Francesco Tonucci* en sessions de treball amb l'equip de la Diputació per tal de dissenyar les línies generals del projecte i valorar-ne el desenvolupament. Tonucci, en les visites a cada un dels vuit ajuntaments implicats, mitjançant actes públics i/o conferències, presentava i sensibilitzava la població respecte al paper de la infància a la ciutat. A més, aprofitava per conèixer *in situ* cada una de les realitats on es volia portar a terme el projecte.
- *El seguiment in situ de les iniciatives de cada ajuntament per part de personal tècnic de l'Àrea d'Educació de la Diputació*. Inicialment es van assignar tres persones al seguiment del projecte en els vuit ajuntaments implicats i, més endavant, es va determinar l'ampliació d'aquest nombre de manera que el seguiment de cada ajuntament fos realitzat per un tècnic diferent. El seguiment consistia a ser un referent per a les demandes, per a les visites que Tonucci podia fer i per a la coordinació de les accions que es generaven. També hi havia un element d'intercanvi i de planificació conjunta d'algunes de les iniciatives.
- *La participació d'un expert en la proposta pedagògica de La ciutat dels infants*. La Diputació va demanar assessorament a Jaume Trilla com a especialista en el tema. La implicació d'aquest assessor tenia la finalitat de col·laborar d'una manera més propera i continuada amb cada un dels ajuntaments i, a la vegada, garantir una visió conjunta de tot el projecte.

Paral·lelament a aquest assessorament, es va establir una formació especialitzada adreçada a les persones dels ajuntaments directament vinculades al projecte.

Com que els principis que sustenten la proposta de Francesco Tonucci no són els que convencionalment regeixen les institucions, es va considerar oportú facilitar recursos que els ajudessin en la nova tasca que assumien. Els objectius d'aquest pla de formació eren, bàsicament, facilitar:

- L'adquisició de metodologies, recursos i tècniques.
- Els elements teòrics que els poguessin ajudar en la reflexió.
- L'anàlisi de l'experiència i l'intercanvi entre operadors.

El pla de formació va consistir en sessions de formació d'una periodicitat aproximada d'una al mes. N'hi havia de dos tipus:

- En primer lloc, les que anaven a càrrec de Francesco Tonucci, coincidint amb les seves estades a Barcelona.
- Les altres sessions de formació tenien un caràcter itinerant i es realitzaven en les poblacions implicades. Constaven de dues parts: en la primera, es convidava algun expert per tractar d'alguna qüestió que consideràvem d'interès d'acord amb el desenvolupament del projecte i, en la segona, l'Ajuntament amfitrió presentava el seu projecte.

Aquest espai formatiu va potenciar l'intercanvi d'iniciatives i recursos, però sobretot va suposar un espai per definir conjuntament un marc de referència des del qual anar concretant la iniciativa pròpia de cada municipi.

D'altra banda, cal no oblidar algunes iniciatives que, directament o indirectament, també van tenir a veure amb la formació i que es van desenvolupar o gestionar des de l'Àrea d'Educació de la Diputació de Barcelona. Aquestes iniciatives van ser:

- La participació d'alguns membres de la Diputació i dels ajuntaments en trobades i activitats de formació organitzades pel Centro Nazionale di Ricerca de Roma sobre La ciutat dels infants.
- La traducció i difusió del butlletí monogràfic sobre La ciutat dels infants que edita el Centro Nazionale di Ricerca de Roma.
- El viatge a Fano el mes de febrer del 1999 que la Diputació va organitzar per conèixer *in situ* l'experiència de la ciutat en què es va iniciar aquesta proposta. De la ciutat de Sant Feliu, hi van assistir la tècnica del Programa d'Infància i el regidor d'Educació.
- La creació d'un arxiu a l'Àrea d'Educació de la Diputació on es va anar recollint i ordenant tota la documentació que el projecte produïa, així com informació sobre altres experiències similars.
- L'edició d'un vídeo per divulgar el projecte en què van participar alguns infants de la ciutat de Sant Feliu en la filmació d'alguna de les seqüències.
- La participació de tècnics i polítics dels ajuntaments i de la Diputació en taules

rodones, xerrades, jornades, congressos i seminaris per presentar el projecte. El fet que, en el transcurs de dos anys, aquest projecte s'hagués convertit en una referència significativa per a altres iniciatives d'aquest tipus, va fer que s'incrementessin les demandes de participació en actes com els esmentats.

- La jornada «La ciutat dels infants. Balanç i perspectives» que va tenir lloc el mes de març del 1999 a la seu de la Diputació de Barcelona, que va comptar amb una molt àmplia participació de persones dels municipis implicats (tècnics, polítics, infants i familiars), així com d'altres ajuntaments interessats a conèixer el projecte. Va ser un acte significatiu, ja que s'hi van exposar els projectes que cada municipi havia engegat des de la seva implicació en el conveni de col·laboració amb la Diputació i les propostes de futur que s'havien generat. També en aquesta sessió es va comptar amb la participació dels infants de les vuit ciutats en un consell dirigit per Tonucci.

Malauradament, aquesta va ser una de les últimes accions dutes a terme a l'empara de la Diputació, ja que amb una de les reestructuracions polítiques, aquesta iniciativa va quedar aturada a final del 1999.

Els responsables de l'Ajuntament de Sant Feliu, quan parlen d'aquest període, en fan una valoració molt positiva i en destaquen:

- La possibilitat que cada ajuntament donés formes diferents al projecte d'acord amb les seves característiques, les seves necessitats i els seus recursos.
- L'establiment d'espais de trobada per intercanviar perspectives i reflexionar conjuntament a partir dels elements reflexius i innovadors de cada un dels ajuntaments.
- L'assessorament d'un professional que els donava referents teoricopràctics.
- El suport tècnic i formatiu tan important rebut per part de la Diputació. Aquest suport va fer que el projecte prengués molta rellevància per als polítics i va facilitar que li donessin una significació especial, la qual cosa va fer que el projecte s'arrelés a les decisions polítiques en matèria d'educació i infància.

Tot i tenir com a referència la filosofia de base que va aportar La ciutat dels infants de Fano (Tonucci), i que va ser compartida per totes les experiències, cada ciutat va adaptar el projecte d'una manera molt «personalitzada», amb una identitat pròpia. Així, per exemple, la ciutat de Sant Feliu, a diferència de les altres ciutats, va integrar en el projecte la implicació de la formació per als drets dels infants a les escoles.

La valoració que fa el regidor d'Educació de l'Ajuntament de Sant Feliu sobre el projecte en aquest període és:

«Va ser una mica difícil fer el pas del projecte Coneix els teus drets en el Consell d'Infants, per diferents motius. Els nens i les nenes que van ser escollits,

ho eren per realitzar el ple infantil, però no sabien què passaria després i, per tant, no sabien ben bé a què es comprometien. L'infant elegit alcalde infantil era l'únic infant reclamat per la ràdio i per la premsa. Va costar força que s'entengués que tots els infants tenien la mateixa importància. Ens va semblar una bona solució que sempre estiguessin representats pel nen i per la nena més votats, i tots hi van estar d'acord. També va ser una mica complicat quan se'ls va oferir la possibilitat d'associar-se a ADIN (una associació infantil proposada per l'ONG que va portar a terme el primer projecte). Els infants s'imaginaven que era una proposta de l'Ajuntament. En aquest moment, penso que per a tots ha quedat prou clar, però hi va haver algunes complicacions.⁴⁵»

Voldríem finalitzar aquest capítol assenyalant que l'interès fonamental dels capítols següents, en què es descriuen amb deteniment les diverses accions i els processos de reflexió no és únicament fonamentar la descripció de la realitat que es porta a terme, ni incidir en qüestions de credibilitat, sinó mostrar des de l'origen i en el desenvolupament del projecte, els passos que els agents implicats han anat donant.

La descripció exhaustiva i minuciosa de la pràctica reflexiva i de la reflexió sobre l'acció té la intenció d'aproximar altres agents que es trobin en la mateixa circumstància, per si els pogués servir de referència per a la reflexió i la innovació en la seva pràctica.

45. Paraules del regidor d'Educació a la jornada «La ciutat dels infants. Balanç i perspectives». Març, 1999.

4. Inicis de l'experiència del Consell d'Infants: definició de principis per a l'acció i primeres actuacions a la ciutat

Els inicis de l'experiència del Consell d'Infants de Sant Feliu, com anteriorment hem assenyalat, s'han de situar en el període que va del 1997 al 2000, durant el qual els tècnics del Programa d'Infància van participar en el projecte La ciutat dels infants, promogut per la Diputació de Barcelona. Aquest projecte va suposar per als tècnics dels ajuntaments una oportunitat formativa fonamentada en seminaris teòrics, en espais d'intercanvi d'experiències entre els responsables de les vuit iniciatives i en l'assessorament personalitzat per part d'experts. Els tècnics d'Educació dels ajuntaments que hi participaven el van valorar com una experiència única i excepcional, que els va donar els elements suficients per poder impulsar a les seves ciutats les propostes que discutien i analitzaven. També consideraven que els donava eines per defensar aquesta iniciativa davant polítics i altres tècnics. L'equip de professionals va formar un grup de treball molt intens i proper que va fer possible el naixement d'una experiència amb pilars teòrics i pràctics sòlids.

A continuació, presentarem cadascun d'aquests apartats que descriuen i caracteritzen els processos i les accions que van tenir lloc en aquest primer període del projecte La ciutat dels infants-Consell d'Infants.

4.1. Aproximació i definició de la proposta del Consell d'Infants

La primera fase del projecte La ciutat dels infants-Consell d'Infants va consistir en l'elaboració d'un marc de referència per a la intervenció. Els primers sis mesos van permetre l'establiment d'uns referents compartits des dels quals iniciar la posada en funcionament del Consell d'Infants. Principalment, va ser un període de formació per aclarir i concretar les idees pedagògiques de la proposta de La ciutat dels infants, que hem sintetitzat en el capítol del marc teòric, i els elements per poder implantar el Consell d'Infants. Aquestes sessions formatives es complementaven amb espais de treball intern a cada ciutat, en què l'equip de professionals, amb el suport tècnic de la Diputació, analitzava, valorava i planificava les oportunitats que tenia a l'abast per poder anar incorporant les idees pedagògiques proposades en els espais de formatius de gran grup.

D'aquesta manera, els vuit ajuntaments es van anar aproximant a la proposta teórico-pràctica de La ciutat dels infants i, en concret, de l'acció del Consell d'Infants. Hem de dir que la formació conceptual ha estat present en tot el projecte, des de l'experiència del pedagog italià i des de les experiències iniciades pels participants en el projecte.

A continuació, presentem el marc de referència que orientava la intervenció educativa dels tècnics en el marc del Consell d'Infants i que va ser negociada i compartida en diversos espais de deliberació reflexiva.

■ 4.1.1. Què és el Consell d'Infants?

El Consell d'Infants és un òrgan de participació ciutadana format per nens i nenes de deu a dotze anys que es reuneixen mensualment per abordar temes de la ciutat.

El Consell d'Infants es pot definir com:

- Un observatori de la ciutat, on, a partir de la mirada i l'alçada dels infants, es pot detectar aquells aspectes i temes millorables del municipi que passen desapercebuts pels adults.
- Un espai de participació, on els nens i les nenes poden exercir els seus drets civils com a ciutadans en aquells temes que estan directament relacionats amb el seu col·lectiu.

Les funcions que defineixen les accions del Consell d'Infants en el marc de la seva ciutat (Trilla, 1998) són les següents:

- *Conèixer, observar, descobrir, detectar, analitzar...* Per participar en la ciutat, cal conèixer-la. Els nens i les nenes són coneixedors de la ciutat on viuen perquè s'hi mouen, però a partir de la seva incorporació en el Consell es dediquen a mirar-la amb més atenció, de manera més conscient, minuciosa i amb major profunditat. La seva mirada s'especialitza a indagar i recollir informació de la realitat de la seva ciutat i dels seus ciutadans, des d'on participaran detectant i descobrint aspectes que cal millorar o transformar.
- *Comprendre, valorar, opinar, criticar...* La mirada dels infants no només és recopiladora d'informació, sinó que porta implícit el fet de qüestionar-se i valorar allò que els envolta. Interrogar-se per les repercussions que tenen certs elements de l'entorn genera opinió i implica prendre un posicionament davant la realitat que s'identifica. Observar la realitat amb una mirada crítica i compromesa porta els infants a discernir entre els punts forts i febles de la seva ciutat, entre allò que és satisfactori i allò que pot suposar un risc per als ciutadans i els permet veure les injustícies i les mancances de la població on viuen.
- *Denunciar, demandar, reivindicar...* El Consell d'Infants no pretén que els nens i les nenes coneguin la seva ciutat, sinó que siguin part activa en la seva trans-

formació a partir de la identificació d'aspectes que cal millorar. Els aspectes detectats han de traspasar les parets del Consell i han d'arribar a l'oïda de tècnics i polítics, que seran els que executaran algunes de les propostes dels infants. Els nens i les nenes han de poder transmetre i comunicar les seves opinions i propostes i ho poden fer enviant una carta al tècnic o al polític corresponent o bé tenint-hi una entrevista.

- *Proposar, dissenyar, projectar, assessorar...* La denúncia i la reivindicació donen sentit a l'existència del Consell, però, perquè aquest assolixi un nivell de participació de major complexitat, cal la recerca de propostes o suggeriments que provoquin una transformació. A vegades són els infants els que dissenyen noves iniciatives a partir dels seus processos d'anàlisi i deliberació. En altres ocasions, són els adults els que els demanen col·laboració en el desenvolupament de projectes o assessorament a l'hora de prendre algunes decisions. El Consell d'Infants, en alguns casos, pot tenir la funció d'assessor-expert d'iniciatives que proposen els adults i, en el seu marc, pot valorar-ne la idoneïtat.
- *Representar...* Els infants del Consell hi participen amb identitat pròpia i s'expressen i actuen de manera genuïna i autèntica. Aquesta és una de les característiques del Consell: que els membres siguin infants amb punts de vista, necessitats i interessos propis. És inevitable i irrenunciable. Ara bé, aquesta individualitat personalitzada ha de ser compatible amb la funció de representativitat que assumeixen quan decideixen ser membres del Consell. Els nens i les nenes d'aquest òrgan han de poder expressar els interessos i les necessitats de tots els infants de la ciutat. Per tant, hi ha dos nivells de representativitat complementaris. En un primer nivell, de tipus genèric, el Consell d'Infants representa tots els nens i nenes de la ciutat. Els membres del Consell han de pensar en la perspectiva dels altres infants, han de ser sensibles a les necessitats del seu col·lectiu. I, en un segon nivell, més concret i proper, el Consell és la representació dels nens i les nenes que el van escollir.
- *Autoorganitzar-se...* La creació del Consell d'Infants és una iniciativa adulta, no es pot negar. Són els adults qui la proposen i els qui en garanteixen el funcionament donant suport a la iniciativa i a les accions que els nens i nenes impulsen. Però són els infants, els que desenvolupen les funcions esmentades anteriorment, amb l'acompanyament d'algun adult. Aquesta persona adulta té la finalitat màxima de garantir l'autonomia del Consell, és a dir, que el grup d'infants arribi a participar cada vegada amb més autonomia i autogestió. El Consell anirà definint en cada moment i de manera progressiva quins són els continguts de la seva activitat i de quina manera les portarà a terme. En aquestes activitats l'equip dinamitzador l'acompanyarà i li facilitarà les eines necessàries per assolir els propòsits que s'ha fixat. El Consell ha de ser conscient de l'autonomia i les competències que té. Aquesta funció s'aprèn des de l'experiència i l'exercici de la participació: els representants més antics la traspassen als nous i, mitjançant l'aprenentatge per imitació, els membres van adquirint més autono-

mia. D'alguna manera, s'estableix una relació de novell i expert que afavoreix la participació guiada (Rogoff, 1993) i, per tant, l'aprenentatge de les formes de participació.

El Consell d'Infants requereix unes condicions mínimes per poder desenvolupar les seves funcions. Aquestes són:

- Constituir un grup d'infants que estiguin disposats i interessats a formar part d'un equip de treball sobre qüestions de la seva ciutat.
- Tenir el compromís dels polítics perquè el Consell sigui un òrgan de participació real amb el qual poder fer coses conjuntament per tal de millorar la ciutat. Els polítics han d'escoltar i tenir en compte les propostes que elabora el Consell.
- «Dotar d'armes» els infants, fent servir l'expressió de Tonucci, perquè puguin mirar-se la seva ciutat amb ulls crítics.
- Disposar d'un espai per trobar-se i poder tenir el material necessari per treballar.
- Establir una periodicitat de reunions per tractar tots els temes.
- Destinar el temps de les reunions a desenvolupar les funcions esmentades anteriorment tenint en compte que els infants són els agents de canvi a la ciutat. A partir de l'anàlisi i la deliberació dels temes vinculats a la ciutat, el Consell pot fer propostes de millora.

Un cop es va definir aquest òrgan de participació i les seves funcions, es va concretar com formarien part d'aquest consell els nens i les nenes de la ciutat.

■ 4.1.2. La formació del Consell d'Infants: elecció i renovació

És evident que aquest òrgan de participació ciutadana ha d'estar format per nens i nenes que viuen i conviuen a la mateixa ciutat. Però, evidentment, com qualsevol altre espai de participació, perquè sigui operatiu, no pot estar constituït per tots els membres del col·lectiu. És per això que calia prendre algunes decisions en relació amb la seva composició, com l'edat dels infants, la seva procedència, el nombre de components, el temps de permanència, la manera d'elecció i renovació. A continuació, apuntem les decisions prèvies que van prendre els responsables del projecte a la ciutat de Sant Feliu.

- *L'edat dels infants.* Tonucci afirma que l'edat més idònia és entre els vuit i els dotze anys, ja que considera que els infants mantenen la seva espontaneïtat i naturalitat, i que encara no estan manipulats pels adults. A la ciutat de Sant Feliu es va optar perquè el Consell estigués format per nens i nenes d'entre deu i dotze anys, coincidint amb els dos últims cursos de l'educació primària.
- *El nombre de components del Consell.* Un altre element que cal tenir en compte és el nombre d'infants que formen part del Consell. És difícil determinar

quin és el nombre òptim de participants que han de constituir el grup, ja que hi ha moltes variables que hi intervenen (edat, població, dinàmica, experiència, procedència, espai...). Entre els consells que es van formar a la província de Barcelona, hi havia grups que estaven formats per 15-30 infants. En els grups més nombrosos, es van establir subgrups o comissions de treball. El Consell de Sant Feliu de Llobregat estava format per uns 22 nens i nenes, la meitat de cinquè i l'altra meitat de sisè.

- *El temps de permanència.* Es va creure pertinent que els infants formessin part del Consell durant dos anys i que la renovació del Consell fos anual per garantir-ne el dinamisme. Així doncs, cada any es renova la meitat del Consell: surten els membres que han acabat sisè i s'incorporen els que han començat cinquè. D'aquesta manera, sempre hi ha continuïtat en el treball, tant en relació amb els temes tractats com amb la manera d'autoorganitzar-se i, a més, es potencia que hi participin més nens i nenes.
- *La procedència dels infants.* En cadascun dels ajuntaments que hi participaven es van triar criteris propis per elegir els components del Consell. A la ciutat de Sant Feliu, es va optar perquè fos en el marc de les escoles on s'establís un procediment de selecció dels participants. Atesa l'obligatorietat de l'escolarització, l'escola és l'espai on es troba la gran majoria de ciutadans entre tres i setze anys, tenint present que hi pot haver un nombre de ciutadans d'aquestes edats que hagin optat per estudiar en un centre d'una altra població.
- *La manera d'elecció i renovació.* Un altre cop, cada ajuntament va prendre criteris diferents per trobar un sistema d'elecció que tingués sentit dins les actuacions que defensaven⁴⁶. L'opció de Sant Feliu va sorgir de posar en relació la necessitat d'escollir un representant amb la voluntat de treballar a les escoles un projecte d'educació en valors i de foment de la participació. D'aquesta manera, va néixer el projecte La participació dels infants a la ciutat. En l'última sessió d'aquest projecte, va tenir lloc l'elecció del representant en el Consell d'Infants mitjançant el procediment de votació democràtica.

Pel que fa a l'elecció, hi ha tres elements que són essencials:

- Els nens i les nenes han de prendre la decisió de manera lliure, sense pressions per part dels adults.
- Per prendre la decisió, els infants han d'estar informats sobre què és el Consell i què suposa formar-ne part.

46. Hi havia algun ajuntament que muntava un estand en una fira i els infants introduïen el seu nom dins d'un bombo i l'atzar determinava qui formava part del Consell. Altres infants van ser proposats per les entitats del lleure. Altres poblacions ho van fer a partir del padró municipal i, a l'atzar, es trucava als seleccionats per convidar-los a formar part del Consell.

- Els mateixos infants han d'escollir els membres que formaran part del Consell i que els representaran.

Una vegada s'havien concretat les funcions del Consell d'Infants i les decisions que s'havien de prendre per a la seva formació, calia passar a un altre tipus de concreció: el funcionament del Consell.

■ 4.1.3. El funcionament del Consell d'Infants

La participació, en el marc del Consell d'Infants, es fonamenta en reunions del grup de nens i nenes, en les quals aquests prenen protagonisme, com a ciutadans que són, per parlar sobre temes de la seva ciutat. El treball que desenvolupa el Consell d'Infants requereix una organització, una dinàmica i uns rituals, i permet als infants participants identificar el Consell com un espai amb identitat pròpia diferenciat del treball en altres espais educatius, com l'escola o alguna entitat del lleure.

Les reunions del Consell d'Infants tenen una periodicitat mensual, malgrat que en alguna ocasió hi pot haver alguna reunió extraordinària per abordar algun aspecte que cal tractar amb urgència. Pel que fa a la durada de les sessions, aquestes poden oscil·lar entre els 90 i els 120 minuts. En el cas del Consell d'Infants de Sant Feliu, durant aquest període inicial, les seves sessions eren de 90 minuts.

La concreció del dia en què es reunirà el Consell és una de les primeres decisions que s'han de prendre en la primera reunió d'aquest òrgan. Els nens i les nenes han de saber amb certa anterioritat quins dies es reuniran per poder planificar la seva agenda, que és força atapeïda. També es recomana buscar alguna fórmula per recordar el dia de la reunió, ja que és fàcil oblidar-se'n perquè és un cop al mes.

A continuació, presentarem dos elements organitzatius que tenen la finalitat de preparar la reunió i disposar els infants per al treball. Aquests són:

- *La carta de convocatòria.* És una eina perquè els infants recordin el dia de la reunió i alguns dels continguts que s'hi tractaran. Aquesta carta es fa arribar a casa dels infants amb una setmana d'antelació. A més, també té la finalitat d'informar les famílies que els nens tenen reunió.
- *L'acta de la reunió.* És convenient deixar constància dels temes que es parlen i de les decisions que es prenen en cada reunió. L'acta recull tot allò que els infants han dit, han suggerit o han denunciat. És un recurs de memòria col·lectiva a partir de la qual sempre es poden recuperar els temes tractats. Però també és un recurs de memòria personal, ja que permet a cada infant recordar els temes abordats en la reunió anterior i, per tant, li facilita la preparació de la trobada següent. En l'inici de cada sessió del Consell, es destinen uns minuts a rellegir l'acta per tal de comprovar que hi consten tots els temes tractats en la sessió anterior i, tot seguit, s'aprova.

El Consell d'Infants és un espai on els nenes i les nenes parlen de la seva ciutat, sobre aquells temes que els preocupen i que creuen que s'haurien de millorar. El tema central del Consell és la ciutat i qualsevol de les qüestions que hi puguin estar relacionades. Els temes que treballa el Consell no són programables, és a dir, no estan predeterminats, sinó que tenen un caràcter espontani, imprevisible i condicionat a la quotidianitat del municipi. Els temes vinculats amb la ciutat que aborda el Consell d'Infants poden tenir dues procedències: ser propostes dels infants i ser propostes dels adults.

- *Propostes dels infants.* La principal font d'aportació de temes i percepcions de la ciutat són els nens i les nenes i és amb aquesta finalitat que es va crear el Consell d'Infants. Els representants del Consell tenen molt present la seva funció i són conscients, o ho seran, que han de posar sobre la taula aquells temes que els preocupen, tant a ells mateixos com al seu col·lectiu. Hi pot haver dos tipus de propostes dels infants: les que fan els membres del Consell directament i les que procedeixen dels infants de la ciutat.
- *Propostes dels adults.* Hi pot haver tres tipus de propostes d'adults: aquelles procedents de l'equip de govern de la ciutat; aquelles procedents d'altres col·lectius implicats en la ciutat, com poden ser altres consells o associacions; i aquelles procedents d'altres col·lectius externs a la ciutat que s'interessen pel treball del Consell. En el cas del primer tipus, en l'espai formatiu del marc de la Diputació de Barcelona, es va considerar rellevant que l'equip de govern es comprometés a fer un encàrrec polític de caràcter anual que requerís les aportacions dels infants.

En definitiva, els temes que tracta el Consell tenen una procedència interna dels membres del Consell, però també poden tenir una procedència externa d'altres infants i adults més o menys implicats en la gestió i construcció de la ciutat. D'altra banda, és convenient assenyalar que els aspectes que aporten els infants al debat no només tenen relació amb el seu grup d'edat, sinó que també aporten temes sobre altres col·lectius que són discriminats en el marc de la ciutat: la gent gran, les dones, els ciutadans amb mobilitat reduïda... Així, com en moltes ocasions, els temes que proposen són de caràcter intergeneracional, per exemple, els conflictes que es generen a vegades als parcs entre avis i nens jugant a pilota.

Per tancar aquests aspectes relacionats amb el funcionament intern del Consell d'Infants, voldríem destacar algunes de les orientacions que durant aquest període van caracteritzar les reunions i que els tècnics van consensuar en els espais de formació. Algunes de les orientacions que destaquem són:

- Els infants han de prendre la paraula i han d'opinar en relació amb aquells temes que els afecten. En les sessions hi ha d'haver un major percentatge d'intervencions dels infants que no dels adults que les monitoritzen.
- Els infants han d'estar informats d'aquells temes de la ciutat que estan relacionats amb ells i han de poder manifestar-s'hi.

- L'espai ha d'estar organitzat de manera que sigui possible la participació i el diàleg entre els membres del Consell. És important que es puguin veure les cares i que puguin intercanviar els seus punts de vista.
- Els temes que es tracten i sobre els quals es prenen decisions han de ser recollits en les actes.
- La dinàmica de les sessions del Consell no té res a veure amb el tipus de treball que es desenvolupa a l'aula. S'ha d'evitar escolaritzar aquest espai mitjançant altres estratègies que possibilitin el tractament dels temes.
- El Consell d'Infants s'ha de poder entrevistar i reunir amb els polítics, els tècnics o altres adults implicats en els temes que ha de treballar. La finalitat d'aquestes trobades és que els infants puguin preguntar i informar-se sobre els aspectes relacionats amb els temes que aborden.
- Els adults que dinamitzen el Consell han de facilitar la tasca dels infants i acompanyar-los en l'elaboració de les seves propostes i crítiques. En cap cas han de poder prendre decisions en nom del Consell ni influenciar-lo. Les eines de treball dels adults són la descripció dels fets i la formulació de preguntes que facilitin l'anàlisi i la presa de decisions per part dels infants.

En aquest primer bloc hem volgut destacar quins van ser els elements educatius que van caracteritzar l'inici i el desenvolupament dels dos primers anys dels consells i que en els espais formatius van anar compartint els tècnics dels ajuntaments. Va ser en la concreció de l'acció educativa d'aquests consells i d'altres elements educatius que cada ciutat va anar configurant el seu propi funcionament amb elements compartits i amb elements diferenciats que van anar donant identitat a cada òrgan de participació infantil.

4.2. Concreció de l'inici del projecte i acte de constitució del primer Consell d'Infants

En aquest segon bloc de continguts ens endinsarem en la manera com es va introduir i concretar a Sant Feliu de Llobregat la iniciativa del Consell d'Infants com a òrgan de participació infantil a la ciutat. En aquest eix, els protagonistes principals van ser els tècnics i els polítics que van definir i planificar la proposta del Consell d'Infants.

L'Ajuntament de Sant Feliu va fer una aposta clara per a la creació del Consell d'Infants en aquest municipi. En aquesta iniciativa conflueixen dos dels reptes polítics que l'equip de govern pretenia impulsar: la infància i la participació ciutadana.

A partir de l'anàlisi retrospectiva d'aquest primer període, a partir de la recollida d'informació en l'acció, podem afirmar que un dels elements que va potenciar l'emergència d'aquesta iniciativa va ser la incidència de les idees del pedagog italià en l'equip de treball que la liderava. L'equip de treball estava format pel regidor d'Educació i dues de les tècniques d'Infància i la seva capacitat per contextualitzar i trans-

ferir les propostes del pedagog en el seu entorn d'acció va permetre que l'inici del projecte fos coherent amb els elements teoricopràctics. Aquesta capacitat anava acompanyada d'espais d'informació i deliberació amb el regidor d'Educació, que no només donava suport al treball, sinó que assistia als espais formatius i de deliberació per poder anar concretant les decisions polítiques que requeria aquesta iniciativa. La planificació conjunta d'aquest òrgan de participació ciutadana va permetre que la base en què es va construir fos sòlida i tingués el compromís de l'equip de govern. Les idees força del projecte van ser redefinides i compartides per l'equip de treball a partir de diverses reunions de deliberació i negociació conjunta.

En aquests moments inicials de planificació del projecte La ciutat dels infants, l'equip de treball va concretar les idees força que havien d'orientar el desenvolupament del projecte amb accions concretes. Algunes d'aquestes idees força van ser:

I. *La finalitat del projecte Consell d'Infants*

«Informar, formar, escoltar i ser receptius a les opinions i expectatives dels nens i les nenes de sis a dotze anys sobre la seva ciutat i el que aquesta els ofereix, establint els mecanismes participatius necessaris per fer que això sigui possible». Aquesta finalitat va quedar recollida en el Programa interdepartamental de la Infància del bienni 1999-2000.

II. *Els objectius del Consell d'Infants en el marc del Programa d'Infància*

- Valorar la veu dels infants i concretar d'una manera visible la seva consideració de ciutadans i ciutadanes amb plena capacitat d'opinió i expressió.
- Crear un mecanisme vàlid i estable de participació dels infants i de comunicació d'aquests amb els càrrecs electes de la ciutat.
- Fer possible una reflexió dels infants sobre la seva ciutat i facilitar-los els mecanismes perquè les seves propostes i idees puguin incorporar-se al pla d'actuació del municipi.
- Facilitar a totes les escoles i al seu alumnat l'aprenentatge dels mecanismes de representació i participació democràtica, que seran essencials de manera permanent en la seva formació com a ciutadans i ciutadanes.

III. *La composició del Consell d'Infants*

El Consell d'Infants el formen nens i nenes de cinquè i sisè de primària de les escoles de Sant Feliu. Cada infant és membre del Consell durant un període de dos cursos. Aquest òrgan renova anualment la meitat dels seus components amb la sortida dels membres que passen a secundària i l'entrada dels infants que cursen cinquè de primària. L'elecció dels nens i nenes es fa mitjançant un projecte a les escoles que dóna a conèixer els drets dels infants i, en concret, el dret a participar-hi. El projecte finalitza amb l'elecció dels representants. Aquest projecte inicialment es va desenvolupar a cinquè i sisè i, posteriorment, només a les aules de cinquè perquè calia renovar la meitat del Consell.

IV. *Els agents dinamitzadors del Consell d'Infants*

Es va acordar que les dues tècniques del Programa d'Infància s'encarregarien de dinamitzar el Consell d'Infants. Les dues participaven en el procés formatiu de la Diputació i eren les responsables d'altres iniciatives per potenciar el creixement i la criança dels infants. Aquestes persones eren les responsables d'impulsar el projecte i establir els ponts amb els tècnics i regidors dels diversos programes per tal de poder gestionar les propostes i els suggeriments del Consell. També eren les responsables de connectar el projecte de participació a les escoles amb el Consell d'Infants.

V. *La planificació d'estratègies organitzatives en el si del Consell*

- Reunions periòdiques i d'altres d'extraordinàries amb temes específics.
- Participació dels polítics de manera regular i de manera extraordinària.
- Formulació d'un encàrrec polític anual perquè el Consell el desenvolupi, amb el compromís que les propostes que facin els infants es tinguin en compte per portar-les a terme.
- Audiència pública per lliurar el treball realitzat durant el curs.
- Elaboració d'un reglament de règim intern per definir les formes i els mecanismes d'actuació del Consell d'Infants.
- Informació a les aules que estiguin treballant el projecte de participació.
- Recull de queixes, suggeriments, denúncies...

VI. *La creació del secretariat del Consell*

Per tal de garantir la visió dels infants en el marc de l'organització del treball i de la planificació dels temes a tractar, l'equip de treball va creure convenient crear un grup que treballés conjuntament amb l'equip dinamitzador en la preparació de les sessions del Consell. Aquest grup es reunia uns deu dies abans de la reunió del Consell per preparar l'ordre del dia i per redactar l'acta de la reunió anterior.

Aquest grup va rebre el nom de «secretariat del Consell». Entre els membres del Consell d'Infants s'escollia un nen i una nena que assumien la responsabilitat de representar el Consell en aquells actes a què eren convidats i de preparar les reunions amb l'equip dinamitzador. Aquest càrrec era anual i sempre requeria en els mateixos representants.

VII. *L'estructura proposada per a les sessions del Consell*

- Arribada i distribució de l'espai.
- Aprovació de l'acta de l'última reunió i presentació dels temes que el secretariat ha preparat.

- Informacions. El secretariat, juntament amb l'equip dinamitzador, presenta les qüestions que han arribat al Consell i informa de les gestions fetes en relació amb algun tema i altres qüestions relacionades amb la seva feina.
- Temes que proposen els infants per parlar. Sempre hi ha un temps perquè els infants presentin temes que consideren que han de denunciar o que s'han de procurar millorar. Hi ha una presentació del tema i en gran grup s'analitza i es debat què es pot fer.
- Tractament d'alguns dels temes en què treballa el Consell.
- Tancament de la sessió.

Una vegada les tècniques i el regidor van definir les idees força i van concretar-les en accions específiques, es va iniciar tot un procés d'articulació de decisions i iniciatives educatives per passar de la reflexió a l'acció. A partir d'aquest moment, hi va haver un seguit d'iniciatives que van facilitar la constitució del primer Consell d'Infants a la ciutat de Sant Feliu.

■ 4.2.1. La constitució del primer Consell d'Infants de Sant Feliu de Llobregat

L'acte de constitució va ser l'acció educativa que va formalitzar oficialment i públicament el Consell d'Infants. Va ser un acte emmarcat en un conjunt d'iniciatives que pretenien integrar les idees força i exterioritzar les decisions polítiques que s'havien pres per potenciar la creació d'un grup de ciutadans infantils que prenguessin part en la planificació de la ciutat.

A continuació, presentem breument dues accions prèvies a l'acte de la constitució del Consell d'Infants. Totes dues tenien com a finalitat donar a conèixer els drets dels infants: la primera ho feia amb un programa adreçat als nens i nenes de deu a dotze anys i la segona, amb una exposició adreçada a la ciutadania en general.

- *Programa Coneix els teus drets de l'ONG Defensa de Niños y Niñas Internacional (DNI) a les aules de cinquè i sisè*

Aquest programa pretenia treballar els drets dels infants i que es va desenvolupar a les aules de cinquè i sisè de vuit escoles de Sant Feliu. La intervenció va finalitzar amb l'elecció a les aules dels representants del consistori infantil: es van escollir 21 regidors. Voldríem assenyalar que a partir de la línia de treball de l'ONG DNI, els nens i les nenes elegits van ser anomenats «regidors» i entre ells van haver d'escollir l'alcalde infantil. El que es pretenia era simular el funcionament d'un ajuntament.

Els nens i les nenes elegits com a representants van debatre durant cinc dies sobre temes relacionats amb el seu consistori i sobre els drets dels infants. Fruit d'aquesta tasca van elaborar el manifest per als drets dels infants de Sant Feliu de Llobregat, que es va presentar en el primer ple infantil.

- *Exposició Els drets dels infants*

Uns dies abans de la celebració del ple infantil, es va inaugurar a la Biblioteca Montserrat Roig l'exposició *Els drets dels infants*. En aquest acte van participar per primera vegada els regidors i les regidores infantils escollits pels seus companys. A més, cal assenyalar que hi va haver una notable assistència de públic infantil. Una vegada inaugurat l'acte, va tenir lloc la conferència de la senyora O'Callaghan.

Després que els infants de cinquè i sisè ja havien elegit els seus regidors infantils i aquests havien treballat al voltant del que seria el primer manifest per als drets dels infants de Sant Feliu, es van celebrar tot un seguit d'actes que van menar a la constitució del primer consistori infantil i a l'elecció de l'alcalde infantil. Aquests actes van ser:

- *Elecció i nomenament de l'alcalde infantil a la Sala de plens*

Moments abans de la celebració del ple, a la Sala de plens va tenir lloc l'elecció de l'alcalde infantil. Els nens i nenes escollits a les aules s'havien preparat les candidatures per presentar-se a alcalde infantil. Després de la lectura de les diverses candidatures, es va procedir a la votació solemne i secreta. El nen escollit com a alcalde infantil va rebre, de la mà de l'alcalde, el bastó de comandament de la ciutat⁴⁷. L'alcalde infantil va ser el responsable de presidir el ple infantil per als drets del nen i la nena de Sant Feliu de Llobregat.

- *Ple infantil per als drets del nen i la nena de Sant Feliu de Llobregat*

Després de la constitució, tot el consistori infantil, juntament amb l'equip de govern, es va dirigir cap al centre parroquial. Allà hi havia 300 nens i nenes de cinquè i sisè que havien participat en el programa Coneix els teus drets i que havien aportat elements per elaborar el manifest que es va presentar durant aquest acte.

A l'escenari del Centre Parroquial s'havia preparat una taula de presidència que va ser ocupada pels 21 regidors infantils. Dues tutores van ser les responsables de presentar l'acte i de donar pas a les paraules dels nens i nenes que van presentar el manifest, el qual van lliurar a les autoritats polítiques.

A continuació, en representació de l'equip de govern, l'alcalde es va comprometre a treballar amb profunditat el manifest per als drets dels infants de Sant Feliu i a analitzar quines actuacions es podien emprendre des dels diversos departaments i programes per tal de poder millorar la situació dels infants en el marc de la seva ciutat. Amb el compromís per part de les forces polítiques de fer de Sant Feliu una ciutat més propera als infants i amb l'aplaudiment per part de tots els infants presents a la sala es va donar per clausurat el primer ple infantil.

47. En la portada d'*El Butlletí* de l'abril del 1998 es recull aquest moment. Aquesta fotografia es pot veure en la pàgina 112.

Manifest per als drets dels infants de Sant Feliu⁴⁸

Sobre la integració

- *S'ha de procurar que la gent que va amb cadira de rodes pugui pujar a l'autobús, passar els semàfors i pujar a les voreres. S'han de fer rampes per a minusvàlids o incapacitats.*

Sobre les necessitats dels nens i nenes al col·legi i l'educació

- *Creemos que en los colegios hay muchos problemas y que no se nos toma en cuenta para resolverlos, aunque deberíamos ser los primeros.*

Sobre com són considerats els nens i les nenes per les persones adultes.

- *Creiem que els nens i les nenes de Sant Feliu de Llobregat no són gaire ben considerats.*
- *Hi ha moltes botigues on se't colen només perquè ets una nena o un nen. Això ens sembla injust.*

Sobre la participació dels nens i les nenes a la ciutat

- *Cuando hacen una instalación como puede ser un parque, un polideportivo, una pista de patinaje, etc. que van dirigidas a nosotros, los niños, podríamos hacer sugerencias que pueden resultar interesantes y gracias a eso la nueva instalación sería al gusto de todos.*

Sobre el dret a la llibertat d'expressió i pensament

- *En resum, els adults ens ignoren i no consideren la nostra opinió. Aquesta actitud superior d'alguns adults cap als nens s'ha de modificar, ja que s'ha d'escoltar l'opinió de totes les persones, infants o adults, gent gran i joves.*

Imatges del primer ple infantil celebrat a Sant Feliu de Llobregat i extracte d'alguns apartats del manifest. Abril, 1998.

48. Fragments d'alguns apartats del manifest que va publicar *El Butlletí* l'abril del 1998 i que havien elaborat els 300 nens i nenes que havien participat en el programa Coneix els teus drets a Sant Feliu de Llobregat. Els representants del Consell van concretar les propostes dels seus companys d'escola.

Dies després, i mitjançant l'editorial d'*El Butlletí*, l'alcalde feia referència a aquest acte i al sentit que tenia en el conjunt de l'exercici de la ciutat:

Portada d'*El Butlletí* i fragment de l'editorial de l'abril del 1998.

«(...) En el marc d'aquest Ple infantil s'ha aprovat un manifest –en trobareu un bona part en aquest BUTLLETÍ– que reflecteix perfectament la visió que tenen els nens i les nenes de la seva ciutat, de la família, de l'escola i de la seva vida.

»M'he sentit molt impressionat i emocionat en llegir-lo, en sentir-los i en escoltar-los. He vist amb orgull de ciutat que el futur ja estava aquí al costat, però alhora m'he sentit colpit per les moltes coses que encara ens manquen a la nostra vida personal i col·lectiva: les coses que cal millorar i corregir. Amb els ulls dels nostres nens i nenes he tingut l'ocasió d'aprendre a conèixer una mica més la nostra ciutat. Ha estat una experiència apassionant.

»Gràcies a tots i a totes. La vostra aportació per millorar la ciutat ha de ser assumida per l'Ajuntament, i així ho farem.»

A partir d'aquest moment, el Consell d'Infants estava constituït i començava a treballar per fer la ciutat més amigable amb els nens i les nenes.

■ 4.2.2. Principals accions desenvolupades en el marc del Consell d'Infants en aquest primer període

A Sant Feliu de Llobregat, el Consell d'Infants va començar a treballar el mateix dia que es va constituir. En aquest primer període les accions desenvolupades a Sant Feliu mantien molta similitud amb les accions que el Consell d'Infants de Fano havia desenvolupat i que d'alguna manera Tonucci presenta com a exemple a partir del qual cal identificar els elements essencials per a la participació infantil a la ciutat.

En la taula següent, presentem les accions que va desenvolupar en els dos primers anys d'aquesta primera etapa del Consell d'Infants de Sant Feliu.

abril 1998 - desembre1999	desembre 1999 – novembre 2000
<ul style="list-style-type: none"> • Constitució del primer Consell d'Infants i celebració del primer ple infantil. • Participació de Francesco Tonucci en una sessió del Consell. • Disseny del logotip del Consell d'Infants. • El Dia de la Multa Simbòlica (novembre 1999). • Desenvolupament de l'estudi sobre els espais de joc. • Audiència pública (maig 1999). • Col·laboració del Consell d'Infants en la quarta sessió del projecte La participació dels infants a la ciutat fet a les escoles en els cursos de cinquè, explicant què és el Consell d'Infants. 	<ul style="list-style-type: none"> • Participació en la cavalcada de reis com a patges. • Durant tot el curs, en sessions mensuals, modificació de l'estudi sobre els espais de joc. • Presentació per part d'Esther Hachuel, regidora d'Infància i Educació, de l'encàrrec que el consistori fa al Consell d'Infants. Revisió de l'estudi sobre els espais de joc. • Visita a l'escola bressol Tambor per comprovar els tipus de materials per a jocs infantils. • Consulta sobre la prohibició que tenen els menors de catorze anys d'usar els ascensors al Departament d'Indústria i Consum de la Generalitat. • Entrevista amb Jordi Cots, adjunt al Síndic de Greuges, per parlar sobre temes de la infància. • Escrit al Síndic de Greuges per denunciar les limitacions que es posen als menors de catorze anys per utilitzar els ascensors. • Participació en un programa de Ràdio Estel, juntament amb Jordi Cots. • Entrevista amb els regidors per comentar temes d'urbanisme i via pública. • El Dia de la Multa Simbòlica.

Entre totes les accions que es van portar a terme en aquest període, hem decidit presentar-ne cinc, ja que considerem que van ser significatives per al funcionament del Consell i la definició d'algunes de les estratègies característiques. Les accions que presentarem són:

- La participació de Francesco Tonucci en una sessió del Consell d'Infants.
- El disseny del logotip del Consell d'Infants.
- El Dia de la Multa Simbòlica.
- L'estudi sobre els espais de joc: presentació a l'Audiència pública.
- La col·laboració en el projecte La participació dels infants a la ciutat desenvolupat a les escoles.

❑ La participació de Francesco Tonucci en una sessió del Consell d'Infants

El pedagog italià va visitar la ciutat de Sant Feliu el juny del 1998. En el marc de la visita de Tonucci es van organitzar dos actes: un de caràcter intern, que va ser la participació del pedagog en una sessió de treball amb el Consell d'Infants i un altre de caràcter públic, que va consistir en una conferència.

- *Participació de Tonucci en una sessió amb el consistori infantil*

La sessió va tenir lloc a la Sala de plens de l'ajuntament i hi van participar els 21 regidors infantils i alguns regidors i tècnics de l'equip de govern. Com es pot apreciar en la fotografia, Tonucci ocupava l'espai central de la reunió i a la seva esquerra tenia el nen que havia estat escollit alcalde infantil, que va ser el responsable de donar la benvinguda a l'italià i d'iniciar la presentació sobre la manera com es va constituir el Consell d'Infants.

La sessió va estar dinamitzada pel mateix Tonucci, que va centrar el debat en l'opinió que tenien els nens i les nenes sobre la seva ciutat i sobre aquells aspectes que creien que s'havien de millorar. En aquesta sessió, els infants també li van presentar el manifest per als drets dels infants de Sant Feliu de Llobregat. La finalitat de la participació de Tonucci no era únicament tenir un intercanvi amb els infants, sinó oferir als tècnics del Programa d'Infància un model de direcció d'una sessió del Consell d'Infants i la manera com convidar els nens i nenes a parlar dels temes de la ciutat que els preocupen.

En finalitzar la sessió, que va tenir una durada d'una hora i mitja, l'alcalde infantil va lliurar al pedagog italià un obsequi. Els infants es van mostrar satisfets per aquesta visita i estaven sorpresos per l'interès que Tonucci havia mostrat pel seu treball i per les experiències que els havia explicat sobre el Consell d'Infants de la ciutat de Fano.

- Conferència *La ciutat dels infants*

Després de la sessió amb el Consell, Francesco Tonucci va fer una conferència en la qual va presentar les idees força de la seva proposta pedagògica de La ciutat dels infants. La sala estava plena de mestres, educadors, tècnics de l'Ajuntament i polítics, entre altres. Va ser tot un èxit d'assistència.

Durant la seva intervenció va posar molt d'èmfasi en la rellevància de les aportacions dels infants quan se'ls dóna l'oportunitat d'opinar, però va destacar de la mateixa manera la importància de la capacitat dels adults d'escoltar els infants i el compromís que han de tenir per dur a terme actuacions a partir de les aportacions dels nens i les nenes.

Aquesta acció va ser un impuls del projecte «La ciutat dels infants en el sí de la ciutat». Primer, perquè els infants del Consell prenguessin consciència del valor de la seva participació en el sí de la ciutat. I segon, perquè la resta de la ciutadania, d'adults, coneguessin l'existència del Consell d'Infants a la seva ciutat i prenguessin consciència del seu valor.

❑ El disseny del logotip del Consell d'Infants

Una de les primeres propostes de treball que es va proposar al Consell va ser l'elecció d'un logotip. Aquest primer treball tenia algunes finalitats educatives força significatives, com ara:

- *Portar a terme una primera actuació que fos significativa per als nens i les nenes, que suposés una activitat creativa, lúdica i que es pogués dur a terme amb èxit.* Aquesta activitat permetria, d'una banda, experimentar als infants un primer debat i una primera presa de decisions de manera natural i assequible i, de l'altra, anar establint les bases per a altres situacions d'anàlisi i recerca de solucions.
- *Donar suport a la formació de la identitat del Consell.* La tria d'una imatge que s'associï a un projecte implica un treball de grup intens que porta a una proximitat entre els membres del grup i a la definició conjunta de la finalitat del projecte. En aquest cas calia representar gràficament l'essència d'un grup de nens i nenes que es troben per parlar de la seva ciutat.
- *Trobar la imatge pública d'aquest òrgan de participació a la ciutat.* Atesa la transcendència del projecte i de les iniciatives que aniran tenint els nens i les nenes, calia poder donar una projecció externa del treball. El logotip, doncs, esdevé la seva signatura.

A continuació, presentem el relat que fa la dinamitzadora, vinculada a l'Ajuntament, quan explica a altres consells com es va dissenyar el logotip. Aquesta acció va ser una experiència molt significativa per a tots els participants, ja que van tenir l'oportunitat d'aprendre què implicava la participació real dels infants a partir d'una

petita circumstància on la dinamitzadora va prendre una decisió que va demostrar el sentit del Consell d'Infants.

«Mireu, perquè veieu el valor de les vostres aportacions, voldria explicar-vos una anècdota que va passar en el primer Consell d'Infants, quan aquests estaven dissenyant el seu logotip. Doncs mireu, per poder dissenyar-lo, primer de tot els nens i nenes van fer dibuixos del que ells creien que havia de ser el logotip del Consell. A partir de les propostes que van fer, en una sessió de treball van analitzar-les i van triar aquelles propostes que més els agradaven. Van decidir que en el logotip hi havia de sortir una rosa perquè és el símbol de la ciutat; que havia de tenir lletres divertides, i també que hi havia d'haver algun infant que estigués participant. Aquests eren els elements comuns a la majoria dels dibuixos que havien portat.

»Jo, com a responsable de fer arribar les vostres propostes a les persones corresponents, em vaig reunir amb els dissenyadors gràfics i els vaig portar els dibuixos que havien escollit els infants i les idees que creien que havien de sortir en el logotip.

»Així, en la reunió següent del Consell, van venir els dissenyadors i van presentar les seves propostes, que recollien les idees que els infants els havien fet arribar. Van anar presentant-les d'una en una, però cap membre no deia res. Jo estava ben sorpresa perquè ningú no deia res. Quan els dissenyadors van marxar, vaig preguntar al Consell: "què us sembla la proposta que ens han fet? Quina triaríeu?" Ningú no deia res. "A veure, em voleu explicar què us passa?", vaig preguntar força preocupada. I en aquestes que una nena va dir: "És que les propostes que ens han fet no són les que vam estar parlant, no recullen les nostres idees." Un altre nen va afegir: "És que no s'assemblen gens al que volíem que sortís." "I per què no ho dèieu quan hi havia els dissenyadors?", els vaig preguntar. I em van dir: "És que no volíem que s'enfadessin o es molestessin després de la feina que havien fet." Jo els vaig dir: "Els dissenyadors havien de donar forma a les vostres idees, a allò que vosaltres havíeu proposat i decidit en la reunió anterior. Sabeu què faré, si hi esteu d'acord, en la propera reunió tornarem a convidar els dissenyadors perquè els expliquen com voleu que sigui el logotip del Consell.

»I així, en la reunió següent, van tornar a venir els dissenyadors gràfics, que van escoltar amb atenció les idees dels nens i les nenes i, en acabar, els van demanar perdó per no haver-les recollides i els van demanar que a la propera reunió, quan els presentessin les propostes, s'expressessin amb llibertat.

»En la sessió següent, entre les propostes que els van presentar els dissenyadors, els nens i les nenes van triar la imatge actual del Consell.»

A continuació, presentem el que aquesta situació va representar per a cada agent:

- *Els nens i les nenes del Consell.* Veien com les seves opinions havien de ser escoltades i tingudes en compte. En cas que no fos així, s'havia de demanar que es tornessin a considerar. Van aprendre que la seva participació és real.
- La dinamitzadora. Va tenir l'oportunitat de mostrar als nens que s'han d'expressar amb llibertat, sense por, i que han de ser escoltats pels adults. Quan ho explica en espais formatius, reconeix que va prendre consciència del paper que havia de tenir com a dinamitzadora, afavorint que les propostes dels nens es tinguessin en compte i que els adults escoltessin els infants.
- Els dissenyadors. Encara avui recorden aquesta situació i la trucada de la tècnica demanant-los que tornessin a reunir-se amb els infants perquè aquests no veien la seva proposta reflectida en els dibuixos que els havien presentat.

El logotip del Consell d'Infants simbolitza un infant que demana la paraula per opinar i, al cor, porta la ciutat de Sant Feliu, simbolitzada per una rosa.

❑ El Dia de la Multa Simbòlica

Aquesta és una de les primeres reivindicacions que el Consell de Fano va portar a terme i que en les primeres etapes dels consells aixoplugats per la Diputació de Barcelona també es va desenvolupar. Un altre cop estem davant una proposta que Tonucci tenia molt sistematitzada, en la línia de la reivindicació infantil de l'espai públic per poder jugar i moure's pel carrer amb tranquil·litat.

A Sant Feliu aquesta iniciativa es va desenvolupar en dues ocasions, coincidint amb el Dia Universal dels Drets dels Infants, el 20 de novembre del 1998 i del 1999.

El desenvolupament d'aquesta campanya va tenir tres parts.

I. La planificació de la campanya en el marc de les sessions del Consell

Primer, es va proposar el tema als infants per veure si consideraven important desenvolupar la campanya. Un cop van acceptar treballar el tema, se'ls va demanar que observessin i reflexionessin sobre el comportament dels vehicles a la ciutat.

En la sessió següent, després que haguessin fet l'observació, es va promoure un debat en què es van anar configurant les seves opinions i els infants van prendre consciència de les implicacions que tenia el comportament dels conductors per a la resta de ciutadans i, sobretot, per a aquells més desfavorits, com els infants, les persones grans, les mares amb cotxets...

Una vegada s'havien format una opinió sobre el tema, es tractava que el Consell elaborés el que seria el missatge i el cartell per amonestar els conductors que envaïen l'espai públic i obligaven els ciutadans a baixar de la vorera. Es va posar més èmfasi en l'elaboració del missatge que en la imatge, ja que es va proposar un dels dibuixos de Tonucci.

Finalment, es va planificar l'acció conjuntament. Es van decidir els carrers on es duria a terme l'actuació i es van formar grups de quatre membres, que anirien acompanyats per un policia municipal.

I, per acabar, van decidir amonestar aquells conductors el vehicle dels quals envaïa la vorera, reduint l'espai de mobilitat, estigués a sobre d'un pas de vianants i obstaculitzés les voreres adaptades.

II. L'execució de l'actuació: el Dia de la Multa Simbòlica

Aquest dia tots i totes van arribar molt puntuals. Abans de repartir les multes simbòliques i de repassar els acords presos en la sessió del Consell, es van donar unes recomanacions per garantir que vigilarien i se'ls va demanar que quan posessin la multa ho fessin sempre del costat de la vorera per qüestions de seguretat. Una vegada repassada la finalitat de la sessió, en grups de quatre i en companyia d'un policia local, es van dirigir cap als carrers que havien acordat.

Els nens i les nenes anaven observant i valorant els comportaments dels conductors i les conseqüències que tenien en els vianants. Quan ho tenien decidit, posaven la multa a l'eixugaparabrises del cotxe. Els vianants que passaven a prop seu se'ls miraven; alguns els preguntaven què feien i això obligava els infants a explicar la seva feina.

Després d'uns tres quarts d'hora, els nens i les nenes es van tornar a trobar al punt de sortida. Van comentar molt ràpidament com havia anat i se'ls va demanar que en la propera sessió del Consell en parlessin amb més deteniment.

III. *La valoració de l'actuació en el si del Consell*

En la sessió següent del Consell, després del dia que es van posar les multes, es va dedicar un espai a valorar com havia anat l'assignació de multes simbòliques. Per grups van anar expressant les seves impressions.

- Coincidien a assenyalar que havien posat totes les multes perquè hi havia molts conductors que havien deixat el cotxe mal aparcad.
- Es mostraven satisfets perquè alguns vianants els havien felicitat pel treball i perquè alguns conductors reconeixien la seva imprudència i els van dir que intentarien evitar-la d'ara endavant.
- Estaven molestos perquè havien vist com alguns conductors, quan es trobaven la multa, la rebregaven i la llençaven.

Aquesta va ser una primera actuació que implicava una acció directa a la ciutat i que suposava tot un treball de reflexió, d'observació i de reivindicació que donava sentit al treball del Consell d'Infants. Els nens i les nenes que van participar en cadascuna de les actuacions, les van recordar durant molt de temps, va donar sentit al treball i va motivar la seva implicació en altres temes.

❑ L'estudi sobre els espais de joc: presentació en una audiència pública

En el manifest per als drets dels infants de Sant Feliu que el Consell va presentar en el primer ple infantil, hi havia un punt que deia:

Sobre els llocs d'oci i temps lliure

«Los lugares de ocio de Sant Feliu están pensados para las personas mayores de 16 años y para los más pequeños, porque cuando vamos a un parque, que se supone que los parques son para nosotros o para nuestra edad, la gente mayor nos echa porque dice que que son para niños pequeños y a las discotecas no podemos ir porque son para mayores.»

A partir d'aquest punt, l'Ajuntament va encarregar al Consell d'Infants que estudiés els espais de joc de Sant Feliu de Llobregat.

El Consell d'Infants va desenvolupar aquest estudi durant tot el curs 1998/99 i els resultats del treball es van presentar en una audiència pública.

El Consell d'Infants va estar planificant en diverses sessions el desenvolupament de l'estudi i es va decidir establir dos moments:

- *Recollida d'informació a partir de la visita als espais de joc.* Van decidir sortir a observar els espais de joc, per això van dividir la ciutat en tres parts i en cada una es va desplaçar un grup de treball. A partir d'una fitxa, van anar anotant l'edat dels infants, el joc a què jugaven i els espais on ho feien i, a més, van fer fotos de tot allò que veien que estava mal fet o del joc a què jugaven. També van recollir informació d'altres nens i nenes a partir d'una enquesta a les aules de cinquè.

Recollida d'informació a partir de l'observació i de les preguntes a altres nens i nenes.

- *Anàlisi de la informació recollida i redacció de l'informe.* A partir de tota la informació recollida, els nens i les nenes van identificar els aspectes que creien que s'havien de millorar i ho van plasmar en un informe. Així, es van reunir⁴⁹ en diverses ocasions per preparar l'escrit i poder-lo presentar el dia de l'audiència pública.

49. En la recta final d'aquest treball em vaig incorporar puntualment com a col·laboradora del projecte, ja que una de les dinamitzadores va tenir una baixa.

També es van preparar uns pòsters que mostraven els resultats de l'estudi i les coses que trobaven a faltar amb el suport de les fotografies que havien anat fent durant la fase d'observació. Aquests pòsters es van exposar el dia de l'audiència perquè els assistents poguessin veure la feina feta.

Una vegada van acabar l'informe, van preparar com seria l'acte de l'audiència pública, van decidir quins membres llegirien, quins fragments s'exposarien...

L'audiència pública era un acte molt important, ja que no només presentaven als polítics les conclusions i propostes de l'estudi encarregat, sinó que també ho feien davant dels companys que els havien escollit i havien participat en l'enquesta. Era el moment de presentar públicament el treball fet.

L'audiència pública va tenir lloc al centre parroquial i hi van assistir uns 300 infants de cinquè i sisè. A l'escenari, en un costat, hi havia els nens i les nenes del Consell i, a l'altre, els regidors i les regidores de l'Ajuntament. En la primera fila hi havia diverses personalitats de la Diputació de Barcelona vinculades al projecte. Sant Feliu era un dels primers municipis, dels vuit que estaven portant a terme l'experiència de La ciutat dels infants, que organitzava aquest tipus d'acte.

L'acte va tenir l'estructura següent:

- Lliurament de documentació als assistents.
- Inici de l'acte: benvinguda i presentació.
- Lectura de la memòria del curs 1998/99 del Consell d'Infants.
- Presentació de l'estudi sobre els espais de joc del Consell d'Infants.
- Intervenció de l'alcalde en resposta a l'estudi dels nens i les nenes.
- Clausura de l'acte.

En finalitzar l'acte, el Consell estava molt satisfet de la manera com havia anat. Després de la feina feta i dels nervis que havien passat per parlar davant d'un auditori tan nombrós, consideraven que havien donat a conèixer els resultats del seu treball. Aquesta valoració no coincidia amb la que feien altres agents implicats, com les dinamitzadores del Consell i els polítics presents en l'acte.

La valoració que van fer les dinamitzadores del Consell era satisfactòria quant al treball fet i a la manera de presentar-lo. Ara bé, hi havia dos aspectes que consideraven que calia qüestionar-se:

- *El Consell s'havia reunit en moltes sessions extraordinàries per poder finalitzar l'estudi i presentar l'informe. S'havia treballat de manera poc adequada, ja que es treballava a contrarellotge sense tenir gaire oportunitat d'analitzar en*

Exposició de l'estudi sobre els espais de joc.

gran grup les propostes i les conclusions de l'estudi. Les dinamitzadores consideraven que calia ajustar les dimensions de la demanda, valorar el temps real que necessitava el Consell per treballar el projecte i organitzar el desenvolupament del treball en el transcurs de l'any.

- *El sentit que tenia l'audiència pública per als nens i les nenes de cinquè i sisè que hi van assistir com a públic.* L'observació del comportament de diversos grupets d'infants del públic feia pensar que per a ells l'acte no tenia gaire sentit i que no sabien què hi feien. L'equip dinamitzador va constatar que pocs coneixien la transcendència de l'acte. Creiem que calia valorar l'esforç que suposava organitzar un acte d'aquestes dimensions amb els efectes que tenia en el grup de nens i nenes, quan l'objectiu central era que el Consell d'Infants presentés als polítics els resultats del treball i que aquests es comprometessin a tenir en compte les propostes. L'exteriorització del treball del Consell s'hauria pogut aconseguir mitjançant alguna altra estratègia.

La *valoració que van fer els polítics* de l'audiència pública no va ser gaire positiva. Majoritàriament s'havien sentit molestos per les afirmacions que es presentaven a l'informe, ja que assenyalaven molts aspectes negatius dels espais de joc i pocs aspectes positius. En una reunió de deliberació entre el tècnic d'Educació i les dinamitzadores es va analitzar l'acte i el contingut de l'informe. Els dos agents van coincidir a assenyalar que el document no havia tingut una relectura del contingut per percebre el conjunt d'aspectes negatius que assenyalava i que s'haurien pogut trobar altres fórmules per comentar les mancances que tenien els espais.

Les dinamitzadores també van manifestar els dilemes que els havien sorgit, per exemple: l'equip dinamitzador ha de modificar el que realment volen expressar els infants? Com s'ha de treballar amb les opinions dels infants i la visió dels adults? Donar la paraula als ciutadans implica ser capaç d'escoltar-los i acceptar la seva perspectiva, potser els adults no estem preparats per escoltar les observacions que els infants fan dels punts febles de la ciutat?

Atesa la insatisfacció dels polítics, i en certa part de les dinamitzadores, es va proposar plantejar aquesta situació al Consell i proposar-li la revisió del document presentat a l'audiència. Així doncs, en una de les sessions del Consell, el regidor d'Educació va plantejar la situació al Consell i li va fer la proposta. En la seva intervenció va reconèixer l'esforç que havien fet i el valor del contingut que manifestaven, però creia que la redacció de l'informe tenia algunes mancances en relació amb la formulació de les necessitats que tenien els infants. Una vegada revisat l'informe, en tornarien a parlar i atendrien les necessitats assenyalades. Els representants del Consell van acceptar la proposta del regidor. Així, durant el curs 1999/2000, els infants van estar treballant en l'informe de l'estudi sobre els espais de joc.

En la sessió del febrer del 2000 es va reprendre el tema, tal com es recull en aquest fragment de l'acta d'aquesta sessió:

Segon punt: espais de joc, projecte de treball

«L'Àngels fa una introducció del document sobre els espais de joc que l'anterior Consell d'Infants va presentar a l'audiència pública el mes de juny del 1999 i que molts dels membres actuals no coneixien, ja que no hi van participar perquè eren de cicles diferents.

»Es proposa dividir el document en cinc apartats i treballar-ne un en cada reunió del Consell. Tothom hi està d'acord. El primer punt és el dedicat als espais. Es treballarà per grups i al final es posaran en comú les conclusions.

»Es fan quatre grups de treball.

»Posada en comú. S'aporten diverses esmenes en el document. Bàsicament són esmenes a paraules o petites frases que s'haurien de treure o afegir al document original.»

En les sessions següents del Consell, es va continuar treballant en cada un dels apartats en què s'ha dividit l'informe. En el moment de tractar l'apartat de la composició dels materials dels jocs públics, va sortir una qüestió que cal analitzar i estudiar amb més profunditat:

«Quan es parla de la composició dels materials amb què es construeixen els jocs, alguns membres del Consell proposen que els jocs del carrer siguin de plàstic i no de fusta. L'Àngels proposa que, perquè es puguin fer una idea dels tipus de materials que actualment s'utilitzen per fer jocs en condicions, la propera reunió del Consell es podria fer a l'escola bressol Tambor, on podran experimentar personalment amb els jocs d'aquesta escola. Tothom hi està d'acord.» (Fragment de l'acta del Consell d'Infants de l'1 de març del 2000.)

La sessió següent s'inicia amb la visita a l'escola bressol Tambor, on els representants del Consell poden observar i utilitzar les diverses joguines dels espais interiors i exteriors per tal de, d'una banda, tenir coneixement dels materials que es poden utilitzar en espais públics i que reuneixen les condicions de seguretat adients i, de l'altra, poder tenir-ho en compte a l'hora de redactar l'informe.

Finalment, després d'analitzar cada un dels apartats, el Consell va donar per tancada la revisió de l'informe i el va lliurar a la regidora d'Educació d'aquell moment. En la sessió següent del Consell va assistir la regidora actual i l'anterior regidor, amb qui s'havia iniciat l'estudi. Tots dos van agrair el treball i es van comprometre a portar a terme algunes de les propostes que feia el Consell.

Cal assenyalar que, tot i la proposta de revisió de l'informe, es van anar introduint millores en els espais de joc de Sant Feliu. Els infants del Consell havien proposat que s'equipés la plaça que dóna al carrer Jaume Ribas amb dues taules de ping-pong, cistelles de bàsquet i un espai asfaltat per jugar pilota. En un termini d'uns sis mesos es va dotar l'espai dels recursos per jugar que els infants havien sol·licitat.

❑ La col·laboració en el projecte La participació dels infants desenvolupat a les escoles

A partir d'aquesta acció, vaig tenir el primer contacte amb el Consell d'Infants. El projecte La participació dels infants pretenia donar a conèixer els drets dels infants als infants

(gener, 1998), potenciar la participació dels infants a la ciutat i escollir els representants per a la renovació del Consell. Enteníem que el procés d'elecció del representant al Consell requeria una presentació de què era i en què consistia aquest espai de participació.

L'equip responsable del disseny de les sessions, va considerar oportú comptar amb l'aportació dels representants de l'actual consell per presentar als nens i nenes de cinquè què és el Consell d'Infants, quines funcions té, què implica ser representant... Per això vam tenir una sessió de treball amb el Consell per preparar la intervenció a les aules de cinquè⁵⁰.

Després de la introducció d'elements motivadors, vam presentar l'activitat, que se centrava en la història d'una nena de cinquè, la Marta, que havia participat en el projecte a l'escola i que esperava la visita dels infants del Consell per fer-los unes preguntes. Les preguntes que formulava aquesta nena eren les que crèiem que els ajudarien a reflexionar i preparar la visita a les aules. A continuació, es pot veure el recurs didàctic i el guió que es va elaborar a partir de les respostes del Consell:

1. Què és un Consell d'Infants?

És un grup de nens i nenes de deu i onze anys.

Votats per altres nens i nenes.

Són els representants de tots i totes a l'Ajuntament.

Vetllen perquè es respectin els drets dels infants.

Es reuneixen per parlar.

2. Què fem al Consell?

Fem arribar projectes als representants del consistori.

Fem debats, parlem, donem idees per millorar la ciutat.

Preparem activitats i projectes.

Proposem activitats per mentalitzar els adults.

3. De quines coses parlem?

De les coses que ens preocupen.

Dels espais de joc.

Dels problemes de Sant Feliu i de la manera com es poden millorar.

De la poca consideració dels automobilistes pels vianants.

4. Com està organitzat i com funciona?

Fem una reunió mensual (el 1r dimecres de cada mes).

Se'ns convoca amb una carta. Hi ha l'acta anterior i l'ordre del dia.

Durant la sessió se segueix l'ordre del dia.

Hi ha dues persones adultes que dinamitzen el grup.

Per prendre les decisions es vota. Només poden votar els nens i les nenes elegits pels altres nens i nenes.

El nen i la nena més votats representen el Consell.

5. Què cal perquè funcioni?

Assistir, col·laborar, escoltar, parlar, saber organitzar-se, tenir informació, pensar en els altres infants i respectar els acords del Consell.

Qüestionari reflexiu per preparar la intervenció del Consell a les aules de cinquè i presentar el Consell d'Infants. (Gener, 1998)

50. La tècnica s'encarregava d'organitzar la trobada. Així, en la reunió del mes de gener, es va presentar al Consell la proposta d'anar a les aules de cinquè a presentar la feina que feien. El Consell va decidir que sí. També es va demanar permís al Consell perquè jo mateixa pogués assistir a la propera reunió per preparar la presentació.

La sessió de treball va ser molt interessant perquè al mateix temps que vam preparar la intervenció en la sessió quarta, vam treballar què era el Consell d'Infants per a ells i elles, donant-los molt de protagonisme i valorant la seva tasca. Les dinamitzadores del Consell vam quedar molt sorpreses de la quantitat de coses que sabien sobre el seu treball i com de clar tenien per què servia.

Les intervencions dels representants a les aules van anar molt bé. Els nens i les nenes de cinquè van agrair molt la presentació i van fer força preguntes. La intervenció del Consell tenia un potencial molt valuós, ja que com a representants era un reconeixement de la feina que feien per a la ciutat. D'altra banda, per als seus companys d'escola, era una intervenció que mostrava clarament que a Sant Feliu l'opinió dels infants tenia un valor important i que hi havia un espai on els nens i les nenes treballaven per a la seva ciutat.

4.3. Comentarís valoratius del primer període del projecte

Per concloure el que seria la descripció i l'anàlisi del primer període del projecte El Consell d'Infants a la ciutat de Sant Feliu, voldríem assenyalar-ne aquells elements més característics i significatius. Aquests elements han estat contingut de deliberació i reflexió conjunta, per part de l'equip dinamitzador i d'algun agent extern, per tal de definir el moment del Consell d'Infants dos anys després del seu origen.

A continuació, presentem els elements més destacats del projecte i que van resultar cabdals en aquest primer període.

- *L'inici del projecte amb vitalitat i amb una diversitat d'actuacions importants*
Durant aquests dos anys, el Consell d'Infants de Sant Feliu va generar un volum d'actuacions important. Va ser un període actiu, durant el qual es van anar incorporant diverses estratègies que van reforçar el treball del Consell. Les realitzacions van combinar actuacions internes, pel que fa al funcionament i l'anàlisi de temes amb actuacions externes, que van suposar el desenvolupament d'accions i l'observació de la realitat de la ciutat. S'ha de destacar també la realització d'actes públics en què el Consell va presentar el seu treball.
- *La fidelitat a les idees del pedagog italià, però amb un desenvolupament no mecànic o mimètic*
Aquest primer període es va caracteritzar per una aplicació de les iniciatives suggerides per Tonucci. A partir dels espais d'assessorament i formació es van anar definint les orientacions per a la dinamització del Consell i, per tant, inevitablement hi va haver molta similitud entre les propostes.
- *Els espais de deliberació i reflexió per a la definició d'un projecte propi*
L'equip de treball implicat en el projecte va establir espais de reflexió i concreció de la proposta de treball. Aquesta dinàmica reflexiva de la teoria a la pràctica va permetre que els agents implicats, tècnics i polítics, compartissin les

idees força del projecte i planifiquessin conjuntament les actuacions necessàries per executar la proposta educativa. Aquest nivell d'anàlisi i concreció compartit va garantir referents per a l'acció i per a les decisions polítiques que havien de donar suport al projecte. També va garantir l'establiment d'una dinàmica de reflexió sobre l'acció de les dinamitzadores que reforçava i enriquia els principis del projecte.

- *El desenvolupament de les funcions del Consell*

En aquest període, el Consell va portar a terme actuacions mitjançant les quals va poder exercir les seves funcions d'observació i anàlisi; de valoració i opinió; de denúncia i reivindicació, i de proposta i disseny. I va fer-ho tractant diversos temes que eren del seu interès. Ara bé, quant a la funció de representativitat i la funció d'autoorganització, durant aquest període no es van exercir de manera rellevant. En aquest període hi va haver tantes novetats que l'equip dinamitzador no va poder abordar tots els aspectes, però va garantir el desenvolupament de les funcions més bàsiques.

- *La dinamització de les sessions del Consell: com potenciar la participació dels infants?*⁵¹

Un dels aspectes que les tècniques del Programa d'Infància es plantejaven era com potenciar la implicació dels infants en les sessions del Consell. Les sessions del Consell en aquest primer període es van caracteritzar per mantenir un funcionament molt lineal, sense canvi de ritmes, en què la major part del temps els infants estaven en gran grup, escoltant-se i escoltant els adults.

- *El secretariat del Consell d'Infants: centralització d'algunes funcions*

La finalitat del secretariat era interessant perquè clarament volia que la veu dels infants tingués pes en la planificació i el desenvolupament de les sessions del Consell. En aquest espai de preparació conjunta es garantia la implicació dels nens i les nenes en l'organització de les seves sessions. Però el fet que estigués centrat únicament en dos dels membres del Consell podia generar diferències entre els representants, ja que s'implicava uns infants més que uns altres.

- *El seguiment, la implicació i el compromís polític*

Aquest aspecte va ser un dels elements clau en els inicis del projecte. Anteriorment, hem assenyalat la importància de la implicació dels polítics en l'establiment de les bases del projecte. Ara voldríem destacar com, en el desenvolupament de l'acció, es va concretar i es va reforçar el compromís de l'equip de govern. Al llarg d'aquest període, la participació del regidor d'Educació en les sessions del Consell va ser destacada: a vegades per donar informació, al-

51. Una de les crítiques que es podria fer a la proposta pedagògica de Tonucci és que se centra en la presentació de les diverses actuacions que desenvolupa el Consell de Fano, però no explicita quin és el seu paper com a dinamitzador ni les estratègies que cal tenir en compte per afavorir la participació dels infants.

tres per donar resposta a les demandes dels infants i altres, simplement, per assistir-hi com a observador.

- *L'externalització del treball del Consell: la participació en mitjans de comunicació*

En aquest període, el treball del Consell d'Infants va tenir un cert ressò fora de la seva ciutat. Mitjançant la participació en diversos espais van anar explicant en què consistia la seva feina i com s'organitzaven per desenvolupar-la. Aquesta oportunitat de presentar què eren com a grup de ciutadans que participaven de la ciutat i d'algunes de les decisions que es prenen en relació amb el seu col·lectiu els va ajudar a reflexionar sobre la seva feina i el sentit d'aquesta. La participació en diversos mitjans de comunicació va reforçar la feina feta i va ser un element de motivació per continuar treballant.

Per finalitzar aquest capítol voldríem destacar l'impuls que va suposar en aquest primer període el treball dels nens i les nenes que van formar part d'aquesta primera experiència. La seva implicació i el seu treball van afavorir que l'equip dinamitzador i els polítics tinguessin l'oportunitat d'anar configurant els elements de referència per donar continuïtat al projecte i es qüestionessin quins eren els mecanismes i les estratègies que podien potenciar i afavorir la implicació dels infants a la ciutat.

5. Consolidació de l'experiència: evolució i redefinició de principis, sistematització d'accions i estratègies per a la participació infantil

El primer període del Consell d'Infants, que hem presentant en l'anterior apartat, va ser l'antesala del que seria l'evolució del projecte La ciutat dels infants amb identitat pròpia i amb innovacions que sorgien de l'acció i la participació del mateix Consell.

A continuació, ens endinsem en el que va ser el segon període del Consell d'Infants (2000-2004).

5.1. Reformulació d'alguns principis per a l'acció

Un element característic d'aquest període va ser la nova configuració de l'equip dinamitzador del Consell d'Infants. Aquest equip va passar a estar format per la tècnica del Programa d'Infància de l'Ajuntament, vinculada al projecte des dels seus orígens per una dinamitzadora externa⁵² membre del Grup de Recerca d'Educació Moral (GREM-UB) i implicada feia dos anys al projecte de participació infantil a la ciutat que es desenvolupava a les aules. Això els va suposar establir espais de deliberació tant de l'acció que compartiren com de les decisions pedagògiques que envolten la pràctica reflexiva. En el projecte del Consell d'Infants denominarem aquesta parella pedagògica «equip dinamitzador».

L'equip dinamitzador va planificar els espais de treball establint sessions de reflexió de la pràctica i de deliberació per a la planificació de la nova acció. Si bé el Consell d'Infants es reunia un cop al mes, l'equip dinamitzador mantenia reunions quizenals per poder identificar els elements de la pràctica que afavorien o no la participació dels infants. Els dies que hi havia sessió amb el Consell, l'equip, prèviament, revisava algunes de les orientacions definides per a l'acció i, posteriorment, valorava l'acció. Això permetia a l'equip dinamitzador identificar si allò planificat

52. És l'autora d'aquesta tesi doctoral que des del setembre del 2000 està assessorant i dinamitzant el projecte de La ciutat dels infants a l'Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat.

havia suposat una transformació de l'acció. Queda clar, doncs, que la pràctica reflexiva era un dels elements característics d'aquest equip.

Els inicis de l'equip dinamitzador van implicar una redefinició dels principis de l'acció a partir de la reflexió conjunta del primer període i de la proposta de nous reptes que calia assolir. A continuació, presentem alguns dels elements de l'acció del Consell d'Infants que es van identificar i que van constituir les idees força per fomentar la participació infantil.

I. Negociació i establiment de significats al voltant de la participació infantil

Un dels eixos de la reflexió era l'establiment d'un marc de referència per a la intervenció. El primer element que es va redefinir va ser els eixos teòrics del Consell d'Infants, que van passar d'un a dos.

- *Òrgan de participació infantil per excel·lència.* Fins aleshores, els tècnics del Programa d'Infància orientaven el funcionament del Consell a partir dels referents del projecte La ciutat dels infants de Tonucci. Per al pedagog italià, com hem recollit en el marc teòric, el Consell és un òrgan amb finalitat política des d'on es possibilita la participació infantil en el si de la ciutat i des d'on s'instrumentalitzen les opinions dels infants per transformar la ciutat. El pedagog italià manté al marge la funció educativa del Consell, que considera que està implícita en el desenvolupament de la seva funció política.
- *Experiència ciutadana on aprendre a participar participant.* La dinamitzadora externa aportava una altra perspectiva de la participació infantil. Els seus antecedents a l'hora de fomentar la participació dels infants en l'organització del grup classe i en altres tasques escolars mitjançant l'assemblea feien que el Consell d'Infants fos una oportunitat excel·lent per formar per a la participació i per formar una ciutadania compromesa amb un projecte compartit, com és la ciutat. Aquesta dimensió formativa potenciava la construcció de valors democràtics i l'adquisició de capacitats per a la participació social. En definitiva, es proposava que en el Consell els nens i les nenes fessin coses per a la ciutat, a la vegada que aprenien l'ofici de la ciutadania i el sentit i significat que tenen les coses en la seva comunitat. A més, el Consell esdevenia un espai idoni on poder fer servir el que havien après per continuar aprenent a participar i per formar-se com a ciutadans actius i compromesos.

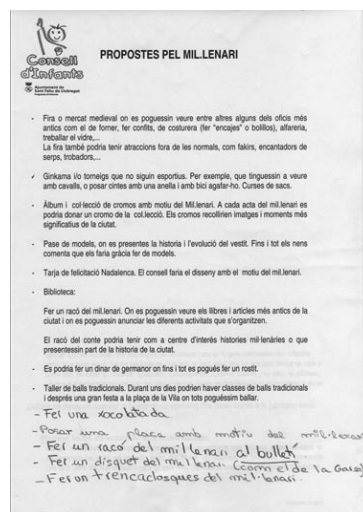
L'equip dinamitzador va posar en relació les dues perspectives per tal d'orientar la intervenció del Consell i perquè entenia que implicar-se en un òrgan de participació com aquest és una oportunitat de prendre part en un context educatiu que genera experiències comunitàries que possibiliten l'exercici de procediments i competències participatives, a la vegada que afavoreix la construcció de valors democràtics.

II. *Espai de reunió i condicions per treballar*

A partir de diferents gestions de la tècnica del Programa d'Infància, es va aconseguir que el Consell tingués un espai de reunions permanent i amb certes condicions per treballar. L'espai permet reunir-se en gran grup i en petits grups. En ser un espai propi, es pot posar un armari per guardar-hi material i els documents de treball.

III. *El logotip del Consell: element d'identificació d'un òrgan de participació a la ciutat*

A partir de l'anàlisi dels elements que afavorien la formació de la identitat del Consell, es va considerar necessari incorporar el logotip en tots aquells documents que es generessin, tant en l'àmbit intern com en l'extern. Així, com es pot veure a la imatge següent, el logotip es va incorporar en les cartes adreçades a les famílies, en les convocatòries i en les actes de les reunions, en les memòries, els informes, les cartes a tècnics o qualsevol document extern. A més, en cada sessió es posava el logotip a la porta de la sala de reunions i a l'interior es col·locaven dos cartells.

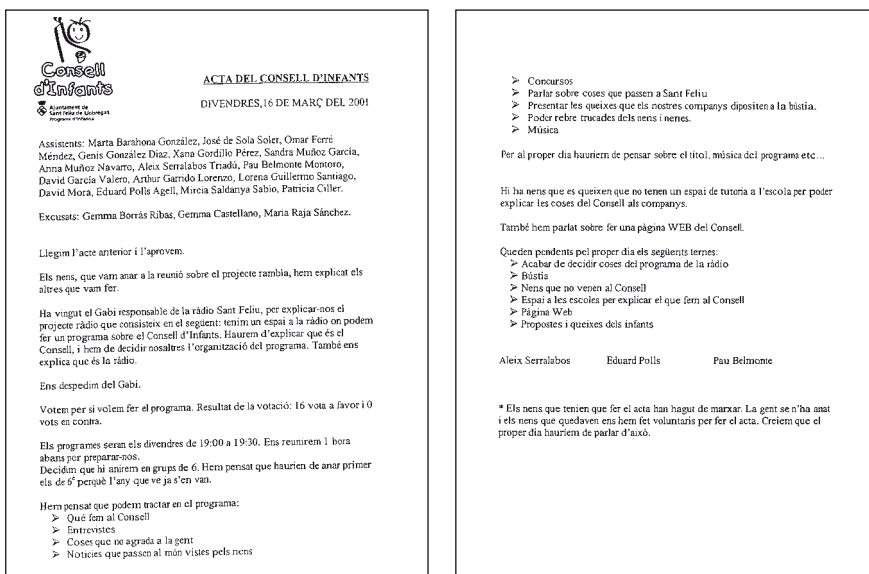
Document presentat a la Comissió del Mil·lenari.

IV. *Promoure el protagonisme dels infants en la dinamització del Consell*

L'equip dinamitzador va analitzar la figura del secretariat del Consell i es va adonar que tenia massa protagonisme i que generava entre els representants una certa actitud de passivitat i d'estar a l'expectativa de les propostes del secretariat o de l'equip dinamitzador. Per això es va proposar substituir-la per dos nous càrrecs que tindrien un caràcter rotatiu. Es va establir que en l'inici de la constitució del Consell d'Infants es formarien grups de quatre nens i nenes, barrejant novells i experts, que al llarg de l'any ocuparien com a mínim dues vegades cada càrrec. Els grups que es van establir són:

- *El grup de direcció de la reunió.* Aquest grup era l'encarregat de preparar la reunió amb el grup dinamitzador i de dirigir-la. El moment de la preparació es va decidir que fos 30 minuts abans de l'inici de la sessió. Durant aquesta mitja hora es presentaven els temes que s'havien d'abordar, s'organitzaven d'acord amb les prioritats i urgències i, finalment, es repartien les funcions de direcció entre els infants (presentar els temes, donar la paraula, recollir idees...).
- *El grup de redacció de l'acta i representant del Consell.* Aquest grup era l'encarregat de prendre nota dels temes tractats en el transcurs de la sessió. En

finalitzar la reunió, es reunien uns 30 minuts més per organitzar les idees tractades i per redactar l'acta que calia enviar als companys. També era el grup responsable de fer una proposta d'ordre de dia de la reunió següent, d'acord amb els temes pendents o dels nous temes proposats. Aquest grup, que en la sessió era el responsable de redactar l'acta a la sessió següent, seria el responsable de dirigir la reunió. Considerem que d'aquesta manera es donava continuïtat als temes tractats. A més, fins a la propera reunió, era el grup que representava el Consell en els actes i, en cas que l'equip dinamitzador tingués algun tema urgent o alguna consulta, els membres d'aquest grup eren els representants de referència.

Exemple d'acta d'una sessió del Consell d'Infants redactada i signada pel grup. Març, 2001.

Al llarg d'aquests quatre anys de pràctica reflexiva, al voltant d'aquesta proposta es van anar provant diverses opcions fins que es va trobar la més adequada.

- Pel que fa al grup de redacció de l'acta, aquest va tenir algunes dificultats perquè, després de dues hores de reunió, els infants estaven cansats; perquè trigaven molt de temps en la redacció i necessitaven un cert suport per part de l'equip dinamitzador per centrar les idees principals dels temes tractats; perquè alguns dels membres del grup no es podien quedar després de la sessió, ja que havien de marxar fora amb la família o tenien una altra activitat. En algunes ocasions tot era molt més ràpid perquè els representants més grans i amb més experiència, prenen la iniciativa en la redacció i els representants

més novells n'eren simples espectadors. Creiem, però, que aquesta tampoc no era la funció d'aquest càrrec.

Es va provar d'introduir algun element motivador, com ara un ordinador per redactar directament les actes, però no va funcionar.

Una altra variant que es va introduir va ser acordar quin membre del grup prenia nota dels temes. En acabar la reunió, l'equip dinamitzador recollia les anotacions i, a partir d'aquestes, redactava l'acta a l'ordinador.

- Pel que fa al grup de direcció, ens vam haver de reunir a la mateixa hora que tots, ja que no era possible començar mitja hora abans perquè algunes escoles acabaven les classes a les cinc. El que es va fer va ser dedicar a la preparació de la reunió els 15 minuts previs, mentre la resta de companys arribava i treballava algun altre tema.
- Finalment, l'equip dinamitzador va veure que la introducció dels càrrecs de direcció de la reunió i de redacció de l'acta havien generat una major implicació dels infants en les sessions, així com en el sentit que tenien els temes que s'abordaven. També van implicar una major capacitat d'autoorganització. A partir d'aquestes constatacions, es van introduir nous càrrecs, per exemple, el grup d'organització de la sala, el grup encarregat del berenar i el grup de suport. La incorporació d'aquests càrrecs es presentava en una proposta en el Consell i després es valorava la seva necessitat i adequació. I cada any, després de la constitució del Consell, en la segona reunió, s'analitzaven i es redefinien els càrrecs per a la formació dels grups de treball. Un cop s'havien establert els càrrecs, es distribuïen per grups i per sessions.

La introducció de càrrecs i rituals en la dinamització del Consell va promoure una dinàmica en què els nens i les nenes autogestionaven el funcionament d'aquest espai de participació. I també va suposar la redefinició del paper de l'equip dinamitzador, que clarament passava de ser un conductor d'idees a ser simplement un generador i facilitador de l'escenari del Consell, on els protagonistes reals eren els infants. El protagonisme dels infants no només es basava en les seves opinions i propostes de millora, sinó també en la gestió del temps i l'espai del Consell d'Infants. En algunes ocasions, l'equip dinamitzador abandonava la sala uns minuts, i el Consell funcionava de manera autònoma, planificant i estructurant les decisions. En altres ocasions, l'equip s'implicava en processos participatius i els membres gestionaven la seva participació autònomament i autosuficientment, a l'altura de qualsevol altre ciutadà.

V. Donar continuïtat al treball del Consell tant dins com fora de les sessions conjuntes

Les sessions del Consell eren inicialment d'una hora i mitja i, posteriorment, es van ampliar a dues hores. El volum de temes que calia treballar i el ritme per abordar-los va fer que es considerés aquesta necessitat d'ampliar el temps. Amb aquesta transformació, es va introduir la de conscienciar els membres del Consell

que treballen per a la ciutat sempre, cada dia, dins i fora de les sessions del Consell. Es va fer una feina de sensibilització perquè la seva funció com a membres del Consell estigués activa sempre: quan estaven al parc, quan passejaven pels carrers, quan anaven a llençar un paper... D'alguna manera, es va voler incidir més en la seva capacitat d'observació i anàlisi.

També es va introduir que, entre reunió i reunió, pensessin en algun tema que treballarien en la reunió següent, que portessin elaborat part d'un treball que s'acabaria de posar en comú... La finalitat era que hi hagués continuïtat en el treball entre sessió i sessió, que després de 30 dies tinguessin present quins temes s'estaven treballant. Aquesta funció també la feia la convocatòria, en què es van incorporar recordatoris del treball que havien de pensar. Val a dir que no es volia caure en la idea de deures de l'escola i sembla que es va aconseguir, perquè els infants no van fer aquesta associació.

VI. *Transformacions en el desenvolupament de les sessions del Consell*

Les sessions de treball s'han de caracteritzar per l'ús de la paraula i l'acció compromesa: els infants han de ser-ne els protagonistes. La seva opinió és important, però també ho és que prenguin part activa en el plantejament dels temes i en la recerca de solucions. També han de ser actius a l'hora d'organitzar la seva feina, per això és important que les sessions del Consell tinguin una estructura ritualitzada per tal de facilitar la implicació dels nens i les nenes. A continuació, comentem alguns dels aspectes que cal tenir en compte en el desenvolupament de les sessions:

- S'ha de treballar de manera relaxada i amena. En les sessions hi ha d'haver temps per relacionar-se i retrobar-se amb els altres membres del Consell. Resulta convenient introduir un descans per afavorir l'esbarjo i per berenar. També s'ha de mirar de combinar moments per al treball individual, en petit grup i en gran grup.
- L'estructura de les sessions pot ser la següent:
 - Moment per a la preparació del treball, on cada grup desenvolupa el càrrec que té assignat, prepara alguns dels temes que s'abordaran o entre ells s'intercanvien les propostes de la feina que havien de portar feta. En aquest moment, el grup de direcció del Consell dóna forma a l'ordre del dia i planifica el plantejament dels temes.
 - Moment en què s'inicia la sessió presentant els temes que s'han de tractar i aprovant l'acta de l'últim dia.
 - Moment per informar i recollir les propostes dels companys de classe. En cas que alguna comissió o algun representant hagi assistit a algun acte, cal que informi els companys sobre com va anar i dels temes que s'hi van plantejar.
 - Moment per atendre petits temes que no requereixen gaire dedicació.
 - Moment per descansar, berenar i relacionar-se.

- Moment per desenvolupar el tema central, aquell que necessita una atenció major. A vegades aquest tema coincideix amb l'encàrrec polític i a vegades té a veure amb algun tema que ha sorgit nou, que requereix que s'analitzi i es facin propostes de transformació.
- Moment per tancar la reunió, en què hi ha una síntesi de les idees més importants que s'han tractat i es recorda els temes que s'han de treballar per a la propera reunió.
- L'equip dinamitzador ha d'anar introduint reflexions sobre els procediments que afavoreixen la participació, com ara escoltar-se, centrar-se en el tema que s'està abordant, expressar-se amb claredat, sintetitzar les idees... A més, ha de felicitar el Consell per la feina feta, destacant aquells aspectes que han afavorit el treball i el resultat assolit. Amb tot, en aquelles ocasions que sigui necessari, cal que assenyali els errors i les dificultats que ha constatat.
- L'equip de direcció del Consell i el de redacció de l'acta han de tenir molt present com desenvolupar el càrrec. És una acció important per veure el treball del Consell des d'un altre costat, en què es percep la implicació dels companys i el compromís en el tractament dels temes. En l'exercici d'aquests dos càrrecs es desenvolupen competències per a la participació, per aprendre a participar organitzant la participació.
- La planificació de les accions en el si del Consell han de suposar l'explicitació del sentit i la finalitat per assolir un compromís i l'exercici de les responsabilitats.

Exemplificació de l'organització d'una sessió de treball del Consell d'Infants.
Abril, 2002.

- En el Consell hi ha d'haver moments per a la reflexió sobre el funcionament d'aquest òrgan i del treball que du a terme. La valoració de la feina i la reflexió

sobre la manera de participar permet prendre consciència dels elements que afavoreixen o dificulten l'assoliment dels objectius proposats.

VII. *Potenciar la funció de representant*

En els espais de deliberació, l'equip dinamitzador considera que una de les funcions clares dels membres del Consell és exercir la seva funció de representant i, per tant, d'estar en contacte amb els infants que els han escollit. Ja des dels orígens del projecte una de les idees era promoure l'espai de les assemblees a les aules. Aquesta idea es va intentar promoure entre els tutors, però no va tenir l'efecte esperat. El que sí que es va aconseguir, sobretot en els dos primers anys d'aquesta iniciativa, era que en el grup classe es donés un espai abans i després de les sessions perquè els representants informessin sobre els temes tractats en el Consell i recollissin les demandes i els suggeriments dels seus companys. També es va dedicar una zona de les cartelleres de les aules de cinquè i sisè per penjar les informacions del Consell: les actes, alguns dels treballs fets, les cartes enviades a regidors i polítics...

Hem de dir que aquest espai per exercir la funció de representant no es va garantir de la mateixa manera a totes les aules, ja que depenia molt de la sensibilització i disposició del tutor o tutora responsable del grup classe. Vam trigar força temps a saber que no se'ls facilitava aquest espai. Els pares dels infants van ser qui ens van informar d'aquest fet en una reunió. Fins i tot, vam tenir un cas d'una nena que va decidir deixar el Consell perquè creia que no feia bé la seva funció de representant, ja que no informava els companys i no recollia les sol·licituds d'aquests. A partir d'aquest cas vam exigir menys responsabilitats als representants en el seu grup classe i, en situacions concretes, vam ser més exigents en aquells grups classe en què teníem el suport dels tutors. També vam buscar la manera de reforçar el sentit i significat d'aquests espais amb els tutors, els directors i la inspecció.

Amb la finalitat de potenciar la funció de representació, en el desenvolupament dels encàrrecs polítics que rebia el Consell, es va incorporar sempre una consulta als companys de cinquè i sisè, mitjançant una enquesta o la recollida de les seves opinions.

VIII. *Extensió de la participació a altres infants de la ciutat*

Una de les crítiques que es pot fer al Consell d'Infants és que promou la participació d'un nombre reduït d'infants i, per tant, la seva incidència és mínima. Aquesta era una qüestió que preocupava els tècnics del Programa d'Infància i l'equip dinamitzador, els quals van analitzar què es podia fer per donar més ressò al Consell. Aquesta preocupació també es va traslladar al Consell per veure quina era la resposta que donaven els infants. Aquests coincidien en la identificació del problema: veien que només els seus companys de classe els feien arribar propostes i la resta d'infants ni tan sols coneixien l'existència d'aquest òrgan. Aquest últim aspecte els preocupava, perquè si no sabien que existia, no podien fer arribar les seves propostes.

A partir d'aquesta constatació, es va destinar alguna sessió a proposar maneres d'implicar més infants en la feina del Consell. La implicació es podia aconseguir mitjançant canals per informar dels temes que treballaven, vies per recollir les seves preocupacions, propostes o crítiques, espais per consultar la seva opinió sobre els temes tractats, convocatòries a alguna activitat organitzada pel Consell o organitzada pels infants de la ciutat... Així, en el curs 2000/01, es van anar suggerint mecanismes per potenciar la participació d'altres infants en la construcció d'una ciutat més propera a tota la ciutadania. El resultat d'aquesta tasca va ser la incorporació dels mecanismes de participació infantil següent:

- *Un programa de ràdio*

L'equip dinamitzador va gestionar la proposta dels infants d'utilitzar la ràdio com a mitjà de difusió de la feina feta i la va presentar al responsable de Ràdio Sant Feliu. Aquest, a partir de les converses mantingudes, va demanar entrevistar-se amb el Consell per proposar-li un espai. Els infants van acceptar i van planificar l'espai radiofònic. A continuació, reproduïm la carta que van enviar per donar resposta a l'oferiment, en què es veu la línia que volien donar al programa. També reproduïm el cartell que van dissenyar per difondre el programa. Aquest cartell es va penjar a les aules, a les portes de les escoles i a la biblioteca de Sant Feliu.

Benvolgut Gabi

16/03/01

El Consell ha decidit fer el programa de ràdio. El dia que proposem és el divendres. Encara no sabem amb quina freqüència volem fer-lo: estem dubtant entre un cop o dos al mes. Els temes que podem tractar són:

- Explicar el que fem en el Consell.
- Presentar propostes.
- Parlar de temes d'interès.
- Entrevistar algun regidor de l'Ajuntament relacionat amb el tema que estem treballant.
- Abordar les coses que no agraden a la ciutadania.
- Presentar les queixes que els nostres companys ens deixen a la bústia.
- Parlar de notícies i coses que passen a Sant Feliu.
- Fer un concurs i posar música.
- Crear un espai per fer preguntes per telèfon.

Hem pensat que l'hora bona per sortir en antena seria a les 19.30. Abans ens trobarem per treballar.

Encara ens queden algunes coses per decidir. Ja t'informarem.

Atentament, Els representants del Consell d'Infants

En el moment d'estrenar el programa, l'emissora es va espatllar. Vam estar dos mesos pendents de la reparació i només va ser possible emetre dos programes perquè després va coincidir amb les vacances d'estiu. Els dos programes els van servir per adonar-se que no era tan fàcil com s'imaginaven, que la ràdio requeria preparació i estar molt atens ja que calia respondre amb immediatesa les preguntes de les trucades. En la primera reunió de després de les vacances es va fer una valoració conjunta del programa i es va decidir no continuar-lo atès el volum de feina que implicava i la dedicació que els requeria.

L'equip dinamitzador coincidia amb la valoració dels infants i, tot que l'objectiu era adequat, vam creure que era una acció que superava els infants, que els generava massa neguits i tensions i que suposava massa responsabilitat i dedicació.

Hi va haver una segona experiència de participació del Consell en un programa de ràdio (2001-2002), però en aquest cas tenia altres finalitats, la proposta era tancada i el programa estava conduït. Es demanava que participessin en el programa *Un Petit Món Gran*, un espai pensat per analitzar temes d'actualitat des d'una perspectiva intergeneracional, en què els adults i la gent gran donaven la seva visió de les notícies. El Consell va acceptar la proposta i hi va participar en petits grups. En una segona temporada van ser exmembres del Consell els que hi van continuar vinculats.

- *La bústia del Consell a les escoles de Sant Feliu* per recollir l'opinió d'altres nens i nenes que no eren de cinquè i sisè. Atesa la rellevància d'aquesta acció, més endavant la descriurem amb més detall.
- *El lloc web del Consell d'Infants*

Va ser una proposta que va sorgir del mateix Consell i que es va posar en marxa una vegada les bústies estaven en funcionament. Els nens i les nenes van fer una proposta dels continguts que hi havia d'haver. Van fer un treball molt interessant i, al final, van haver de renunciar a un tipus de lloc que pretenia tenir fòrum, jocs, música... per fer un web que es pogués mantenir i que donés a conèixer el treball del Consell i recollís les propostes dels infants de Sant Feliu. El disseny del lloc web va rebre el suport del tècnic d'informàtica de l'Ajuntament i en el Consell es va crear una comissió per garantir el seguiment i el manteniment dels continguts del web.

Durant un parell d'anys, va ser un projecte molt actiu. Es va fer una presentació pública a les famílies i als membres de l'equip de govern. Es va incorporar en el llibret del projecte de les escoles La participació dels infants per donar-lo a conèixer entre els nens i les nenes de cinquè. Ens consta que algun mestre d'informàtica utilitza aquest lloc web per treballar amb els alumnes. Però, després del gran impuls inicial, gràcies també a un representant que hi estava molt interessat, aquesta iniciativa va decaure. La falta de temps i de personal per al manteniment fa que el web no s'actualitzi amb la freqüència que caldria.

Mitjançant el correu del lloc web, es van rebre alguns missatges de nens i nenes que feien arribar les seves propostes i d'algun adult que s'interessava per conèixer el funcionament del Consell. El tractament d'aquests missatges va ser com els que es donava als de la bústia, però s'ha de reconèixer que el Consell no va poder atendre amb prou rapidesa els correus.

Aquests mecanismes van aconseguir estendre la participació dels infants més enllà dels 22 nens i nenes del Consell, sense oblidar la implicació i participació dels companys de cinquè i sisè dels representants que hem assenyalat anteriorment.

IX. *La constitució del Consell pot coincidir amb la celebració del Dia Universal dels Drets dels Infants*

Es proposa relacionar aquests dos actes com un reconeixement de la feina que fa el Consell i de la feina activa dels infants per exercir els seus drets civils. L'acte de la constitució ha de ser un dia per als infants i per això s'ha de buscar la manera perquè els nens i les nenes que ho desitgin hi participin. Fins aleshores, a aquest acte assistien pares i mares, familiars, tutors i tècnics, però no els infants en general. Per tal d'implicar-hi la població infantil, el novembre del 2001, es van fer unes invitacions per als nens i nenes de cinquè i sisè i uns cartells per penjar a les entrades de les escoles i en altres llocs públics. En aquest acte de celebració es va incorporar una festa a la plaça de la Vila, en què van participar els grups tradicionals de la ciutat.

X. *Donar a conèixer el Consell d'Infants entre la població infantil i adulta de Sant Feliu*

El Consell d'Infants cada vegada era més conegut entre els infants, però malauradament la població en general no el coneixia. Una de les possibilitats per donar-lo a conèixer era promoure i difondre el Consell d'Infants en els actes relacionats amb la infància, com la nit de reis o el Dia Universal dels Drets dels Infants, i donar-li un cert protagonisme. Es va valorar la possibilitat que el Consell d'Infants participés en alguna reunió de la Xarxa d'Atenció a la Infància perquè els professionals de Sant Feliu que treballen amb aquest col·lectiu i amb les seves famílies coneguessin la feina i el funcionament del Consell. També es va valorar fer una major difusió de la tasca que duen a terme els nens i les nenes entre els departaments i programes de l'Ajuntament.

Aquestes idees van sorgir en diversos espais deliberatius del grup dinamitzador i, a partir de la pràctica reflexiva, es van anar identificant els elements que podien incorporar-se a l'acció del Consell per tal d'afavorir la participació dels infants i el seu exercici de ciutadania.

5.2. Elements clau en el desenvolupament d'un model d'intervenció: diari d'investigació d'una experiència monitoritzada

Durant aquest segon període, hi va haver transformacions importants pel que fa als continguts que donaven sentit al treball del Consell, no només en relació amb la quantitat de temes abordats, sinó amb la seva procedència i amb la seva diversitat.

A partir del treball desenvolupat en el primer període, el Consell es va anar donant a conèixer entre els departaments i programes de l'Ajuntament. Aquest fet es va veure afavorit perquè l'equip de govern havia fet una aposta clara per promoure processos de participació ciutadana en temes de disseny de la ciutat. Aquests dos elements van fer que el Consell estigués implicat en diversos processos consultius adreçats a la ciutadania. Per tant, durant aquest període, hi va haver un increment de les peticions de col·laboració del Consell en espais de participació per tal de tenir en compte les opinions dels infants.

D'altra banda, aquest augment de les propostes de participació i les innovacions incorporades en la dinamització del Consell van suposar que aquest òrgan ampliés la diversitat de maneres de participar-hi (participació simple, consultiva, projectiva i metaparticipació) i desenvolupés totes les funcions que tenia assignades.

Finalment, cal assenyalar que en aquest període hi va haver accions que s'han integrat a la dinàmica del Consell. Aquestes s'han sistematitzat i ritualitzat i formen part d'una proposta estable d'aportacions i col·laboracions anuals del Consell.

En aquest bloc de continguts pretenem presentar algunes de les accions desenvolupades pel Consell, en les quals s'han incorporant transformacions per potenciar la participació dels infants a partir del dia a dia del Consell i de la pràctica reflexiva de l'equip dinamitzador. Per fer-ho, hem seleccionat algunes de les accions més significatives d'entre totes les accions desenvolupades en aquests quatre anys per part del Consell d'Infants. En la taula següent, es presenta de manera abreujada la memòria de cada any d'aquest període.

Curs 2000/01	Curs 2001/02	Curs 2002/03	Curs 2003/04
<p>Participació en el Consell ciutadà per remodelar la Rambla: l'Ajuntament va convidar el Consell, juntament amb l'associació de veïns, perquè fes propostes per al projecte d'allargar la Rambla.</p> <p>Programa de ràdio L'hora dels infants per difondre entre els nens i nenes de Sant Feliu què és el Consell d'Infants i contestar les seves preguntes.</p> <p>Incorporació de la bústia del Consell a les escoles:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Disseny de la bústia. – Presentació a les aules. – Treball dels temes que hi arriben. <p>Proposta del lloc web del Consell.</p> <p>Revisió de l'informe de l'estudi sobre els espais de joc a Sant Feliu.</p> <p>Planificació del desenvolupament de l'encàrrec estudi dels itineraris escolars.</p>	<p>Participació en el Consell ciutadà per convertir el carrer Joan Maragall en zona per a vianants.</p> <p>Participació en el «Sant Feliu, ciutat en congrés».</p> <p>Participació en la Comissió del Mil·lenari de Sant Feliu:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Organització del sopar medieval. <p>Entrevista a la revista <i>Protagonistes, ja!</i></p> <p>Disseny del lloc web del Consell d'Infants:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Informació a les aules i distribució de cartells. – Presentació pública per als pares i l'alcalde. <p>Lliurament a l'alcalde del treball de la bústia.</p> <p>Participació d'un representant del Consell en el Consell Municipal de Salut.</p> <p>Projecte encarregat des de l'alcaldia: estudi dels itineraris escolars:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Setmana de la Mobilitat. – Visita dels tècnics d'Urbanisme i del senyor Ole Thorson, tècnic d'Intra, al Consell per planificar l'estudi dels itineraris. – Comissió de l'estudi dels itineraris. – Treball de camp. – Elaboració de l'informe. – Presentació de l'informe. <p>Va ser un treball transversal entre els tècnics de Mobilitat, Via Pública i Infància.</p>	<p>Participació en la fase final del «Sant Feliu, ciutat en congrés».</p> <p>Participació com a jurat del concurs de literatura infantil El Banyetes.</p> <p>Participació en la manifestació contra el militarisme i la guerra a l'Iraq.</p> <p>Presentació del projecte dels itineraris durant la Setmana de la Mobilitat.</p> <p>Presentació del Consell en la II Jornada de la Xarxa d'Atenció a la Infància.</p> <p>Què pensem dels serveis d'atenció a la infància (escoles, espais i metges) de Sant Feliu?</p> <p>Presentació del Consell d'Infants al Fòrum Barcelona 2004.</p> <p>Projecte encarregat des de l'alcaldia: els espais de lleure i d'oci per als infants i adolescents de dotze a setze anys.</p>	<p>Treball sobre la manera com millorar la celebració del Nadal a Sant Feliu:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Valoració de les festes de Nadal. – Carta amb la valoració i les propostes. – Entrevista amb el regidor de Cultura. <p>Sol·licitud de participació del Consell a la reunió de famílies.</p> <p>Aprovació del reglament de règim intern del Consell d'Infants.</p> <p>Participació del Consell en la III Jornada de la Xarxa d'Atenció a la Infància.</p> <p>Què pensem dels serveis d'atenció a la infància (escoles, espais i metges) de Sant Feliu?</p> <p>Presentació del Consell d'Infants al Fòrum Barcelona 2004.</p> <p>Projecte encarregat des de l'alcaldia: els espais de lleure i d'oci per als infants i adolescents de dotze a setze anys.</p>
	<p>Treball de la bústia - lloc web:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Tractament de les propostes, de les queixes i dels suggeriments. <p>Col·laboració amb el Consell de la Dona. Carta a l'agressor.</p> <p>Participació en el programa de ràdio Un Petit Món Gran.</p>	<p>Col·laboració amb Normalització Lingüística:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Selecció de pel·lícules per a les Jornades de Tardor de la Infància i les Famílies. <p>Participació com a jurat del concurs de disfresses de carnestoltes.</p> <p>Inauguració del Firajoc.</p>	
<p>Col·laboració del Consell d'Infants en la quarta sessió del projecte de participació.</p> <p>Preparació i celebració de l'acte de constitució:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Redacció de la memòria, deliberació sobre el tema que calia tractar en el manifest, preparació de l'informe i redacció del comiat i la benvinguda dels companys. <p>Participació en la nit de Reis donant-los la benvinguda a la plaça de la Vila.</p>			

Temes que ha abordat el Consell en el període 2001-2004. N'hi ha alguns que han esdevingut accions estables.

A continuació, esmentarem els elements que considerem clau en el marc del Consell d'Infants:

- L'acte de constitució del Consell d'Infants: el sentit i significat del Consell d'Infants per a la ciutat i la ciutadania.
- En la primera sessió ens coneixem i redefinim el projecte que compartim.
- Comencem a treballar organitzant-nos i planificant el treball: traspàs de rituals i formes de participació en les sessions del Consell.
- La feina del Consell a partir d'una proposta o denúncia que li arriba: anàlisi, desenvolupament, seguiment i transformació.
- La bústia del Consell d'Infants: recurs educatiu per implicar altres infants en la feina del Consell d'Infants.
- L'encàrrec polític esdevé una experiència de participació projectiva: del treball d'identificació dels infants a l'execució política de les propostes de millora.
- L'opinió dels infants en altres espais de participació.
- Les reunions amb les famílies.

■ 5.2.1. L'acte de constitució del Consell d'Infants: el sentit i significat del Consell d'Infants per a la ciutat i la ciutadania

La constitució és l'acte públic de formació d'un nou grup d'infants que durant un any continuaran treballant per transformar la ciutat des de la seva mirada. Aquesta formació de grup suposa la renovació de la meitat dels membres del Consell, que cedeixen el seu lloc perquè altres infants participin en la construcció de la ciutat.

Una anàlisi del conjunt de significats que té aquest acte de constitució del Consell d'Infants ens porta a identificar els aspectes següents:

- *Acte en què el Consell presenta la feina que ha fet des que es va constituir.* És un espai en què el Consell ha de donar a conèixer la feina feta i ha de presentar públicament, a la ciutadania i a l'equip de govern, els temes en què han estat treballant.
- *Acte en què s'acomiada la meitat dels membres del Consell.* Abans d'incorporar nous membres hi ha tot un ritual de comiat dels infants que fa dos anys que treballen per a la ciutat. És una part de l'acte que implica el reconeixement de tot allò que han fet per a la seva ciutat. Se'ls agraeix públicament el compromís que han pres com a ciutadans per fer possible una ciutat millor per a tots i totes. I se'ls demana que continuïn participant en la ciutat des dels diversos espais en què estan implicats.
- *Acte en què es forma el nou grup d'infants que continuarà treballant.* L'entrada dels 12 nous representants, que es van presentar per formar part del Consell i que van ser escollits pels seus companys de classe, és un ritual que consisteix a prendre

el relleu dels representants que deixen aquest òrgan i a donar continuïtat al seu treball. També és una manifestació de la confiança que es diposita en els infants, en les seves capacitats de participar i d'implicar-se en el projecte de ciutat.

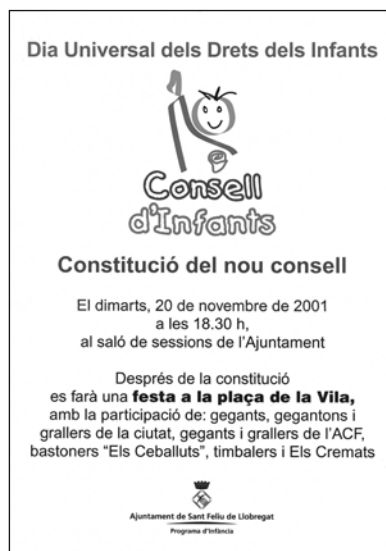
- *Acte en què es renova el compromís polític* de tenir en compte les propostes i aportacions del Consell d'Infants per transformar la ciutat. Aquest acte és una mostra pública que per a la ciutat de Sant Feliu els infants tenen veu com a ciutadans. En aquest acte, els polítics renoven el seu compromís d'escoltar els infants i de dur a terme actuacions a partir de les seves opinions.

La constitució del Consell d'Infants se celebra a la Sala de plens de l'Ajuntament. Fins ara, s'hi han celebrat vuit actes de constitució⁵³. En aquest segon període, les transformacions que es van incorporar van ser:

- *Acte públic obert a tota la ciutadania, especialment als infant.* Es va prendre consciència que a l'acte només es convidava els familiars directes i els tutors i, per tant, s'excloïa la participació de la població infantil: s'havia constituït un òrgan de participació dels infants sense tenir-los en compte. La transformació va consistir a informar els infants de l'acte i a convidar-los com a protagonistes principals. Es van elaborar unes invitacions que es van repartir principalment a les aules de cinquè i sisè i es van penjar cartells que anunciaven la celebració d'aquest acte.
- *Acte de celebració del Dia Universal dels Drets dels Infants.* La constitució del Consell d'Infants s'ha celebrat en tres períodes de l'any: abril, desembre i novembre. Valorant l'adequació del moment per renovar el Consell, es va proposar que a la ciutat se celebrés el Dia Universal dels Drets dels Infants a partir de l'acte de renovació del Consell.

Considerem que la incorporació d'aquest element va ser molt positiu, ja que no només es tractava de l'acte formal de renovació del Consell, sinó de la festa de la infància. Així, quan s'acaba l'acte de constitució, hi ha una festa a la plaça de la Vila en què participen totes les colles i tots els grups d'animació de la ciutat (castellers, diables, bastoners...). Tot plegat fa que l'acte de constitució sigui més significatiu.

- *Acte en què s'incorpora l'audiència pública.* El dia de la constitució ha de ser un espai per presentar la feina feta, tant

53. A la data de revisió d'aquest llibre s'hi han celebrat dotze actes de constitució.

pel que fa a l'evolució del treball encarregat per l'Ajuntament com pel que fa a altres temes tractats pel Consell.

Ara analitzarem com és el procés de preparació de la constitució i com es desenvolupa aquest acte.

I. *Preparatius previs al dia de la constitució*

Aquests preparatius, iniciats un mes abans de la sessió del 20 de novembre, van implicar un treball extern al Consell per part de l'equip dinamitzador i un treball intern del Consell per part dels representants. A continuació, presentem els preparatius que suposa l'acte de constitució per a cada un d'aquests agents.

a) Treball extern al Consell per part de l'equip dinamitzador

- *Informació a les famílies dels infants escollits.* Es fa arribar una carta a les famílies dels nens i nenes de cinquè que han estat escollits representants pels seus companys. Amb la carta se les convida a l'acte de constitució i se'ls ofereix un telèfon de referència per a qualsevol qüestió.

Benvolgut pare i benvolguda mare,

En primer lloc, volem felicitar-vos, ja que el mes de novembre passat el vostre fill o la vostra filla va ser escollit/ida pels companys de classe per ser regidor/a del Consell d'Infants de Sant Feliu.

Com probablement ja sabeu, l'elecció del vostre fill o de la vostra filla ha estat l'últim pas d'un projecte sobre participació infantil fet a les escoles.

Aquest projecte es fonamenta en un treball d'educació en valors que té dues finalitats:

- Promoure la participació dels infants a la seva ciutat.
- Donar eines als infants per implicar-se en la vida de la seva ciutat de manera activa i conseqüent.

Convençuts de la importància que té l'opinió dels nostres infants en la construcció de la nostra ciutat, us convidem el proper **dijous dia 16 de desembre, a les 17.30** a la Sala de plens de l'Ajuntament a un acte en què es donarà la benvinguda als nens i nenes que entren en el Consell. En aquesta celebració, els nens i les nenes estaran acompanyats per l'actual Consell i pel consistori adult.

Fins aleshores, us saluda molt cordialment.

Esther Hachuel Fernández
Regidora d'Educació i Infància

Sant Feliu de Llobregat, 9 de novembre del 1999

Carta enviada a les famílies per comunicar-los que el seu fill o la seva filla entrava a formar part del Consell.

- *Preparació de l'acte de constitució amb la secretaria de l'alcaldia.* L'alcalde té la data reservada any rere any, però s'invita a l'acte la resta del consistori i de tècnics. La dinamitzadora vinculada a l'Ajuntament s'encarrega de fer el seguiment d'aquells tècnics que han de donar resposta a alguns dels temes proposats pels infants i també vetlla perquè l'alcalde retorni la informació sol·licitada pel Consell i li encarregui un projecte perquè els infants puguin donar el seu punt de vista sobre un tema.
- Es fa el seguiment de l'edició de la invitació pels infants de cinquè i sisè.
- Es posen en contacte amb les colles i altres grups d'animació de Sant Feliu per convidar-los a celebrar a la plaça de la Vila el Dia Universal dels Drets dels Infants.

b) Treball intern del Consell per part dels representants

En la sessió del Consell del mes de novembre es va preparar l'acte de constitució del Consell d'Infants. Aquesta sessió de preparació és una de les més significatives i especials, principalment per dos motius:

- *El primer motiu fa referència al fet que és una sessió que se centra en la revisió de tot el que s'ha fet durant l'any.* Fer memòria de tot el que han treballat suposa un exercici de reflexió de tots aquells temes que han tractat i de totes les accions en què s'han implicat. El fet de repassar-ho tot i visualitzar el conjunt del que han fet els omple de satisfacció. A la vegada, no ho negarem, hi pot haver la sensació que hi ha algun tema que ha quedat penjat o al qual no s'ha pogut dedicar més temps.
- *El segon motiu fa referència a les sensacions que experimenten els nens i les nenes que a partir del dia de la constitució deixen d'estar vinculats al Consell.* Els membres que s'hi han implicat de manera intensa i compromesa manifesten que ho trobaran a faltar. Cada edició, hi ha uns tres o quatre representants que demanen continuar fent coses per a la seva ciutat. En les primeres edicions del Consell, el regidor d'Educació i l'alcalde es van reunir amb els infants que marxaven i els van manifestar que estudiarien les possibilitats d'implicació. Els anys 2002 i 2003, els membres que van manifestar que volien continuar-hi vinculats ho van fer mitjançant el programa radiofònic *Un Petit Món Gran*, de Ràdio de Sant Feliu. El novembre del 2004, hi va haver un grupet de cinc representants (quatre noies i un noi) que es van organitzar per col·laborar amb el Consell i van constituir un grup de col·laboradors.

En la sessió de novembre, principalment es preparen els continguts següents, que són primordials per a l'acte de constitució del Consell d'Infants: confecció de la memòria, redacció del manifest, preparació del comiat i la benvinguda dels companys i valoració de l'estat en què es troba l'encàrrec polític rebut.

En la sessió, els nens i les nenes porten dels continguts pensats o redactats de casa. En la sessió anterior del Consell, el mes d'octubre, en la recta final de la reunió s'elabora la llista dels temes tractats durant el curs i es reparteixen entre els representants perquè per a la propera reunió els portin més o menys redactats i pensats per poder-los treballar conjuntament en la sessió de novembre. També es decideix el tema del manifest perquè puguin redactar la seva aportació a casa.

Per preparar tots aquests documents, gran part de la sessió de novembre es desenvolupa en petit grup. Els grups es formen a partir dels temes que formen part de la memòria. Cada grup desenvolupa un o dos temes, segons l'aportació individual de cada representant. Un grup prepara la benvinguda dels nous representants i un altre grup, format pels representants que es queden, prepara el comiat d'aquells que ja fa dos anys que formen part del Consell.

Finalment, els nens i les nenes que ja han participat en algun altre acte de constitució l'expliquen als seus companys amb l'ajuda de l'equip dinamitzador. Durant aquesta preparació, es decideixen els membres encarregats de presentar els temes.

L'equip dinamitzador recull tota la informació elaborada pels nens i les nenes per introduir-la a l'ordinador i tenir-la preparada per al dia de la constitució.

II. *Moments previs a l'acte de la constitució del Consell d'Infants*

El Consell d'Infants es troba a la Sala de plens una hora abans que s'iniciï l'acte per poder preparar el desenvolupament de la sessió. El primer que es fa és repartir la documentació que s'ha preparat en la sessió de novembre i aprovar-la. D'aquesta manera, es garanteix que s'hi recull el que realment van expressar els membres del Consell. Aquest aspecte és important, ja que durant l'acte es lliura una còpia de cada document a l'alcalde.

A continuació, es repassen els moments de l'acte perquè els representants coneguin el desenvolupament de la sessió i puguin identificar en quin moment intervé cada membre. Es tracta que els nens i les nenes identifiquin els moments de l'acte de constitució i el significat que tenen.

Els infants es divideixen en grups, segons el tipus d'intervenció que han de fer i s'organitzen: rellegeixen el text, es reparteixen els fragments i fan un petit assaig de la seva part. Passats uns minuts, seuen als seients dels representants polítics. En un costat hi ha els representants que deixaran el Consell i, a l'altre, els representants que s'hi quedaran un any més. Tot seguit es fa un assaig general de l'acte. Es repassa tot una altra vegada, però en aquesta ocasió, a diferència de l'anterior, es fa des de l'acció, amb els continguts concrets que s'han de presentar. La dinamitzadora enumera cada un dels punts de l'acte, tal com ho farà l'alcalde, i va passant la paraula als representants. Aquests van memoritzant darrere de qui els toca intervenir, van perdent la por de parlar en públic i es van familiaritzant amb el micròfon.

Els nens i les nenes són molt conscients de la rellevància d'aquesta sessió i saben que el que passa allà és de veritat, és autèntic.

En el moment de començar l'acte, els participants es troben distribuïts per la Sala de plens de la manera següent:

- Les cadires dels regidors les ocupen els representants del Consell que marxen i els que es queden. A un costat, hi ha els representants que es queden i, a l'altre, els que marxen.
- La taula d'autoritats polítiques. En aquest espai hi ha l'alcalde, que presideix l'acte, el regidor d'Educació i els representants de les altres forces polítiques.
- A la primera i la segona fila de les cadires hi ha els nous representants que entren a formar part del Consell.
- A la resta de la sala, plena de gom a gom, hi ha els companys d'escola dels representants del Consell, els pares i altres familiars, els tutors i directors dels centres de primària, els tècnics de l'Ajuntament i els altres ciutadans.

Distribució dels participants durant la constitució a la Sala de plens. Novembre, 2004.

III. *L'acte de la constitució: moments i símbols per impulsar la participació infantil*

Aquest acte té una durada d'una hora aproximadament i hi ha diferents moments plens de significat per potenciar la participació infantil i, en concret, l'òrgan constituït amb aquest objectiu. Per descriure com es desenvolupa aquest acte hem identificat sis moments clau, que són:

1) L'alcalde inicia l'acte i dona la benvinguda als assistents

En una breu intervenció l'alcalde o el regidor d'Educació emmarca l'acte i presenta l'objectiu i el significat que té per a la ciutat.

A continuació, dona la paraula als representants que marxen que, són els encarregats de presentar la memòria.

2) Els representants del Consell informen de la feina feta

Un representant lliura a l'alcalde el document de la memòria i, a continuació, un grup llegeix les accions que han desenvolupat en el transcurs de l'any. En la memòria s'informa en detall de l'estat de l'encàrrec polític que van rebre.

Memòria del Consell d'Infants 2002 -2003

Col·laboració amb el Consell de la Dona. Carta a l'agressor

Per segon any consecutiu el Consell de la Dona ens ha demanat la col·laboració. Aquest any hem fet una carta per l'agressor demanant-li que pensi en el mal que fa a la dona i que té la possibilitat de curar-se si demana ajuda. Alguns de nosaltres vam redactar una carta, després vam fer un recull de totes les propostes. El 25 de novembre a la plaça de la Vila ho llegirem.

Sessió de treball en la fase final del procés participatiu de Sant Feliu, Ciutat en congrés

Va venir l'Óscar Rebollo i ens va agrair i felicitar pel treball fet i que havíem aportat dins de Sant Feliu Ciutat en congrés. Ens va parlar d'alguns dels temes i conclusions a què es van arribar i ens va demanar si volíem afegir alguna altra proposta. Nosaltres vam dir-li unes quantes, com per exemple, el tema dels pipans, que possessin papereres amb guants i bosses per a les coques dels gossos, una plaça on no podíem jugar a pilota...

Nit de reis de gener 2003

El dia 5 de gener al vespre vam donar la benvinguda als Reis d'Orient a Sant Feliu de Llobregat. Vam llegir la carta comunicant-los el nostre agraïment per haver assistit a aquesta nit tan màgica. Després els hi vam lliurar el nostre manifest "Els nens i nenes del Consell d'Infants ens agradaria que el Sant Feliu del 2010 fos...". Tot seguit els hi vam lliurar la clau, que simbolitzava l'entrada de totes les cases de nens i nenes de Sant Feliu.

Membres del jurat del concurs de disfresses al carnaval

El mes de febrer es va celebrar el dia de carnestoltes a la ciutat. Va ser la primera vegada que el Consell d'Infants va participar en el jurat a l'elecció de la millor comparsa de Sant Feliu. Aquest encàrrec ens el va encomanar el Departament de Cultura de l'Ajuntament.

Manifestació contra el militarisme i la guerra a l'Iraq. 13 de febrer

L'alcalde ens va demanar que participéssim en la manifestació de la guerra a l'Iraq i nosaltres vam escriure una carta, com si fóssim un infant que petia guerra imaginant-nos com era la seva vida en aquelles condicions. Vam preparar pancartes demanant que s'aturés la guerra, desitjant la pau al món i demanant que els problemes es resolguin dialogant. El nostre escrit deia:

"Acaba de sonar l'alarma, sento crits i el meu germà que plora, només sento bombes que cauen. Estic sola amb el meu germà. S'han portat a la meua mare a caps i empentes i el pare està lluitant a la guerra. Fa dos dies que no menjo i cada dia estic més dèbil. Fa estona que no sento res, agafó el meu germà i surto al carrer. Tinc fred, no sé on anar, no hi ha ningú caminant pel carrer. Tinc fred, no sé on anar, no hi ha ningú caminant pel carrer, només veig gent ferida o morta... El meu germà em pregunta què ha passat... com li explico... em poso a pensar... Miro al meu voltant i la meua ciutat està en ruïnes, em paro al mig del carrer i crido ben fort... De què serveixen les guerres? Prou guerres! Per què no podem tenir la pau al món? Volem la pau al món! No hi ha altres formes de resoldre els problemes? Provem-ho dialogant."

Es va fer una concentració a la plaça de la Vila. Allà es va llegir el nostre escrit i pancartes. Vam deixar anar globus de color blanc cap al cel. L'alcalde també va intervenir i es va llegir un fragment de la "Moció contra el militarisme i la guerra a l'Iraq".

Inauguració del "Firajoc"

El Firajoc es va celebrar el 10 de maig, i es va fer al Parc Nadal. Com a representants del Consell d'Infants vam tallar la cinta per inaugurar i vam anar prova per prova inaugurant-les al costat de les autoritats com a representants del municipi. Van fer moltes activitats com: el túnel del terror, Asterix i Obelix, inflables, Robin Hood, etc.

Presentació del Consell d'Infants en el Plenari de la Xarxa d'Atenció a la Infància.

Cinc membres del Consell van anar a explicar què és el Consell, com funcionem, com ens organitzem, què fem, de què parlem, etc. Hi va haver un debat en el que els membres del Consell van participar. Després van ser felicitats perquè ho havien fet i explicat molt bé.

Exemple de memòria presentada pel Consell en l'acte de constitució. Novembre, 2003.

Quan acaba la presentació de la memòria es dona pas a la lectura del manifest que han elaborat per al dia de la constitució. El manifest és el recull de les opinions dels infants del Consell sobre un tema que consideren que és rellevant i sobre el qual volen expressar la seva visió. Poden ser temes centrats en la ciutat o al voltant d'algun aspecte relacionat amb la infància.

Presentació de memòria del Consell. Novembre, 2002.

Els manifestos que s'han elaborat durant aquest període són els següents:

- 2001 Manifest de solidaritat del Consell d'Infants amb motiu del Dia Universal dels Drets dels Infants.
- 2002 Als nens i les nenes del Consell d'Infants ens agradaria que el Sant Feliu del 2010 fos...
- 2003 Els nens i les nenes del Consell d'Infants creiem que ser infants i adolescents en la societat d'avui vol dir...
- 2004 Manifest del Consell d'Infants sobre com convivim entre nosaltres.

3) S'agraeix al Consell la feina feta i es lliura un obsequi als representants que marxen

Una vegada els representants del Consell han presentant la feina feta, és el moment perquè els representants polítics prenguin la paraula i valorin el treball. En algunes ocasions, com es mostra en el quadre següent, en la seva intervenció, l'alcalde analitza què ha suposat la participació del Consell i les transformacions que s'han dut a terme a partir de la seva feina. També és el moment d'informar el Consell sobre les demandes que han sol·licitat o de comentar quines actuacions s'han dut a terme a partir de l'informe que el Consell va presentar en relació amb l'encàrrec polític de l'any anterior. Diguem que l'Ajuntament també ha de retre compte del que ha fet a partir de les propostes dels infants.

«Bé, moltes gràcies. Els nens i les nenes del Consell d'Infants fan entrega a l'Ajuntament d'aquesta memòria en la qual es recull el que han treballat durant el curs 2001/02. Jo, la veritat és que estic absolutament satisfet, en nom de la ciutat, del treball que ha fet el Consell d'Infants. Un treball connectat absolutament amb el que és la dinàmica de l'escola, però també amb el que és la dinàmica de la ciutat. En els moments més importants de la vida de la ciutat, els nens i les nenes no únicament són objecte, sinó que són subjectes, són ciutadans que participen, que fan propostes i que, a més, fan quelcom importantíssim: construeixen la ciutat i construeixen la ciutadania.

»Jo estic ben convençut que, entre els nens i les nenes que hi ha a la sala, segurament d'aquí molts pocs anys alguns estaran treballant per a la seva ciutat. Això és fer democràcia de base, és fer democràcia de ciutat. Ells han estat capaços d'intervenir amb tota la responsabilitat, amb eficàcia i, sobretot, amb molta, molta responsabilitat amb projectes de ciutat que a vegades es pensa, o pensem, que són per a la gent gran. Els judicis del Consell d'Infants en el projecte de la Rambla i del carrer Joan Maragall o la seva participació en el "Sant Feliu, ciutat de congrés" demostren que avui tenim una joventut, al marge del que diuen altres, que creix molt més segura, molt més lliure, que sap defensar els valors i que segurament construirà una ciutat molt millor de la que teníem. I això ens anima moltíssim.

»Avui hem rebut una memòria. Han presentat una memòria que l'han feta ells i han expressat el que han treballat. Qui no reconeix aquesta feina, evidentment no sap el

que és avui dia fer una tasca pedagògica per a la ciutat. Aquests nens i aquestes nenes que formen part del Consell d'Infants, escollits pels seus companys i per les seves companyes, realment han fet un esforç importantíssim perquè Sant Feliu sigui una ciutat millor.

»Jo, en nom de la ciutat, penso que estem obligats a ser agraïts amb aquells que treballen per a la ciutat. I volia fer un petit obsequi per a tots aquells nens i nenes, nois i noies, que heu estat formant part d'aquest Consell. Us farem dos obsequis molt senzills. Un és una fotografia del dia que us vau constituir en Consell d'Infants de la ciutat i l'altre és el símbol de la nostra ciutat, una rosa. Penso que és el millor que la ciutat us pot oferir per agrair aquest servei que heu fet durant dos anys per a tots nosaltres. Moltes gràcies.»

Paraules que va dirigir l'alcalde en rebre la feina feta del Consell d'Infants. Novembre, 2002.

Una vegada l'alcalde ha adreçat les paraules al Consell analitzant el que ha suposat la seva feina per a la ciutat i com aquesta va millorant a partir de les seves aportacions com a ciutadans, és el moment d'anar preparant el relleu de la meitat del Consell. Per això, com a mostra de l'agraïment per la feina feta, es lliura un obsequi a aquells representants que han d'abandonar el Consell, tal com hem pogut llegir a la intervenció de l'alcalde.

Moment en què l'alcalde lliura l'obsequi als representants que surten. Novembre, 2004.

Després de l'agraïment per part de l'alcalde, els companys del Consell que han compartit un any de treball amb els representants que marxen els dediquen unes paraules. A continuació, reproduïm un d'aquests agraïments:

«Els nens i les nenes que encara ens quedem al Consell d'Infants volem agrair a tots els membres que marxen que hagin estat molt bons representants i que hagin ajudat molt a la ciutat durant aquests dos anys que han estat en el Consell. I, sobretot, volem agrair-los que hagin sigut tan bons companys i amics.» (Novembre, 2003)

4) Moment del relleu de la meitat del Consell i constitució del nou Consell

La tècnica d'Infància explica al públic assistent quin sentit i significat té la renovació del Consell i com s'aniran cridant, d'un en un, els nous membres d'aquest òrgan. Aquests, abans d'ocupar el seu lloc, rebran dos elements que simbolitzen el compromís amb la ciutat. Aquests elements són:

- *La carpeta del Consell.* Els representants que marxen lliuren als que entren la carpeta, que és un element que simbolitza que, a partir d'ara, són ells els que han de treballar per a la ciutat. Amb aquest gest, els membres que se'n van traspassen als nous representants la responsabilitat de donar continuïtat a la feina feta i els cedeixen el lloc. En la carpeta hi ha els principals documents elaborats pel Consell (actes, memòries anteriors, informes presents...), una llibreta, un portafolis per classificar les actes i les convocatòries i un bolígraf.
- *La identificació com a membre del Consell.* A continuació, el regidor d'Educació o l'alcalde posa als nous representants la identificació del Consell. És l'element que formalitza que formen part d'aquest òrgan de participació per millorar la seva ciutat.

Amb la col·laboració d'alguns membres del Consell es van cridant els nous membres. Un representant que marxa els espera, els dona la carpeta i els acompanya fins al regidor, que els posa la identificació del Consell.

Traspàs de responsabilitats i lliurament d'identificació com a membre del Consell. Novembre, 2004.

Un cop s'ha fet el traspàs, els nous membres ocupen els seus llocs com a representants del Consell. Tot seguit, uns representants del Consell antic llegeixen unes paraules de benvinguda als nous membres:

«Benvolguts nous membres del Consell d'Infants de Sant Feliu de Llobregat, estem molt contents de saber que hi ha gent que vol seguir tirant endavant el Consell i fent que funcioni.

»Estem molt entusiasmats amb la vostra entrada en el Consell i esperem que us ho passeu molt bé i ens agradaria que fóssiu els nostres amics i ens ajudéssiu a aportar noves propostes per millorar Sant Feliu.

»Ja sabeu que, perquè el Consell funcioni, cal participar-hi, assistir-hi, col·laborar-hi...

»Amb el vostre ajut volem que Sant Feliu millori amb vista als infants. Gràcies als nens i les nenes de l'antic Consell hem fet millores a la nostra ciutat. Si us hi fixeu, tenim parcs, biblioteca, piscines, carril bici...

»Encara ens falta una cosa molt important: que els adults, de mica en mica, canviïn de mentalitat i s'adonin que els nens i les nenes som persones i també tenim drets.

BENVINGUTS AL CONSELL D'INFANTS»

Seguidament l'alcalde pren la paraula i dona per constituït oficialment el nou Consell d'Infants.

5) L'alcalde formalitza l'encàrrec polític per al Consell

Una vegada constituït el nou Consell, l'alcalde, en nom del consistori, anima els representants a continuar amb la feina del Consell i els comunica l'encàrrec polític que hauran de treballar durant l'any següent. Els encàrrecs polítics que s'ha fet al Consell d'Infants durant aquest període són:

2000	Revisió de l'estudi sobre els espais de joc.
2001/02	Projecte dels itineraris escolars.
2003/04	Projecte els espais de lleure i d'oci per als infants i adolescents.

Aquest moment també suposa la renovació del compromís per part de l'equip de govern de continuar comptant amb les aportacions del Consell per transformar la ciutat, ja sigui mitjançant l'encàrrec polític o mitjançant una altra via de participació. Per acabar, l'alcalde convida oficialment els representants del Consell a donar la benvinguda als Reis de l'Orient en nom dels infants de Sant Feliu i a lliurar-los la clau de la ciutat.

6) Clausura de l'acte

Ha arribat el moment de clausurar l'acte. L'alcalde agraeix l'assistència de tothom i els convida a la festa a la plaça. L'acte es dona per acabat. Un representant fa extensiva la participació i, en nom del Consell, agraeix a les colles la seva participació en la festa del Dia Universal dels Drets dels Infants.

Mentre el públic baixa a la festa, els membres del Consell es fan les fotos de rigor.

Fotografia del Consell després de l'acte de constitució. Novembre, 2003.

■ 5.2.2. En la primera sessió ens coneixem i redefinim el projecte que compartim

Després de l'acte de constitució, el nou Consell s'ha de reunir per poder establir les bases de continuïtat a la feina que s'estava fent. Però, perquè això sigui possible, és necessari afavorir un espai per al coneixement mutu, per generar un clima de treball que afavoreixi la definició d'un projecte conjunt des de l'acció compromesa.

Al principi, qualsevol grup necessita un temps per formar-se i perquè s'estableixin les bases per actuar conjuntament. Durant aquest primer període s'estableix una part important del futur del grup.

L'equip dinamitzador es va adonar que el grup es caracteritzava per alguns trets específics que calia tenir en compte a l'hora de dinamitzar-lo i potenciar-ne una formació sòlida:

- Es tractava de 22 nens i nenes que havien decidit lliurament presentar-se com a representants del Consell i que havien estat escollits pels seus companys.

- La meitat del grup havia estat elegida recentment i els membres estaven molt neguitosos perquè no coneixien quasi ningú i perquè no sabien gaire bé en què consisteix el Consell. Aquest grup l'anomenarem, en aquest punt, «novell».
- L'altra meitat estava formada per nens i nenes que feia un any que formaven part del Consell; es coneixien entre ells i tenien incorporada una manera de treballar. També coneixien els diversos temes que havia abordat el Consell i tenien la visió del que passa al llarg de les deu sessions de treball. Aquest grup el denominarem «expert».

En relació amb aquest grup d'experts hem de dir que per a ells l'inici d'aquest segon període va ser significatiu. Havien deixat de ser els més petits del grup. Havien canviat de paper, es veien més grans en relació amb els nous. Eren conscients que en aquest curs que començava per al Consell ells eren els referents per als seus companys perquè tenien més experiència. Però, a la vegada, hem de reconèixer que era un grup que sabia posar-se a la pell dels novells, ja que només feia un any que es trobava en aquesta situació i els infants recordaven perfectament com se sentien i com els companys experts, coneixedors del funcionament del Consell, els havien ajudat i acompanyat en la seva incorporació.

L'equip dinamitzador, a l'hora de reflexionar al voltant de les intencionalitats educatives d'aquestes sessions, es va proposar els reptes següents: acollir els representants novells i sensibilitzar els representants experts de la responsabilitat que tenen de traspassar els mecanismes de participació als seus companys.

Aquesta primera sessió d'aquest segon període va tenir algunes modificacions significatives, fruit de la deliberació conjunta que manteníem les dues dinamitzadores en l'inici de cada consell nou. Si hem d'assenyalar les transformacions que es van produir, en destacariem dues:

- *Prioritzar la formació del grup sobre el tractament de temes que cal treballar.* L'equip dinamitzador es va adonar que el primer dia no podia ser com la resta de les sessions. No podia ser que les infants, només arribar, comencessin a debatre i a opinar sobre algun aspecte. L'equip es va adonar que els preparava l'escenari per treballar sobre temes de la ciutat, però sense preocupar-se de qui eren i per què havien decidit formar part del Consell. El gener del 2001, es va decidir fer una sessió diferent, en què es potenciés el descobriment de l'altre i la formació d'un grup que té un objectiu compartit.
- *Redefinir algunes qüestions clau: què és el Consell d'Infants? Com funciona? Quins temes treballa?* Un segon aspecte que també es va considerar necessari i facilitador de la formació del grup va ser la revisió de què significava per als infants ser representants del Consell i quin era la finalitat d'aquest òrgan de participació en la ciutat. Aquest espai de reflexió en veu alta sobre què és el Consell, què significa per a cada infant ser representant del Consell

i en què consisteix aquest compromís, entre altres qüestions, permetia que els representants novells i experts compartissin la seva representació d'aquests aspectes i que establissin un significat compartit des del poder de fer coses junts.

Hem de dir que la gran transformació va ser la incorporació de jocs perquè es coneguessin entre ells i intercanviessin experiències. Els jocs que es van incorporar van ser: la cadena de noms, qui és el meu veí?, el de les cadires, endevinar qui és qui...

La introducció d'aquestes activitats lúdiques va suposar l'aproximació i el contacte entre els representants de manera natural i espontània. Tots deixaven de banda la vergonya i les pors. Per al funcionament del grup era com màgic, ja que s'aconseguia evitar que els novells estiguessin en un costat de la taula i els experts, en un altre. A més, s'intentava que nen i nenes es barreguessin. A part de tot el que hem comentat, es va aconseguir que els novells es relaxessin i deixessin de desviar la mirada per por a ser preguntats. Després d'uns 40 minuts, ens posàvem en rotllana i les cares d'uns i altres havien canviat. Era el moment d'introduir altres aspectes relacionats amb el Consell i amb la feina que aquest desenvolupa a la ciutat.

Per a l'equip dinamitzador, va ser una gran sorpresa adonar-se dels efectes positius que tenien sobre el grup aquests moments de joc, ja que s'aconseguia el contacte físic i era inevitable l'intercanvi entre representants.

A continuació, reproduïm el relat de com es desenvolupava aquesta primera sessió en el Consell d'Infants (desembre, 2004):

«Ens trobem tots a la porta de l'Ateneu. Els experts van a buscar el berenar i els novells estan al costat de la seva mare o del seu pare, que els han acompanyat, o, si han vingut sols, estan recolzats a la paret. En la majoria dels casos són els adults els que trenquen el gel preguntant a quina hora acabarem o a quina hora els hauran de venir a buscar. Les dinamitzadores ens anem aproximant a cada un dels infants per convidar-los a pujar.

»Una vegada a la sala del Consell, els experts comencen a organitzar-la i els novells s'asseuen o es queden en algun dels racons.

»Estem tots al voltant de la taula de treball. Tots han portat la seva carpeta de feina i gairebé tots els novells porten la identificació del Consell amb el seu nom. En aquest moment, els donem la benvinguda i fem una breu presentació en què es posa un èmfasi especial al primer dia de feina i a la importància que té per a la ciutat de Sant Feliu la feina que fa el Consell d'Infants. És el moment de llençar una primera pregunta facilitadora amb l'objectiu de provocar l'intercanvi: "Què necessitem per poder treballar?" Els nens i les nenes van dient alguns elements importants per poder treballar: "Llapis i paper", "respectar els companys i escoltar-nos", "no jugar entre nosaltres"... I tornem a formular la pregunta... "Tot el que heu dit és necessari per poder treballar, però què és el més important per poder fer coses junts?" I, a partir d'aquesta reformulació,

centren més les seves aportacions, entre les quals sempre n'hi ha alguna com: "Conèixer-nos, cal que ens coneguem".

»I, a partir d'aquí, els proposem jugar per facilitar que es coneguin. Un dels primers jocs que fem és el joc "qui és el meu veí?". Aquest joc consisteix a presentar el veí que tenim al nostre costat. En parelles es fan una breu entrevista per, posteriorment, poder presentar en veu alta el company. L'única condició que els posem és que no poden estar junts nens i nenes que es coneguin, s'han de barrejar. Tenen uns cinc minuts. A continuació, en gran grup van presentant el seu company... Les dinamitzadores, els anem fent l'entrada: "Moltes gràcies, Marta; ara, Sandra, qui és el teu veí?"... Quan el nen o la nena ha fet la presentació introduïm alguna pregunta: "Omar, vols afegir alguna cosa més?". Normalment diuen que no, que ho ha dit tot i passem al següent. Si es tracta d'un membre novell li preguntem: "Què et va agradar més del dia de la constitució?" o "què és el que et va agradar del projecte de participació a les escoles?". En cas que sigui un representant expert, li demanem que ens expliqui què li va agradar més del treball del Consell o alguna altra cosa associada amb aquest òrgan. I així continuem fins que tots són presentats i tots presenten algun company. Mentre es presenten, les dinamitzadores anem apuntant algunes de les afeccions per donar pas a la segona part del joc, que consisteix a dir-los una característica que ha sortit i que ells recordin a quin membre està associada. En aquesta part, hem de garantir que tots els infants s'esmenten per igual.

»Aquest joc ens permet conèixer els noms dels representants i alguna afecció, però també és un primer moment per convidar-los a parlar d'alguna cosa que els ha estat significativa en relació amb el Consell.

»Per canviar de dinàmica, ens aixequem, i al marge de les taules, els demanem que s'ordenin de més gran a més petit tenint en compte quan van néixer, però sense parlar. Fan mímica, vocalitzen sense emetre sons, riuen, de tant en tant s'escapa alguna paraula..., però al final estan ordenats. I passem a comprovar si ho han fet bé: nosaltres diem els noms i ells la data de naixement, fins que ens assegurem que estan ben col·locats. A continuació, proposem un altre joc amb pilota. Ens l'anem passant i anem dient els noms dels companys. Quan hem acabat aquest joc, tornem a la taula i els demanem que seguim al costat d'algun nen o d'alguna nena que coneguin poc.

»I l'últim joc que introduïm, que a més ens demanen any rere any, és el de fer "la cadena de noms".

»Segons el grup i el clima que es genera, introduïm algun altre tipus de joc.

»Després de tota aquesta estona de diversió, passem al berenar i recuperem la sessió al cap de 15 minuts per entrar en la segona part de la primera reunió. Per separar l'espai de diversió i centrar l'atenció, els demanem la màxima atenció per poder començar a treballar. La segona part comença amb alguna cosa com:

«A veure, els representants que fa un any estàveu aquí asseguts per primera vegada, què recordeu d'aquell dia?» «Uf, estàvem callats i ens miràvem.» «Sí, jo recordo que vam fer jocs per conèixer-nos...» «Sí, nosaltres, que érem nous, érem molt tímids i els vells, que ja feia dos anys que hi eren, no paraven...» «I, per als que és la vostra primera vegada, com us sentiu? Us sentiu igual? Us passa això mateix?» «Sí... no sabem què serà.» «Em fa la sensació que tothom es coneix menys jo.» [...]

Entre els representants novells hi ha una nena. El seu germà va formar part del primer Consell d'Infants ara fa vuit anys i li preguntem: «Què t'ha explicat el teu germà del Consell?». «Que al principi tens vergonya, però que, després, a poc a poc, fas amics i coneixes nens nous, i entre tots ho fem tot.»

Fragment del diari de la primera sessió del Consell. Desembre, 2004.

»La finalitat d'aquesta intervenció és precisament adonar-se que el primer dia de qualsevol grup tots se senten una mica estranys i tenen vergonya, que el que els passa és normal, que també els ha passat als altres infants. Aquest element també permet reforçar la idea que amb l'ajuda dels altres companys sabran com funciona el Consell d'Infants.

»Així, a continuació, passem a recordar els aspectes següents: què és el Consell d'Infants i quan es reuneix.

»En aquest punt, a partir del dia de la setmana que veiem que els va millor tenir les reunions (normalment són els divendres), les dinamitzadores preparem un calendari perquè tinguin present quin dia ens reunirem. Amb tot, ells ja saben que sempre ens reunim el primer divendres de mes.

»Els en repartim dues còpies una perquè la portin sempre a la carpeta i una altra perquè la donin als pares. Moltes famílies ens ho han agraït i ho han posat a la porta de la nevera, amb altres informacions.

»Quant al tema del calendari, presentem dos documents que ens ajuden a preparar les reunions del Consell: la carta de convocatòria i l'acta de l'última reunió.

»A continuació, passem la llista d'assistència perquè signin.

»En la tercera part de la sessió, abordem un dels temes en què el Consell col·labora i que forma part de les activitats que han quedat instaurades: la participació del Consell en la nit de Reis.

 Calendari de reunions Consell d'Infants	
12 Desembre	
9 Gener	
6 Febrer	
27 Febrer	
Abril	
1 Maig	
29 Maig	
12 Juny	
18 Setembre	
2 Octubre	
6 Novembre	

Aquest és el calendari de reunions del Consell d'Infants. Si algun dia no rebreu la carta de convocatòria, ens trobareu igualment al Palau Folguera a les 17.00h. En cas de què hi hagi algun canvi us avisarem amb temps. Si algun d'aquests dies no podeu venir tropeu el 9384441 (juntes)

»Uns representants del Consell donen la benvinguda als Reis juntament amb l'alcalde i els nens i nenes experts van en una de les carrosses, llançant caramels. La dinamitzadora vinculada a l'Ajuntament els informa sobre aquesta activitat. Un dels aspectes que més s'ha d'aclarir és que fa temps va quedar instaurat que serien els representants que iniciaven el segon any els que anirien a la carrossa. Es donen les indicacions pertinents: quan han d'anar a buscar el vestit? A quina hora es trobaran el dia cinc de gener?... I, ara, queda veure quins quatre representants donen la benvinguda a l'Ajuntament. Aquest grupet de quatre està format per dos membres antics i per dos de nous. Se'ls explica una mica l'acte abans que ells decideixin qui hi participarà.

»Aquest final de reunió és molt important, ja que si bé per ser la primera sessió de treball creiem que no és gaire pertinent posar-nos a treballar al 100 %, sí que es tracta d'una acció força organitzada, en què els infants participen en representació del Consell en un acte ple de simbolismes, en què dirigeixen unes paraules als Reis i els lliuren el manifest del Consell d'Infants, ens fa la sensació que els nens i les nenes es van fent a la idea que s'ho passaran bé i alhora que faran coses importants per a la ciutat.»

D'aquesta manera, finalitza la primera sessió del Consell, que té la finalitat principal de potenciar el coneixement entre els membres del Consell nou per poder establir les bases per constituir-se com a grup i treballar en un projecte compartit: la ciutat de Sant Feliu.

■ 5.2.3. Comencem a treballar organitzant-nos i planificant la feina: traspàs de rituals i formes de participació

La segona sessió suposa fer un pas més per potenciar el treball del Consell com a òrgan de participació infantil a la ciutat. Si en la primera sessió hi havia la finalitat educativa de potenciar el coneixement mutu entre els membres del Consell, en aquesta segona sessió el que es pretén és introduir com es treballa en el marc d'aquest òrgan, té la finalitat de redefinir i consensuar els elements que intervenen en la feina del Consell. Un altre cop, els membres experts tenen un paper rellevant a l'hora de traspasar els rituals i els procediments més significatius. Seria convenient fer constar que, en la dinàmica del Consell, hi ha mecanismes que els experts poden explicitar i expressar en paraules, però n'hi ha d'altres, de caràcter més implícit, que els novells adquireixen per imitació.

L'arribada dels representants a aquesta segona sessió ja té un altre to. Tothom ja es coneix, encara que no sempre es recorden del nom de tots els companys, i tothom sap que anirà aprenent i descobrint com treballa el Consell a la seva ciutat.

Una vegada a la sala, novells i experts posen les cadires al voltant de la taula i xerren entre ells. Dins de la dinàmica de fer junts, hi ha elements del funcionament que es traspassen dels uns als altres per imitació.

Aquesta sessió s'organitza en quatre parts, que són:

1) Recordem els noms dels companys i algunes de les seves característiques

Aquesta primera part, molt més curta que la de la sessió anterior, està centrada en un joc per reforçar que saben els noms de tots els companys i per això repetim el joc dels noms encadenats.

2) Reforcem el paper dels infants a la ciutat

En un segon moment, passem a potenciar que els nens i les nenes defineixin quin és el seu paper en el Consell i a la ciutat. Per treballar-ho, ho fem a partir de l'activitat del «mirall».

«Mireu, ara us demano la màxima atenció perquè en aquesta capsa s'amaga el secret per poder treballar en el Consell. Us aniré passant la capsa perquè pugueu descobrir què és el més important per treballar en el Consell d'Infants. Ara, tancarem tots els ulls i aniré d'un en un passant la capsa perquè descobriu quina és aquesta fórmula màgica que farà que el Consell d'Infants treballi de valent per a la seva ciutat. Després d'haver mirat dins la capsa, tornareu a tancar els ulls i pensareu en aquest secret màgic. D'acord?, algú té alguna pregunta?» Sempre hi ha alguna qüestió que aprofitem per aclarir la proposta que es fa. «Ara tots i totes tenim els ulls tancats i és molt important que guardem silenci fins que us avisi.» (Fragment del diari de la segona sessió del Consell. Gener, 2004.)

Anem passant un per un i, tal com hem quedat, sense fer cap soroll van obrint els ulls, miren dins la capsa i, amb cara de sorpresa, tornen a tancar els ulls. Quan tots els infants l'han vist,

«[...] després de passar pels 22, obren els ulls i triguen uns segons a adaptar-se a la llum... «Què és el més important per participar a la ciutat?» Comença en Ferran, un dels nous: «Nosaltres, perquè des del que fem tots junts podrem millorar la ciutat...». «Què més heu trobat?» «Nosaltres també, perquè diem allò que cal millorar de la ciutat» «Molt bé... Què més?» «Nosaltres perquè donem la nostra opinió sobre algunes coses...» «Algú creu que hi ha algun altre secret?» «No, jo també nosaltres, perquè si no fos així no es diria Consell d'Infants...» (Fragment de diari de la segona sessió del Consell. Gener, 2004.)

Aquesta activitat té la finalitat de reforçar l'autoestima dels infants com a ciutadans que es troben per fer coses per a la seva ciutat. Els nens i les nenes han de ser conscients que el seu protagonisme és actiu i real, que la seva veu i les seves propostes serveixen per poder transformar la ciutat i fer-la millor per a

tothom. A partir d'aquesta activitat, s'adonen que sense el seu compromís i la seva implicació no seria possible treballar i fer coses.

Aprofitem per aclarir quina és la funció de les dues dinamitzadores en el Consell. I en aquest aclariment, un altre cop els representants experts són els encarregats de presentar el nostre paper en el Consell: «L'Anna i l'Àngels ens ajuden a organitzar-nos», «ens acompanyen i ens ajuden en el Consell», «són les encarregades de portar a l'alcalde o a altres persones les nostres propostes i opinions...». I aquí afegim que els adults no poden decidir en el Consell, que només poden ajudar-los i informar-los del que necessiten, i que els que realment prenen les decisions en el Consell són els nens i les nenes representants.

3) Com ens organitzem? Com treballem en el Consell?

És el moment de la introducció dels grups de treball i del procés de la seva formació. Per iniciar aquest debat, introduïm una pregunta facilitadora: «Què necessitem per organitzar-nos?».

Els experts presenten els grups de treball que hi havia al Consell anterior i van definint per què serveixen i com funcionen. Els grups que hi ha són: grup de direcció de reunió, grup de redacció de l'acta, grup d'organització de la sala, grup del berenar i grup de reforç. Quan s'han presentant tots i s'ha vist si continuen sent actuals o necessiten alguna transformació, es passa a formar els nous grups i a repartir-los en el calendari de sessions. Tothom pren nota del que cal fer en cada sessió, encara que en l'acta també es recollirà. A partir d'aquest moment, els grups de treball comencen a funcionar i hi ha un grup que dirigeix la reunió, un altre que pren nota del que es comenta.

A continuació, es presenta la bústia del Consell i el lloc web com dos mecanismes que permeten estendre la participació entre altres infants de la ciutat i al voltant dels quals el Consell organitza part de la seva feina. També, s'esmenta la funció que, com a representants del Consell, tenen en relació amb els seus companys de classe: els han d'informar dels temes que es treballen i de les decisions que es prenen i han de recollir els seus suggeriments.

Una vegada tanquem aquest punt, que intentem que sigui a la meitat de la sessió, ens disposem a berenar i a trencar per uns minuts l'atenció i el treball. Per als nens i les nenes és un moment agradable per parlar d'altres coses o simplement berenar. Mentre berenen, una de les dinamitzadores i el grup que serà per primera vegada el responsable de dirigir la reunió preparen els temes que s'han de tractar. Encara que no és possible establir quins són, hi ha dos temes que, per cronologia, acostumen a sortir: la valoració de com va anar la participació del Consell en la nit de Reis i l'encàrrec polític que ha rebut el Consell d'Infants.

4) Entrem en matèria i en els continguts de treball

La segona part de la reunió la condueix principalment el grup de direcció, que proposa els temes i dóna la paraula als companys. Les dinamitzadores van

incorporant qüestions que faciliten la reflexió i l'elaboració d'opinions. En aquest moment, la funció de les dinamitzadores és reforçar el paper del grup de direcció i donar-li suport, ja que és un dels càrrecs més difícils i sobre el qual introduïm més elements procedimentals.

La finalitat d'aquesta sessió és establir les condicions per treballar encara que només siguin uns mínims, ja que serà en les sessions següents en què realment els nens i les nenes incorporaran els elements per participar i ho faran amb l'ajuda dels companys i a mesura que vagin participant i implicant-se en la dinàmica del Consell.

Els mecanismes principals per participar s'introdueixen mitjançant l'ús de la paraula i l'acció compromesa en la construcció de la ciutat, però a partir del seu ús s'aniran formant i consolidant. Considerem que, tot i que el Consell té la finalitat d'aportar a la ciutat elements que la facin més propera a tothom, és necessari potenciar les competències i els procediments per a la participació perquè puguin abordar els temes de la ciutat.

■ 5.2.4. El treball del Consell a partir d'una proposta o denúncia que li arriba: anàlisi, desenvolupament, seguiment i transformació

Anteriorment, hem assenyalat que la majoria dels continguts que treballa el Consell són proposats pels mateixos representants o per altres infants que els fan arribar al Consell com a queixa o suggeriment. A continuació, presentarem la feina que desenvolupa el Consell a partir d'un tema proposat per un dels seus membres, és a dir, com evoluciona des que es planteja en una sessió fins que es dona per tancat.

El tema que hem escollit per exemplificar aquesta feina va tenir molta repercussió en el Consell, ja que va obrir diverses estructures de participació, i va tenir força transcendència pública. En l'àmbit intern, entre l'equip dinamitzador i el Consell, l'anomenem «el tema de l'ascensor».

En la sessió del Consell d'Infants del gener del 2000, en el torn obert de paraules, un nen va plantejar una qüestió que el preocupava perquè creia que no era justa i que hi podia haver altres infants que pensessin com ell. La qüestió que va plantejar era la següent:

«Resulta que visc en un sisè pis i, quan arribo de l'escola amb la cartera plena de llibres, he de pujar a peu perquè no puc utilitzar l'ascensor ja que hi ha una placa que prohibeix als menors de catorze anys de pujar-hi sols. Els meus pares estan treballant i alguns veïns, quan els demano que m'ajudin, diuen que tenen pressa. En canvi, quan veuen que uso l'ascensor, em criden l'atenció. M'agradaria saber per què els nens i les nenes no podem pujar sols als ascensors.» (Relat de la presentació del tema per part de l'infant. Gener, 2000.)

El Consell va estar parlant sobre el tema i tots els infants coincidien que era una demanda prou important per poder treballar-la i saber quins eren els motius pels quals es prohibia als menors de catorze anys pujar sols amb l'ascensor. La dinamitzadora va recollir la petició i es va comprometre a fer les consultes necessàries entre els tècnics de l'Ajuntament per veure quina explicació tenia i si era un tema que es pogués solucionar.

I així es va fer. Internament es va mirar d'esbrinar quin departament de l'Ajuntament tenia competència per donar resposta a aquesta petició i posteriorment informar el Consell.

Les gestions que va fer la dinamitzadora van portar-la a trucar al Departament d'Indústria i Consum de la Generalitat. Després de parlar amb diverses persones, n'hi va haver una que en va prendre nota per fer les consultes pertinents. Al cap d'uns dies, li van comunicar que no hi havia cap normativa que prohibís que els infants poguessin sols amb els ascensors. El Departament va recomanar al Consell que escrivís la seva reivindicació a l'adjunt al Síndic de Greuges perquè aquest prengués les accions oportunes per estudiar la consulta dels infants.

En la sessió següent, un dels dinamitzadors va informar el Consell sobre les gestions i es va fer constar en l'acta. Seguidament recollim aquest fragment de l'acta:

Tercer punt: informacions diverses

«El Josep M. informa de les gestions que s'han fet arran de la queixa que va plantejar el Daniel José sobre el tema de la prohibició de pujar amb els ascensors que tenen els menors de catorze anys. S'ha parlat amb el Departament d'Indústria i Consum de la Generalitat i ens ha comunicat que no hi ha cap normativa sobre això, que aquesta prohibició és cosa dels fabricants dels aparells per guardar-se les espatlles en cas d'accident.

»El Josep M. proposa fer arribar aquesta queixa a l'adjunt al Síndic de Greuges de Catalunya, ja que és un tema que sobrepassa la competència municipal.

»A continuació, explica qui és l'adjunt al Síndic de Greuges. Jordi Cots és l'adjunt al Síndic de Greuges de Catalunya per als temes relacionats amb la infància. Aquesta persona té la potestat de poder intervenir en totes les reclamacions que els ciutadans i les ciutadanes, en aquest cas menors de divuit anys, fan respecte a temes de l'Administració pública i també a actituds de les empreses privades que afecten la convivència col·lectiva.

»L'Àngels comenta que el dia 16 de febrer Jordi Cots ha de venir a Sant Feliu de Llobregat a presentar el *Quadern de suport a la criança i educació*. Una representació del Consell d'Infants es podria entrevistar amb ell per fer-li arribar la queixa respecte d'aquest tema i d'altres que puguin sortir. Tothom hi està d'acord i tots els infants que hi puguin assistir es trobaran el dia 16 a l'Ajuntament. S'acorda que es trucarà als membres per concretar l'hora de l'entrevista.» (Fragment de l'acta del Consell d'Infants. Febrer, 2000.)

Hi va haver un grupet de membres del Consell que van assistir a l'acte en què participava l'adjunt al Síndic de Greuges. Aquest els va escoltar i es va comprometre a tractar el tema. Tal com va recomanar el Departament d'Indústria, Cots els va demanar que li enviessin una carta per poder tramitar el tema. També els va informar

sobre com seria el procés que seguiria la seva petició i els va demanar paciència, ja que seria un tràmit llarg, però que rebrien resposta. Va ser una entrevista molt breu durant la qual l'adjunt es va interessar per la seva feina i els va demanar poder tenir una reunió amb tot el Consell.

En la sessió següent, l'abril del 2000, els infants van redactar la carta que s'havia d'enviar al Síndic de Greuges. A continuació, es reproduïx la carta que van escriure:

Sr. Jordi Cots

Adjunt al Síndic de Greuges

Els sotasignants, com a representants del Consell d'Infants de Sant Feliu de Llobregat, li fem arribar aquesta queixa, ja que pensem que és un problema que afecta els nens i les nenes de tot Catalunya.

Ens trobem que en tots els ascensors dels edificis, particulars i públics, hi ha una placa que diu que està prohibit que els menors de catorze anys, si no van acompanyats d'un adult, els utilitzin.

Nosaltres pensem que els ascensors són uns aparells que no s'utilitzen per capritx. Actualment els nens i les nenes anem molt carregats amb els llibres de l'escola i tot sovint hem d'ajudar els nostres pares a fer encàrrecs o a comprar. Creiem que la majoria dels nens i les nenes de deu i onze anys som prou responsables per poder utilitzar un ascensor, si aquest té totes les normes de seguretat necessàries.

Hem consultat el Departament d'Indústria de la Generalitat i ens han dit que no hi ha cap norma que prohibeixi l'ús dels ascensors i que és una norma que han posat els fabricants o instal·ladors dels ascensors, segurament per evitar possibles responsabilitats.

Per tot això li presentem aquest escrit i li demanem que, com a adjunt al Síndic de Greuges per als temes de la infància, faci les gestions oportunes per defensar els drets que tenim els infants a gaudir dels avenços tecnològics en igualtat de condicions que els adults.

Sant Feliu de Llobregat, 22 de març del 2000

Alexandra Gutiérrez Llopart

Carles Alcaraz Lara

Després de gairebé un any i mig, el Consell d'Infants va rebre una carta del Síndic de Greuges en què es responia sobre el tema de l'ascensor. En la carta s'explicava amb tots els detalls per què no era vigent la prohibició segons la qual els infants no poden pujar sols als ascensors i també s'informava que el Departament d'Indústria i Comerç prendria mesures per garantir que es traguessin les plaques de prohibició dels ascensors. A continuació, es reproduïx aquesta carta:

SÍNDIC DE GREUGES DE CATALUNYA

JU/Lb
N/Exp. 1007/00

Srs.
Alexandra Gutiérrez Llopart
Carles Alcaraz Lara
Consell d'Infants de
Sant Feliu de Llobregat
C/ de Dalt, 17
08830 SANT FELIU DE LLOBREGAT
(Baix Llobregat)

27 JUNY 2001

Registre Entrada
Registre Sortida **5430**

Barcelona, 26 de juny de 2001

Benvolguts nois i noies.

Heu rebut l'informe del Departament d'Indústria, Comerç i Turisme, que havien demanat a conseqüència de la petició que ens havíeu fet. A continuació us fem un resum del detallat escrit que ens ha trambé aquest departament. És d'un gran interès, i seria bo que el comentéssiu amb el nostre Adjunt per a la defensa dels drets dels infants, senyor Jordi Cots, al qual ja coneixeu.

El fet que en els ascensors dels edificis, tant particulars com públics, hi hagi un rètol on es prohibeixi el seu ús als nois que tinguin menys de catorze anys si no van acompanyats d'un adult és un criteri de seguretat heretat d'un reglament de l'any 1976, que obligava els ascensors sense portes de cabina a portar un placa on hi deia "Precaució".

L'obligació de col·locar aquesta placa es justificava pel risc que corrien els infants si s'acostaven a l'entrada de l'ascensor, ja que aquest circulava sense portes de cabina i això facilitava que infants i adults poguessin tocar amb les mans i peus la paret del fossar mentre l'aparell es desplaçava.

Aquesta placa es referia als infants, però no feia cap referència als "menors de catorze anys".

Això no obstant, els fabricants i instal·ladors d'ascensors van editar una placa de dimensions semblants a la que ara reglamentària on s'indicava, a més, que "es prohibia el seu ús als menors de catorze anys si no anaven acompanyats d'un adult". Aquesta placa es col·locava al costat de la placa reglamentària o en lloc d'aquesta.

Josep Asensio Cerdà, 31 - 08002 Barcelona - Tel: 933 013 073 - Fax: 933 013 187 - E-mail: sindic@indigreguescat.org

SÍNDIC DE GREUGES DE CATALUNYA

Aquesta placa, no autoritzada però tampoc prohibida, es va seguir col·locant fins que l'any 1996 un nou reglament va establir que tots els ascensors amb cabines sense portes havien de ser proveïts de portes a les cabines, en diferents terminis segons si es tractava de locals de concurrència pública, en edificis de més de cinc plantes o en la resta, per als quals es va fixar com a data límit l'any 1994.

Actualment a Catalunya tots els ascensors tenen portes de cabina, i per això no necessiten portar la placa "Precaució", ni molt menys la dels "menors de catorze anys". Per aquesta raó el Departament d'Indústria, Comerç i Turisme ens ha informat que adoptarà les mesures necessàries per assegurar que no en quedi cap de col·locada a cap ascensor.

Ens congratulem, doncs del resultat del nostre expedient. Podeu comentar-ho amb els vostres companys del Consell Municipal d'Infants.

Cordialment,

Anton Cañellas
Anton Cañellas
SÍNDIC DE GREUGES

Carta del Síndic de Greuges adreçada al Consell d'Infants. Juny, 2001.

La dinamitzadora va fer arribar la carta al Consell i en va fer una còpia per a cada un dels representants. Aquests estaven al corrent del tema, però no el tenien gaire fresc, ja que els membres actuals no hi eren quan va sorgir la reivindicació. En efecte, el tema de l'ascensor, malgrat que havia anat passant de consell en consell, era un tema abstracte. És per això que la dinamitzadora va tornar a reconstruir la història i va subratllar la importància d'aquesta acció.

Passat un temps, va sortir en un mitjà de comunicació que els infants no podien pujar sols als ascensors. El Consell es va quedar ben parat, ja que la carta que havia rebut feia poc deia tot el contrari. Per això, un altre cop es van posar en contacte amb l'adjunt al Síndic de Greuges per a la Infància per demanar-li una entrevista per parlar d'aquest tema i per presentar-li la feina del Consell.

El tractament d'aquest tema va centrar el treball del Consell d'Infants tres anys aproximadament. Ha estat un dels temes més rellevants que el Consell ha abordat i d'alguna manera va traspasar la seva incidència a la ciutat de Sant Feliu, ja que es tractava d'una qüestió que afectava la infància en general. Com que el tema es va prolongar en el temps, l'equip dinamitzador el va haver de mantenir present en les sessions del Consell.

Sessió de treball amb l'adjunt al Síndic de Greuges de Catalunya.
Març, 2002.

Els temes que proposen els nens i les nenes poden evolucionar de manera diferent, però normalment segueixen les fases següents:

- Exposició del tema per part d'un dels representants.
- Anàlisi i valoració per part del Consell amb la concreció del problema i la recerca de solucions.
- Planificació de l'atenció del tema i definició de com es fa arribar a les instàncies pertinents (mitjançant una carta o bé una reunió o entrevista).
- Seguiment de les gestions i de la situació de la petició.
- Atenció de la petició: resposta o solució concreta.

Un dels elements que ha de garantir l'equip dinamitzador és que aquells temes que proposa el Consell tinguin resposta per part del Departament o el Programa consultat. En efecte, l'equip dinamitzador s'ha d'assegurar que el treball del Consell no queda en el calaix de ningú.

■ 5.2.5. La bústia del Consell d'Infants: recurs educatiu per implicar altres infants en la feina del Consell

En l'inici d'aquest capítol hem exposat com, a partir de traslladar al Consell la preocupació sobre la manera de potenciar la participació d'altres infants, aquest va fer diverses propostes, com ara: un programa de ràdio, la bústia del Consell i el lloc web. A continuació, presentarem amb més detall com es va desenvolupar la proposta de la bústia i la feina que va suposar per al Consell d'Infants.

El curs 2000/01 el tema de les bústies va ser un dels continguts centrals del Consell. La seva feina es va desenvolupar d'acord amb les fases següents:

1) El moment d'anàlisi i de planificació del funcionament de la bústia

Durant les primeres sessions en què es va pensar com posar en marxa la bústia del Consell hi va haver una mena de pluja d'idees a partir de la qual van sortir algunes de les propostes centrals del seu funcionament, del lloc de l'escola on s'haurien de posar perquè hi participés el major nombre possible d'infants i de l'altura a què s'havia de posar per garantir que tots els infants hi poguessin arribar.

A continuació, mostrem un fragment de l'acta de la sessió del Consell en què es va debatre el tema de la bústia i en què es va planificar com treballar-la.

Tema bústia

- Explicar-la als més petits. Poden demanar als pares o la mestra que escriguin.
- Propostes en un full.
- Que la posin a l'entrada de l'escola i en una altura adient per als infants. També hem parlat de posar-la al pati o al passadís.
- La bústia hauria de tenir dos forats: un per als petits i un altre per als grans.
- Hi haurà d'haver un suro per al Consell d'Infants.
- Podem passar per les classes per recollir les propostes, com si fos una bústia mòbil.
- Poden escriure cada dia.

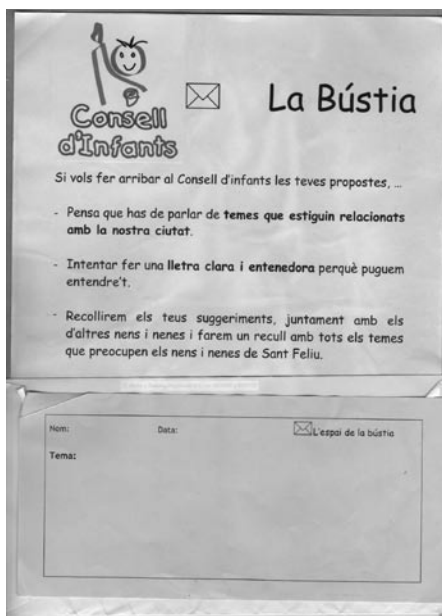
Hem decidit que per explicar el funcionament de la bústia farem un document. En el Consell extraordinari l'acabarem. Ens hem posat deures: donar resposta a les qüestions següents.

- Què és la bústia?
- Per què serveix?
- Com funciona?
- Qui la pot fer servir?
- De quins temes podem parlar a la bústia?
- On es posa?
- Quan la buidem?
- Què fem amb les propostes?

Fragment de l'acta del Consell d'Infants. Març, 2001.

Aquest treball va donar com a resultat els continguts següents:

- El Consell definia la bústia com un objecte que es fa servir perquè els nens i les nenes de les escoles hi dipositin les seves queixes, les seves propostes i els seus suggeriments perquè arribin al Consell.
- L'elaboració d'un cartell, que anirà al costat de la bústia, amb les orientacions de com funcionava i com s'ha de fer servir, tal com es pot veure en la fotografia de la dreta.

La bústia a l'entrada d'una escola i el cartell d'orientacions i les butlletes.

- La preparació d'una intervenció a les classes de primer a sisè amb la finalitat de presentar-se com a representants del Consell d'Infants, explicar què és el Consell i en què consisteix i com funciona la bústia.
- Les propostes i els suggeriments que arribin per la bústia es classificaran per temes. Les opinions que no siguin tema del Consell les faran arribar als tècnics responsables perquè les puguin atendre.

2) La presentació de la bústia a les escoles: directors, tutors i infants

Una vegada s'havia consensuat què era la bústia i com funcionava arribava el moment de presentar-la a la resta d'infants. Però abans d'anar a les classes, com s'havia decidit, els representants del Consell havien de parlar amb l'equip directiu de l'escola per presentar-li la bústia i decidir conjuntament on es posaria. La direcció i el representant havien de parlar amb el conserge per veure on es podia col·locar.

La dinamitzadora vinculada a l'Ajuntament havia aprofitat una reunió de tots els directors dels centres de primària per presentar el projecte de les bústies del Consell a les escoles i tot el treball que els infants feien. També els va informar que serien els representants de cada escola els que anirien a veure'ls per presentar-los la bústia i decidir on posar-la. Es tractava de sensibilitzar les escoles de la feina del Consell i d'obtenir-ne la complicitat i el suport.

Una vegada ja havien parlat amb l'equip directiu, els representants van anar a cada una de les classes de la seva escola a presentar-se i a presentar la bústia. Aquesta actuació, per als representants del Consell, va suposar una explicitació del seu

treball a la resta d'infants: es van presentar com a referents per a temes de la ciutat i van manifestar el seu compromís per millorar la ciutat amb l'ajuda dels companys.

3) L'anàlisi i la classificació de les propostes que els companys fan arribar

Una vegada va entrar en funcionament la bústia, en les sessions del Consell es dedicaven uns 30 minuts a treballar les propostes que hi arribaven. Durant els primers tres mesos, es va dedicar força temps a analitzar i classificar les propostes que arribaven. En aquesta època, ho fèiem en gran grup i en petit grup per tal de compartir els criteris, les dificultats i les opinions. Això va implicar un consens de criteris i referents.

Es va elaborar, com es pot veure en la fotografia, un cartell de la bústia en què es classificaven les propostes segons la temàtica. Hi havia un sobre per tema. Després de tractar les propostes en petits grups, els infants les classificaven en el sobre corresponent. Els temes eren: parcs i jardins, gossos i *pipicans*, itineraris, higiene i neteja, i altres.

Una de les qüestions que se'ns va plantejar era com fèiem saber als infants que feien aportacions que s'estava treballant en la seva proposta o si aquesta havia estat descartada perquè no era tema del Consell. També volien agrair la seva aportació i donar-los alguna resposta. Per això, com es pot veure, el Consell va elaborar un cartell per donar respostes als infants que feien aportacions.

Els nens i les nenes del Consell d'Infants us volem agrair la vostra participació en la bústia. Gràcies als vostres suggeriments podem fer millor la nostra feina i millorar algunes coses de la nostra ciutat.

Els temes que heu proposat els treballarem durant aquest curs i els farem constar en l'informe que presentem anualment a l'alcalde.

Moltes gràcies,

Consell d'Infants

Sant Feliu de Llobregat, 1 de març del 2002

Les propostes d'aquest mes són:

☒

☒

☒

Espai per respondre a les aportacions dipositades a la bústia del Consell. Març, 2002.

Un any després del funcionament de la bústia, a l'última sessió del Consell abans de les vacances d'estiu, l'equip dinamitzador va proposar tenir una reunió extraordinària per presentar a l'alcalde la feina de la bústia. La idea era informar a l'alcalde de les queixes i els suggeriments que els nens i les nenes havien fet arribar al Consell i que l'alcalde els donés una resposta el dia de la constitució. Es va presentar la proposta al Consell i aquest la va analitzar i la va considerar necessària. I tot seguit es va convocar l'alcalde i la regidora d'Educació, que van acceptar participar en la reunió.

Presentació i lliurament del treball de la bústia a l'alcalde i la regidora d'Educació. Juny, 2002.

Els infants van preparar un informe de la feina que havien fet sobre la bústia, que van lliurar a l'alcalde i a la regidora. El dia de la sessió extraordinària van fer una breu exposició del que havia suposat l'anàlisi de les propostes dels companys i de quins eren els temes que els havien arribat. A continuació, presentem un fragment de l'informe que van presentar a l'alcalde i a la regidora:

PARCS I JARDINS

- També vull que el llaguet del parc el netegin.
- Ens queixem del parc Llobregat perquè no el netegen. Silvia i Rocío
- Més parcs. Zaira
- Que, al parc Llobregat, al llac hi ha molts peixos i tortugues i m'agradaria que no s'hi pogués pescar i que no s'emportessin les tortugues. Rocío
- Que netegin el parc Llobregat. Lorena
- El parc Llobregat: el riu està molt brut i ens agradaria que el netegessin.
- Que posin més llum a la plaça Rafael Alberti.
- Necessitem més zones verdes i més gronxadors per als infants. Cal que hi hagi zones on es pugui jugar sense riscos de ser atropellats.
- Volem més llum a la plaça Rafael Alberti.
- Que als parcs i jardins de Sant Feliu hi hagi gronxadors.

GOSSOS I «PIPICANS»

- Hi ha un carrer on cal tapar-se el nas per passar-hi, ja que hi ha moltes caques. Jenifer
- Hi ha un *pipican* que fa fàstic. Núria (*És el que hem entès del seu suggeriment.*)
- M'agradaria que els gossos no fessin caca a les voreres i que el carrer estigués més net.
- Que treguin els *pipicans* del costat de les escoles. Lidia
- Que posin més *pipicans*. Gisela

ITINERARIS

- El conductor del bus urbà condueix molt malament i molt ràpid i quasi atropella una mare i una moto.
- Tirant lo Blanc és un carrer per a vianants i hi passen motos. Hi ha molts pintes, s'intercanvien droga, van cremar un cotxe i quasi atropellen un nen.
- Que soterrin la via del tren i posin el metro i no el tramvia.
- Sempre que hi ha escola, em trobo les barreres abaixades. Seria millor que soterressin la via.
- M'agradaria que arreglessin el carrer Marquesa de Castellbell.
- M'agradaria que arreglessin el pont del tren que passa per sobre la riera perquè és molt insegur.

Carrers

- Que hi hagi més aparcaments perquè n'hi ha pocs.
- Un semàfor al carrer Joaquim Montmany.

HIGIENE I NETEJA

- Que netegin el soterrani que passa per sota la carretera Laureà Miró.
- Els contenidors fan molta pudor, netegeu-los. Abigail
- Que netegin els soterranis cada dia. Laura
- Necessitem més contenidors al carrer Francesc Mestre si no se'ns menjaran les rates. No ha estat bona idea deixar un sol contenidor per a tants veïns.
- Que no vingui tard el camió de les escombraries.

Contaminació

Les motos i els cotxes fan molt de soroll.
No vull que cremin els contenidors.

Fragment de l'informe que el Consell va fer de la feina de la bústia i que va presentar a l'alcalde i a la regidora. Juny, 2002.

El Consell va valorar positivament aquesta reunió: havia fet arribar les propostes dels seus companys a l'alcalde i aquest els havia promès que els donaria una resposta el dia de la constitució.

D'aquesta reunió extraordinària, se'n va fer ressò *El Butlletí*, la revista municipal. En aquesta publicació s'informava del funcionament de la bústia a les escoles de primària de Sant Feliu i també de l'existència del web. Aquesta notícia va satisfer el Consell i també l'equip dinamitzador perquè d'alguna manera la dificultat de donar resposta als infants que feien arribar les seves propostes podia veure's reparada amb una informació general que deixava constància que el Consell hi estava treballant i que feia arribar les opinions a instàncies superiors, que eren les responsables de prendre mesures.

El dia de la constitució d'aquell any, l'alcalde va comentar els suggeriments que havia rebut del Consell i dels infants de la ciutat sobre temes que els preocupaven i va informar que s'estava solucionant el tema dels *pipicans* i de la neteja dels parcs. Un altre cop, va ser un exemple de com la feina del Consell arriba a les instàncies pertinents i aquestes es fan ressò de les queixes i aportacions dels infants.

Notícia publicada a *El Butlletí*. Juliol, 2002.

■ 5.2.6. L'encàrrec polític esdevé una experiència de participació projectiva: del treball d'estudi dels infants a l'execució política

Des de la primera etapa del Consell de Sant Feliu, l'encàrrec polític ha estat present entre els continguts de treball dels infants. L'equip de govern, en la història del Consell, sempre ha concretat una necessitat de la ciutat al voltant de la qual es demanava l'opinió dels infants per fer un diagnòstic i tenir propostes per abordar-lo.

L'encàrrec polític era una feina conjunta entre infants i polítics, de manera que l'opinió dels nens i les nenes sobre una situació concreta oferia propostes perquè fos atesa i resolta per l'equip de govern. Darrere de l'encàrrec hi havia el compromís polític de tenir en compte la veu dels infants per transformar la ciutat.

Hem vist com en el primer període l'encàrrec de l'estudi sobre els espais de joc va ser una acció que va aportar molts elements reflexius per orientar i dinamitzar

altres processos participatius del Consell. Així, quan el Consell d'Infants rebia un encàrrec, l'equip dinamitzador tenia en compte les premisses següents:

- Definició conjunta de l'encàrrec polític: concreció de les necessitats i negociació dels objectius.
- Encàrrec bianual. Treball que s'ha de desenvolupar en dos anys, un temps que creiem que s'ajusta al ritme i l'evolució de la capacitat de treball de Consell. Primer any: definició de l'objecte d'estudi i planificació de la recollida d'informació. Segon any: treball de camp, elaboració de l'informe i presentació pública.
- Treball interdepartamental que garanteixi la implicació i el compromís d'altres tècnics que donin suport al treball del Consell i en projectin les propostes.
- Treball que impliqui altres infants per afavorir l'extensió de la participació.

En la constitució del 2000, el Consell va rebre el segon encàrrec polític, que va ser l'estudi dels itineraris escolars, que es va desenvolupar en el període comprès entre el mes de novembre del 2000 i el mes de novembre del 2002. Amb tot, el Consell no va començar a treballar-hi fins a l'octubre del 2001, ja que aquest mateix any també havia de revisar l'informe dels espais de joc a Sant Feliu.

A continuació, presentem com es va desenvolupar l'estudi dels itineraris escolars:

1) Es concreta i es defineix l'encàrrec

Una vegada s'ha formulat l'encàrrec el dia de la constitució, en què potser pels nervis els infants no assimilen prou bé l'objectiu del que se'ls encarrega, cal tornar-lo a concretar i aclarir-lo.

Abans de la concreció dins de l'espai del Consell, hi ha un treball intern entre els tècnics implicats. En aquesta ocasió l'encàrrec es feia conjuntament amb l'Àrea de Via Pública⁵⁴, que havia contractat els serveis externs d'Intra (Ingeniería de Tráfico, SL)⁵⁵ per al desenvolupament d'una part del projecte.

En el si del Consell, es va haver de concretar quin era l'encàrrec que creien que havien rebut. Els infants manifestaven que se'ls havia demanat estudiar què era necessari perquè els nens i nenes poguessin anar sols de casa a l'escola amb les màximes condicions de seguretat.

En aquesta mateixa sessió es va informar el Consell que hi hauria una empresa que també treballaria el tema dels itineraris i que caldria que es coordinessin. També es va comentar que el tècnic de Via Pública i el responsable d'Intra participarien en el Consell per concretar conjuntament el treball.

54. La persona de l'àrea de Via Pública que va estar coordinant el projecte dels itineraris a la ciutat és el tècnic Lluís Carrasco. En aquella època, el regidor responsable de l'àrea era José Vázquez.

55. Equip de treball dirigit per Ole Thorson.

2) Planificació del treball: objectius compartits i desenvolupament individual

El Consell d'Infants havia de definir i concretar quines serien les funcions i tasques que portaria a terme. Una sessió del Consell dedicada a l'estudi dels itineraris es va dividir en dues parts: la primera per concretar la metodologia de treball i la segona per comentar el treball conjunt amb Ole Thorson.

- Concreció de la metodologia de treball: com estudiarem els itineraris?
A partir d'una pluja d'idees, els representants del Consell van anar dient com creien que podien elaborar l'estudi. Les idees que van suggerir van ser:
 - Entrevistar els vianants.
 - Recórrer els trajectes que fan els infants i observar els perills amb què es troben.
 - Preguntar als seus companys.
 - Filmar o fotografiar els obstacles que hi ha en els trajectes.
- Participació d'Ole Thorson en la segona part de la sessió del Consell d'Infants
Es van fer les presentacions dels professionals que visitaven el Consell i el tècnic de Via Pública va emmarcar l'encàrrec i va explicitar que l'Ajuntament volia que aquest estudi el desenvolupés conjuntament el Consell i Intra.

A continuació, mitjançant el suport d'unes diapositives, Thorson va presentar al Consell diversos estudis de mobilitat que havien portat a terme altres ciutats i, sobretot, va mostrar quins eren els elements clau per garantir una mobilitat segura. A més, també els va mostrar alguns resultats i els problemes més comuns en relació amb la mobilitat.

Tot seguit va intervenir el Consell, que es va presentar i va exposar com havien pensat fer l'estudi, quins eren els dubtes que tenien i les decisions que encara havien de prendre. Els representants van agrair la informació rebuda i van comentar que els havia donat pistes per al que havien planificat.

Ole Thorson també va manifestar que encara hi havia algunes qüestions que calia concretar i els va convidar a formar una comissió que es pogués coordinar amb el grup de treball d'Intra.

Els nens i les nenes es van quedar meravellats per la presència i l'estil de Thorson, però sobretot per la seva capacitat d'escoltar-los i donar resposta a les seves qüestions.

Notícia publicada a *El Butlletí*. Febrer, 2002.

En la sessió següent del Consell, es va constituir la comissió que havia de treballar de manera coordinada amb Intra. Aquesta comissió estava formada per quatre representants.

3) Coordinació entre el tècnic de Via Pública, la comissió del Consell i Intra

Es van establir dues reunions entre la comissió: una inicial, de concreció de la feina, i una de seguiment, tot just abans de les vacances d'estiu.

En la reunió inicial, es van prendre decisions sobre les escoles que participarien en la primera fase de l'estudi⁵⁶. Els tècnics portaven una proposta que va ser acceptada i compartida pels infants. En aquests moments, hi va haver un fet interessant, ja que es va plantejar desfer la comissió del Consell perquè els nens i les nenes que la formaven no anaven a les escoles seleccionades. Els infants no ho van considerar necessari, ja que creien que ells podrien fer la feina igual i que els representants que eren de les escoles triades podien fer la feina des d'allà. En aquest instant, allò que als adults ens podia semblar que provocaria que ells perdessin l'interès i la motivació, per als infants no era qüestionable, gràcies a la seva responsabilitat i al seu compromís. Així, la comissió va continuar amb la seva feina i va fer arribar als seus companys les raons per les quals s'havien triat aquelles escoles i no unes altres. A més, la comissió va analitzar el qüestionari que Intra havia dissenyat per recollir la informació i hi va aportar un parell de modificacions.

A partir d'aquesta reunió, i de la concreció a la sessió següent del Consell, els representants es van comprometre a desenvolupar les accions següents en l'estudi dels itineraris (març, 2002):

- Assistiran a les reunions amb les AMPA. Hi anirà el grup que representa el Consell per al tema dels itineraris: Eduard P., Pau B., Patrícia C. i Marta L.
- Repartiran els qüestionaris a les classes de cinquè i sisè, i en faran el seguiment. Es parlarà amb els equips directius perquè diguin als tutors que facilitin un espai d'assemblea per presentar els qüestionaris i poder-los treballar amb els infants del Consell i la classe.
- El Consell d'Infants comunicarà als seus companys d'escola que, durant el temps que duri l'estudi, a les bústies de suggeriments i queixes que tenen a les escoles es prioritzarà el tema dels itineraris i recolliran les seves propostes.
- Faran un treball de camp juntament amb monitors, fent fotografies i recollint les dificultats que puguin trobar en el trajecte escolar.
- Elaboraran un dossier que s'haurà d'incloure, tal com el presentin, a l'estudi dels tècnics per presentar-lo a l'Ajuntament.
- S'haurà d'informar el Consell d'Infants de tot el procés que es va portant a terme, ja sigui per mitjà del grup que el representa o de l'Àngels.

56. Les escoles eren: Col·legi Verge de la Salut, CEIP Nadal i CEIP Falguera.

El mes de juny van acordar tornar-se a reunir per presentar la feina feta i els resultats obtinguts.

4) Preparació del treball de camp

Després d'un petit parèntesi a causa de la implicació del Consell en altres temes (Festes del Mil·lenari, remodelació del carrer Joan Maragall, la bústia...), va arribar el moment de planificar i executar el treball de camp.

El Consell va decidir que faria una observació dels itineraris de les tres escoles seleccionades: amb l'ajuda d'una càmera es fotografiarien aquells elements que dificultessin la mobilitat dels ciutadans i, en concret, dels infants.

Primer de tot van elaborar un guió per definir què havien de tenir en compte per fer el treball de camp. A continuació, per recollir la informació, el Consell va dissenyar una fitxa d'observació en la qual enganxarien la foto, explicarien el motiu pel qual havien retratat aquella situació i escriuriu un comentari amb el seu suggeriment. Aquesta fitxa tenia la finalitat de facilitar posteriorment la redacció de l'informe.

Es van organitzar tres grups d'acord amb la disponibilitat dels representants. Així, en cada grup, hi havia entre sis i set components. A més, van decidir a quina escola anirien cada dia tenint en compte que els representants d'aquella escola també hi poguessin anar.

5) Treball de camp

Per grups es trobaven a la porta de l'escola seleccionada, on es repartien els diversos itineraris i, per parelles, feien l'observació. Per a tots era la primera vegada que feien un treball de camp. Els grups de treball portaven assenyalada en un mapa la zona que havien de recórrer, una càmera i un bloc amb les fitxes per recollir les observacions. Per parelles, i acompanyats d'un adult, feien el recorregut establert.

Moments d'organització del treball de camp per a l'estudi dels itineraris escolars. Juny, 2002.

Els infants observaven el seu voltant, fixant-se i analitzant aquells aspectes que podien dificultar la mobilitat segura. També es fixaven en els comportaments dels vianants per explicar les implicacions de les dificultats en l'itinerari.

Com es pot veure en les dues imatges inferiors, els nens i les nenes prenen nota de les seves observacions i, fins i tot, en algunes ocasions, comprovaven personalment les implicacions que tenien certs obstacles. Després de dues hores, cada parella havia fet unes 24 fotografies i els infants ja tenien molta informació sobre els voltants de les escoles.

Fotos fetes pels infants en el treball de camp. Juny, 2002.

Hi va haver anècdotes que els nens i les nenes no oblidaran mai, per exemple: els infants van fotografiar el cotxe de la policia urbana aparcats sobre la vorera. També van observar que hi havia forats en alguna reixa i van pensar que el bastó d'una persona gran hi podia entrar. Els infants ho van preguntar a un avi i aquest els va contestar que no li havia passat mai. Un altre grup no es van atrevir a fotografiar una paradeta de gelats a la sortida del parc, amb la qual era fàcil ensopegar perquè estava al mig de la vorera, per por que el venedor els digués alguna cosa. Després d'uns dies, vam moure la paradeta uns quants metres. Un nen va observar que un contenidor estava fora del seu lloc i que això podia ser un perill. El cas és que no només va prendre nota del fet, sinó que el va posar al seu lloc i, veient la nostra felicitació, la seva resposta va ser encara més alligonadora: «A mi no em costa res col·locar-lo al seu lloc, i així puc evitar qualsevol accident.».

6) Anàlisi de les observacions fetes i elaboració de l'informe

En la reunió següent del Consell, ja teníem totes les fotos, però no vam poder treballar-les perquè s'havia de preparar la visita de l'alcalde per tractar el tema de la bústia. El que sí que es va fer va ser una valoració ràpida de la feina feta i un intercanvi de les anècdotes de cada grup. Tots els grups van observar el mateix: voreres no adaptades, cotxes mal aparcats, obstacles a les voreres (papereres, senyals de

trànsit, contenidors...), comportaments erronis de vianants i conductors, la problemàtica de la via del tren...

Aquell mateix dia, es va rebre una carta del tècnic de Via Pública en què convidava el Consell a la presentació del seu informe sobre els itineraris escolars durant la Setmana de la Mobilitat, el dia dedicat a la infància.

Es va concretar una sessió extraordinària per organitzar i començar a preparar l'informe. Els nens i les nenes es van posar a treballar per grups. Amb l'hora i mitja de reunió, van classificar les fotos per temàtiques, van revisar els peus de foto i en van proposar altres i van establir la presentació de l'informe. Aquell dia la feina no es va poder acabar, ja que feia molta calor i el curs ja s'havia acabat.

Abans de marxar de vacances d'estiu, la comissió es va reunir amb el representant d'Intra per intercanviar els treballs i per planificar la presentació dels informes. El Consell encara havia d'acabar d'elaborar l'informe, però va poder presentar què havia fet, com ho havia fet i algunes de les situacions que havia observat.

A la tornada de les vacances d'estiu, després d'un retrobament del grup, es va planificar el treball del Consell fins a la data de la constitució. En relació amb el projecte dels itineraris, es va confirmar l'assistència del Consell a la presentació de l'informe dels itineraris durant la Setmana de la Mobilitat. Tot seguit es va planificar el treball per poder tenir-lo per a la data prevista i es van concretar les parts de l'informe.

A continuació es pot observar l'elaboració de l'informe per grups:

Els representants van consensuar els elements que denunciarien i després, per grups, van elaborar l'informe específic de l'itinerari que van fer. En grups van concretar els titulars de cada apartat, les denúncies i les propostes que feien, i els peus de foto de cada situació recollida.

De manera gràfica, en l'apartat de les conclusions, els infants van denunciar aquells elements que dificultaven la mobilitat dels vianants.

Benvinguts al món al revés
 "Els cotxes per la vorera ...
 i les persones per la carretera !!!"

Els contenidors no ens han de
 treure visibilitat.

Conclusions de l'informe del projecte dels itineraris escolars. Novembre, 2002.

L'informe es va acabar a temps per poder-lo presentar a la Setmana de la Mobilitat Sostenible.

7) Presentació del treball: conclusions i propostes

El dia de la presentació pública, el Consell d'Infants i Intra van presentar durant el mateix acte els treballs que havien fet. L'acte el presidia l'alcalde, el regidor de Via Pública i la regidora d'Educació. Els representants del Consell estaven a la primera fila. En les fotografies següents es pot veure l'organització de l'acte.

Presentació pública conjunta de l'estudi dels itineraris del Consell d'Infants i de l'empresa Intra. Novembre, 2002.

Primer hi va haver la intervenció del responsable d'Intra. Els infants l'escoltaven amb atenció i patien per la qualitat dels gràfics presentats i la quantitat d'informació.

Tot seguit, va intervenir el Consell, que tenia el suport d'un Power Point que el tècnic de Via Pública els havia preparat a partir de les pàgines de l'informe. A continuació, mostrem algunes de les idees exposades pel Consell en el seu torn d'exposició:

Què hem vist?

4 Cotxes i motos aparcats a les voreres i als passos de vianants.

- En alguns carrers hem trobat obstacles al mig de la vorera.
- Hi havia carrers que tenien alguns perills, sobretot per als més petits (tubs trencats, cables de fàcil accés, tanques sense retirar...).
- Cotxes i persones que havien de passar per la carretera perquè els cotxes estaven mal aparcats.
- Les persones i els cotxes no respecten els senyals i les normes.
- Molts cops la gent no passava pels passos de vianants i passaven pel mig de la carretera perquè el camí fos més curt.
- Moltes caques de gos a les voreres i als parcs.
- Als nens i a les nenes ens agrada que davant l'escola hi hagi espai per xerrar i per trobar-nos.
- Al barri Falguera hem trobat que, majoritàriament, els passos de vianants estan adaptats als dos extrems. Caldria revisar, d'acord amb aquests, l'adequació dels altres passos, per tenir en compte les persones que van amb cotxets o amb cadira de rodes.
- A la majoria d'entrades i sortides de les escoles hi ha coses que ens dificulten l'espai i la visió (pares i mares aglutinats davant la porta de l'escola, vehicles mal aparcats, contenidors mal col·locats que dificulten la visió...).

Entrades i sortides de les escoles

Hem vist aspectes positius i aspectes negatius de les entrades i sortides de les escoles i els volem assenyalar.

Positius

- Espai de trobada per xerrar entre nosaltres.
- Una escola té la sortida a un carrer de vianants.

Negatius

- Vorera molt estreta davant de l'escola i això fa que no hi hagi espai suficient, ja que s'omple de famílies a l'entrada i a la sortida de l'escola i obliga els vianants a baixar a la carretera.
- Els cotxes envaeixen el carrer i la plaça i són un perill per als infants.

Propostes

Proposem tres accions:

- Treure els contenidors que ens treuen visibilitat en creuar els carrers.
- Fer cartells per sensibilitzar els ciutadans perquè no aparquin a les voreres.
- Canviar un pas de vianants per posar-lo en un altre lloc que ens sembla més adequat.

Valoracions i propostes del Consell d'Infants a l'informe dels itineraris escolars.

Novembre, 2002.

En finalitzar la seva intervenció, la representant del Consell va lliurar a l'alcalde l'informe final.

L'acte va finalitzar amb unes paraules de l'alcalde, que va agrair el treball de les dues entitats i va manifestar la seva satisfacció per les aportacions del Consell. L'alcalde es va comprometre públicament a desenvolupar algunes de les propostes que es feien.

Quan l'acte es va acabar, el públic assistent es va apropar per consultar l'informe i algunes persones van fer preguntes als representants del Consell.

La valoració del treball per part dels infants va ser molt satisfactòria, no només perquè la presentació havia estat un èxit, sinó perquè havien après moltes coses durant el procés d'elaboració i perquè els objectius proposats s'havien assolit amb temps i dedicació. També, perquè els dos estudis havien arribat a propostes molt similars i força coincidents.

Una vegada presentat l'estudi, el Consell va continuar vinculat amb el tema dels itineraris mitjançant les accions següents:

- Presentació de la segona fase de l'estudi dins de la Setmana de la Mobilitat Sostenible del novembre del 2003. El Consell va assistir-hi per presentar quin havia estat el seu treball i els resultats que havien obtingut.
- Seguiment de les accions de l'Ajuntament per desenvolupar les propostes fetes en l'estudi. El tècnic de Via Pública va anar informant puntualment el Consell d'Infants de les accions que s'executaven a partir de l'informe que aquest òrgan havia presentat.
- Participació d'exmembres del Consell d'Infants en la Jornada sobre camins escolars organitzada per la Diputació de Barcelona el novembre del 2004. El tècnic va convidar a participar en la presentació del treball exmembres del Consell que l'havien elaborat durant el període 2000-2002.

El desenvolupament d'aquest encàrrec polític per part del Consell d'Infants ens va permetre identificar estratègies de treball que afavorien l'anàlisi de necessitats, la concreció de formes d'estudiar la realitat, la formulació de necessitats i de propostes de millora i la manera de presentar la feina feta. En síntesi, va ser un treball satisfactori ple d'indicadors per projectar les transformacions que es podien introduir en els itineraris escolars per garantir la mobilitat segura i autònoma dels infants.

■ 5.2.7. L'opinió dels infants en altres espais de participació de la ciutat

Acabem de descriure com, mitjançant l'encàrrec polític, els nens i les nenes del Consell aporten la seva perspectiva a l'Ajuntament perquè hi ha una necessitat concreta sobre la qual està previst fer millores. A continuació, mostrarem altres situacions que van sorgir en aquest segon període, en què es demanava que el Consell d'Infants s'impliqués en altres consells o en processos participatius. Aquestes situacions es caracteritzaven per ser espais de deliberació i anàlisi d'un tema en què ciutadans i professionals intercanviaven les seves perspectives sobre un aspecte concret relacionat amb la ciutat.

Hem seleccionat tres actuacions significatives d'aquest tipus per descriure-les:

- Participació en millores urbanístiques i transformacions de carrers.
- Intervenció en el Dia Internacional contra la Violència de Gènere.
- Participació en les jornades de la Xarxa d'Atenció a la Infància.

1. Participació en millores urbanístiques i transformacions de carrers

La ciutat de Sant Feliu s'ha caracteritzat per introduir processos consultius de caràcter participatiu per dissenyar transformacions en el si de la ciutat. Aquests processos estan relacionats amb millores urbanístiques, amb la planificació de festes i amb la definició del projecte de ciutat. Els processos en què ha participat el Consell han estat:

- 2001 Projecte de remodelació de la rambla Marquesa de Castellbell⁵⁷.
- 2002 Projecte per convertir el carrer Joan Maragall en zona de vianants. Comissió ciutadana del Mil·lenari de Sant Feliu. «Sant Feliu, ciutat en congrés»⁵⁸.

A continuació, presentarem què va suposar la dinamització de la primera participació del Consell d'Infants en un procés consultiu. Va ser en el projecte de remodelació de la rambla Marquesa de Castellbell, el març del 2001. D'aquella experiència l'equip dinamitzador vam extreure algunes orientacions per a la intervenció del Consell.

L'Ajuntament va encarregar a un grup d'experts en participació ciutadana de la Facultat de Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona la direcció d'aquest projecte. Una de les primeres coses que va fer va ser convocar reunions amb representants dels departaments i programes de l'Ajuntament per definir conjuntament quins podien ser els participants d'aquest procés i consensuar la metodologia. En una d'aquestes reunions, es va convocar les dinamitzadores del Consell. Inicialment no enteníem gaire el motiu pel qual estàvem convocades, però posteriorment l'equip d'experts ens va aclarir el perquè: «Ens van dir que hi havia un Consell d'Infants, i vam creure que podrien representar el col·lectiu d'infants que utilitzen la rambla. Com ho veieu?». En finalitzar la reunió, vam voler aprofundir en algunes qüestions relacionades amb la participació del Consell, per garantir que la seva im-

57. Farem servir aquesta abreviatura per referir-nos al projecte de remodelació de la rambla Marquesa de Castellbell.

58. Procés participatiu en què els veïns i les veïnes de Sant Feliu tenen l'oportunitat de debatre conjuntament i donar el seu punt de vista sobre l'estat actual de la ciutat. A més, poden fer aportacions sobre com volen que sigui la seva ciutat en el futur i elaborar propostes d'acció amb vista al 2001. El Consell d'Infants va participar en la revisió de l'adequació del qüestionari per al debat familiar i en un taller. El seguiment tècnic va estar a càrrec de la Facultat de Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona, mitjançant el postgrau Participació i Desenvolupament Sostenible.

plicació tenia sentit i que no es tractava simplement de fer-hi acte de presència. L'intercanvi amb el responsable del grup d'experts ens va donar garanties que els infants serien tractats com qualsevol altre ciutadà. A més, ens va dir que consideraven important la seva presència dels nens i les nenes perquè podien aportar una perspectiva diferent de la ciutat. Els infants serien distribuïts, en parelles, pels diferents tallers, en què el dinamitzador o la dinamitzadora estarien pendents d'ells.

En la reunió següent del Consell, al torn de les informacions vam comunicar-los la proposta de participació que se'ls feia com a representants dels nens i les nenes de la ciutat. El procés de participació en el projecte de la rambla suposava reunir-se dos matins de dissabte, de les 9.00 a les 14.00 h. Els infants van acceptar sense cap mena de dubte. L'única cosa que els preocupava era saber quins dissabtes serien per si tenien activitats lúdiques o marxaven amb la família. Dels 22 representants del Consell, es van comprometre a assistir-hi vuit. Es va fer arribar a les famílies una carta per explicar-los l'activitat i perquè autoritzessin els infants a assistir-hi.

Va arribar el dia del primer Consell ciutadà, que començava a les 9.30 a la biblioteca del Centre de Recursos. Els primers a arribar van ser els representants del Consell, que van seure en un dels extrems de la taula, com es pot veure en la fotografia. A poc a poc, anaven arribant altres participants que es miraven els infants amb una certa expressió d'estranyesa, qüestionant-se en silenci què feien en aquella reunió. Mentrestant, ells estaven preocupats per si ho farien bé davant de tanta gent, i encara ho van estar més quan van veure arribar l'alcalde.

Participació ciutadana en la remodelació de la rambla. Març, 2001.

La sessió va començar amb la benvinguda de l'alcalde. En la seva intervenció va ressaltar la finalitat del procés participatiu que estava a punt d'iniciar-se per decidir quina rambla volien els ciutadans de Sant Feliu a partir dels usos que en feien i de les necessitats que hi havia (aparcament, mobiliari, recollida selectiva, enllumenat...). Per tancar la intervenció, va agrair la participació de tots els assistents, però es va adreçar especialment als representants del Consell d'Infants. Aquests es van quedar ben sorpresos, igual que la resta de participants. Les seves paraules van explicitar per què els infants estaven allà reunits i com les seves aportacions eren igual de vàlides que les dels altres ciutadans.

Una vegada es va presentar la sessió de treball, es va distribuir els assistents en cinc tallers que, fins a les 12.30, havien d'analitzar i debatre les tres possibles propostes de remodelació de la rambla. Els nens i les nenes van ser distribuïts

per parelles en quatre dels cinc grups. L'equip dinamitzador ens vam quedar fora dels tallers per no interferir-hi.

A les 12.30 va arribar el moment de presentar les conclusions de cada un dels tallers. En dos dels cinc grups hi havia un representant de Consell que feia de portaveu del grup. En aquesta última part de la sessió, les mirades havien canviat: els adults buscaven la complicitat dels infants i, amb l'intercanvi d'un somriure, manifestaven la seva satisfacció per la feina feta.

En una de les intervencions d'una nena que feia de portaveu, es va produir una anècdota simpàtica i espontània. En acabar la presentació de les idees debatudes pel grup, després dels aplaudiments i quan ja es donava pas al grup següent va dir: «Aprofito per fer-li arribar una queixa al cap de la Policia. I és que a la plaça Joan Maragall cada tarda hi ha un grup de joves amb motos que ocupa tota la plaça i els vianants hem de passar pel mig del carrer per la por que ens fan els joves i perquè no ens deixen lloc per passar. Gràcies». Les dinamitzadores ens vam mirar i ens vam quedar sense saber què dir. Hi va haver més aplaudiments i es va sentir el cap de la Policia que deia: «Ja en prenc nota».

La sessió de treball es va allargar fins gairebé les 15.00, però cap representant del Consell no va marxar fins que no es va donar per tancada la sessió de treball. La reunió es va acabar amb l'agraïment per la participació de tots els assistents, i es va convidar tothom a participar en la sessió següent, en què es presentarien les propostes per remodelar la rambla a partir de les aportacions de cada un dels tallers.

Els representants del Consell estaven molt satisfets d'haver-hi participat i així ho van fer saber en la reunió següent del Consell, en què van explicar com havia anat la sessió de treball, van explicar les paraules que els havia dedicat l'alcalde i quines havien estat les aportacions que s'havien fet en els tallers. Algunes de les aportacions dels infants van ser:

- Hi hauria d'haver seients perquè la gent gran pogués descansar.
- El terra no hauria de ser llis perquè quan plou es fàcil relliscar; però tampoc no hauria de ser de rajoles perquè quan els infants van a l'escola amb les motxilles amb rodes, aquestes fan molt soroll i els nens gairebé no poden parlar entre ells.
- Hi hauria d'haver algunes fonts per si tenim set.
- Hi hauria d'haver papereres per poder mantenir la ciutat neta.
- Les voreres haurien de ser adaptades per facilitar la mobilitat de la gent que va amb cotxets i amb cadira de rodes.

La valoració que van fer les dinamitzadores de la participació del Consell va ser la següent:

- Ha estat una oportunitat per implicar el Consell d'Infants en una comissió ciutadana formada per altres ciutadans adults en què junts reflexionaven què era millor per a la ciutat i la ciutadania.

- La seva implicació en els tallers ha estat màxima. Algun participant ens ha comentat que era increïble la desimboltura amb què expressaven la seva opinió. I, a més, els infants defensaven les seves idees amb arguments, escoltant i respectant els torns de paraula.
- Els infants han estat tractats com a ciutadans de ple dret i la seva opinió ha estat escoltada.
- Tenim la percepció que els adults assistents s'han adonat que els infants tenen coses a dir de la seva ciutat; que les seves aportacions tenen un altre punt de vista, que també és rellevant, i que la participació no és cosa d'adults, sinó de tots els ciutadans.
- Els infants s'han sentit importants i motivats perquè s'ha reconegut públicament la seva feina i la seva capacitat per participar.

A la segona sessió de treball, hi van assistir cinc representants del Consell. En aquesta ocasió, es presentaven les idees recollides en la sessió anterior i es concretaven en possibles actuacions. La dinàmica de la sessió va ser més estàtica: els participants escoltaven la intervenció dels arquitectes, que descrivien les tres simulacions possibles del que seria la remodelació de la rambla. Posteriorment, els participants tenien un espai de preguntes i votaven una de les tres propostes. Aquesta sessió no va estar tan ben valorada pels infants, ja que va ser molt llarga i pesada a causa de les explicacions dels arquitectes i de la terminologia que empraven. Hem de dir que la gran majoria dels nens i les nenes no es van quedar fins al final.

La valoració final d'aquesta actuació del Consell és bona, ja que va ser la primera experiència de la ciutat en què els infants participaven en un procés consultiu. A partir d'aquesta experiència, el Consell va ser convidat a participar en altres espais per donar la seva opinió.

II. *Intervenció en el Dia Internacional contra la Violència de Gènere*

La segona experiència de participació que va tenir el Consell va ser en el Consell de la Dona. El novembre del 2001, per primera vegada, es va demanar al Consell d'Infants que participés en la jornada que organitzaven en contra de la violència i el maltractament a les dones. La petició arribava amb poc temps, d'una setmana per una altra, i la col·laboració estava poc definida. Es va presentar la petició al Consell, que ho va estar valorant i va decidir que no era un bon moment, ja que hi havia molts temes sobre la taula (s'estava preparant el dia de la constitució) i que, en tot cas, per a l'any vinent, amb temps, ho podia preparar.

Així va ser, a principi del 2002, la responsable del Consell de la Dona es va posar en contacte amb la dinamitzadora del Consell d'Infants per fer-li arribar la petició de col·laboració. Concretament, es demanava que el Consell aportés la seva visió en relació amb el maltractament a les dones.

La dinamitzadora va traslladar la petició al Consell. Alguns dels membres recordaven que l'any anterior no hi havien pogut participar i que aquest any podien fer-ho.

El Consell va analitzar com podien aportar la seva opinió en relació amb la violència domèstica. La proposta que van fer consistia a escriure una carta adreçada a un home maltractador. Així, van quedar que, per a la propera trobada, cada membre portaria unes paraules adreçades a un maltractador. Els escrits que van portar van ser:

Hola!

Saps, a mi no m'agrada que maltractin la gent, i menys un home que no sap el que fa.

Sabies que la gent com tu no m'agrada, i saps per què, perquè no té consciència del que fa amb les dones.

Tot el que els passa a aquestes dones és per uns homes dolents com tu que les utilitzen i després les maltracten.

T'agradaria que et maltractessin? Segur que no. Doncs tu tampoc no has de fer-ho, perquè les dones s'han de respectar igual que els homes.

☒☒☒☒☒☒☒☒

Senyor, si és que se li pot dir senyor, perquè un senyor tracta bé les dones. Per molt que penso, no m'explico en què pensa quan maltracta les dones, què li han fet elles per maltractar-les així? Li recordo que són persones igual que vostè. Tenen sentiments, cosa que vostè no crec que tingui. Jo li voldria fer una pregunta, si cada dona que pegués fos un home, s'ho pensaria? Escric aquestes paraules perquè pensi una mica i deixi de maltractar persones humanes, ja que no li fa mal a ella sola sinó que també li fa a la seva família. Pensi una mica!

☒☒☒☒☒☒☒☒

Miri, per començar crec que això que fa no està gens bé. Segona, no crec que tingui tan poca vergonya com per fer-li això a una dona. No sé si sap que quan la policia l'enxampi, anirà directament a la garjola. Això que fa vostè no es pot considerar; què s'ha cregut! Espero que tothom s'adoni de la classe d'home que és vostè. No tinc res més a dir.

Atentament,

☒☒☒☒☒☒☒☒

Hola,

Pensa que estàs al món del revés, on la dona és la maltractadora i tu, la víctima. Com et sentiries? Doncs així se sent la dona quan tu la maltractes.

Et faria gràcia que et donessin cops de puny?

☒☒☒☒☒☒☒☒

A un home... maltractador!

Des dels ulls d'un infant: no veig per què he d'entendre els homes que maltracten les dones.

És fàcil pensar que tenen un motiu, però de debò, el tenen? Tu, home, saps per què ho fas?

De debò, no ho entenc! Expliqueu-nos-ho, homes maltractadors, per què ho feu, doneu una idea raonable d'un pensament irresponsable.

Trobeu bé maltractar les dones? Heu provat de posar-vos en els seus ulls? En el seu cos? Penseu com elles. Doneu la cara, parreu, i sobretot, PAREU.

No ets conscient del que fas, no està bé i fins que no te n'adonis seràs una de les persones més incultes que hi ha. Has de deixar de fer-ho, pensar-ho i tornar a la realitat. Veuràs que el que estàs fent no és el més adequat.

Segur que ho aconseguiràs, això sí, si tu vols. Ànims!

☒☒☒☒☒☒☒☒

Benvolgut senyor,

Segurament si vostè maltracta la seva dona és perquè deu tenir algun problema personal: gelosia, alcohol, drogues, etc.

Si un d'aquests fos el seu cas li recomanaria que anés a un metge per trobar alguna solució. Si no es pot controlar vagi-se'n a viure a una altra ciutat i deixi en pau la seva dona.

☒☒☒☒☒☒☒☒

Hola!

No penses que t'has casat amb una dona que estimaves i heu estat temps compartint coses. Posa't al seu lloc! Pensa en com la fas patir. Ella t'estimava i tu, en comptes de donar-li amor, li donaves bufetades, puntades, etc. Per què no reflexiones sobre el que has fet, per què t'adones del mal que li has fet? Pensa que has des-trossat una família per culpa teva. Pensa-ho.

☒☒☒☒☒☒☒☒

Hola!

De ben segur que alguna vegada has pensat: per què sóc maltractador?

Tens un problema. Has d'intentar enfrontar-t'hi.

Una ajuda per fer això és un psiquiatre. Espero que t'ho pensis bé i que actuïs.

Una abraçada.

Aquests escrits van ser els continguts en què es va centrar el treball de la sessió per elaborar la carta. El treball es va organitzar de la manera següent:

- Es van llegir cada un dels escrits i es va demanar que hi posessin molta atenció, ja que havien de poder identificar quines eren les idees que sortirien en la carta final.
- Posteriorment, es tractava d'assenyalar quines eren les idees que més els havien agradat i que creien més importants.
- Es van anar identificant les idees més significatives de cada escrit.
- Finalment, es van ordenar i, quan es va considerar que ja havien recollit tot el que volien dir, es va llegir la carta definitiva.

A continuació, es reproduïx la carta que es va elaborar a partir de les aportacions dels infants i de la feina feta durant la sessió:

Des dels ulls d'un infant, no veig per què he d'entendre els homes que maltracten les dones. És fàcil pensar que tenen un motiu, però de debò, el tenen? Tu, home, no penses que estàs amb una dona que estimaves i que heu estat temps compartint coses? Posa't al seu lloc! Pensa en com la fas patir. Ella t'estimava i tu, en comptes de donar-li amor, li donaves bufetades, puntades, etc.

Tu, home, saps per què ho fas? De debò, no ho entenc! Expliqueu-nos-ho, homes maltractadors, per què ho feu, doneu una idea raonable d'un pensament irresponsable.

Trobeu bé maltractar les dones? Heu provat de posar-vos en els seus ulls? En el seu cos? Penseu com elles. Doneu la cara, parleu, i sobretot, PAREU.

Sabies que la gent com tu no m'agrada, i saps per què, perquè no té consciència del que fa amb les dones.

Imagina't que és el món al revés: «La teva esposa no diu res, no hi és. Les 12.00 han tocat i la sopa, que amb amor li has preparat, s'ha refredat. Toc! Toc! Obres la porta. És la teva dona, que arriba beguda. Ha sortit de gresca amb les amigues... Amb llàstima, li prepares un te i sense voler et cau, i et comença a pegar... Molts exemples més podríem posar».

Ara digues-me, si fossis tu la víctima, com et sentiries? T'agradaria que et maltractessin? Oï que no? Dons tu tampoc no ho has de fer, perquè les dones s'han de respectar igual que els homes.

T'he escrit aquestes paraules perquè pensis una mica, i deixis de maltractar la dona, ja que no li fas mal a ella sola, sinó que també li fas mal a la seva família.

De ben segur que alguna vegada has pensat: per què sóc maltractador? Segurament si maltractes la teva dona és perquè deus tenir algun problema personal: gelosia, alcohol, drogues, etc. Si un d'aquests fos el teu cas, has d'intentar enfrontar-t'hi. Et recomano que vagis a un metge, a un psiquiatre, a algú que t'ajudi a trobar una solució. Si no et pots controlar, vés-te'n a viure a una altra ciutat i deixa en pau la teva dona. Espero que t'ho pensis bé i que actuïs.

I només dic una cosa: REFLEXIONA. Pensa una mica.

Segur que ho aconseguiràs, això sí, si tu vols. Ànims!

Carta a un maltractador. 25 de novembre del 2002.

Una vegada redactada la carta, només calia que decidissin els dos representants que presentarien l'aportació del Consell a la plaça de la Vila el Dia Internacional contra la Violència de Gènere.

Aquesta col·laboració amb el Consell de la Dona es va mantenir des de llavors fins ara.

III. *Participació en les jornades de la Xarxa d'Atenció a la Infància*

La Xarxa d'Atenció a la Infància, és una entitat ciutadana que té la finalitat d'afavorir i millorar la tasca familiar de criança i educació de l'infant. Està formada per professionals que presten serveis des d'equipaments públics i privats d'atenció als infants i a les seves famílies i per ciutadans organitzats en entitats cíviques relacionades amb la infància. En el seu organigrama funcional està inclòs el Consell d'Infants.

La xarxa organitza anualment una jornada de treball per afavorir la formació i l'intercanvi entre els professionals. El Consell hi va participar per primera vegada el juny del 2003, presentant el seu treball. Aquesta intervenció va ser valorada positivament pels assistents i pels membres de l'organització de les jornades, alguns dels quals sentien a parlar del Consell i del seu treball a la ciutat per primera vegada.

L'any següent, el Consell va rebre una petició per participar en la III Jornada de la Xarxa, que tenia la finalitat d'eixamplar l'espai de comunicació dels equipaments amb les famílies i els infants.

En la reunió del maig, es va proposar al Consell la possibilitat de participar-hi. Els infants van acceptar, però no tenien gaire clar en què consistia la seva participació. Per aclarir-los-ho, es va demanar que, en la reunió següent, hi assistís un dels organitzadors de la jornada. Per tant, la preparació d'aquesta participació del Consell va tenir dues parts:

1) Concreció de la petició de col·laboració i espai de debat intern

En la sessió de juny, va assistir un membre del secretariat de la Xarxa per presentar aquesta entitat ciutadana al Consell i per explicar quin sentit tenia la seva participació com a infants en la xarxa.

Tot seguit, va formular una qüestió per centrar el debat: «Com valoreu l'atenció que rebeu dels professionals i equipaments que us atenen?». Als membres del Consell els va costar opinar sobre aquest tema. Llavors, es va proposar una altra formulació: «Els nens i les nenes ens considerem ben atesos per part dels professionals i els equipaments quan...». A partir d'aquesta frase inacabada, es va obrir un procés d'aclariment i d'exemplificació per poder facilitar el procés de reflexió. Aquest procés va estar conduït pel professional de la xarxa, que va anar introduint preguntes facilitadores per provocar la reflexió dels representants. Finalment, el debat es va centrar en tres equipaments: escola, consultes mèdiques i espais de lleure.

2) Intervenció dels representants del Consell en el marc de la jornada de la xarxa

En el díptic editat per a la jornada, el Consell d'Infants apareixia en dos apartats:

- En l'apartat dels objectius generals:
 - Compartir la visió que tenen els membres del Consell d'Infants sobre la capacitat de comunicació amb les famílies i els infants.

- En l'apartat del programa:

9.30 Presentació i debat

La visió de l'infant

A càrrec dels membres del Consell d'Infants, que parlaran de la visió que té aquest col·lectiu dels serveis que utilitza.

Moments abans de la seva intervenció, el Consell es va reunir per organitzar-se i per repassar el contingut. Aquest havia estat concretat en la sessió de debat de l'última reunió.

Van ser sis representants els que van intervenir en el debat i, per parelles, es van repartir els tres equipaments. La resta dels representants estaven a la primera fila. La dinamitzadora els va presentar i els va donar la paraula.

Participació del Consell a la II Jornada de la Xarxa d'Atenció a la Infància. Juny, 2004.

Seguidament els representants van explicar molt breument el Consell d'Infants i, a continuació, van exposar les idees que havien consensuat per a la jornada. En el quadre següent es recullen algunes de les seves propostes:

«Els nens i les nenes ens considerem ben atesos per part dels professionals i els equipaments quan...».

Consulta mèdica

- Quan ens pregunten a nosaltres el que ens passa i no a les mares.
- Quan ens miren i ens exploren amb deteniment.
- Quan els metges parlen col·loquialment, perquè puguem seguir les indicacions.
- Quan ens escolten i tenen en compte el que els diem.
- Voldríem que els metges milloressin la lletra.

Escola

- Tots els nens som iguals. A vegades, els que treuen millor nota són els favorits i, als que treuen pitjor nota, sembla que els tinguin mania, quan són els que necessiten més ajuda.
- Voldríem que no hi hagués favoritismes i que els mestres ens respectessin, i nosaltres a ells.
- Voldríem que els mestres ens ajudessin a fer la feina i, si tenim algun dubte, que ens ajudessin a resoldre'l.
- Voldríem que tots els infants poguessin participar a la classe i que no fossin sempre els mateixos.
- Creiem que els mestres tenen favoritismes pel que fa al gènere. Per exemple, a la classe d'educació física, quan juguem un partit de bàsquet, sempre treuen els nois i, quan els nens fan una cosa malament, el professor diu: «Ho fas com una nena».

Esplai

- Treballem i ens ho passem bé fent coses diferents.
- Podem xerrar de les nostres coses sense que ens cridin l'atenció.

En general, per a tots els professionals

- Voldríem que els professionals no parlessin amb els companys de temes personals per tal de no deixar desatesos la família i els infants.
- Voldríem que els professionals, quan treballen, apaguessin el mòbil per tal de no distreure's o interrompre les explicacions o atencions que donen.
- Ens agradaria que els professionals no fumessin als espais públics i que respectessin la normativa.

Guió preparat pel Consell per intervenir en la III Jornada de la Xarxa. Juny, 2003.

En acabar la seva intervenció, el Consell va tenir alguna pregunta per part dels professionals assistents. Concretament, hi va haver una mestra que es va sentir una mica molesta per l'opinió que els infants havien fet d'aquest col·lectiu, i els va recordar que, a l'escola, hi anaven a aprendre. Un representant del Consell li va respondre educadament: «Nosaltres ja sabem que a l'escola anem a aprendre, però ens agradaria fer-ho en un ambient una mica més amè i divertit, perquè estem segurs que llavors aprendríem molt més».

La participació del Consell en la xarxa s'ha instaurat com una col·laboració anual en el marc de les jornades. És més, els professionals de la xarxa incorporen les opinions dels infants al seu treball i a les seves propostes de millora.

Una vegada presentades aquestes tres situacions, per finalitzar, voldríem destacar els aspectes clau de la participació del Consell en els actes en què ha de donar la seva opinió:

- S'ha d'informar el Consell de la finalitat de la seva participació: «Donar l'opinió dels infants de com hauria de ser la millora de...». També cal dir-li quins seran els altres participants i què suposa la participació (nombre de reunions, horari...).
- La invitació a participar ha d'arribar amb prou temps perquè els infants puguin organitzar-se, analitzar el tema i preparar la seva intervenció.
- L'equip dinamitzador ha de sensibilitzar els adults que conviden a participar el Consell d'Infants que ha de ser un procés real, en què s'ha de permetre que els infants s'expressin amb naturalitat.
- En més d'una ocasió, els representants del Consell d'Infants han hagut de sentir per part de la resta de participants, alguns comentaris com: «Què fan aquests nens aquí?» o «calla, que hauries de ser a dormir». Davant d'aquests comentaris els infants han callat, per vergonya, per respecte... Ha estat en l'espai del Consell, en què valoraven que estaven indignats i manifestaven possibles respostes. Aquests comentaris creiem que afecten poc els representants perquè tenen molt interioritzat el seu dret a participar i creiem que els ajuda a reafirmar-se. Aquest fet s'ha donat més en els processos consultius de la remodelació d'espais urbans i provenien de veïns afectats per les transformacions urbanes.
- Els tècnics que convidaven el Consell manifestaven la seva sorpresa per la participació dels infants i per veure que eren els únics capaços de fer propostes pensades per a la ciutadania, deixant al marge possibles interessos personals.

■ 5.2.8. La participació del Consell en celebracions significatives per a la infància: la nit de Reis i el Firajoc

L'equip dinamitzador, en alguna de les sessions de deliberació, vam analitzar com potenciar la implicació del Consell en el si de la ciutat i com havia d'exercir la seva funció de representació del col·lectiu infantil. Vam proposar implicar els infants en actes de caràcter ludicofestiu que s'organitzaven a la ciutat relacionats amb la infància.

Els actes d'aquest tipus en què el Consell d'Infants ha col·laborat són:

- La participació en la nit de Reis.
- La inauguració del Firajoc.
- La participació en el jurat del concurs de literatura infantil El banyetes.
- La participació en el jurat del concurs de disfresses de carnestoltes.

A continuació, descriurem els dos primers, ja que són els més significatius i els que s'han incorporat en el conjunt d'activitats en què participa el Consell al llarg de l'any.

I. La participació en la nit de Reis

Aquest va ser el primer acte relacionat amb la infància en què va participar el Consell d'Infants. En el moment en què es va proposar, el regidor d'Educació i l'alcaldia van considerar oportuna la implicació dels representants del Consell. La participació del Consell en aquesta nit màgica es va concretar de dues maneres:

1) La meitat dels nens i les nenes del Consell farien de patges en una de les carrosses dels Reis. La seva feina consistiria a llançar caramels pels carrers de Sant Feliu per on passa la cavalcada. Aquesta col·laboració fins aleshores estava pensada per als nens i les nenes de les associacions de lleure de Sant Feliu. Als representants els va fer molta il·lusió participar en aquest acte i van decidir que cada any hi anirien els representants que iniciaven el seu últim any de Consell.

2) Els representants donarien la benvinguda als Reis a la plaça de la Vila juntament amb l'alcalde

El Consell dona la benvinguda als Reis de l'Orient a la plaça de la Vila. Gener, 2002.

A continuació, farem referència a l'acció de donar la benvinguda als Reis, una acció que s'ha convertit en la més simbòlica i significativa. El primer any que es va portar a terme va ser el desembre del 2002. Aquell any, els representants del Consell fins i tot van fer el motlle de la clau de la ciutat. Fins aleshores mai no s'havia lliurat als Reis aquest element simbòlic.

La participació del Consell consisteix a rebre els Reis juntament amb l'alcalde a la plaça de la Vila. En el moment en què els Reis de l'Orient accedeixen a l'escenari, on l'alcalde i els infants del Consell els estan esperant, té lloc aquesta seqüència:

- L'alcalde els dóna la benvinguda oferint-los pa i sal per als camells.
- Els representants del Consell lliuren una rosa, símbol de la ciutat, a cada rei.
- I els adrecen unes paraules i uns desitjos com a infants.

L'escrit l'havien preparat a la sessió del Consell del desembre, en què també van decidir quins serien els representants que hi hauria a l'escenari.

Durant el discurs, els entreguen, d'una banda, un pergamí amb una reproducció del manifest de solidaritat que van redactar amb motiu del Dia Universal dels Drets dels Infants i que van preparar per a la constitució i, de l'altra, la clau de la ciutat. A continuació, en mostrem un exemple.

Benvolguts Reis mags,

Us donem la benvinguda a la nostra ciutat un any més. Estem molt contents de rebre-us i lliurar-vos el manifest sobre com, els nens i les nenes, imaginem la nostra ciutat el 2010.

Com a representants del Consell d'Infants per a aquest any 2003, hem decidit que, en lloc de regals, us volem demanar desitjos solidaris per a tothom.

Ens agradaria que tots els nens i les nenes d'arreu del món que passen gana, que són orfes, que tenen malalties... tinguessin el millor regal:

- Menjar.
- Estar amb la seva família.
- Rebre assistència mèdica.
- Tenir una bona educació.
- Que cap infant menor d'edat no hagués de treballar.
- I, sobretot, que els infants fossin feliços.

Us demanem que s'acabi la marea negra i les catàstrofes ecològiques, com les sequeres, les inundacions, els incendis... i, si desgraciadament n'hi ha, que siguin ben gestionades per cada govern.

Que no hi hagi més crisis econòmiques, que fan patir a grans i petits, com és el cas de l'Argentina.

Que s'acabi el terrorisme i les guerres i que les persones aprenguem a dialogar per resoldre els conflictes.

A part d'aquests desitjos de solidaritat, us demanem algun que altre regal per als nens i les nenes de Sant Feliu i del món. Per això us lliurem aquesta clau, perquè pugueu entrar a totes les cases, i aquestes roses, perquè sempre porteu la ciutat de Sant Feliu al cor.

Carta de benvinguda als Reis de l'Orient llegida a la plaça de la Vila. Gener, 2003.

- Els Reis de l'Orient pugen al balcó per saludar tots els assistents.

El desembre del 2003, es va proposar als representants del Consell que participessin en un altre moment d'aquesta nit. Després de saludar els assistents des del balcó, els Reis baixen un altre cop a la plaça, on durant una estona es dediquen a recollir les cartes dels infants. Es va proposar al Consell si volien ajudar els Reis en aquesta tasca. Aquest oferiment només es va fer als nens i nenes del Consell, que hi van accedir de molt bon grat.

La participació del Consell en la nit de Reis no només afavoreix la participació dels infants en una festa tan significativa com aquesta, sinó que també permet que, any rere any, es doni a conèixer públicament l'existència del Consell d'Infants a la ciutadania. Darrere d'aquesta participació, també hi ha una tasca d'anàlisi i reflexió sobre els desitjos que necessita la infància i el món en general.

En la sessió de gener es valora com ha anat la participació del Consell en la nit de Reis. Gairebé tots els anys, els representants que van a la carrossa reivindiquen que hi hagi més caramels per llançar, perquè en la recta final del recorregut en queden molt pocs. En la sessió de valoració del gener del 2004, hi va haver moltes queixes per part dels nens i les nenes del Consell. Aquestes les van recollir en una carta que es va fer arribar al regidor d'Educació i al tècnic de Festes. A continuació es mostra la carta:

Sant Feliu de Llobregat, 1 març del 2004

Benvolgut regidor,

Som els membres del Consell d'Infants.

Et comuniquem que hem rebut unes queixes sobre el pessebre que es fa a la plaça de la Vila per Nadal. Per tal de millorar el pessebre i trobar solucions a aquestes queixes, hem pensat una sèrie de propostes que et fem arribar:

- No feu el pessebre tan alt, perquè els nens petits el puguin veure bé.
- No poseu els vitralls, perquè a la gent no els agraden gaire. Poseu figures, que poden ser de fang o de cera (per semblar més reals), que siguin molt grans. Sabem que el problema és que les poden robar. Perquè això no passi proposem algunes solucions: poseu policia a la nit, enganxeu les figures a terra, protegiu-les amb un vidre...
- Poseu animals de veritat en el pessebre.
- Feu el pessebre més gran, amb més decoració, més gespa, més animals...
- I, una altra proposta: feu un pessebre vivent.

També hem rebut propostes per millorar el Nadal a la nostra ciutat:

- Posar més il·luminació als carrers.
- Que es facin focs artificials.
- Que els carrers estiguin més decorats i hi hagi més música.
- Posar un arbre decorat a la plaça de la Vila, amb una estrella a la punta de l'arbre.
- Que els Reis no arribin sempre amb carrossa; poden arribar amb altres transports.
- Fer l'arbre dels desitjos. Posar un arbre i que la gent hi pengi desitjos.

Atentament,

EL CONSELL D'INFANTS

(Al revers de la carta hi havia una altra valoració.)

VALORACIÓ DE LA CAVALCADA 2003

Els membres del Consell d'Infants que hem participat en la cavalcada l'hem valorada i voldríem fer algunes propostes. Ens agradaria:

- Que les carrosses estiguessin més decorades.
- Que hi hagués més caramels.
- Que les carrosses estiguessin més ben distribuïdes i no hi hagués tanta gent.
- Que quan els Reis pugessin al balcó, llancessin focs artificials.
- Que el rei negre fos realment negre, perquè hi ha infants que s'adonen que els reis van pintats.

La resta, la valorem molt bé.

EL CONSELL D'INFANTS

Carta adreçada al regidor d'Educació amb la valoració del Nadal 2003.

En resposta a la carta del Consell, el regidor d'Educació va demanar tenir una reunió amb els representants. Per diverses raons, principalment per canvis polítics, la reunió no va ser possible fins al desembre del 2004. Aquell any, durant l'acte de constitució, l'alcalde va esmentar la carta que havia adreçat el Consell a l'Ajuntament i va comentar que s'havien introduït algunes millores a la celebració del Nadal a la ciutat de Sant Feliu.

En la reunió, el regidor d'Educació i el tècnic de Festes van informar el Consell de les millores que s'havien introduït i van demanar-li que col·laborés en alguns d'aquests canvis. La resposta a les peticions que havien fet els infants va ser la següent (Paraules que el regidor d'Educació va adreçar al Consell. Desembre, 2004):

- Hem atès la vostra petició respecte al tema de l'enllumenat. Si us hi heu fixat, fa una setmana que hi ha els llums de Nadal posats i haureu pogut comprovar que ja hem atès la vostra petició: n'hi ha més.
- Respecte del pessebre, hem fet un sistema perquè tots els infants el puguin veure.
- Demanàveu que quan els Reis pugessin al balcó llancessin coets. Bé, ja es tiren coets, però quan surten al palau Falguera... Quan arriben a la plaça, no és possible perquè és molt perillós. A la plaça, poden haver-hi mil persones. Recordeu la festa de la tardor: un dels coets va canviar de direcció i en comptes d'anar cap amunt va anar cap avall i per sort va esclatar als arbres abans de caure sobre les persones. Per tant, aquesta petició creiem que no és possible perquè és perillosa.
- Hem aconseguit que hi hagi més caramels a les carrosses i que durin tot el trajecte.
- S'ha preparat una passarel·la perquè els infants puguin veure els Reis des que baixen de les carrosses.
- Pel que fa al tema de la vigilància, s'ha contractat una persona de seguretat perquè vetlli per les figures del pessebre i pels actes vandàlics que es cometien a la nit.

- Quant al tema de l'arbre dels desitjos. Com que seria molt difícil poder posar un arbre i anar penjant tots els desitjos de la gent, hem pensat, a partir de la vostra idea, fer les capsas dels desitjos. Posarem tres capsas, una per a cada rei: una de verda, una de blava i una altra de vermella, perquè s'hi puguin dipositar els desitjos. Ara, vosaltres, si hi esteu d'acord, hauríeu de dissenyar-les i ens hauríeu de dir com hem de fer les targetes per escriure els desitjos. Els dies 3, 4 i 5 hi haurà un patge que recollirà els desitjos, i a la a vegada vigilarà el pessebre. Els nens i les nenes del Consell podrien venir a inaugurar les capsas i ser els primers a introduir els desitjos.

La celebració del Nadal a Sant Feliu s'ha millorat amb les aportacions del Consell. D'altra banda, la participació en la nit de Reis és una de les activitats incorporades al pla de treball del Consell i una de les que fa més il·lusió als infants. La preparació de la carta de benvinguda als Reis és una de les primeres accions que fan els representants novells durant la primera sessió del Consell a què participen.

II. *La inauguració del Firajoc*

Aquesta és una activitat organitzada pel Programa d'Infància. Durant dos dies s'organitzen jocs i activitats lúdiques per als infants i les seves famílies al carrer. Hi ha estands dels grups i de les associacions de lleure, que organitzen propostes per passar una estona entretinguda.

La participació del Consell consisteix a inaugurar la fira juntament amb la resta d'autoritats. L'acte és molt senzill: l'alcalde adreça unes paraules als assistents i, a continuació, els representants del Consell tallen la cinta per obrir el recinte al públic, com es pot veure en les fotografies següents. Tot seguit, l'alcalde i els representants dels infants fan una visita a cada un dels estands del Firajoc, interessant-se per les activitats que organitzen i per altres qüestions relacionades amb les entitats que hi participen.

Acte d'inauguració del Firajoc. Maig, 2002.

El maig del 2002 va ser la primera vegada que el Consell va participar en la inauguració del Firajoc. Des d'aquell dia, aquest acte s'ha incorporat a les responsabilitats del Consell d'Infants.

■ 5.2.9. La reunió amb les famílies

La relació amb les famílies ha estat un dels elements que també s'ha anat transformant en aquest segon període. Fins aleshores, la relació amb elles era mitjançant la carta que se'ls enviava en el moment en què el seu fill o la seva filla havia estat escollit o escollida pels companys per formar part del Consell. Sense oblidar que a l'entrada i sortida de les reunions també coincidíem i, si alguna vegada havíem de parlar amb els infants, les telefonàvem.

Quan l'activitat del Consell va anar augmentant i es demanava més participació fora de l'horari inicialment establert, l'equip dinamitzador va considerar necessari convocar les famílies per explicar-los en què consistia el treball del Consell d'Infants.

La primera reunió va ser el març del 2001. Va ser un èxit: hi van assistir la gran majoria de famílies, ja que tenien ganes de saber què feien realment els seus fills i les seves filles al Consell d'Infants. Per a l'equip dinamitzador, també va ser un acte molt important, ja que les famílies ens van informar sobre com vivien els infants la participació en el Consell. En aquesta reunió, ens vam assabentar que els representants no rebien tant suport per part dels tutors com ens imaginàvem. També hi va haver pares que van comentar que els infants es desesperaven quan els seus companys no els escoltaven o no els donaven el suport que esperaven.

La valoració de la reunió per part de l'equip dinamitzador va ser molt positiva, per la informació que ens havien facilitat els pares, per la constatació que el Consell és un espai significatiu per als infants i perquè tenen realment assumit el seu paper i per la complicitat assolida amb les famílies. Va ser molt interessant veure l'intercanvi entre els familiars dels infants experts i els novells i veure com resolien els neguits que ells havien resolt d'un any per l'altre. L'única cosa que ens van qüestionar va ser per què no havíem creat el Consell d'Infants abans.

Els anys posteriors, el nombre de famílies assistents va disminuir. Primer, perquè només hi assistien els pares dels representants novells. Les famílies dels representants experts ja coneixien el Consell i, per tant, anar a la reunió era tornar a sentir la mateixa explicació, per això no venien. Era una llàstima, ja que no s'afavoria l'intercanvi d'experiències entre famílies i l'assistència quedava reduïda a la meitat. Un dels anys va coincidir amb un partit de futbol i un altre vam lliurar la carta als infants amb molta antelació i aquesta es va quedar dins de la carpeta del Consell, sense que arribés a les famílies.

Encara que les famílies no assistien a la reunió, hi havia molt bona relació. La prova era que en diversos actes que va organitzar el Consell hi van assistir. Per exemple, al sopar medieval que el Consell va organitzar en els actes de les Festes del Mil·lenari, les famílies hi van assistir i hi van col·laborar o, el juny del 2002, quan es va

presentar el web, en què la sala era plena de familiars dels representants. Mitjançant aquests actes, ens vam adonar que si es convidava les famílies a la presentació de la feina dels seus fills, la seva assistència estava gairebé garantida.

La relació amb les famílies era un tema que a l'equip dinamitzador ens amoinava, ja que havíem descobert el seu potencial i el reforç que podíem aconseguir en la formació per a la participació dels infants a la ciutat si teníem la seva complicitat. Per tant, la relació i comunicació amb les famílies era absolutament necessària, però s'havia de trobar quina era la millor manera d'aconseguir-la. Aquesta preocupació es va resoldre gràcies a una reivindicació del mateix Consell.

Al març del 2004, l'equip dinamitzador havíem planificat la reunió amb les famílies. Teníem preparades les cartes perquè els representants les donessin als pares. Per assegurar-nos que aquestes arribarien a les famílies, vam incorporar un punt en l'ordre del dia que era informar els infants de la importància d'aquesta reunió i de la necessitat que la carta arribés als pares. Després de presentar el tema, un nen va aixecar la mà i es va desencadenar la situació següent:

Albert: I a nosaltres no ens hi convoqueu?

Hi va haver un silenci de segons, les dinamitzadores ens vam creuar la mirada.

T-D⁵⁹: Aquesta reunió és per explicar als pares què és el Consell, com treballem, quins temes tracteu i quins altres temes treballareu.

Albert: Per això mateix, si heu de parlar de nosaltres caldria que hi fóssim, no?

T-D: A veure, parlem de les coses que fa el Consell i de com treballem. No els explicarem res més que el que vosaltres els expliqueu a casa.

Albert: Jo no els explico gairebé res... Una reunió és diferent. Vosaltres sempre dieu que hem de participar en aquells temes que tenen a veure amb nosaltres i en la reunió amb els pares parleu de la nostra feina. Per tant, hi hauríem de ser.

Aleshores, uns altres nens van dir: «És veritat, hauríem de poder venir i ser-hi presents quan parleu de nosaltres». Mentrestant, les dinamitzadores ens miràvem intentant trobar una resposta o consensuar alguna decisió.

E-D: Teniu raó... Teniu dret a participar en els espais en què es parla de vosaltres. Ara bé, si decidiu venir a la reunió de les famílies és per participar, per dir-hi la vostra, per presentar el treball que feu... Què hi dieu? Voleu assistir a la reunió de les famílies? Us comprometeu a presentar-hi el vostre treball?

Tots: Sí, sí, sí... A quina hora seria? On?

T-D: D'acord, si hi voleu participar, d'acord. Ara heu de fer com quan aneu a presentar el Consell a les aules de cinquè. D'acord? La reunió amb les famílies és a les 19.00, podríem quedar 30 minuts abans perquè us organitzéssiu.

E-D: El que farem és, primer, nosaltres tenim uns minuts per parlar amb els pares, mentre vosaltres us acabeu d'organitzar i, després, us incorporeu a la reunió per presentar el vostre treball. Us sembla bé?

Tots: Sí! Sí, sí, sí...

Reproducció del diàleg que hi va haver entre equip dinamitzador i representants. Març, 2004.

59. Hem utilitzat el codi T-D per identificar la dinamitzadora que era tècnica del Programa d'Infància i el codi E-D per a la dinamitzadora externa a l'Ajuntament.

L'11 de març del 2004, és una data que ens serà difícil oblidar. Vam començar el dia amb una de les notícies més impactants dels últims temps, encara que, desgraciadament, des de llavors, n'hem tingut altres. Tot i la sensació de desconcert i d'indignació que vivia la ciutadania en general, l'equip dinamitzador va decidir mantenir la reunió amb les famílies per veure què passava.

Els nens i les nenes van ser puntuals com sempre i només trobar-nos vam comentar la notícia i vam comprovar que ells també estaven impactats. Els vam informar que a les 20.00 s'havia convocat una manifestació silenciosa a la plaça de la Vila i per això la reunió amb les famílies havia d'acabar a l'hora. Ho van entendre perfectament i vam acordar que nosaltres només necessitaríem uns 15 minuts i ells podien disposar de mitja hora, perquè els 15 minuts restants eren per si hi havia alguna pregunta. Com que s'apropava l'hora de començar, els vam deixar sols, en una sala al costat de l'espai de treball habitual del Consell, perquè acabessin d'organitzar-se. Nosaltres vam preparar la sala i vam anar rebent els primers pares que arribaven.

I, tal com havíem acordat amb el Consell, la reunió va tenir l'estructura següent:

- *Presentació per part de l'equip dinamitzador.* Es va explicar la finalitat de la reunió i la raó per la qual els infants també hi assistien. Ràpidament se'ls va informar d'una activitat que els infants encara no coneixien, que era la proposta de participar en un espai del Fòrum de les Cultures i que era en horari escolar. Finalment, se'ls va informar que havíem decidit mantenir la reunió, tot i els esdeveniments del dia, i que aquesta acabaria a les 20.00 per si algú volia participar en la manifestació convocada.

Participació del Consell d'Infants en la reunió amb les famílies. Març, 2004.

- *Intervenció del Consell.* A partir del guió que van fer servir per presentar el Consell a les aules de cinquè, van explicar els diversos punts i van afegir alguns dels temes que estaven organitzant. S'anaven passant la paraula i anaven presentant el tema sobre el qual parlarien.
- *Torn d'intervencions.* Algun pare o alguna mare va formular-los alguna pregunta. Les dinamitzadores vam agrair públicament la seva intervenció i l'atreviment per qüestionar-nos la seva implicació durant la reunió. I vam informar les famílies de la proposta de participar en el Fòrum de les Cultures.

La reunió va acabar puntualment i la majoria de les famílies van dirigir-se a la plaça de la Vila amb els seus fills.

La valoració de la reunió va ser molt positiva i en ressaltem les consideracions següents:

- Hi va haver una gran assistència, tant de pares de representants novells com d'experts.
- Els membres del Consell van saber autoorganitzar-se i van planificar la reunió tots sols, adonant-se de les dificultats que implica participar en un esdeveniment d'aquest tipus.
- La presentació del seu treball va ser molt correcta tant pel que fa als continguts (què és el Consell, com s'organitza, què és important perquè funcioni, en què treballa) com a la manera de presentar-los (intervenció organitzada i entenedora).
- Els pares estaven sorpresos del grau de responsabilitat dels infants i del treball del Consell. La intervenció els havia ajudat a fer-se una idea del treball que fa el Consell, explicat directament pels representants.
- Les dinamitzadores vam fer-nos una idea més ajustada de què significava per als infants participar en el Consell. La seva intervenció ens va demostrar que el Consell era un projecte incorporat al seu paper com a ciutadans, que tenia un gran significat, que havien incorporat procediments per a la participació i havien construït el significat que té la participació infantil a la ciutat.

L'any següent, en la sessió del Consell en què vam plantejar la reunió amb les famílies, el grup d'experts va recordar-nos que volien participar-hi i ser ells qui expliquessin als pares en què consistia el Consell d'Infants. Per a aquesta ocasió, vam reservar una sala més gran i la reunió va ser de gairebé dues hores, durant la qual va sorgir un debat molt interessant sobre la importància de la participació a la ciutat. Un altre cop el nombre d'assistents va ser molt elevat.

Aquest bloc de continguts ha pretès reflexionar sobre el que ha passat, sobre el que s'ha fet o s'ha intentat fer i sobre resultats de les accions durant el segon període del Consell d'Infants (2001-2004). És una reflexió que ha pretès saber com continuar en el curs de l'acció, com reprendre un tema, com afrontar un problema

o com respondre a un nou repte. Ha estat una reflexió de caràcter retrospectiu i prospectiu que ha volgut connectar en el procés passat i futur.

Fins aquí, hem descrit els nou elements que han estat significatius i han afavorit el procés de sistematització d'una experiència que ha configurat un model propi de Consell d'Infants des del qual potenciar la participació infantil en el si de la ciutat.

5.3. Comentaris valoratius de la consolidació del projecte

En aquest últim apartat, voldríem analitzar alguns dels elements que han fet de l'experiència del Consell d'Infants un model propi. La introducció i el desenvolupament d'aquests elements ens ha permès, mitjançant processos de reflexió-acció-reflexió-acció, la sistematització de referents per a l'acció i per a la pràctica reflexiva. A continuació, els presentem, ja que considerem que han estat elements de referència.

- *Una experiència participativa en el marc de la ciutat viscuda en primera persona del plural*

El Consell d'Infants compleix amb la seva finalitat bàsica, que és que els infants opinin en el marc de la seva ciutat i que els adults escoltin les seves aportacions per fer una ciutat més amigable per a tothom. L'evolució del Consell ha fet que els infants que hi participen adquireixin i exercitin la seva funció de representants del seu col·lectiu. Els nens i les nenes tenen molt clar que pensen i opinen en veu dels infants i que han d'imaginar les millores en benefici de tothom. Hi ha una certa simbiosi entre el jo-compromès i el nosaltres-col·lectiu, entre el jo-representant i el nosaltres-infants.

En el marc del Consell, també s'ha potenciat l'ús de procediments participatius que han incidit de manera explícita i intencional en el fet d'aprendre a participar participant. Aquests procediments s'han incorporat a la dinàmica utilitzada i als elements que sorgeixen en el desenvolupament de l'acció i han esdevingut guies per participar, com són: la cohesió del grup, l'anàlisi de la realitat, la construcció dialògica, la crítica compromesa, la gestió de l'acció, la capacitat per actuar... Es tracta de la construcció individual de capacitats psicomorals i de guies de valor en el marc d'una experiència social compartida.

La formació d'una ciutadania activa i compromesa requereix una implicació en els projectes que vagi més enllà del mer interès personal.

- *La construcció del valor de la ciutadania: definició i redefinició en l'experiència participada en el si de la ciutat*

Durant la permanència en el Consell, mitjançant la implicació en diverses experiències participatives reals, els infants van definint el seu paper com a ciutadans. El procés de creixement i maduració que viuen amb l'ajuda dels altres els permet passar de representant novell a representant expert. Les accions generades en el si

del Consell generen actituds de compromís i responsabilitat que menen a una participació cada vegada més activa, competent i autònoma. La representació que es fan de l'exercici de la ciutadania els permet configurar els seus referents socials per mitjà de contínues redefinicions d'aquest valor.

La participació real en el projecte de ciutat i la presa de consciència de les conseqüències que es deriven de l'acció individual i col·lectiva incideixen en la imatge que els infants es construeixen com a ciutadans i incideixen en el seu nivell d'autoestima com a actors d'un projecte.

- *De la participació simple a la metaparticipació*

En aquest període s'ha incrementat la implicació del Consell en temes de la ciutat. Aquest increment ha permès que els infants es veiessin immersos en experiències participatives sobre temes de diversa complexitat i magnitud. A la vegada, s'han incorporat participacions estables que han possibilitat la repetició de procediments participatius que han afavorit la consolidació d'esquemes d'acció. A partir d'aquesta diversitat, s'ofereixen múltiples oportunitats per iniciar diversos processos per reflexionar sobre allò que els envolta i activar mecanismes per mirar de donar resposta als temes. L'experiència acumulada permet tractar els temes de manera sistematitzada o innovar en el procés de l'acció conjunta i compromesa.

El Consell ha participat en diversos actes, com el Firajoc i la nit de Reis, en què la presència d'aquest òrgan representava el col·lectiu d'infants; ha manifestat la seva opinió en diversos processos consultius; ha projectat propostes de transformació de la ciutat, i ha reivindicat els seus espais participatius. D'alguna manera, s'ha implicat en la majoria de nivells de participació de manera activa i equilibrada, sense que un tipus de participació predominés sobre una altra, fet que ha permès múltiples oportunitats d'aprenentatge.

- *L'evolució del Consell, una responsabilitat compartida entre el Consell i l'equip dinamitzador*

La recerca i la identificació de millores en el funcionament i la dinàmica del Consell han estat el resultat d'espais de construcció conjunta de les bases del projecte.

D'una banda, el Consell d'Infants, mitjançant la seva capacitat de planificació i d'execució de les propostes d'actuació que empenia, anava incorporant elements innovadors al seu funcionament. Alguns d'aquests elements de mica en mica s'instauraven en la pròpia dinàmica, altres eren reivindicats com a drets propis (com en el cas de la seva demanda de participar en la reunió amb les famílies). Els mateixos infants empenyen el projecte i el fan créixer.

De l'altra, l'equip dinamitzador, en els espais deliberatius i de planificació, identificava les propostes educatives per provocar processos de canvi, però aquests prenen forma en el si del Consell. La incorporació d'espais d'anàlisi i de reflexió sobre la pròpia participació facilitava la identificació dels punts forts i febles del funcionament intern del Consell. Amb aquest exercici de revisió i anàlisi el grup

d'infants en sortia enfortit, perquè conjuntament s'havien revisat els elements de base i s'havien buscat elements per a la transformació.

La incorporació d'estratègies i elements innovadors ha estat present en el procés de l'acció a mesura que anaven passant les actuacions i aquestes resultaven ser significatives per al foment de la participació dels infants i formaven part del funcionament del Consell.

- *La incorporació en la dinàmica del Consell d'estratègies i recursos propis de les assemblees*

La introducció de dinàmiques participatives pròpies de l'assemblea escolar i de recursos per a la formació en valors va permetre incorporar nous dinatismes que facilitaven la participació dels infants i del grup. L'estructuració de les dinàmiques va permetre la implicació dels infants en la direcció i gestió del grup, un element que els donava més protagonisme i garantia una implicació en el procés de les accions. La incorporació de càrrecs, d'una estructura de la sessió, d'una repetició de processos a l'hora de tractar els temes... s'han anat incorporant a la dinàmica i el funcionament del Consell de manera que s'ha optimitzat la feina d'aquest òrgan i s'ha format els infants per a la participació.

- *La pràctica reflexiva de l'equip dinamitzador*

Els espais de deliberació de l'equip dinamitzador del Consell tenien la finalitat de reflexionar per tal de fer una anàlisi de l'acció, per veure què havia funcionat i què no i establir el que calia reajustar per a la propera intervenció. La reflexió després de l'acció pot –si bé no de manera automàtica– capitalitzar l'experiència, i fins i tot transformar-la en coneixements susceptibles de ser utilitzats de nou en altres circumstàncies (Perrenoud, 2004).

- *Consolidació del projecte davant totes les forces polítiques*

El Consell d'Infants està consolidat al municipi, és conegut per totes les forces polítiques i totes li donen suport. Els canvis polítics de les últimes eleccions així ho han demostrat. A més, s'ha de fer constar que el Consell d'Infants mai no ha estat instrumentalitzat en època electoral per cap dels partits polítics.

- *El treball amb les famílies: informació, complicitat i implicació*

Les famílies coneixen el treball del Consell i tenen l'oportunitat de poder veure els seus fills o filles exercint com a representants en diversos actes. Però, sense cap mena de dubte, la relació amb les famílies s'ha transformat a partir de la proposta dels infants d'estar implicats en la reunió informativa. Són els mateixos infants els que presenten el treball del Consell als seus pares, i aquests tenen l'oportunitat de veure en acció el compromís i la responsabilitat amb què els infants desenvolupen les seves funcions.

- *Promoure el Consell entre la ciutadania*

Els infants es queixen que el Consell no és conegut entre els ciutadans i que en algunes ocasions aquests han qüestionat la seva implicació en processos consultius. Amb tot, la seva implicació en processos participatius de planificació urbanística i en diversos actes públics, com la nit de Reis o el Consell de la Dona, han afavorit una percepció pública de la participació dels infants.

En aquest període, s'han promogut les accions del Consell entre els ciutadans mitjançant la seva presència en els mitjans de comunicació municipals, com són *El Butlletí* i la ràdio. I també entre els professionals dels serveis d'atenció a la infància i a les seves famílies de la ciutat, ja que el Consell ha participat en les jornades de la xarxa. Però, s'hauria de potenciar més i arribar a la ciutadania amb més força, difonent l'existència i el funcionament d'aquest òrgan de participació infantil. Aquest seria un repte en què caldria continuar treballant.

La participació dels infants a la ciutat construeix un model de ciutat compromesa amb els seus ciutadans i sensibilitzada per afavorir la igualtat d'oportunitats per a l'exercici de la ciutadania dels infants.

6. Reflexió final i conclusions

En el moment de tancar aquesta tesi doctoral, encara que sigui formalment, ens trobem davant la Declaració del Consell d'Europa de l'any 2005, l'Any Europeu de la Ciutadania mitjançant l'Educació que, com sintetitza Bolívar (2005)⁶⁰, considera que, per promoure la participació activa en tots els àmbits de la vida social, l'Educació per a la Ciutadania Democràtica (EPC) és un element essencial. Aquesta Educació, en el marc del Consell d'Europa, és definida com el «*conjunt de pràctiques i activitats dissenyades per ajudar a totes les persones, infants, joves i adults a participar activament en la vida democràtica, acceptant i practicant els seus drets i les seves responsabilitats en la societat*».

L'origen del debat sobre l'Educació per a la Ciutadania Democràtica, que s'ha traslladat a la Llei Orgànica d'Educació (LOE) i que no entrarem a analitzar, està en el fet de qüestionar-se com l'educació pot contribuir a formar ciutadans més competents cívicament i més compromesos, mitjançant la participació, en les responsabilitats col·lectives. El treball que hem desenvolupat a la ciutat de Sant Feliu i que fomenta aquest treball de tesi no pretenia donar una resposta única a aquest repte, però, sens dubte, ha sorgit de l'interès d'apuntar eines i experiència en aquesta línia.

Tal com suggereix Rebollo (2002)⁶¹, aquest treball sobre la participació infantil, per veure com encaminar-la, no s'ha centrat a mirar els discursos, sinó que més aviat s'ha fonamentat en les pràctiques.

L'objectiu d'aquesta investigació era *desenvolupar un model d'intervenció per transformar i millorar la participació social dels infants a la seva ciutat en el marc de l'exercici de la ciutadania en el si d'un òrgan de participació infantil impulsat pel municipi*.

Després d'haver presentat la part teòrica i d'investigació, voldríem ressaltar els elements més significatius i rellevants que han anat sorgint en el procés d'aquest

60. BOLÍVAR, (2005). «La ciudadanía a través de la educación». *Seminari 2005. Año Europeo de la Ciudadanía a través de la Educación*. Madrid: Ministerio de Educación y Ciencia. [<http://www.educacionciudadania.mec.es/documentos/bolivar3.pdf>]

61. REBOLLO, O. (2002). «La participación ciudadana no se improvisa: Bases político-metodológicas para la Participación». Ponència presentada en les *Terceras Jornadas de Participación Ciudadana*. Ciudad de Alicante.

treball, i que han configurat la proposta de model d'intervenció desenvolupada en el marc de l'experiència de la ciutat de Sant Feliu de Llobregat.

En aquestes pàgines finals, tractarem de perfilar els principis i processos validats en aquest treball d'investigació, explicitarem les aportacions i les reflexions que a la llum de l'experiència investigadora i professional podrien orientar actualment la promoció de la participació social dels infants a la ciutat i apuntarem els nous reptes i les possibles línies d'investigació que ha obert aquest treball.

6.1. Principis i processos validats en aquesta experiència investigadora

La promoció de la participació infantil a la ciutat no està garantida simplement amb la introducció de projectes a partir d'una proposta d'activitats i accions organitzades per dur-les a terme a l'escola i a la ciutat, sinó que suposa alguna cosa més. Suposa principalment una redefinició de la figura de l'infant i de la seva participació en l'espai i en el temps. Aquesta transformació comporta un canvi en l'àmbit de la percepció i de l'acció que es concretarà en diversos nivells de participació.

La participació es basa més en les pràctiques que en els continguts, encara que aquests també tenen un paper important en el seu desenvolupament. Dit d'una altra manera, assistir a un òrgan com ara el Consell d'Infants no és garantia de promoció de la participació dels nens i les nenes. El que garanteix la promoció de la participació és exercir-la; prendre part en situacions reals en què els infants, participant, troben reptes i desafiaments que els impulsen a anar més enllà de les seves capacitats actuals.

El que resulta imprescindible, doncs, és que la preparació de les condicions de les experiències participatives en què els infants s'impliquin siguin d'un tipus i d'una complexitat que els suposin una nova situació participativa en la qual comprometre's i buscar una resposta. Cal buscar situacions que els impulsin a desenvolupar competències i eines de ciutadans experts en l'anàlisi de l'entorn que els envolta i a identificar les debilitats de la ciutat perquè aquesta sigui més propera a tots i totes. També suposa promoure en tots els agents implicats un grau d'entusiasme perquè s'impliquin en aquestes situacions i rebre ajudes pertinents per poder fer front als reptes de manera autònoma i autosuficient.

Aquest plantejament pressuposa que, per promoure la participació dels infants, és necessari definir pràctiques educatives organitzades i ritualitzades, perquè els infants intervinguin com a protagonistes de processos participatius cada vegada més complexos. Aquestes pràctiques que formen «en», «per a» i «des de» la participació impliquen un combinat d'estratègies socioafectives, de deliberació i d'actuació.

L'infant que està immers en pràctiques participatives se sent reconegut com a ciutadà i des d'aquí construeix el seu paper. Hi ha com un sistema de retroalimentació que fa que els infants es reconeixin com a ciutadans amb drets i deures. La

construcció del paper de ciutadà, d'acord amb Cortina (1999a)⁶², suposa un doble joc per als infants a la ciutat. Primer, perquè se sentin ciutadans, la ciutat els ha de fer sentir ciutadans; i segon, l'infant ha de participar en la ciutat. En el marc de Sant Feliu aquests dos nivells del joc són presents i es viuen amb intensitat.

En relació amb això, hi ha hagut una transformació per part dels regidors i tècnics, i fins i tot d'algun altre sector de la ciutadania, que han incorporat els infants en l'organització de la ciutat. En efecte, la participació infantil es té en compte i s'incorpora en alguns dels processos de presa de decisions. D'una altra banda, òbviament, aquesta consideració és percebuda i experimentada pels infants, fet que els provoca una identificació del paper i un sentiment de pertinença a un projecte col·lectiu. No hi hauria promoció de la participació si la ciutat i els seus agents principals adoptessin un paper passiu que fes de la ciutat i dels diversos escenaris on transcorre la participació infantil escenaris buits d'estimulació i d'impuls per a la implicació dels infants en els temes que els afecten.

Una proposta d'intervenció ha de tenir una referència sobre la participació dels infants desitjable (conceptes, procediments i valors), és a dir, sobre el conjunt d'elements considerats convenients per al procés d'implicació en una proposta participativa, i ha d'acceptar i respectar, al mateix temps, la possibilitat de reformulacions i resignificats diversos. És en aquest sentit, que podem afirmar que l'element principal resultant del procés d'investigació en l'acció ha estat reconèixer i mostrar que el procés de participació, que es planifica per promoure la participació infantil, ha d'estar obert a ser transformat en el procés de l'acció dels infants. Els diversos dinamitzadors del projecte han de preparar l'escenari per participar, però aquest passarà per un procés de redefinició per part del grup d'infants; de manera que la proposta pensada i dissenyada per l'adult passa a ser propietat dels infants. Aquesta manera de dissenyar i redissenyar els projectes per a la participació es converteix en un qüestionament i una redefinició permanent de la tasca per part dels agents implicats, i quan ens referim a agents estem parlant principalment dels infants. Les activitats i accions s'han d'organitzar, i així es va fer respecte dels problemes, els centres d'interès i els projectes de treball seleccionats per als infants i amb els infants. Aquest fet garanteix que els projectes responguin a interessos propers, als quals es fa front de manera cooperativa, i en què tots i totes miren per al bé col·lectiu que suposa comprometre's en la construcció d'una ciutat a l'altura de tota la ciutadania.

La proposta de participació infantil a la ciutat, procedent de l'experiència de la ciutat de Fano promoguda per Tonucci, va actuar com un potent element referencial que va permetre prendre decisions fonamentals per orientar la construcció de significats, que progressivament també es van anar enriquint des de la reflexió en l'acció i sobre l'acció dels diversos agents implicats i des de l'experiència acumulada en les diverses edicions dels projectes. El punt de partida s'ha anat transformant cap un concepte d'infant ciutadà que pren part en les decisions que l'afecten i que actua en

62. CORTINA, A. (1999a). *Los ciudadanos como protagonistas*. Barcelona: Galaxia Gutenberg.

relació amb aquells aspectes de la ciutat que considera que s'haurien de millorar. La implicació de l'infant en els processos de reflexió sobre la seva participació com a membre d'un òrgan compromès per aportar opinions, crítiques i propostes de millora suposa actuar com a ciutadà.

La construcció de la participació com a dret, valor i forma de fer coses conjuntament i com a principi que orienta la convivència entre els col·lectius té dues fases: la primera fa referència al procés de socialització en companyia dels altres, i la segona té a veure amb el procés intrapersonal que se segueix per incorporar els elements i les eines que es van configurant des de l'experiència participativa compartida. Aquestes dues fases es donen en plans diferents de l'activitat, però s'articulen en el mateix procés. La reflexió sobre la participació suposa un exercici de reorganització de significats i comportaments.

Construir un projecte per afavorir la participació infantil des del Programa d'Infància de l'Ajuntament amb un plantejament deliberatiu i coparticipat trenca amb la manera de fer des de fora i de manera impositiva, i ofereix la possibilitat a aquells que ho desitgin d'implicar-se de manera més o menys activa en el procés de transformació. Aquesta possibilitat permet, sobretot als professionals, l'oportunitat de replantejar-se altres maneres de relacionar-se i de dinamitzar la participació dels infants. La implicació dels agents en l'anàlisi de la proposta, el canvi i la innovació els permet, després, identificar les debilitats i fortaleces de la proposta. També els aporta la possibilitat d'aprendre com fer el procés d'innovació d'una pràctica educativa de manera col·laborativa, processual, deliberativa i constructiva.

En desenvolupar cada nova edició del projecte, es reactiva el procés de reflexió en l'acció i sobre l'acció, i es generen les estructures participatives dels agents implicats. És així com aquests han anat assumint el seu protagonisme real progressivament en els diversos espais de deliberació i acció i com s'han sentit competents per aportar elements per a la reflexió i la transformació de la proposta de projecte i, des d'aquí, poder reiniciar el procés.

Concebre la pràctica com a procés d'investigació-acció també suposa reconèixer l'exercici de la participació com un procediment per a la presa de decisions en processos progressius de reflexió, conscienciació i acció per al canvi i la millora del projecte. És així com, en els diversos cursos escolars, s'hi anaven implicant un nombre d'infants i d'educadors, que aportaven elements de millora al projecte a la vegada que s'aportaven elements de millora per a la seva formació en participació. En aquest procés de retroalimentació, els participants aporten millores al projecte participant de l'acció i la reflexió i, alhora, adquireixen elements i recursos per optimitzar, personalment, experiències que els ajudin a construir un model propi de promoció de la participació.

La metodologia de participació horitzontal feta servir, que va partir de les necessitats dels agents implicats i de les inquietuds de l'equip central, es va ajustar a la racionalitat i la flexibilitat de les accions en un context d'altíssima motivació per al desenvolupament d'una proposta de participació infantil a la ciutat.

El model d'acció educativa desenvolupat també ha significat per a la dinamitzadora-investigadora la potenciació de la utilització dels seus recursos de formació pedagògica per tal de poder fer front metodològicament i conceptualment a un procés de reflexió en l'acció durant els sis anys de la implementació de la iniciativa.

6.2. Orientacions per a la millora de la pràctica

En termes generals, el treball realitzat ha permès constatar com la participació infantil pot ser considerada de manera efectiva un tema central no només en les Ciències de l'Educació o en el marc de les orientacions polítiques de la Comunitat Europea, sinó, principalment, en les polítiques municipals. En l'àmbit de la ciutat, fins ara considerem que eren poques les iniciatives que estudiaven amb deteniment com desenvolupar projectes concrets per promoure la participació dels infants i el seu exercici de la ciutadania.

Reflexionar sobre la pròpia pràctica i desenvolupar els projectes des d'un procés d'investigació-acció resulta vàlid i eficaç per obtenir resultats i experiències d'actuació educativa-investigativa que poden proposar-se com a procediments o pautes generals vàlids per guiar la intervenció d'altres professionals que tinguin la mateixa finalitat, la de transformar i millorar la participació dels infants a la ciutat. L'element central que s'ha de tenir en compte és buscar els elements de la transformació i la millora en els processos, i no pas en els productes.

La continuïtat en la reflexió és l'altre procés central per afavorir la configuració del model d'intervenció. Es tracta de la continuïtat que l'equip central ha donat als projectes amb la voluntat de trobar els elements que, any rere any, reforcessin els avenços incorporant les aportacions i consideracions fetes. En aquest sentit, els espais de deliberació esdevenen àmbits de construcció i reconstrucció dels principis que orienten l'acció i que qüestionen la manera d'aprendre de l'experiència i de l'experiència participativa.

La investigació realitzada ha posat de manifest la importància de posar en relació dos contextos educatius amb els seus agents, com són l'escola i la ciutat, a l'hora de treballar per a l'objectiu comú, que és l'eix central de la formació de la ciutadania: la participació. Per assolir aquest objectiu és imprescindible tenir els compromisos polítics corresponents i desenvolupar condicions organitzatives adequades per tal d'afavorir els processos de reflexió crítica i elaborar un model d'intervenció reflexionat en l'acció i sobre l'acció. El compromís sociopolític es concreta en accions específiques perquè els agents implicats en el procés desenvolupin iniciatives coordinades per assolir un objectiu compartit. També es concreta a partir de generar actuacions determinades que impliquin els infants com a participants en la construcció del projecte col·lectiu que és la ciutat.

Malgrat que la present investigació s'ha desenvolupat en el marc del Programa d'Infància de la ciutat de Sant Feliu, podem afirmar que és possible i fiable desenvolupar

lupar intervencions d'aquestes mateixes característiques en altres municipis. Com ja sabem, s'ha de tenir en compte que la generalització i instrumentació d'un procés d'aquest tipus s'ha d'adequar a la situació particular de cada ciutat, a l'edat dels infants a qui s'adreça i a les característiques dels contextos de participació. La situació de cada context, encara que sigui anàloga per comparació amb d'altres, té unes circumstàncies diferents i, per tant, no poden establir-se pautes d'actuació del tot comunes per a qualsevol situació i context. Amb tot, creiem que és possible traslladar, com a orientacions, el procés i els procediments utilitzats a qualsevol ajuntament que es proposi intervenir per promoure la participació de la infància.

El treball que presentem perfila els passos que cal seguir per fer del procés un camí participatiu i de negociació des d'on construir conjuntament una acció vàlida per aconseguir l'objectiu esmentat.

Les orientacions principals per portar a terme una intervenció inspirada en l'experiència aquí presentada són les següents:

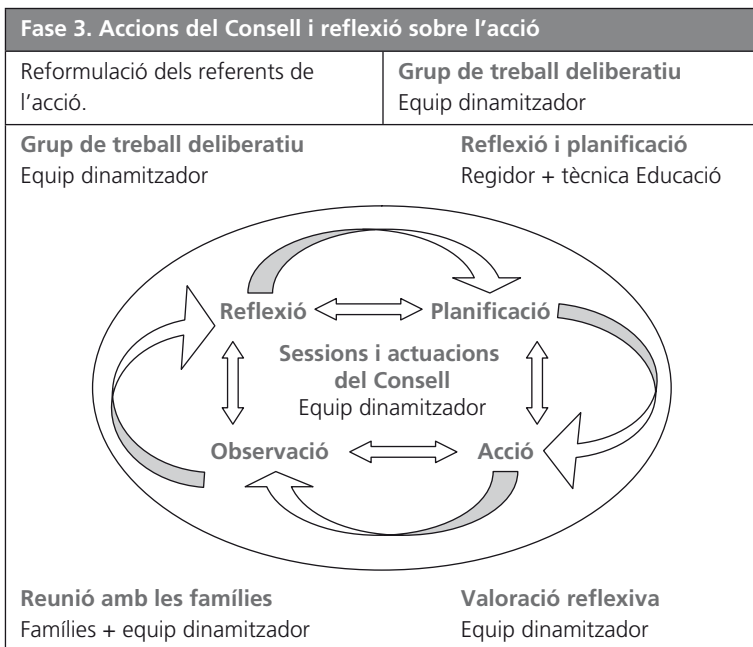
- Els referents teoricopràctics del projecte han de ser i han estat redefinits i resignificats en cada una de les edicions del projecte. Cal tenir una fonamentació sòlida que orienti la metodologia participativa de les sessions i els continguts referencials. Aquests elements del disseny del projecte han estat continguts de deliberació amb els agents implicats i en cada un dels cicles de la investigació-acció eren reafirmats i estaven presents com una brúixola que orientava el camí de la pràctica educativa. La promoció de la participació dels infants a la ciutat en aquest projecte ha estat així: principi, contingut, metodologia de treball i valor guia.
- La definició dels objectius de les transformacions en el projecte ens ha portat a treballar la participació des de la pràctica, incorporant elements i dinàmiques participatives que permetessin als infants identificar els continguts inclosos en l'experiència. El projecte s'ha consolidat com un conjunt d'activitats per a la reflexió dels infants sobre la seva participació a la ciutat des d'on donar-li sentit i des d'on significar-la, analitzant el mecanisme del diàleg com a manera de fer coses amb les paraules, com a eina per a l'intercanvi i la cooperació en projectes comuns.
- Els espais de deliberació i de concreció de les transformacions de la pràctica amb els agents implicats ens han permès construir en cada pas el model d'intervenció, tal com es reflecteix en el procés següent d'acció-reflexió-acció-reflexió:

Projecte El Consell d'Infants

Exercici de la ciutadania

Fase 1. Aproximació i definició de la proposta del Consell	
Aproximació al marc de referència de la intervenció.	Grup de treball deliberatiu Equip dinamitzador
Descripció de les principals accions desenvolupades.	Revisió de literatura Anàlisi de documents Dinamitzadora externa
Valoració de la intervenció. Negociació de significats.	Grup de treball deliberatiu Equip dinamitzador

Fase 2. Reformulació d'alguns principis per a l'acció	
Identificació de necessitats.	Grup de treball deliberatiu Equip dinamitzador
Adaptació negociada d'innovacions per a l'acció.	Sessions del Consell Equip dinamitzador + infants
Reflexió i valoració participativa.	

- La seqüència de continguts i l'aproximació practicoreflexiva que es proposa en la metodologia mena els infants a situacions de la vida quotidiana, en què les eines de la comprensió, el judici, la deliberació i l'acció els permeten definir-se com a participants de la seva quotidianitat.
- La proposta d'activitats i continguts que es desenvolupa es caracteritza per potenciar la presa de consciència dels nens i les nenes dels drets que tenen com a infants, la seva visualització de les diverses maneres de participació que tenen en el marc de la ciutat i com totes aquestes tenen una transcendència col·lectiva més enllà del que és personal, l'experimentació de les habilitats dialògiques i l'aproximació al Consell. Les diverses experiències permeten implicar-se en accions concretes, des de les quals fer la connexió dels continguts, procediments i valors participatius a la ciutat.
- L'experiència del valor que té ser escoltat i adonar-se que la pròpia opinió vol ser tinguda en compte per gestionar i definir la ciutat i aquelles decisions que afecten directament els infants resulta una experiència educativa cabdal per esdevenir ciutadà.
- El projecte el Consell d'Infants no finalitza amb el treball dels 22 representants, sinó que suposa la generació d'accions que impliquin més infants i que promoguin la participació més enllà del mateix Consell.

L'impuls de la participació dels infants a la ciutat mitjançant el Consell d'Infants és una experiència educativa que posa en joc sentiments i dinatismes difícils de promoure mitjançant altres tipus d'activitats. La implicació personal genera un alt impacte en qui participa, provocant sentiments d'afecte, solidaritat i empatia envers la ciutat i el dret dels infants a participar-hi. Les accions autèntiques conjuntes generen actituds de compromís i responsabilitat que conviden a una participació cada vegada més competent i autònoma.

6.3. Possibles línies de treball i investigació

En el procés de la investigació, han sorgit alguns reptes que considerem als quals caldria donar continuïtat. Els temes que proposem són:

- L'anàlisi del desenvolupament de competències participatives en els infants, molt especialment pel que fa a les capacitats i habilitats que desenvolupen en el seu procés d'aprenentatge significatiu de la participació en el si de la ciutat. Els referents que utilitzen per a la seva implicació en altres experiències participatives. La valoració que fan sobre l'experiència del Consell d'Infants.
- L'evolució i construcció del concepte d'infant com a ciutadà actiu i implicat en el projecte de ciutat entre els tècnics i polítics. Una aproximació a les transfor-

macions que s'han donat en la gestió de la ciutat a partir de la implicació dels infants.

- L'estudi del funcionament i les dinàmiques generades pels ajuntaments que, mitjançant l'òrgan del Consell i/o altres pràctiques, han promogut la participació dels infants a la ciutat.

En aquest capítol final, hem destacat aquelles qüestions que s'han considerat més rellevants i de major projecció, i hem apuntat possibles referències per a la pràctica professional per a dinamitzadors i tècnics que tenen la finalitat de promoure la participació dels infants a la ciutat.

En el moment de tancar aquest treball, sorgeix la sensació que més que arribar al final, es tracta d'una pausa per tornar a començar a partir de tot allò resituat i redefinit en relació amb l'experiència de la ciutat de Sant Feliu i amb la participació infantil en general. De fet, ens tornem a trobar en la reflexió de la pràctica educativa i la planificació de l'acció, la seva execució i la seva revisió. Ens agradaria que aquesta experiència que hem analitzat i descrit fos una eina de reflexió per a aquells agents educatius que creuen en la participació infantil i que estan interessats a promoure-la.

Bibliografia

- AA.VV. (1995). *Volver a pensar la educación*. Madrid: Morata.
- Actes del Primer Congrés Internacional de Ciutats Educadores*: Barcelona, 26-30 de novembre de 1990. Ajuntament de Barcelona, 1991.
- AGUILAR, T.; CALLEJO, M.L.; GÓMEZ-CHACÓN, I.M.; JUARROS, O.; MARCO, B.; MOLINA, E.; VELASCO, C. (2002). *Educación para la ciudadanía. Un enfoque basado en el desarrollo de competencias transversales*. Madrid: Narcea.
- Ajuntament de Barcelona. (1999). *Per una ciutat compromesa amb l'educació*. Vol. 1 i vol. 2. Barcelona: Institut d'Educació de l'Ajuntament de Barcelona.
- Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat (1999). *Memòria del Projecte La participació dels infants a la seva ciutat*. Document no publicat.
- ALBACETE, C.; CÁRDENAS, I.; DELGADO, C. (2000). *Enseñar y aprender la democracia. Didáctica de las Ciencias Sociales*. Madrid: Síntesis Educación.
- ALFAGEME, E.; CANTOS, R.; MARTÍNEZ, M. (2003). *De la participació al protagonismo infantil. Propuestas para la acción*. Madrid: Plataforma de Organizaciones de Infancia.
- ALTRICHTER, H.; ELLIOTT, J. (2000). *Images of educational changed*. Buckingham: Open University Press.
- ANDER-EGG, E. (1988). *Ideología, política y trabajo social*. Buenos Aires: Humanitas.
- . (1990). *Repensando la IAP*. Vitoria: Servicio de Publicaciones del Gobierno Vasco.
- APARICIO, P. (2001). *Formació de persones adultes, ciutadania i desenvolupament. Una perspectiva ecopedagògica i pràctica*. València: Diputació de València. Edicions del Centre de Recursos i Educació Continua (CREC).
- APPLE, M.W.; BEANE, J.A. (comp.) (1997). *Escuelas democráticas*. Madrid: Morata.
- ARAUJO, J. (1999). «Educación y ciudad sostenible». A: VALLBÉ, F.; COLOMER, J.; COMPTE, I. (coords.). *Educació i canvi social. Cicle de conferències realitzades en el marc del Projecte Educatiu de Sabadell*. Ajuntament de Sabadell.
- ARNSTEIN, S.R. (1969). «A ladder of citizen participation». *Journal of the American Institute of Planners*, 35, 216-224.
- BÁRCENA, F. (1997). *El oficio de la ciudadanía. Introducción a la educación política*. Barcelona: Paidós.
- BÁRCENA, F.; GIL, F.; JOVER, G. (1999). *La escuela de la ciudadanía. Educación, ética y política*. Bilbao: Descleé.

- BARDIN, L., (1977). *Análisis de Contenido*. Madrid: Akal.
- BARTOLOMÉ, M. (1988). «Investigación-acción, innovación pedagógica y calidad de los centros educativos». *Bordón*, 40, 277-293.
- . (1994). «La investigación cooperativa». A: V. GARCÍA HOZ (coord.). *Problemas y métodos de investigación en educación personalizada*. Madrid: Rialp.
- . (1997). *Metodologia qualitativa orientada cap al canvi i la presa de decisions*. Universitat Oberta de Catalunya.
- . (coord.) (2002). *Identidad y ciudadanía: Un reto a la educación intercultural*. Madrid: Narcea.
- BARTOLOMÉ, M.; ANGUERA, M. (1990). *La investigación cooperativa: vía para la innovación en la Universidad*. Barcelona: PPU.
- BENEDICTO, J.; MORÁN, M.L. (2002). *La construcción de una ciudadanía activa entre los jóvenes*. Madrid: INJUVE. Instituto de la Juventud.
- . *Aprendiendo a ser ciudadanos. Experiencias sociales y construcción de la ciudadanía entre los jóvenes*. Madrid: INJUVE. Instituto de la Juventud.
- BOLÍVAR, (2005). «La ciudadanía a través de la educación». *Seminari 2005. Año Europeo de la Ciudadanía a través de la Educación*. Madrid: Ministerio de Educación y Ciencia. [<http://www.educacionciudadania.mec.es/documentos/bolivar3.pdf>]
- BRUNER, J. (1991). *Actos de significados. Más allá de la revolución cognitiva*. Madrid: Alianza.
- . (1997). *La educación, puerta de la cultura*. Madrid: Visor.
- BURR, V. (1997). *Introducció al construccionisme social*. Barcelona: Proa-UOC. (edic. orig. *An introduction to social constructionism*. London: Routledge; 1995.)
- CABRERA, F. (2002). «Hacia una nueva concepción de la ciudadanía en una sociedad multicultural». A: BARTOLOMÉ, M. (coord.). *Identidad y ciudadanía: un reto a la educación intercultural*. Madrid: Narcea.
- CARNEIRO, R. (1999). «Educación para el siglo XXI. Hacia un nuevo contrato social de ciudad». A: VALLBÉ, F., COLOMER, J.; COMPTE, I. (coord). *Educació i canvi social. Cicle de conferències realitzades en el marc del Projecte Educatiu de Sabadell*. Ajuntament de Sabadell.
- . (1999). «Proyecto Educativo de Ciudad. Educación para la ciudadanía». Ponència presentada en el congrés Barcelona, por el Conocimiento y la Convivencia. Barcelona, abril.
- CARR, W.; KEMMIS, S. (1988). *Teoría crítica de la enseñanza*. Barcelona: Martínez Roca.
- CASAS, F. (1993). «Imputabilidad y responsabilidad de los niños como actores, desde la mirada de los adultos». *Anuario de Psicología Jurídica*, 53, 55-71.
- . (1995). «La participación de los niños y las niñas en la sociedad europea». *Infancia y Sociedad*, 31-32, 37-49.
- . (1998). *Infancia: Prespectivas psicosociales*. Barcelona: Paidós.
- . (1999). «Infància i participació en el marc de la ciutat». *Per una ciutat compromesa amb l'educació*. Ajuntament de Barcelona. VI. 1, 466-480.

- CASAS, M.; BOTELLA, J. (2002). *La democracia y sus retos en el siglo XXI. Elementos para la formación democrática de los jóvenes*. Barcelona: CISSPRAXIS.
- CASTELLS, M. (1986). *La Ciudad y las masas: sociología de los movimientos sociales urbanos*. Madrid: Alianza (versió espanyola de Rosendo Gallego).
- COBO, J. M. (coord.) (2003). «Ciudadanía y Educación». *Revista de Educación, número extraordinario 2003*.
- COLE, M. (1992). «Context, Modularity, and the Cultural Constitution of Development». A: WINEGAR, L.T.; VALSINER, J. (eds.). *Children's development within social context*. (vol. 2). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Colectivo IOÉ (1993). «Investigación-Acción Participativa. Introducción en España». *Documentación social*, 92, 59-69.
- COLLER, X. (2000). *Estudio de casos. Cuadernos metodológicos*. Madrid: CIS.
- Consejo de Europa (1992). Resolución 237. Congrés del Poders Locals i Regionals d'Europa (CPLRE).
- . (1988). «Resolution of the Council in the Ministers of Education Meeting within the Council on European Dimension in Education». 24 de maig (88/C177/02). Comunitat Europea.
- . (1999). Committee of Ministers of Education. *Declaration and Programme on Education for Democratic Citizenship, Based on the Rights and Responsibilities of Citizen*. C.M.(99)76. Estrasburg. Consell d'Europa.
- CORTINA, A. (1993). *Ética aplicada y democracia radical*. Madrid: Ed. Tecnos.
- . (1995). *La ética de la sociedad civil*. Madrid: Anaya.
- . (1997). *Ciudadanos del mundo. Hacia una teoría de la ciudadanía*. Madrid: Alianza.
- . (1999a). *Los ciudadanos como protagonistas*. Barcelona: Galaxia Gutenberg.
- . (1999b). «La concepción de la ciudadanía en la sociedad actual». A: VALLBÉ, F.; COLOMER, J.; COMPTE, I. (coords.). *Educació i canvi social*. Cicle de conferències realitzades en el marc del Projecte Educatiu de Sabadell. Ajuntament de Sabadell.
- COTS, J. (1979). *La declaración universal dels drets de l'infant*. Barcelona: Edicions 62.
- . (1997). *Els educadors, defensors dels drets de l'infant*. Barcelona. Facultat Ciències de l'Educació. Universitat Autònoma de Barcelona.
- . (1999). «Los derechos humanos del niño». A: MARZAL, A. *Derechos humanos del niño, de los trabajadores, de las minorías y complejidad del sujeto*. Barcelona: Bosch.
- COTS, J.; CUSÓ, M. (1998). *Això són els drets dels infants*. Barcelona: Mediterrània.
- Council of Europe (1996a). *Conclusions of the Closing Conference of the Childhood Policies Projecte: Children's Right and Childhood Policies in Europe: New approaches?* Estrasburg: Consell d'Europa.
- . (1996b). *The rights of the child. A European perspective*. Estrasburg: Consell d'Europa.
- . (1998). *Recommendation (98)8 of the Committee of Ministers to Member States on children's participation in family and social life*. Memoràndum explicatiu.

- CUSSIANOVICH, A.; ALFAGEME, E.; ARENAS, F.; CASTRO, J.; OVIEDO, J.R. (2001). *La infancia en los escenarios futuros*. Lima: Edit. Universidad Nacional Mayor San Marcos.
- DAHLBERG, G., MOSS, P.; PENCE, A. (1999). *Més enllà de la qualitat*. Barcelona: Palmer Press.
- DE ANDRÉS, J. (2000). «El análisis de estudios cualitativos». *Atención Primaria* 25(1), 42-46.
- DELORS, J. (1996). *Educació: hi ha un tresor amagat a dins. Informe a la UNESCO de la Comissió Internacional sobre l'educació per al segle XXI*. Barcelona: Santillana-UNESCO.
- DENZIN, N.K. (1989). *The research Act*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- DENZIN, N.K.; LINCOLN, Y.S. (eds.) (1994). *Handbook of Qualitative Research*. Califòrnia: Sage.
- DEWEY, J. (1995). *Democracia y educación: una introducción a la filosofía de la educación*. Madrid: Morata
- DÍAZ, J.E. (1985). *Participación y sociedad*. Buenos Aires: Búsqueda.
- Diputació de Barcelona (1988). «El medi urbà com a escola de la vida, Barcelona». *Metròpolis Mediterrània*, 10, 49-54.
- . (1998). *Projecte educatiu de ciutat*. Col·lecció Guies Metodològiques.
- . (1999). «Les ciutat que s'eduquen». *Temes d'educació*, 13.
- DURKHEIM, E. (1947). *La educación moral*. Buenos Aires: Losada.
- EDWARDS, D; MERCER, M.N. (1988). *El conocimiento compartido. El desarrollo de la comprensión en el aula*. Barcelona: Paidós.
- ELLIOTT, J. (1990). *La investigación-acción en educación*. Madrid: Morata.
- . (1993). *El cambio educativo desde la investigación-acción*. Madrid: Morata.
- ELLIOTT, J.; et al. (1986). *Investigació acció en el aula*. Conselleria d'Educació. Generalitat Valenciana.
- FADDA, G. (1988). «Revisión crítica del concepto de participación». *Urbana*, 9, 109-126.
- FALS BORDA, O. (1981). *Conocimiento y poder popular: lecciones con campesinos de Nicaragua*. México: Siglo XXI.
- FAURE, E. (dir.) (1973). *Aprender a ser*. Madrid: Alianza Universitat/UNESCO.
- FERNÁNDEZ ENGUITA, M. (1992). *Poder y participación en el sistema educativo. Sobre las contradicciones de la organización escolar en un contexto democrático*. Barcelona: Paidós.
- FERNÁNDEZ GUTIÉRREZ, A. (2003). *La intervención socioeducativa como proceso de investigación*. València: Nau Llibres.
- FERRÁNDEZ, A.; PEIRO, J. (dir.) (1989). *Estrategias educativas para la participación social*. Barcelona: Humanitas.
- FLICK, U. (2004). *Introducción a la investigación cualitativa*. Madrid: Morata.
- FONT, N. (1998). «Democràcia i participació ciutadana: Algunes experiències innovadores». *Polítiques*, 22. Fundació Jaume Bofill. Barcelona: Mediterrània.
- . (coord.). (2001). *Ciudadanos y decisiones públicas*. Madrid: Ariel Ciencia Política.

- FONT, J.; BLANCO, I. (2003). «Polis, la ciutat participativa. Participar en els municipis: qui, com i per què?». *Papers de Participació Ciutadana*, 9. Barcelona.
- FONT, J.; SUBIRATS, J. (2001). *Experiències de participació ciutadana als municipis catalans*. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya.
- FRANCH, J. (1985). *El lleure com a projecte*. Direcció General de Joventut. Generalitat de Catalunya.
- FREINET, C. (1972). *L'educació moral i cívica*. Barcelona: Laia.
- FREIRE, P. (1973). *La educación como práctica de la libertad*. Madrid: siglo XXI.
- Fundació EDE (2002). *Guía Didáctica de educación para la participación*. Consejo de la Juventud de España. Madrid. [<http://www.cje.org>]
- Fundación Kaleidos. (red.) (2003). *Plan estratégico y participación. Equipamientos municipales de proximidad*. Gijón: Ediciones Trea.
- GABARRÓN, L.; HERNÁNDEZ, L. (1994). «Investigación participativa». *Cuadernos metodológicos*, 10. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas.
- GALCERÁN, M.M. (2000). «La participació en els centres de temps lliure». Tesis doctoral. Universitat de Barcelona.
- . (2004). «La participación social en las organizaciones de tiempo libre infantil y juvenil». *Aula*, 129, 47-51.
- . (2005). «L'aprenentatge de la participació dels infants en col·lectivitats educatives no formals». *Educació social*, 30, 19-31.
- GARCÍA, G.; MICCO, S. (1997). «Hacia una teoría del preciudadano». A: PIZARRO, C.; PALMA, E. *Niñez y democracia*. Colòmbia: Ariel/Unicef.
- GAYTÁN, A. (1998). *Protagonismo infantil. Un proceso social de organización, participación y expresión de niñas, niños y adolescentes*. Guatemala: Redd Bar-na.
- GENTILI, P. (coord.) (2000). *Códigos para la ciudadanía. La formación ética como práctica de la libertad*. Buenos Aires: Santillana /Argentina.
- GERGEN, K. (1985). The social construccionist inquiry: context and implications. A Kenneth Gergen; Keith Davies (ed.). *The social construction of the person*. Nova York: Springer-Verlag.
- GIJÓN, M. (2003). «Espacios de educación moral en una comunidad escolar». Tesis doctoral. Universitat de Barcelona.
- . (2004). *Encuentros cara a cara: valores y relaciones interpersonales en la escuela*. Barcelona: Graó.
- GOETZ, J.P.; LECOMPTE, M.D. (1984). *Etnografía y diseño cualitativo en investigación educativa*. Madrid: Morata.
- GÓMEZ, C.; VILA, I. (coords.). (2001). *La ciudad como proyecto educativo*. Biblioteca Latinoamericana, 4. Barcelona: Octaedro.
- GOYETTE, G.; LESSARD-HÉBERET, M. (1988). *La investigación-acción: Funciones, fundamentos e instrumentación*. Barcelona: Laertes.
- Grup de recerca en educació moral (GREM). (1994). *Transversal. Programa d'Educació Moral 6-16*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

- HAMMERSLEY, M.; ATKINSON, P. (1983). *Etnografía. Métodos de investigación*. Barcelona: Paidós Básica.
- HART, R. (1979). *Children's experience of place*. New Cork: Irvington.
- . (1993). *La participación de los niños: De la participación simbólica a la participación auténtica*. Colombia: Gente Nueva.
- . (2001). *La participación de los niños en el desarrollo sostenible*. Barcelona: UNICEF, PAU Education.
- HAYDON, G. (2003). *Enseñar valores: un nuevo enfoque*. Madrid: Morata.
- HOPKINS, D. (1989). *Investigación en el aula. Guía del profesor*. Barcelona: PPU.
- HOYOS, G. (1995). «Ética comunicativa y educación para la democracia». *Revista Iberoamericana de Educación*, 7, 65-91.
- IMBERNÓN, F. (coord.) (2002). *La investigación educativa como herramienta de formación del profesorado. Reflexión y experiencias de investigación educativa*. Barcelona: Graó.
- ÍÑIGUEZ, L. (1999). «Investigación y evaluación cualitativa: bases teóricas y conceptuales». *Atención Primaria*, 23 (8), 496-502.
- JANKOWSKI, N.W.; JENSEN, K. (1993). *Metodologías cualitativas de investigación en comunicación de masas*. Barcelona: Bosch.
- KRIPPENDORF, K. (1990). *Metodología de análisis de contenido. Teoría y práctica*. Barcelona: Paidós.
- KEMMIS, S.; McTAGGART, T. (1988). *Cómo planificar la investigación acción*. Barcelona: Laertes.
- KOHLBERG, L. (1992). *Psicología del desarrollo moral*. Bilbao: Desclée de Brouwer.
- KOHLBERG, L.; POWER, F.C.; HIGGINS, A. (1997). *La educación moral. Según Lawrence Kohlberg*. Barcelona: Gedisa.
- LATORRE, A. (2003). *La investigación-acción. Conocer y cambiar la práctica educativa*. Barcelona: Graó.
- LE GAL, J. (2005). *Els drets de l'infant a l'escola. Una educació per la ciutadania*. Barcelona: Graó. (Le Gal, J. (2002). *Les droits de l'enfant a l'école. Pour une éducation à la citoyenneté*. Brussel·les: De Boeck & Larcier.
- LIGERO, J.A; MARTÍNEZ, M. (2001). *Los derechos políticos de la infancia desde la percepción adulta*. Madrid: Defensor del Menor de la Comunidad de Madrid.
- LÓPEZ CEBALLOS, P. (1989). *Un método para la IAP*. Madrid: Ed. Popular.
- . (1993). La IAP: un enfoque integral. *Documentación Social*, 92.
- LUQUE, P. (1995). *Espacios educativos. Sobre la participación y la transformación social*. Barcelona: EUB.
- MARCO, B. (coord.) (2002). *Educación para la ciudadanía. Un enfoque basado en el desarrollo de competencias transversales*. Madrid: Narcea.
- MARCHIONI, M. (coord.) (2001). *Comunidad y cambio social. Teoría y praxis de la acción comunitaria*. Madrid: Ed. Popular.
- MARTÍNEZ, J. (coord.); CABELLO, M.J.; GIMENO, J.; GUTIÉRREZ F.; SIMÓN, M.E.; TORRES, J. (2003). *Ciudadanía, poder i educació*. Barcelona: Graó.

- MARTÍNEZ, M. (2001). «Educació i ciutadania activa». A: MONTANÉ, M.; BEERNAERT, Y. (eds.). *Cap a una ciutadania activa. Joves del món en connexió*. Barcelona: Fòrum Universal de les Cultures-Barcelona 2004, 59-62.
- MARTÍNEZ, M.; HOYOS, G. (coords.) (2004). *¿Qué significa educar en valores hoy?* Barcelona: Octaedro-OEI.
- MARTÍNEZ, M.; NOGUERA, E. (1999). «La declaración universal de los derechos humanos. Compromisos y deberes». *Revista Española de Pedagogía*, 211, 483-510.
- MARSHALL, T.H; BOTTOMORE, T. (1998). *Ciudadanía y Clase social*. Madrid. Alianza, 13-82 (Marshall, T.H. [1950]. *Citizenship and Social Class and Others Essays*).
- MAYORDOMO, A. (1998). *El aprendizaje cívico*. Barcelona. Ariel Educación.
- McKERNAN, J. (1999). *Investigación-acción y currículum*. Madrid: Morata.
- McTAGGART, R.; STEPHEN K. (1988). *Cómo planificar la investigación-acción*. Barcelona: Alertes.
- MENA, B. (1990). «Participación social y desarrollo comunitario». *Documentación Social*, 80, 207-218.
- Monogràfic Estratègies per a la participació social (2005). *Educació Social*, 30, 19-71.
- Monográfico Ciudad y Educación (1999). *Cuadernos de Pedagogía*, 278, 39-78.
- MONTANÉ, M.; BEERNAERT, Y. (eds.) (2001). *Cap a una ciutadania activa. Joves del món en connexió*. Barcelona: Fòrum Universal de les Cultures-Barcelona 2004.
- MONTERO, M. (coord.) (1994). *Construcción y crítica de la psicología social*. Barcelona: Anthropos.
- MOREU, A.C. (2004). «Educació política: democràcia i ciutadania». *Temps d'Educació*, 28.
- MUCCHIELLI, A. et al. (1996). *Diccionario de métodos cualitativos en ciencias humanas*. Madrid: Síntesis.
- Nacions Unides (1989). *Convenció sobre els drets de l'infant*. Comissió de la infància de Justícia i Pau. Catalunya: Observatori de la infància i l'Adolescència de Catalunya, adscrit a la Secretaria de la Família del Departament de Benestar Social.
- NAVAL, C. (ed.) (2002). *Participar en la sociedad civil*. Pamplona: Ediciones Universidad de Navarra (EUNSA).
- NEILL, S.A. (1968). *Summerhill*. México: FCE.
- . (1994). *El nuevo Summerhill*. México: FCE.
- NOVELLA, A. (2000). «Donar la paraula als infants». *Protagonistes, ja! Perspectives de la infància i de l'adolescència*, 1, 17.
- . (2006). «Els infants, participants actius a la ciutat». *Protagonistes, ja! Perspectives de la infància i de l'adolescència*, 31, 10-11.
- . (2007). «La participació dels infants: l'experiència del Consell d'Infants de Sant Feliu de Llobregat». A: M. SANTOS et al. (eds.). *Drets i responsabilitats d'infants i joves*. Escola d'estiu 2006, Rosa Sensat, 45-55.
- . (2008). «Una participació que s'ha de fer realitat, ja!». *Quaderns d'Acció Social i Ciutadania*, 2, 51-53.
- . (2008). «Formes de participació infantil: la concreció d'un dret». *Revista d'Educació Social*, 38, 77-93.

- NOVELLA, A. (2008). «Los consejos infantiles. Barcelona». A: MERINO, A.; PLANA, J. (coords.). *La ciudad educa. Aportaciones para una política educativa*. Barcelona: Del Serbal, 255-274.
- . (2008). «Los consejos infantiles: oportunidades y retos de la participación infantil en la ciudad». A: SORIANO, E. (coord.) *Educación para la ciudadanía intercultural y democrática*. Madrid: La Muralla, 227-256.
- NOVELLA, A.; PRATS, A. (2002). «Opinions i experiències a l'entorn del camí escolar». *Perspectiva Escolar*, 267, 40-42.
- . (2004). «La participación infantil en la ciudad». *Aula*, 129, 56-61.
- PATERMAN, C. (1970). *Participation and democratic theory*. Londres: Cambridge University Press.
- PATTON, M.Q. (1987). *How to use qualitative methods in evaluation?* Beverly Hills: Sage.
- PÉREZ SERRANO, M.G. (1990). *Investigación acción. Aplicaciones al campo social y educativo*. Madrid: Dykinson.
- . (1994). *Investigación cualitativa. Retos e interrogantes. I. Método*. Madrid: La Muralla.
- PERRENOUD, P. (2004). *Desarrollar la práctica reflexiva en el oficio de enseñar*. Barcelona: Graó.
- PETRUS, A.; PANCHÓN, C.; GALLEGO, S. (2002). «La infancia en situación de riesgo». A: Informe 2002, *La infancia i les famílies als inicis del segle XXI*. Institut d'Infància i Món Urbà. Observatori de la Infància i la Família.
- PIAGET, J. (1984). *El criterio moral del niño*. Barcelona: Martínez Roca.
- PINADO, F.; REBOLLO, O.; MARTÍ, J. (2002). «Bases, métodos i tècniques. Eines per a la participació ciutadana». *Papers de Participació Ciutadana*, 6.
- PLA, M. (1999). «El rigor en la investigación cualitativa». *Revista de Atención Primaria*, 24 (5), 295-300.
- PUIG, J. M. (1992). *Aprender a dialogar*. Madrid: Fundación Infancia y Aprendizaje.
- . (1995). *La educación moral en la enseñanza obligatoria*. Barcelona: ICE/Horsori.
- . (1996). *La construcció de la personalitat moral*. Barcelona: Paidós.
- . (1999). *Feina d'educar. Relats sobre el dia a dia d'una escola*. Barcelona: Edicions 62.
- . (2001). «Alexandrer S. Neill y las pedagogías antiautoritarias». A: TRILLA, J. (coord.) *El legado pedagógico del siglo XX para la escuela del siglo XXI*. Barcelona: Graó.
- . (2003). *Prácticas morales. Una aproximación a la educación moral*. Barcelona: Paidós.
- . (2004). «Tres preguntas acerca de la educación para la ciudadanía». *Aula*, 129, 39-42.
- PUIG, J.M.; MARTÍN, X. (1998). *La educación moral en la escuela. Teoría y práctica*. Barcelona: Edebé.
- PUIG, J.M.; MARTÍN, X.; ESCARDÍBUL, S.; NOVELLA, A. (1997). *Com fomentar la participació a l'escola. Propostes d'activitats*. Barcelona: Graó.
- PUIG, J.M.; MARTÍN, X.; RUBIO, L.; PADRÓS, M. (2003). *Tutoría. Técnicas, recursos y actividades*. Madrid: Ariel.

- PUIG, J.M.; MARTÍNEZ, M. (1989). *Educación moral y democracia*. Barcelona: Laertes.
- PUTNAM, R. (1993). *Marking democracy work. Civic traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
- REBOLLO, O. (2002). «La participación Ciudadana no se improvisa: Bases político-metodológicas para la Participación». Ponència presentada en les *Terceras Jornadas de Participación Ciudadana*. Ciudad de Alicante.
- Recomenacions 1286 (1996). *On a European Strategy for children*. Estrasburg, As-samblea parlamentària.
- Recomendación [Rec (2002)12] del Comité de Ministros a los Estados miembros sobre la educación para la ciudadanía democrática adoptada por el Comité de Ministros el 16 de octubre de 2002, en la 812.ª reunión de los Delegados de los Ministros.
- Recomendaciones sobre una estrategia para la infancia (1996). Asamblea Parlamentaria del Consejo de Europa. Conclusiones Leipzig, 30 mayo – 1 junio. Sesión Ordinaria 1996.
- RODRÍGUEZ BRANDAO, C. (1981). «La participación de la investigación en los trabajos de la educación popular». A G. Vejarano (comp.), *La investigación participativa en América Latina. Antología*. CREFAL.
- ROGERS, C.R. (1982). *Libertad y creatividad en la educación*. Barcelona: Paidós.
- ROGOFF, B. (1993). *Aprendices del pensamiento. El desarrollo cognitivo en el contexto social*. Barcelona: Paidós.
- . (1997). «Los tres planos de la actividad sociocultural: apropiación participativa, participación guiada y aprendizaje». A: J.M. WERTSCH; P. DEL RIO, P.; A. ALVÁREZ (comps.). *La mente sociocultural. Aproximaciones teóricas y aplicadas*. Madrid: Fundación Infancia y Aprendizaje.
- ROUSSEAU, J.J. (1972). *Emilio*. Madrid: Edaf.
- RUIZ OLABUENAGA, J.I.; ISPÍZUA, M.A. (1989). *La descodificación de la vida cotidiana: métodos de investigación cualitativa*. Bilbao: Universidad de Deusto.
- SÁNCHEZ, J. (1997). «Participació política. Senderi». *Quaderns d'educació ètica*, 21. Eumo.
- . (coord.). (2000). *Participació ciutadana i govern local: els Consells Ciutadans*. Polítics, 28. Fundació Jaume Bofill. Barcelona. Mediterrània.
- SÁNCHEZ ALONSO, M. (1986). *Metodología y práctica de la participación*. Madrid: Popular.
- SÁNCHEZ-CANDAMIO, M. (1999). «Evaluación de programas de salud desde la perspectiva metodológica cualitativa». *Revista de Atención Primaria*, 24, 8, 487-491.
- SANDIN, M.P. (1997). «Desarrollo de la identidad étnica en adolescentes desde una perspectiva intercultural: Evaluación de un programa de acción tutorial». Tesis doctoral. Universitat de Barcelona.
- SANTOS GUERRA, M. A. (1990). *Hacer visible lo cotidiano. Teoría y práctica de la evaluación cualitativa de Centros Escolares*. Madrid: Akal.
- SCHÖN, D. (1992). *La formación de profesionales reflexivos hacia un nuevo diseño de la enseñanza y el aprendizaje en las profesiones*. Barcelona: Paidós.

- SCHÖN, D (1998). *El Profesional reflexivo cómo piensan los profesionales cuando actúan*. Barcelona: Paidós.
- STAKE, R.E. (1998). *Investigación con estudios de casos*. Madrid: Morata.
- STENHOUSE, L., (1987). *La investigación como base de la enseñanza*. Madrid: Morata.
- STRAUSS, A. I CORBIN, J. (2002). *Bases de la investigación cualitativa: técnicas y procedimientos para desarrollar la teoría fundamentada*. Medellín. Editorial Universidad de Antioquia. (Trad. de: *Basics of Qualitative Research. Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. California: Sage Publications, 1998.)
- SUBIRATS, J. (2004). «Quina educació per a quines ciutats?». Ponència presentada al Congrés Ciutats Educadores. Gènova.
- . (coord.). (2002). *Gobierno local y educación. La importancia del territorio y la comunidad en el papel de la escuela*. Barcelona: Ariel.
- SUBIRATS, J. et al. (2001). *Experiències de participació ciutadana en els municipis catalans*. Estudis, 18. Generalitat de Catalunya. Escola d'Administració Pública.
- SUREDA, J. (1990). «La ciutat educadora». Primer Congrés Internacional de Ciutats Educadores. Barcelona.
- TAYLOR, S. J.; BOGDAN, R., (1986). *Introducción a los métodos cualitativos de investigación*. Buenos Aires: Paidós.
- TEDESCO, J.C. (1999). *El nuevo pacto educativo. Educación, Competitividad y Ciudadanía en la Sociedad Moderna*. Madrid: Anaya.
- III Encuentro de la Red Estatal de Ciudades Educadoras (1998). «El Concepto de Ciudad Educadora. De las retóricas a los proyectos». Palma de Mallorca.
- THIEBAUT, C. (1998). *Vindicación del ciudadano*. Barcelona: Paidós.
- TONUCCI, F. (1997). *La ciutat dels infants: una manera nova de pensar la ciutat*. Barcelona: Barcanova.
- . (2004). *Quan els infants diuen PROU!* Barcelona: Graó.
- TRILLA, J. (1986). *La educación informal*. Barcelona: PPU.
- . (1993). *Otras educaciones. Animación sociocultural, formación de adultos y ciudad educativa*. Barcelona: Anthropos.
- . (1996). *La educación fuera de la escuela*. Barcelona: Ariel.
- . (1998). «Pensar la ciutat des de l'educació». Document del seminari Projecte educatiu de ciutat. *Temes d'Educació*, 12, 13-55.
- . (1999a). «La ciudad educadora. De las retóricas a los proyectos». *Cuadernos de Pedagogía*, 278, 44-50.
- . (1999b). «Un marc teòric: la idea de la ciutat educadora». Diputació de Barcelona. «Les ciutats que s'eduquen». *Temes d'Educació*, 13, 13-51.
- . (2000). *Pedagogia del grup i del projecte. Una aproximació a l'obra de Joaquim Franch*. Barcelona: Edicions 62-Rosa Sensat.
- . (coord.) (2001). *El legado pedagógico del siglo xx para la escuela del siglo xxi*. Barcelona: Graó.
- TRILLA, J.; NOVELLA, A. (2001). «Educación y participación social de la infancia». *Revista Iberoamericana de Educación*, 26, 137-164.

- TRILLA, J.; NOVELLA, A. (2001). *Estudi sobre la situació actual i necessitats futures del projecte «La ciutat dels infants» als ajuntaments de Cardedeu, el Prat de Llobregat, Granollers, Rubí, Sant Feliu de Llobregat, Súria, Viladecans i Reus*. Diputació de Barcelona. Document d'ús intern.
- TRILLA, J.; PUIG, J.M. (1991). «L'escola com a comunitat democràtica». *Perspectiva Escolar*, 157.
- UNICEF (1997). *Towards child-friendly cities*. Nova York: UNICEF.
- VALLVÉ, C. (2004). «Eines per a la participació ciutadana. Disseny de la formació per als professionals en participació ciutadana». *Papers de Participació Ciutadana*, 13.
- VALLÉS, M. (1999). *Técnicas cualitativas de investigación social. Reflexión metodológica y práctica profesional*. Madrid: Síntesis Sociología.
- VÁZQUEZ, F. (1996). «El análisis de contenido temático». A: F. VÁZQUEZ. *Objetivos y medios en la investigación psicosocial*. Universitat Autònoma de Barcelona. (Document de treball.)
- VELASCO, H.; DÍAZ DE RADA, A. (1997). *La lógica de la investigación etnográfica. Un modelo de trabajo para etnógrafos de la escuela*. Madrid: Trotta.
- VERHELLEN, E. (1992). «Los derechos del niño en Europa». *Infancia y Sociedad*, 15, 38-60.
- . (1994). «Evolución y desarrollo histórico del papel de los niños y las niñas en la vida familiar: participación y negociación». Actas recogidas en la revista *Infancia y Sociedad*, 31-32, 50-71.
- . (2002). *La Convención sobre los derechos del niño. Trasfondo, motivos, estrategias, temas principales*. Amberes/Apeldoorn. Garant. (Versió castellana coordinada per Ferran Casas i Marta Sadurní.)
- VILLASANTE, T.; MONTAÑÉS, M.; MARTÍ, J. (2000). *La investigación social participativa. Construyendo ciudadanía 1*. Barcelona: El Viejo Topo.
- WINTER, M. de (1997). *Children as Fellow Citizens. Participation and Commitment*. Abigdon: Radcliffe Medical Press Ltd.
- WITTROCK, M. (comp). (1986). *La investigación de la enseñanza, I. Enfoques, teorías y métodos*. Madrid: Paidós.
- . (comp). (1986). *La investigación de la enseñanza, II. Métodos cualitativos y de observación*. Madrid: Paidós.
- . (1986). *La investigación de la enseñanza I, II y III*. Buenos Aires: Paidós.
- WOLCOTT, H. (2003). *Mejorar la escritura de la investigación cualitativa*. Medellín: Editorial Universidad de Antioquía.
- WOODS, P. (1986). *La escuela por dentro. La etnografía en la investigación educativa*. Barcelona: Paidós.

Llocs web

Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat

Consell d'Infants: <http://www.santfeliu.org/consell/index.jsp>

Xarxa d'Atenció a la infància: <http://www.santfeliu.org/xarxa/index.jsp>

Asociación Internacional de Ciudades Educadoras

<http://bcnweb13.bcn.es:81/NASApp/eduportal/pubPortadaAc.do>

Ciudades Amigas de la Infancia

<http://www.ciudadesamigas.org/>

Institut d'Infància i Món Urbà

Observatori de la Infancia i la Família

<http://www.ciimu.org/>

Città dei bambini. Comune di Fano

<http://www.comune.fano.ps.it/cittadeibambini/index.htm>

Ministerio de Educación y Ciencia

2005 Año Europeo de la Ciudadanía a través de la Educación

<http://www.educacionciudadania.mec.es/pdf/cahcit.pdf>

Unió Europea

Apart. Drets humans

<http://europa.eu.int/scadplus/leg/es/s20001.htm>

Senderi, Educació en Valors

<http://www.senderi.org/>

ISBN: 978-84-393-8121-1

9 788439 381211